

**OCENA STANU PRZYGOTOWANIA INFRASTRUKTURY
SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO
DLA POTRZEB WSZYSTKICH POKOLEŃ, ZE SZCZEGÓLNYM
UWZGLĘDNIENIEM USŁUG KIEROWANYCH DO OSÓB STARSZYCH**

Etap II - tom 1

Ocena stanu przygotowania infrastruktury społecznej województwa kujawsko-pomorskiego dla potrzeb wszystkich pokoleń, ze szczególnym uwzględnieniem usług kierowanych do osób starszych

Etap II – pięć największych miast województwa kujawsko-pomorskiego

Opracowanie wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego - „Plan Modernizacji 2020+”

Zespół autorski

Opracowanie zostało wykonane przez Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku

Zespół analityczny

Patryk Biczkowski, Szymon Piotr Bryzgalski, Joanna Chodyncka, Ewa Chróstowska, Katarzyna Glinkowska,
Konrad Kaszuba, Przemysław Lewandowski, Adam Stańczyk, Iwona Stańczyk, Daria Wiśniewska

Prace analityczne zostały wykonane w Oddziale KPBPPiR w Bydgoszczy

Współpraca

Wydział Analiz i Ewaluacji Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu

Koordynatorzy miejscy

Bydgoszcz – Agnieszka Bańkowska i Renata Dębińska

Grudziądz – Jacek Wrzos

Inowrocław – Grzegorz Gąsiorek

Toruń – Anna Czajka i Andrzej Rakowicz

Włocławek – Mariusz Koszytkowski

Wstęp.....	6
Geneza opracowania	6
Zakres i cel badania	7
Grupy pokoleniowe i grupy specjalne jako przedmiot analiz.....	11
Metody badawcze i źródła danych.....	13
Źródła danych referencyjnych.....	17
Ocena ryzyka popełnienia błędów lub pominięcia istotnych dla badania zagadnień.....	18
Wykorzystane oprogramowanie	20
Kluczowe uwarunkowania dostępności usług publicznych	21
Charakter zabudowy jako uwarunkowanie dostępności do usług.....	22
Podział miast na jednostki struktury	27
Rozmieszczenie ludności w przestrzeni miast.....	31
Dostępność przestrzeni miast w transporcie publicznym.....	45
Rozmieszczenie usług publicznych w przestrzeni miast.....	60
Administracja i bezpieczeństwo	62
Opieka żłobkowa i wychowanie przedszkolne	63
Szkolnictwo podstawowe i ponadpodstawowe	68
Szkolnictwo artystyczne i kształcenie sportowe	79
Wsparcie dzienne dla dzieci	97
Ochrona zdrowia	100
Kultura103	
Integracja seniorów.....	112
Wybrane usługi opiekuńcze	113
Infrastruktura służąca aktywności fizycznej	119
Systemy rowerów miejskich.....	125
Ocena dostępności usług publicznych dla grup pokoleniowych i grup specjalnych	126
Ocena dostępności do usług realizowanych w pobliżu miejsca zamieszkania i zwyczajowo dostępnych w ruchu pieszym.....	127

Ocena dostępności do usług powiązanej z wykorzystaniem transportu publicznego	136
Dostępność specjalistycznej opieki lekarskiej kluczowej dla osób starszych	139
Waloryzacja przestrzeni miast pod względem dostępności usług kluczowych dla „młodych rodzin” i „seniorów”	140
Dostępność nocnej i świątecznej opieki lekarskiej.....	143
Systemy wspierania Seniorów.....	144
Systemy wspierania Dużych Rodzin	147
Dostosowanie bazy usług dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami	150
Przeptywy osób związane z realizacją potrzeb w zakresie wybranych usług publicznych	157
Założenia analizy.....	157
Powiązania w zakresie usług przedszkolnych.....	158
Powiązania w zakresie szkół podstawowych i gimnazjalnych.....	159
Powiązania w zakresie szkół ponadgimnazjalnych.....	161
Realizowane i planowanie działania w zakresie funkcjonowania usług publicznych	165
Założenia analizy.....	165
Zamierzenia dotyczące infrastruktury usług publicznych funkcjonującej obecnie	166
Aktualnie realizowana infrastruktura usług publicznych	169
Zamierzenia inwestycyjne miast w zakresie rozwoju infrastruktury usług publicznych	178
Prognoza rozwoju ludności jako uwarunkowanie realizacji usług publicznych	185
Rekomendacje.....	192
Rekomendacje dla polityki regionalnej	193
Rekomendacje dla polityki lokalnej miast.....	194
Spis tabel	199
Spis wykresów	203
Spis map.....	204

1 Wstęp

Geneza opracowania

Niniejsze opracowanie stanowi realizację zadania nałożonego przez *Strategię rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+* w zakresie monitorowania realizacji jej ustaleń. W myśl zapisów tego dokumentu monitoring realizacji strategii ma być powiązany z monitoringiem stanu rozwoju województwa, a ten realizowany między innymi przy pomocy cyklicznie opracowywanych raportów analitycznych wykorzystujących dane zebrane np. z pogłębionych badań ankietowych. Jedną z propozycji zagadnień, które powinny być przedmiotem raportów jest ocena stanu przygotowania infrastruktury społecznej województwa kujawsko-pomorskiego do potrzeb starzejącego społeczeństwa.

Dla planowania działań z zakresu szeroko rozumianego rozwoju społecznego bardzo duże znaczenie ma rozpoznanie faktycznego stanu funkcjonowania usług publicznych. Dzięki takiej wiedzy odpowiednio można promować i/lub stymulować działania na rzecz poprawy dostępności do usług publicznych oraz programować działania na rzecz ustanowienia regionalnych standardów w zakresie dostępności i funkcjonowania bazy usług publicznych tak aby w całym województwie zapewnić satysfakcjonujący i porównywalny dostęp do placówek i prowadzonych przez nie działalności. Dla podejmowania tego typu działań niezbędne jest rozpoznanie stanu w aspektach innych niż tylko statystyczne.

Prace przygotowawcze do sporządzenia opracowania rozpoczęły się w pierwszej połowie 2016 roku. Idea i założenia badawcze uzyskały akceptację Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego, który wyraził wolę realizacji badania na posiedzeniu w dniu 25 maja 2016 roku. Opracowanie zrealizowane zostało przez Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku odpowiadające za analizy merytoryczne we współpracy z Biurem Analiz Wydziału Analiz i Ewaluacji Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, koordynującym tryb formalny i zagadnienia organizacyjne.

Jest to pierwsza w historii województwa tak szeroka analiza wszystkich aspektów mających wpływ na jakość życia mieszkańców, powiązanych z funkcjonowaniem usług publicznych.

Pierwszy etap analiz został wykonany w latach 2016-2017 i dotyczył obszaru województwa z wyłączeniem 5 największych miast (obejmował więc 139 gmin oraz powiaty ziemskie), natomiast niniejsze opracowanie, które zostało wykonane w latach 2017-2018 stanowi etap II – koncentrujący się na obszarze 5 największych miast województwa.

Zakres i cel badania

Badanie skupia się na usługach publicznych – czyli sferze szeroko rozumianych usług, infrastruktury, zadań, za których realizację odpowiadają samorządy, a realizacja tych zadań jest dokonywana przez jednostki samorządu lub przez współfinansowanie przez samorządy działalności prowadzonych przez inne podmioty. W nielicznych przypadkach analizy odnoszą się także do działalności realizowanych komercyjnie, ale dotyczących zagadnień powszechnie realizowanych przez samorządy i uzupełniających ofertę placówek publicznych.

Opracowanie ma kilka zasadniczych celów:

- Dokonanie identyfikacji dostępności usług w kontekście prawidłowej realizacji potrzeb wszystkich *pokoleń*. W tym kontekście celem jest przede wszystkim pozyskanie informacji na temat stanu usług w województwie. W szczególności analizuje aspekty, które zazwyczaj są podejmowane tylko w skali lokalnej, ale (przez wzgląd na ogromny zakres wymaganych prac) niezwykle trudno jest je wykonać w skali regionalnej.
- Sformułowanie rekomendacji dla polityki regionalnej w zakresie pożądanego zakresu wsparcia rozwoju usług na terenie województwa.
- Rozwój metodologii analiz regionalnych w województwie kujawsko-pomorskim poprzez zastosowanie narzędzi analiz przestrzennych, nie wykorzystywanych dotąd w polityce regionalnej ze względu na brak danych o wymaganym stopniu szczegółowości.

Ze względu na wysoki poziom skomplikowania zagadnienia oraz różnice w funkcjonowaniu obszarów wiejskich i miast, a w szczególności największych ośrodków miejskich, badanie podzielono na dwa etapy. Pierwszy etap obejmuje obszary wiejskie i małe miasta województwa (139 gmin i 19 powiatów ziemskich), natomiast etap drugi 5 największych miast województwa: Bydgoszcz, Toruń, Włocławek, Grudziądz i Inowrocław. **Niniejsze opracowanie obejmuje wyniki badań drugiego etapu.**

Etapowanie badania jest niezbędne ze względu na fakt, że zakres zagadnień które obejmuje jest zbyt szeroki by jednocześnie przebadać całe województwo. Jednocześnie problematyka usług w dwóch wyodrębnionych grupach jest nieporównywalna - nie można zastosować do nich tych samych kryteriów oceny, a immanentną cechą największych miast jest realizacja zadań o innym charakterze, niż w miastach małych i na obszarach wiejskich. Ocena dostępności tych samych rodzajów usług jest w tych jednostkach odmienna. Zakres zagadnień dla największych miast jest znacznie szerszy i bardziej skomplikowany - pojawiają się usługi o znaczeniu regionalnym, zróżnicowania pomiędzy częściami miast, w szerszym stopniu rozwijają się pewne rodzaje usług komercyjnych mających znaczenie dla jakości życia. Należy również wspomnieć, że dotychczasowe diagnozy stanu rozwoju województwa wskazują, że interwencja na obszarach wiejskich i w małych miastach w zakresie rozwoju społecznego jest ważniejsza dla rozwiązywania problemów rozwojowych, niż interwencja w dużych miastach, dlatego należy je przeanalizować w pierwszej kolejności.

W związku z podziałem prac na dwa etapy należy pamiętać, że dla uzyskania pełnego obrazu stanu rozwoju usług publicznych, niezbędne jest zapoznanie się z wynikami zarówno pierwszego, jak i drugiego etapu, uwzględniając różnice w stanie aktualności obydwu opracowań (dane do I etapu zostały w

zdecydowanej większości zebrane w połowie roku 2016, natomiast do drugiego etapu – na przełomie lat 2017 i 2018). W trakcie wykonywania analiz zaszyły także inne zmiany, mające wpływ na przebieg prac (np. reforma edukacji).

W niniejszym opracowaniu przedstawiono także wyniki analiz w zakresie przepływów uczniów przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz szkół ponadgimnazjalnych. Analizy dotyczące dojazdów do przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjalnych stanowią dopełnienie analiz wykonanych w pierwszym etapie dla pozostałej części województwa. Ale w zakresie dojazdów do szkół ponadgimnazjalnych (czyli wg obecnej klasyfikacji – ponadpodstawowych) przedstawiono wyniki dla całego województwa, gdyż ze względu na bardzo dużą rolę analizowanych miast w realizacji kształcenia na tym poziomie – publikowanie danych cząstkowych wpłynęłoby w zbyt silnym stopniu na możliwości poprawnej interpretacji ciężarów międzygminnych. Niestety w analizie tego aspektu, ze względu na aktualność dostępnych danych, nie udało się zachować pełnej porównywalności stanu aktualności użytych danych (zagadnienie to zostało opisane w dalszej części opracowania). Dla ogólnej oceny kierunków i natężenia przepływów międzygminnych nie jest to istotna wada.

W opracowaniu wyodrębniono główne rodzaje usług – należące do tzw. *zadań własnych* samorządów gminnych i powiatowych - dla obszaru objętego badaniem, które zostały poddane analizie. Należy pamiętać, że miasta Bydgoszcz, Grudziądz, Toruń i Włocławek łączą kompetencje gmin i powiatów, a więc odpowiadają za realizację zadań własnych obydwu tych szczebli podziału administracyjnego. Miasto Inowrocław realizuje tylko zadania należące do kompetencji gmin, o informacje dotyczące zadań Powiatu Inowrocławskiego, poproszono Starostwo Powiatowe w Inowrocławiu. W ten sposób osiągnięto porównywalność informacji w zakresie instytucji, co z punktu widzenia kształtowania jakości życia mieszkańców jest najważniejsze.

Analizą objęto następujące zadania:

- opieka żłobkowa,
- wychowanie przedszkolne,
- szkolnictwo podstawowe, gimnazjalne, ponadgimnazjalne, sportowe, artystyczne,
- opieka nad osobami w podeszłym wieku i osobami niesamodzielnymi,
- usługi związane z zagospodarowaniem wolnego czasu i aktywnością kulturalną (domy kultury, świetlice, biblioteki oraz inne obiekty kultury),
- usługi związane ze sportem i rekreacją (w tym infrastruktura sportowa i rekreacyjna),
- usługi związane z administracją i bezpieczeństwem,
- programy wsparcia dla dużych rodzin,
- programy wsparcia seniorów,
- ochrona zdrowia.

Analiza stanu i dostępności usług publicznych została wykonana na kilku płaszczyznach:

- analizy rozmieszczenia ludności na terenie miast,

- analizy transportu miejskiego – jako uwarunkowania dostępności do tych usług, które ze względu na swój charakter nie występują powszechnie w przestrzeni miast,
- inwentaryzacji bazy usług, wraz z określeniem jaka część ludności miast zamieszkuje w sąsiedztwie placówek usługowych,
- charakterystyki zakresu oferty poszczególnych rodzajów usług w kontekście realizacji zadań dla poszczególnych *pokoleń* i *grup specjalnych*,
- syntetycznej oceny dostępności placówek usługowych w kontekście realizacji potrzeb poszczególnych *pokoleń* i *grup specjalnych*,
- identyfikacji zamierzeń rozwojowych miast w zakresie usług,
- analizy przepływów osób związanych z realizacją usług edukacyjnych.

Opracowanie składa się z następujących zasadniczych części:

- Analizy kluczowych uwarunkowań dostępności usług publicznych – ta część jest poświęcona zagadnieniom, które różnicują warunki realizacji usług oraz dostęp do usług w różnych częściach analizowanych miast. Podstawowe znaczenie ma oczywiście rozmieszczenie ludności (w tym zwłaszcza liczba ludności w określonych grupach wiekowych), od którego zależy popyt na daną usługę. Zagadnieniem bezpośrednio związanym z liczbą ludności jest charakter zabudowy danej części miasta. W rejonach zabudowy wielorodzinnej, duża liczba mieszkańców jest skupiona w obrębie relatywnie niewielkich przestrzeni, a więc placówka usługowa zrealizowana w takiej lokalizacji będzie łatwo dostępna dla dużej liczby odbiorców jej oferty (a odległość do placówki usługowej, czynnik tak ważny dla wielu grup odbiorców, będzie w tej sytuacji niewielka). Obszary zabudowy jednorodzinnej, nawet jeśli tworzą rozległe osiedla, cechują się niewielką gęstością zaludnienia, a więc relatywnie niewielkim popytem. Placówki usługowe realizowane w takich rejonach, dla wielu mieszkańców będą zbyt oddalone, by dostępność mogła być oceniona jako dogodna. Istotnym uwarunkowaniem dla osób starszych oraz niepełnosprawnych ruchowo, jest także wysokość zabudowy – zwłaszcza w sytuacji, gdy brak wind w budynkach powoduje ograniczenie mobilności, nawet placówki zlokalizowane w niedużej odległości od miejsca zamieszkania, mogą nie być dostępne. W tej części opracowania odniesiono się również do podziałów miast na obszary działań terytorialnych przedstawicielstw lokalnych społeczności – rad osiedli, które mają wpływ na rozwój niektórych aspektów zagospodarowania, w tym usług. Zasadne jest więc odnoszenie rozmieszczenia niektórych placówek usługowych do zasięgów działania rad osiedli, bo takie spojrzenie pozwala lepiej dostrzec dysfunkcjonalność pewnych rozwiązań lub braki w rozwoju bazy usługowej. Jednym z kluczowych uwarunkowań dostępu do usług w miastach jest także funkcjonowanie transportu publicznego. Szereg usług jest w przestrzeni miast reprezentowanych przez bardzo liczne placówki, co powoduje, że leżą w pobliżu miejsc zamieszkania dużej części ludności miast i są dostępne w ruchu pieszym. Jednak pewne kategorie usług są skoncentrowane w nielicznych lokalizacjach i dostęp do nich jest warunkowany funkcjonowaniem transportu – dotyczy to także usług, w których ważnym czynnikiem wyboru jest unikatowość danej placówki, nawet jeśli w mieście są dostępne także inne, tego samego rodzaju (do tego typu usług należą na przykład szkoły ponadpodstawowe, gdzie bardzo często nie dokonuje się wyboru placówki najbliższej, a placówki najlepiej odpowiadającej preferencjom osoby zainteresowanej). Transport publiczny został przeanalizowany w kontekście rozmieszczenia przystanków (zwłaszcza w relacji do miejsc zamieszkania ludności), liczby linii dostępnych na przystankach (wychodzi się z założenia, że im więcej linii, tym więcej lokalizacji w mieście jest

dostępnych bezpośrednio) oraz liczby kursów (wychodzi się z założenia, że im więcej kursów, tym większa częstotliwość kursowania, a więc krótszy czas oczekiwania). Wszystkie powyżej opisane zagadnienia tworzą swoiste tło dla realizacji usług publicznych, czyniąc dostępność do nich indywidualnymi cechami wyróżniającymi dane miasto.

- Rozmieszczenie usług publicznych w przestrzeni miast – w tej części opracowania wskazano rozmieszczenie oraz poddano podstawowej charakterystyce, placówki usług publicznych oraz inną infrastrukturę należącą do sfery publicznej i mającą wpływ na jakość życia mieszkańców. Przeanalizowano następujące sfery: administrację i bezpieczeństwo, opiekę żłobkową i wychowanie przedszkolne, szkolnictwo podstawowe i ponadpodstawowe, szkolnictwo artystyczne, kształcenie sportowe, placówki wsparcia dziennego dla dzieci, podstawową, specjalistyczną i nocną opiekę zdrowia, kulturę i inne placówki rozwoju i integracji społecznej (w tym zwłaszcza seniorów), działalności opiekuńcze, sport i rekreację, funkcjonowanie systemów roweru miejskiego. Podkreślić należy, że przedmiotem analiz nie były funkcje o charakterze regionalnym, ponadregionalnym i międzynarodowym, uosabiane przez różnego rodzaju placówki usługowe typowe dla kształtowania powiązań społecznym o takim zasięgu. Celem opracowania jest analiza usług mających wpływ na kształtowanie jakości życia i możliwości rozwoju społecznego na poziomie lokalnym – typowym dla zadań własnych samorządów gmin i powiatów.
- Ocena dostępności usług publicznych dla grup pokoleniowych i grup specjalnych. W tej części opracowania skupiono się na ocenie wybranych aspektów dostępności usług w nawiązaniu do specyficznych potrzeb poszczególnych *pokoleń* i *grup specjalnych*. Przeanalizowano dostępność w ruchu pieszym usług mających kluczowe znaczenie dla codziennego funkcjonowania większości mieszkańców miasta. Analizy dokonano poprzez ocenę jak duża część mieszkańców zamieszkuje w bezpośrednim, bliskim i nieco dalszym sąsiedztwie od poszczególnych placówek. Wykorzystano model bazujący na infrastrukturze służącej ruchowi pieszemu (ulice, chodniki, ciągi pieszo-jezdne, aleje parkowe, place, itp.) wskutek czego uzyskano realne zasięgi odległości, a miejsca zamieszkania odniesiono do pojedynczych punktów adresowych. Analizy przeprowadzono więc z dokładnością do 1 m i 1 mieszkańca. Na podstawie rozmieszczenia tego typu infrastruktury, dokonano waloryzacji przestrzeni miast pod względem stanu rozwoju usług kluczowych dla „młodych rodzin” oraz seniorów. Przeanalizowano także dostępność do specjalistycznej służby zdrowia oraz szkół ponadpodstawowych (dotąd określanych mianem ponadgimnazjalnych) przy wykorzystaniu transportu publicznego. W tej części opracowania przeanalizowano także dostępność placówek oferujących opiekę w specjalnościach szczególnie istotnych dla osób starszych oraz dostępność do opieki nocnej. Ważnym aspektem analiz przeprowadzonych w tej części opracowania były także: systemy wspierania seniorów, systemy wspierania dużych rodzin oraz analiza w jakim stopniu publiczna infrastruktura społeczna jest przystosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.
- Przepływy osób związane z realizacją potrzeb w zakresie wybranych usług publicznych – ta część zawiera analizę przepływów międzygminnych w zakresie dojazdów do przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz do szkół ponadpodstawowych (dotąd określanych mianem ponadgimnazjalnych – dla zachowania ciągłości z I etapem, w taki sposób są one określane w rozdziale im poświęconym)
- Realizowane i planowane działania w zakresie funkcjonowania usług publicznych – w tej części opracowania odniesiono się do przesłanek zmian w zakresie stanu rozwoju usług w miastach. Analizę przeprowadzono w 3 aspektach: spodziewanych zmian w zakresie funkcjonującej obecnie bazy usług (w szczególności dla poszczególnych obiektów zebrano informację o planowanych wobec niego działaniach w ciągu najbliższych 5-ciu lat: jego

rozbudowy, poprawy wyposażenia, likwidacji, zmiany lokalizacji obiektu/miejsca świadczenia usługi), zmian wynikających z realizowanych obecnie przedsięwzięć inwestycyjnych, zmian wynikających z planowanych przedsięwzięć inwestycyjnych.

- Prognoza rozwoju ludności jako uwarunkowanie realizacji usług publicznych – na podstawie publikacji Głównego Urzędu Statystycznego przedstawiono spodziewane zmiany w zakresie liczby ludności ogółem i liczby ludności wg ekonomicznych grup wieku do roku 2030. Jest to jedno z głównych uwarunkowań kształtowania sfery obsługi ludności w miastach.
- Rekomendacje – opracowanie zakończono sformułowaniem rekomendacji wynikających z przeprowadzonych analiz. Rekomendacje zostały zaadresowane do polityki regionalnej województwa (dotyczą oceny potrzeby wsparcia rozwoju usług publicznych na terenie miast w określonych obszarach tematycznych) oraz do polityki lokalnej poszczególnych miast (dotyczą działań na rzecz usprawnienia funkcjonowania sektora usług publicznych).

Wyniki prac zostały przedstawione w formie analiz tekstowych i załączników tabelarycznych oraz w formie załączników mapowych przedstawiających aspekty przestrzenne analizowanych zagadnień.

Grupy pokoleniowe i grupy specjalne jako przedmiot analiz

Jednym z podstawowych elementów badania było wyodrębnienie tak zwanych *grup pokoleniowych*. Na potrzeby niniejszego opracowania jako *pokolenie* przyjęto grupę wiekową cechującą się zapotrzebowaniem na specyficzny dla niej zakres usług. Podstawą do wyodrębnienia *pokoleń* był naturalny cykl życiowy człowieka. Przyjęto, że poszczególne fazy rozwojowe człowieka związane są z różnym poziomem i sposobem funkcjonowania w społeczeństwie, zmianami fizjologicznymi i wynikającym z nich poziomem aktywności fizycznej i społecznej, jak również zmieniającymi się oczekiwaniami w zakresie integracji społecznej i potrzebami w zakresie obsługi instytucjonalnej. *Pokolenia* najmłodsze wywodzą się od powszechnie przyjętych etapów edukacji, natomiast zmiany następujące z wiekiem a mające wpływ na poziom aktywności (nie tylko fizycznej) miały największy wpływ na wydzielenie trzech grup wśród ludności dorosłej, w tym jednej bezpośrednio nawiązującej do wieku senioralnego.

Na potrzeby całego badania, przed przystąpieniem do pierwszego etapu analiz, kierując się powyższymi założeniami wyróżniono 8 *grup pokoleniowych*:

- dzieci w wieku żłobkowym,
- dzieci w wieku przedszkolnym,
- dzieci w wieku szkolnym,
- młodzież gimnazjalna,
- młodzież ponadgimnazjalna,
- dorośli „młodzi” (do około 50-60 roku życia),
- dorośli „starsi” (do około 75 roku życia),

- seniorzy.

Dodatkowo wyróżniono 3 *grupy specjalne*, cechujące się specyficznymi potrzebami, wykraczającymi poza przekroje wiekowe:

- osoby niepełnosprawne,
- bezrobotni,
- rodziny wielodzietne „3+”.

Analiza dostępności i stanu usług publicznych w pierwszym etapie opracowania została wykonana z uwzględnieniem zróżnicowanych potrzeb każdej z tych grup. Przed przystąpieniem do analiz w ramach drugiego etapu, na podstawie doświadczeń zebranych podczas pierwszego etapu, uwzględniając reformę systemu edukacji (de facto doszło do połączenia dwóch dotychczasowych grup: dzieci w wieku szkolnym i młodzieży gimnazjalnej), uwzględniając specyfikę stanu rozwoju usług w miastach, a także uwzględniając jakość i treść informacji uzyskanych z miast – dokonano modyfikacji tych założeń. Przede wszystkim uznano za zasadne przeprowadzenie części analiz dla grupy „młodych rodzin”, za którą uznano osoby w wieku 0-39 lat. Grupa ta reprezentuje dzieci i młodzież wszystkich kategorii wiekowych oraz ich rodziców. Odnosząc się do wyróżnienia grupy „młodych rodzin” należy wspomnieć także o dostępności danych dotyczących liczby ludności w danej lokalizacji. Zostały one udostępnione dla grup 5-letnich, co ma duże znaczenie dla grup żłobkowych, przedszkolnych i szkolnych, gdzie próba dostosowania wieku grup docelowych do przedziałów, w których udostępniono dane, wiąże się z istotnymi przekłamaniami. Warto zauważyć, że także dla rodziców dzieci i młodzieży dostępność do usług, z których korzystają ich dzieci jest również bezpośrednim wyznacznikiem jakości ich życia (np. ze względu na odprowadzanie dzieci do tych placówek). Podejście „rodzinne” jest szczególnie uzasadnione w przypadku posiadania więcej niż jednego dziecka, co wiąże się często z jednoczesnym korzystaniem młodych członków rodziny z usług adresowanych dla różnych grup, ale także z pewną sekwencją w korzystaniu z usług – to znaczy korzystaniu przez młodsze dziecko z tych samych placówek, z których korzystało starsze rodzeństwo, tyle tylko że z pewnym przesunięciem czasowym. W takiej sytuacji rodzice są związani z daną placówką przez znacznie dłuższy okres, niż wynikałoby to tylko z okresu korzystania przez pojedyncze dziecko. Z kolei za grupę „seniorów” przyjęto uznawać osoby w wieku 60 i więcej lat, gdyż właśnie te osoby są tak postrzegane przez większość placówek usługowych, które różnicują swoją ofertę wg wieku odbiorców. Ponadto niezależnie od różnic biologicznych cechujących starsze pokolenia, w praktyce brak jest zróżnicowania oferty (wynika on generalnie z braku oferty usług dla ludności najstarszej).

Na obecnym etapie opracowania zrezygnowano także z analiz grupy „bezrobotnych”. Na obszarach wiejskich i w małych miastach grupa ta cechuje się zróżnicowanym dostępem do placówek aktywizacji zawodowej, które poza siedzibami powiatów są stosunkowo rzadko reprezentowane. W miastach analizowanej klasy wielkościowej sytuacja jest całkowicie odmienna, a dostępność placówek aktywizujących nie jest czynnikiem różnicującym jakość życia. Taka analiza była więc całkowicie bezzasadna.

Podsumowując, należy więc podkreślić, że na tym etapie szczególny nacisk położono na analizę dostępności usług publicznych dla młodszych grup wiekowych oraz dla osób w wieku 60 i więcej lat.

Metody badawcze i źródła danych

Badanie w zdecydowanej większości opiera się na danych i informacjach pozyskanych za pośrednictwem formularzy ankietowych z urzędów analizowanych pięciu miast, a w przypadku miasta Inowrocław uzupełniające znaczenie miały dane ze Starostwa Powiatowego w Inowrocławiu. To narzędzie badawcze uznane zostało za najwłaściwsze ze względu na możliwość w miarę szybkiego przeprowadzenia badania na całym obszarze, możliwość dostosowania pytań do potrzeb badania i sformułowania zapytań dotyczących informacji niedostępnych powszechnie. W każdym z analizowanych miast ich Prezydenci, na wniosek Marszałka Województwa, desygnowali Koordynatorów Miejskich, których zadaniem było zebranie danych wśród kompetentnych wydziałów i jednostek w strukturach organizacyjnych urzędów miast. Ze względu na bardzo szeroki zakres analiz, ich wykonanie nie byłoby możliwe bez zaangażowania Koordynatorów, których znaczenie dla ostatecznego powodzenia opracowania było absolutnie kluczowe.

Zebrane w trakcie badania ankiety stanowiły podstawowe źródło danych do analiz przedstawionych w opracowaniu.

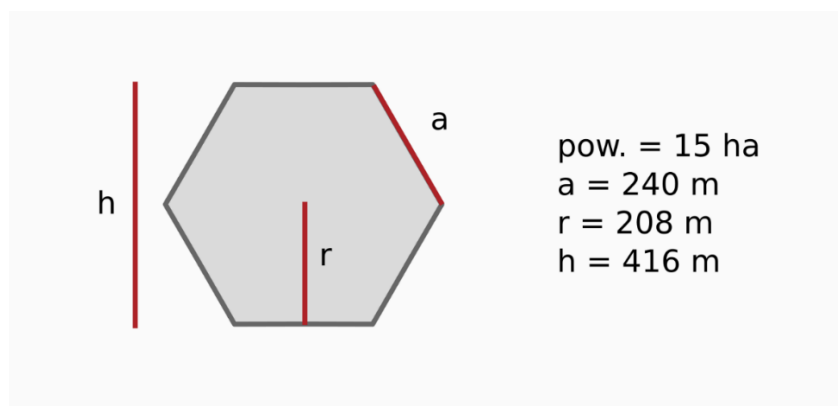
Ważne znaczenie miały także informacje pozyskane od innych instytucji. Niezbędne były dane dotyczące rozmieszczenia ludności w poszczególnych punktach adresowych – wykorzystano tu informacje pochodzące z zasobów Centralnego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (obecnie Główny Urząd Geodezji i Kartografii) oraz Ministerstwa Cyfryzacji. Wydział Sportu i Kultury Fizycznej Departamentu Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na cele badania udostępnił listę kompleksów boisk sportowych wraz z szatniami i zapleczem socjalnym, wybudowanych na obszarze województwa w ramach programu *Moje Boisko – Orlik 2012* (stan na styczeń 2017 roku). Do analiz użyto również danych pozyskanych ze stron Biuletynów Informacji Publicznej Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy, a także strony internetowej Zintegrowanego Informatora Pacjenta prowadzonej przez Narodowy Fundusz Zdrowia, część danych dotyczących domów pomocy społecznej uzyskano z dostępnego na stronach Biuletynu Informacji Publicznej Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszcz rejestru domów pomocy społecznej prowadzonego przez Wojewodę Kujawsko-Pomorskiego. Ze względu na charakter opracowania w bardzo niewielkim stopniu wykorzystane zostały dane Głównego Urzędu Statystycznego (tylko w aspekcie prognoz rozwoju ludności). Główny Urząd Statystyczny opublikował w roku 2017 aktualną prognozę demograficzną dla gmin, która różni się od prognozy wykorzystanej w pierwszym etapie – nowa prognoza jest znacznie uboższa w zakresie prognozowanych aspektów, ale ponieważ uwzględnia aktualniejsze dane, które przedstawione są na poziomie gmin – jest obecnie rzetelniejsza od poprzedniej prognozy i na niej oparto tę część opracowania. Należy pamiętać, że prognozy wykorzystane w obydwu etapach – są nieporównywalne.

Większość wykorzystanych danych pochodziła z okresu XI 2017- II 2018. Niektóre zagadnienia zostały przeanalizowane wg danych starszych (np. dojazdy do przedszkoli i szkół za rok szkolny 2015/2016), a informacja o liczbie ludności (zameldowani na pobyt stały) pochodziła z rejestru PESEL wg stanu na sierpień 2016 roku. Nieznaczne różnice w stanie aktualności danych nie miały żadnego wpływu na rzetelność badania i uzyskane wnioski.

Dla ustalenia lokalizacji części obiektów wykazywanych w ankietach posłużono się bazą działek geodezyjnych pochodzącą z systemu LPIS (System identyfikacji działek rolnych) ze strony internetowej Geoportalu prowadzonej przez Główny Urząd Geodezji i Kartografii oraz zdjęciami satelitarnymi i zasobem typu Street View portalu Google Maps.

Aspekty przestrzenne analiz, których wyniki zostały przedstawione na załącznikach mapowych, zostały wykonane za pomocą następujących metod:

- Wskazania lokalizacji danego obiektu – z dokładnością do punktu adresowego lub działki geodezyjnej (w zależności od charakteru zagadnienia)
- Wskazania stref odległości od danego obiektu – analizy wykonano z wykorzystaniem oprogramowania ArcGIS w wersji 10.4.1 i rozszerzenia Network Analyst (szczegóły przedstawiono poniżej)
- Przedstawienia rozmieszczenia analizowanej cechy w sposób zagregowany do jednostek podziału strukturalnego miast – głównie za pomocą metody kartogramu. Jednostki podziału strukturalnego miast nawiązują do przedstawicielstw terytorialnych mieszkańców w postaci rad osiedli, stanowiących organy doradcze rad miast. Ten poziom odniesienia ma więc szczególne znaczenie w przypadku zagadnień związanych ze specyfiką części miasta, na które może mieć wpływ lokalna społeczność poprzez współdziałanie z radami miast (np. dostosowanie usług do charakteru zabudowy, faktycznych miejsc zamieszkania ludności, profilu społecznego, struktury zagospodarowania, itp.).
- Przedstawienia rozmieszczenia analizowanej cechy w sposób zagregowany do tzw. pól podstawowych – głównie za pomocą metody kartogramu. Pole podstawowe stanowił sześciokąt foremny (heksagon) o powierzchni 15 ha. Podział przestrzeni na pola podstawowe służył przedstawieniu wewnętrznych różnicowań miast w sposób znacznie bardziej szczegółowy, niż w odniesieniu do jednostek podziału strukturalnego miast. Pola podstawowe nie mają znaczenia dla planowania ale ze względu na stosunkowo wysoką szczegółowość a jednocześnie zobiektywizowany charakter (kształt i wielkość) są bardzo użyteczne dla ujawniania różnicowań wynikających ze specyfiki niewielkich obszarów. Wielkość pola podstawowego została ustalona w wyniku testowania różnych wariantów – wybrano wariant, który z jednej strony zapewnia dużą szczegółowość, a z drugiej jest na tyle ogólny, że pozwala wyciągać możliwie zobiektywizowane wnioski.

Rycina. Geometryczne parametry pola podstawowego przyjętego do analiz.

Źródło: Opracowanie własne

Jednym z założeń przedmiotowego badania było rozpoznanie zasięgu dostępności przestrzennej wybranych rodzajów usług, w oparciu o rzeczywistą lokalizację obiektów i miejsca zamieszkania ludności (ludność zameldowana na pobyt stały) z dokładnością do punktu adresowego. W pierwszym etapie prac dokonano identyfikacji rozmieszczenia usług publicznych w przestrzeni 5 analizowanych miast. Dzięki przeprowadzonemu badaniu ankietowemu uzyskano informacje o ich szczegółowej lokalizacji i stworzono stosowną bazę danych o tych obiektach. W kolejnym etapie pracy przystąpiono do budowy danych przestrzennych reprezentujących sieć komunikacji drogowej oraz pieszej. Był to etap konieczny do przeprowadzenia, z uwagi na przyjętą metodę analizy dostępności. Już na etapie planowania prac zrezygnowano z dość powszechnej i zarazem prostej metody opartej na wyznaczeniu strefy buforowych od obiektów usług publicznych w postaci okręgów o określonym promieniu. W świetle uzyskanych danych, o dokładności odpowiadającej rzeczywistości położeniu badanych obiektów, określenie stref dostępności w linii prostej pomijających na terenie miast lokalnych uwarunkowań przestrzennych było bezzasadne. Zastosowano, więc dwa podejścia. W pierwszym, obranym dla większości typu usług podstawą było określenie strefy dostępności przestrzennej po wszelkich drogach wykorzystywanych przez pieszych, czyli określenie tzw. dostępności pieszej. W drugim zaś, przeznaczonym tylko dla miejsc świadczących nocną i świąteczną pomoc lekarską punktem wyjścia było określenie stref dostępności przestrzennej jedynie po sieci drogowej, czyli tzw. dostępności drogowej. Uznano, iż ruch do tego typu placówek odbywa się głównie środkami komunikacji indywidualnej. W obu podejściach za miarę dostępności przestrzennej przyjęto odległość mierzoną pomiędzy miejscem lokalizacji usługi a najdalej położonymi punktami na sieci drogowej rozchodzącej się we wszystkich możliwych kierunkach (odległość zależna od przyjętej strefy).

Źródłem danych sieci drogowej i pieszej był serwis Open Street Map, z którego to zostały zaimportowane. Dane te zawierały lokalizację nie tylko dróg, ale co ważne dla obranej metody badawczej lokalizację innych elementów infrastruktury, w postaci m.in. chodników, ścieżek pieszych pomiędzy istniejącą zabudową, czy ścieżek prowadzących przez niezagospodarowane działki. Dane te wymagały także weryfikacji pod kątem topologicznym i geometrycznym (kwestia uzyskania spójności sieci poprzez wyeliminowanie przerw pomiędzy elementami sieci powstałymi na etapie sporządzania warstw przez zarządcę serwisu). Wspomniana sieć drogowa na potrzeby dalszych prac nie została zróżnicowana ze względu na występujące klasy techniczne czy własnościowe dróg oraz obowiązującą na jej odcinkach organizację ruchu (dane dotyczące prędkości i kierunków przemieszczania się po sieci), gdyż celem przedmiotowych badań nie była analiza dostępności czasowej. Dodatkowo na etapie tworzenia sieci drogowej przeznaczonej do analiz dostępności drogowej do miejsc świadczących nocną i świąteczną pomoc lekarską dokonano usunięcia z wcześniej przygotowanej sieci (dla dostępności pieszej) elementów w postaci chodników, ścieżek, dróg rowerowych. Tak przygotowane dane zaimportowano do narzędzia typu GIS, tj. ArcGIS Network Analyst (modułu dedykowanego m.in. wyznaczeniu stref dostępności), gdzie został utworzony stosowny zestaw danych sieciowych. Następnie przystąpiono do przeprowadzenia analiz dostępności. Dodatkowo na kilku przykładach dokonano weryfikacji otrzymanych wyników (sprawdzano maksymalny zasięg samych stref dostępności, poprawności w przebiegu elementów samej sieci drogowej) z symulacjami przeprowadzonymi przy użyciu ogólnodostępnego serwisu Google Maps. Przeprowadzone porównania potwierdziły dużą zbieżność wyników i tym samym poprawność obranej metody. Wyniki przeprowadzonych prac zostały zaprezentowane na mapach dostępności przestrzennej do poszczególnych usług publicznych. W części tabelarycznej natomiast zebrano wyniki analiz dotyczących udziału liczby ludności, o adekwatnym dla badanej usługi wieku zamieszkującej wyznaczone strefy dostępności obiektów, w których te usługi są

realizowane. Dane te zaprezentowano jako udział mieszkańców tej strefy w stosunku do ludności danej grupy wiekowej mieszkającej w analizowanym mieście.

Rycina. Porównanie metod wyznaczania stref dostępności do punktu świadczenia usługi (A – po rzeczywistej sieci dróg, metoda zastosowana w opracowaniu, B – za pośrednictwem stref buforowych w postaci okręgów o określonym promieniu)

Źródło: Opracowanie własne

Źródła danych referencyjnych

Jednym z elementów określenia dostępności do usług jest wiedza dotycząca miejsca zamieszkania osób, które są ich potencjalnymi lub rzeczywistymi odbiorcami. Ponieważ nie funkcjonują obecnie w kraju źródła danych przestrzennych, które wprost mówią o miejscu zamieszkania ludności, konieczne było posługiwanie się danymi pomocniczymi, które w pośredni sposób przekazują pożądane informacje dotyczące miejsca zamieszkania odbiorców usług publicznych. W tym celu posłużono się dwoma zestawami danych przestrzennych częściowo wspartymi danymi statystycznymi. Według zamysłu zespołu autorskiego podstawowymi informacjami w tym zakresie była kombinacja danych pochodzących z Państwowego Rejestru Granic (PRG) w postaci punktów adresowych udostępnianych przez Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK – zlikwidowany; obecnie zadania te prowadzi Główny Urząd Geodezji i Kartografii - GUGiK) oraz danych zawierających informacje o liczbie i strukturze wiekowej osób zameldowanych na pobyt stały zamieszkujących w budynkach na terenie województwa kujawsko-pomorskiego pochodzących z rejestru PESEL udostępnionych przez Ministerstwo Cyfryzacji. Konieczne jest tu zaznaczenie, że możliwość skorzystania, przetworzenia i analizowania danych o miejscu zamieszkania osób z obszaru całego województwa to dla analiz regionalnych całkowicie nowa jakość i zupełnie nowe doświadczenie, które może zasadniczo wpłynąć na jakość i zakres prowadzonych analiz, jak i na rzetelność, szczegółowość oraz znaczne zmniejszenie ryzyka popełnienia błędów w formułowaniu wniosków i rekomendacji.

Dane z rejestru PESEL podzielone są na pięcioletnie grupy wiekowe, przy czym ostatnią grupę stanowią osoby powyżej 75 roku życia. Posiadają one aktualność na koniec czerwca 2016 roku. Natomiast dane dotyczące punktów adresowych pochodzą z połowy listopada 2016 roku.

Do wykonania analiz sieciowych konieczne było zbudowanie warstw sieci drogowej oraz sieci pieszej, jako warstw, za pośrednictwem których będzie określana odległość pomiędzy obiektem, w którym prowadzona lub dostępna jest usługa, a miejscem zamieszkania jej odbiorcy. Do tego celu wykorzystano otwarte dane projektu Open Street Map, grupującego m.in. geometrię dróg i chodników na terenie analizowanych miast. Pomimo, że jest Open Street Map jest otwartą bazą danych uzupełnianą przez wolontariuszy, a nie organy publiczne i nie jest rejestrem publicznym, zawarte w niej dane cechują się bardzo dużą dokładnością i przydatnością.

Częściowo za dane referencyjne możemy uznać dane przestrzenne dotyczące geometrii budynków zawartych w Ewidencji Gruntów i Budynków udostępnionych przez służby geodezyjne szczebla powiatowego (urzędy miast oraz Starostwo Powiatowe w Inowrocławiu). Danych tych użyto do pokazania cech zabudowy w analizowanych miastach.

Ocena ryzyka popełnienia błędów lub pominięcia istotnych dla badania zagadnień

Powodzenie badania było w decydującej mierze zależne od dobrej woli i chęci współpracy ze strony urzędów miast, Starostwa Powiatowego w Inowrocławiu oraz ich jednostek organizacyjnych. Zaangażowani w przygotowanie danych Pracownicy w różny sposób wypełniali formularze ankietowe, co skutkowało uzyskaniem do pewnego stopnia nierównych odpowiedzi. Uwzględniając bardzo rozległy zakres tematyczny badania, należy mieć świadomość, że w przygotowanie danych zaangażowanych było kilkaset osób, co także nie sprzyjało uzyskaniu całkowicie porównywalnych co do dokładności i rzetelności informacji. Dlatego należy podkreślić fakt, że niektóre zagadnienia zawarte w opracowaniu nie mogą być traktowane jako kompletne, gdyż bazują tylko na informacjach, które uzyskano, ale w niektórych aspektach skala braków lub nieściśłości była na tyle wysoka, że wymusiła rezygnację z pierwotnie zakładanej wysokiej szczegółowości na rzecz podejścia bardziej ogólnego, ale obciążonego mniejszym ryzykiem błędu.

Zagadnienia, w zakresie których wykonanie analiz w pierwotnie zakładanym zakresie nie było możliwe ze względu na brak możliwości uzyskania adekwatnych danych i informacji oraz pozostałe zidentyfikowane problemy istotne dla jakości opracowania, przedstawiono poniżej w tabeli.

Zagadnienie	Problemy istotne dla rzetelności opracowania
Opieka żłobkowa	Informacje na temat planowanej rozbudowy mogą nie odzwierciedlać stanu rzeczywistego z uwagi na zmiany dotyczące wymagań lokalowych w Ustawie o opiece nad dziećmi do lat 3 jakie weszły w życie z dniem 1.01.2018. Liczba dzieci objętych opieką może być większa od pojemności normatywnej z uwagi na fakt, że część zapisanych dzieci nie uczęszcza regularnie.
Wychowanie przedszkolne	Z niektórych placówek przedszkolnych (problem dotyczył zwłaszcza placówek niepublicznych) nie udało się uzyskać kompletu danych. Z placówek niepublicznych działających w Toruniu i Włocławku uzyskano w pełnym zakresie tylko informacje dotyczące lokalizacji. Ponadto informacje o liczbie uczęszczających uczniów mogą nie odzwierciedlać stanu rzeczywistego, z uwagi na niewłaściwą interpretację pytania w części placówek (dla części placówek podana liczba uczęszczających uczniów może dotyczyć ich liczby obecnych w danym dniu wypełniania ankiety – ze względu na liczbę placówek, po ujawnieniu problemu w trakcie opracowywania danych, zrezygnowano z przeprowadzenia pełnej ponownej weryfikacji). W niektórych przypadkach liczba uczęszczających uczniów może być większa od pojemności normatywnej z uwagi na fakt, że część zapisanych uczniów nie uczęszcza regularnie.
Szkolnictwo podstawowe	Z powodu braku możliwości otrzymania kompletu danych na temat funkcjonowania szkół niepublicznych na analizowanym obszarze, opisy jakościowe wykonano wyłącznie dla szkół publicznych
Szkolnictwo ponadpodstawowe	Z powodu braku możliwości otrzymania kompletu danych na temat funkcjonowania szkół niepublicznych na analizowanym obszarze, opisy jakościowe wykonano wyłącznie dla szkół publicznych
Ochrona zdrowia	Miasto Bydgoszcz nie przekazało danych na temat lokalizacji gabinetów pediatrów. Poza tym – nie notowano istotnych problemów.
Kultura	W przypadku niepublicznych placówek kultury – miasta wykazały tylko te placówki, które w ciągu ostatnich kilku lat ubiegały się o wsparcie swojej działalności. Z jednej strony niesie to za sobą zagrożenie pominięcia placówek, które funkcjonują niezależnie od potrzeb wsparcia środkami zewnętrznymi, ale z drugiej strony daje gwarancję, że wykazane placówki działają aktywnie w przestrzeni miast.

Integracja i włączenie społeczne seniorów	W zależności od źródła danych (formularz dotyczących działalności niepublicznych instytucji kultury oraz formularz dotyczący zapytania o wykaz klubów seniora) liczba podawanych klubów seniora w Toruniu i Włocławku, była rozbieżna. Informacje zweryfikowano na podstawie kwerendy internetowej.
Działalności opiekuńcze	Brak ankiety zwrotnej z powiatu inowrocławskiego (ankieta dotyczyła też transportu osób niepełnosprawnych).
Sport i rekreacja, przestrzenie publiczne	Badanie miało na celu uzyskanie informacji odnośnie pełnego stanu ilościowego boisk na terenie analizowanych miast (z podziałem na boiska do piłki nożnej, boiska do piłki koszykowej, boiska wielofunkcyjne, boiska inne przy których miasta zostały poproszone o określenie typu). Niestety dane, które zostały przekazane przez jednostki samorządu terytorialnego w większości dotyczyły jedynie obiektów przyszkolnych (przy szkołach publicznych). Poza tym, w trakcie weryfikacji otrzymanych danych okazywało się, iż wykazywany był stan boisk niezgodny ze stanem rzeczywistym. Często bowiem zdarzało się, iż w przypadku gdy na terenie szkoły funkcjonował kompleks boisk Orlik, tj. kilka boisk znajdujących się na odrębnych placach boiskowych, to wykazywano go jako 1 obiekt. Dodatkowo powszechna była sytuacja wskazywania przy boiskach wielofunkcyjnych, iż funkcjonują tam boiska do piłki nożnej i koszykówki podczas, gdy w funkcjonowało tam tylko boisko wielofunkcyjne. W świetle powyższego, dokonano agregacji otrzymanych danych. Proces ten doprowadził do wskazania lokalizacji (punkt adresowego), w którym znajduje się boisko lub kompleks boisk sportowych.
Transport publiczny	Dane przekazane z dwóch miast nie pozwoliły na policzenie liczby kursów realizowanych za pomocą taboru niskopodłogowego dla wszystkich analizowanych miast - w Inowrocławiu podano łączną liczbę kursów autobusami niskopodłogowymi i niskowejściowymi, a w Grudziądzu dla większości linii nie określono rodzaju taboru. W związku z tym konieczne było ujednoczenie danych i podawanie danych dotyczący kursów niskopodłogowych/niskowejściowych, z tym że dla Bydgoszczy, Torunia i Włocławka wyliczenia te dotyczą tylko kursów niskopodłogowych.
Dojazdy do szkół i przedszkoli	Dane dla tego zagadnienia były zbierane wg stanu za rok szkolny 2015/2016 w celu uzyskania korespondencji z wynikami wytworzonymi na I etapie badania (dane archiwalne). Dane dla miasta Torunia częściowo, szczególnie w zakresie szkół niepublicznych zawierają dane aktualne, a nie archiwalne. Problem ten nie ma jednak zasadniczego znaczenia dla właściwego rozpoznania kierunków, skali i trendów w dojazdach do placówek szkolnych. Ponadto szereg szkół (w przypadku Włocławka, Torunia i Inowrocławia) sumowało dane dla gmin miejskich i otaczających je gmin wiejskich (o tych samych nazwach co miasto). Wynikało to najpewniej z braku świadomości wśród pracowników oświaty funkcjonowania dwóch gmin o takich samych nazwach. W przypadkach występowania tego problemu zawsze zaznaczano ten fakt na mapach lub opisach.
Spodziewane zmiany w stanie rozwoju usług wynikające z zamierzeń rozwojowych	W przypadku zamierzeń rozwojowych dosyć duża ich liczba dotyczy modernizacji istniejących obiektów lub przestrzeni. Nie zawsze możliwa jest obiektywna ocena na ile będzie ona powodować rzeczywiste istotne podniesienie ich funkcjonalności. Istnieje więc ryzyko, że błędnie zakwalifikowano niektóre działania stricte remontowe, jako zasadniczo poprawiające dostęp ludności do infrastruktury/przestrzeni. Dla placówek niepublicznych odnotowano bardzo duże braki w informacjach, w praktyce uniemożliwiające przeprowadzenie rzetelnych analiz ich zamierzeń rozwojowych – w tym zakresie skupiono się na placówkach publicznych.
Dane przestrzenne i dane referencyjne dla analiz przestrzennych	W przypadku danych dotyczących budynków pochodzących z ewidencji gruntów i budynków dane z miasta Włocławka nie były kompletne, ale luka w danych była na tyle mała, że nie powinna wpływać na charakter formułowanych uogólnień

Wykorzystane oprogramowanie

Podczas opracowywania wyników badań korzystano z dwóch typów oprogramowania służącego analizom: programów stricte obliczeniowych i umożliwiających tworzenie baz danych oraz oprogramowania działającego w oparciu o geograficzne systemy informacji (GIS).

Podstawowym oprogramowaniem obliczeniowym był arkusz kalkulacyjny Excel pakietu MS Office 2013. Służył on zarówno do tworzenia zestawów danych wejściowych uzyskanych z różnych źródeł jak i typowym obliczeniom. Pomocniczo korzystano z modułu Calc systemu Open Office 4.

Ponieważ duża część pracy analitycznej dotyczyła wykorzystywania danych przestrzennych skorzystano w dwóch niezależnych platform GIS typu desktopowego. Pierwsze oprogramowanie to QGIS. Pomimo dostępności nowszych wersji tego oprogramowania nadal korzystano głównie z wersji 2.18 określanej jako LTR (ang. *long term release*), która jest wersją stabilniejszą w odróżnieniu od nowszych wersji o charakterze eksperymentalno-rozwojowym. Drugą platformą użytą w opracowaniu był ArcGIS w wersji 10.4.1. Szczególnie istotne było wykorzystanie rozszerzenia Network Analyst, dzięki któremu było możliwe wykonanie prac i analiz związanych z wyznaczaniem stref odległości od poszczególnych obiektów.

2

Kluczowe uwarunkowania dostępności usług publicznych

Analizowane zagadnienia zostały przedstawione na następujących mapach zamieszczonych w tomie 2 opracowania

- Jednostki struktury miast (str. 11)
- Rozkład przestrzenny budynków mieszkalnych (str. 12)
- Rozkład przestrzenny budynków mieszkalnych według rodzaju zabudowy (str. 13)
- Liczba budynków mieszkalnych według jednostek struktury miasta (str. 14)
- Liczba budynków mieszkalnych według pól podstawowych (str. 15)
- Udział budynków wielorodzinnych w ogólnej liczbie zamieszkałych budynków według pól podstawowych (str. 16)
- Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji do 2 włącznie w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta (str. 17)
- Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta (str. 18)
- Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji powyżej 5 w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta (str. 19)
- Udział mieszkańców w wieku 60 i więcej lat zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie w ogólnej liczbie mieszkańców w wieku 60 i więcej lat według jednostek struktury miasta (str. 20)
- Udział mieszkańców w wieku 60 i więcej lat zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta (str. 21)
- Liczba mieszkańców w wieku 60 i więcej lat zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie według jednostek struktury miasta (str. 22)
- Udział mieszkańców zamieszkujących budynki wielorodzinne w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta (str. 23)
- Udział mieszkańców zamieszkujących budynki wielorodzinne w ogólnej liczbie mieszkańców według pól podstawowych (str. 24)
- Udział budynków wielorodzinnych w ogólnej liczbie zamieszkałych budynków według jednostek struktury miasta (str. 25)
- Liczba ludności ogółem według jednostek struktury miasta (str. 26)
- Gęstość zaludnienia według jednostek struktury miasta (str. 27)
- Liczba ludności w wieku od 0 do 19 lat według jednostek struktury miasta (str. 28)
- Liczba ludności w wieku od 20 do 59 lat według jednostek struktury miasta (str. 29)
- Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według jednostek struktury miasta (str. 30)
- Udział ludności w wieku od 0 do 19 lat według jednostek struktury miasta (str. 31)
- Udział ludności w wieku od 20 do 59 lat według jednostek struktury miasta (str. 32)
- Udział ludności w wieku 60 i więcej lat według jednostek struktury miasta (str. 33)
- Liczba ludności ogółem według pól podstawowych (str. 34)
- Udział ludności w wieku od 0 do 19 lat według pól podstawowych (str. 35)
- Udział ludności w wieku od 20 do 59 lat według pól podstawowych (str. 36)

- Udział ludności w wieku 60 i więcej lat według pól podstawowych (str. 37)
- Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania (str. 38)
- Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania – Bydgoszcz (str. 39)
- Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania – Inowrocław, Grudziądz (str. 40)
- Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania – Toruń (str. 41)
- Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania – Włocławek (str. 42)
- Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania (str. 43)
- Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania – Bydgoszcz (str. 44)
- Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania – Inowrocław, Grudziądz (str. 45)
- Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania – Toruń (str. 46)
- Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania – Włocławek (str. 47)
- Obszary koncentracji ludności starszej (str. 48)
- Obszary rozproszenia ludności starszej (str. 49)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii (str. 50)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii na tle strefy dojścia pieszego – Bydgoszcz (str. 51)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii na tle strefy dojścia pieszego – Grudziądz i Inowrocław (str. 52)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii na tle strefy dojścia pieszego – Toruń (str. 53)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii na tle strefy dojścia pieszego – Włocławek (str. 54)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów (str. 55)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów na tle strefy dojścia pieszego – Bydgoszcz (str. 56)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów na tle strefy dojścia pieszego – Grudziądz i Inowrocław (str. 57)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów na tle strefy dojścia pieszego – Toruń (str. 58)
- Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów na tle strefy dojścia pieszego – Włocławek (str. 59)
- Strefy dostępności pieszej do przystanków komunikacji publicznej (str. 60)
- Strefy dostępności pieszej do przystanków komunikacji publicznej obsługujących co najmniej 2 linie komunikacyjne (str. 61)
- Strefy dostępności pieszej do przystanków komunikacji publicznej obsługujących co najmniej 180 kursów (str. 62)

Charakter zabudowy jako uwarunkowanie dostępności do usług

W zakresie lokalizacji i funkcjonowania zabudowy mieszkaniowej w ogólnym ujęciu można wyróżnić cztery rodzaje przestrzeni miast. Pierwszy to tereny w ogóle pozbawione zabudowy, użytkowane najczęściej jako lasy lub nieużytki. Część tych terenów to również rzeki lub akweny. Drugim typem są tereny zabudowane innymi budynkami niż mieszkaniowe najczęściej w postaci terenów przemysłowo-składowych. Kolejny typ to mozaikowy układ zabudowy mieszkaniowej i usługowej (czasem niewielkich budynków gospodarczo-produkcyjnych) charakterystyczny dla śródmieść często o charakterze historycznym.

Ostatnim rodzajem przestrzeni są obszary wybitnie mieszkaniowe w postaci wielkich zespołów mieszkaniowych jak Wyżyny - Kapuściska w Bydgoszczy, Rubinkowo – Skarpa w Toruniu, Południe we Włocławku, Lotnisko w Grudziądzu czy Rąbin w Inowrocławiu lub dużych jednorodnych zespołów zabudowy jednorodzinnej (np. Wrzosa w Toruniu, obszar Wilczak – Jary – Miedzyń – Prądy – Osowa Góra w Bydgoszczy, Michelin we Włocławku). W kontekście zróżnicowania zabudowy mieszkaniowej dalszej analizie poddano dwa ostatnie rodzaje terenów. Na obszarze 5 analizowanych miast zlokalizowano blisko 150 tys. budynków, z czego prawie 1/3 to budynki mieszkalne. Analizując rozmieszczenie budynków mieszkalnych dokonano ich podziału na zasadnicze dwa rodzaje, czyli budynki jednorodzinne i wielorodzinne, przy czym za budynki jednorodzinne uznano zamieszkałe budynki, które wg danych rejestru PESEL posiadają do 2 lokali mieszkalnych łącznie. Budynki wielorodzinne to pozostałe budynki mieszkalne (3 lub więcej lokali mieszkalnych).

Tabela. Zamieszkałe budynki w 5 analizowanych miastach

	5 miast	Bydgoszcz	Toruń	Włocławek	Grudziądz	Inowrocław
Liczba budynków jednorodzinnych	37043	15273	8975	5802	3727	3266
Liczba budynków wielorodzinnych	10862	4765	2629	1108	1370	990
Udział budynków jednorodzinnych w ogólnej liczbie budynków mieszkalnych [w %]	77,3	76,2	77,3	84	73,1	76,7
Liczba budynków jednorodzinnych przypadająca na budynek wielorodzinny	3,41	3,21	3,41	5,24	2,72	3,3
Średnia liczba lokali budynku wielorodzinnego	23	22	22	30	21	22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018 oraz danych z rejestru PESEL

Poza obiektywnymi różnicami wielkościami (Bydgoszcz skupia prawie 42% wszystkich budynków spośród analizowanych 5 miast) Bydgoszcz, Toruń i Inowrocław wydają się dość podobne w zakresie relacji między liczbą budynków jedno- i wielorodzinnych. Pod tym względem miasta Włocławek i Grudziądz nie wykazują tak dużego podobieństwa. Włocławek wydaje się być miastem, którego zabudowa mieszkaniowa ma bardziej jednorodzinny charakter (pomimo funkcjonowania dużych zespołów budownictwa wielorodzinnego jak Zazamcze, Południe czy osiedle Kazimierza Wielkiego) z jednej strony, a z drugiej zlokalizowane tam budynki wielorodzinne są większe niż w innych miastach (mają znacznie więcej lokali). Natomiast odwrotną niż we Włocławku sytuacją obserwuje się w Grudziądzu, gdzie liczba budynków wielorodzinnych jest proporcjonalnie wyższa. Jest ich nawet bezwzględnie więcej niż w większym ludnościowo Włocławku, a w stosunku do wszystkich analizowanych miast w Grudziądzu najwięcej osób przypada przeciętnie na jeden budynek mieszkalny.

Równie ważnym aspektem co liczba budynków mieszkalnych danego rodzaju jest ludność zamieszkująca te budynki, gdyż istotą wielorodzinnych budynków mieszkaniowych jest tworzenie warunków do zamieszkania dla wielu osób w jednym budynku. Stąd też pomimo liczebnej dominacji budownictwa jednorodzinnego wśród analizowanych miast obserwuje się znaczne wyższe udziały zamieszkiwania w budynkach wielorodzinnych. W ogólnym ujęciu 4 na 5 mieszkańców analizowanych miast mieszka w budynku wielorodzinnym. Pewne nieznaczne odstępstwa obserwuje się w przypadku Włocławka (większy

odsetek mieszkańców budynków jednorodzinnych) i Grudziądza (większy odsetek mieszkańców budynków wielorodzinnych), co jest odzwierciedleniem nieznacznie innego charakteru zabudowy mieszkaniowej wykazanego powyżej.

Tabela. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki mieszkalne w ogóle mieszkańców wg rodzaju budynku w %]

	5 miast	Bydgoszcz	Toruń	Włocławek	Grudziądz	Inowrocław
Jednorodzinne	18,4	18,4	18,7	20,4	16,7	17,1
Wielorodzinne	81,6	81,6	81,3	79,6	83,3	82,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Wysokie udziały ludności zamieszkującej budynki wielorodzinne obserwuje się zawsze w przypadku jednostek śródmiejskich jak Śródmieście w Toruniu, Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto w Bydgoszczy, Śródmieście we Włocławku, Śródmieście-Wyzwolenia w Grudziądzu czy Stare Miasto w Inowrocławiu. Jednocześnie wysokie są też udziały w jednostkach, w których zlokalizowane są wielkie zespoły mieszkaniowe (osiedla mieszkaniowe z lat 70- i 80tych XX wieku). Przykładami są tu bydgoski Fordon, składający się z jednostek Nowy Fordon, Stary Fordon, Tatrzańskie i Tereny Nadwiślańskie, toruńskie Rubinkowo i Skarpa, włocławskie Zazamcze, Wschód Mieszkaniowy i Południe, grudziądzki Rządź i Strzemęcin oraz inowrocławski Rąbin (w jednostce Uzdrowskiej) w Inowrocławiu. Równie wysokie wartości notuje się w jednostkach reprezentujących dzielnice przylegające do śródmieścia, których zabudowa powstawała głównie pod koniec XIX i w I połowie XX wieku. Przykłady takich jednostek to bydgoskie Okole i Szwederowo (częściowo) oraz Bydgoskie w Toruniu. Z drugiej strony obserwuje się jednostki, najczęściej położone wybitnie peryferyjnie w stosunku do jednostek centralnych, z niskim udziałem zamieszkujących budynki wielorodzinne. Przykładami są tu inowrocławskie Szymborze, Owczarki w Grudziądzu, włocławska Rybnica i Zawisłe, oraz Miedzyń-Prądy, Piaski oraz Łęgnowo Wieś w Bydgoszczy. Co ciekawe toruńskie Wrzosi i Kaszczorek pomimo wybitnie sypialnianego charakteru nie notują tu najniższych wartości, co oznacza, że funkcjonuje tam niewielka liczba budynków wielorodzinnych.

Istotnym aspektem charakteru zabudowy w kontekście prowadzonych analiz w związku z procesem starzenia się społeczeństwa jest wysokość budynków mieszkalnych w kontekście liczby kondygnacji budynku. Parametr ten ma ścisły związek z wyposażeniem budynków wielokondygnacyjnych w windy (windy osobowe). Co istotne związek ten jest ścisły, choć niewynikający bezpośrednio z przepisów budowlanych, które w ogólnym ujęciu warunkują wyposażenie budynku mieszkalnego różnicą poziomów posadzek najniższej i najwyższej kondygnacji¹. W praktyce można mówić o konieczności wyposażania w windę budynku mieszkalnego posiadającego pięć lub więcej kondygnacji. Ponieważ regulacje prawne w tym względzie zmieniają się na potrzeby analiz wydzielono trzy grupy budynków mieszkalnych: liczbie kondygnacji naziemnych do dwóch włącznie (głównie budynki jednorodzinne), od trzech do pięciu oraz posiadających sześć i więcej kondygnacji. Najważniejszą grupą budynków wydaje się być tu grupa budynków posiadająca 3, 4 i 5 kondygnacji, jako budynków w zdecydowanej większości nieposiadających windy. Warto nadmienić, że nie należy wprost i w każdym przypadku utożsamiać budynków mieszkalnych o liczbie kondygnacji do 2 z budynkami jednorodzinnymi (czyli o liczbie lokali do 2), okazuje się bowiem, że nierzadko funkcjonują w analizowanych miastach niskie budynki wielorodzinne.

¹ § 54. ust. 1. Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie

Tabela. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki mieszkalne w ogóle mieszkańców wg liczby kondygnacji naziemnych [w %]

	5 miast	Bydgoszcz	Toruń	Włocławek	Grudziądz	Inowrocław
Budynki liczbie kondygnacji do 2	23,1	22,5	21,6	26,6	21,6	26,3
Budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5	61,6	61,7	60,0	55,5	67,7	66,8
Budynki o liczbie kondygnacji 6 lub więcej	15,3	15,8	18,4	17,9	10,7	6,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

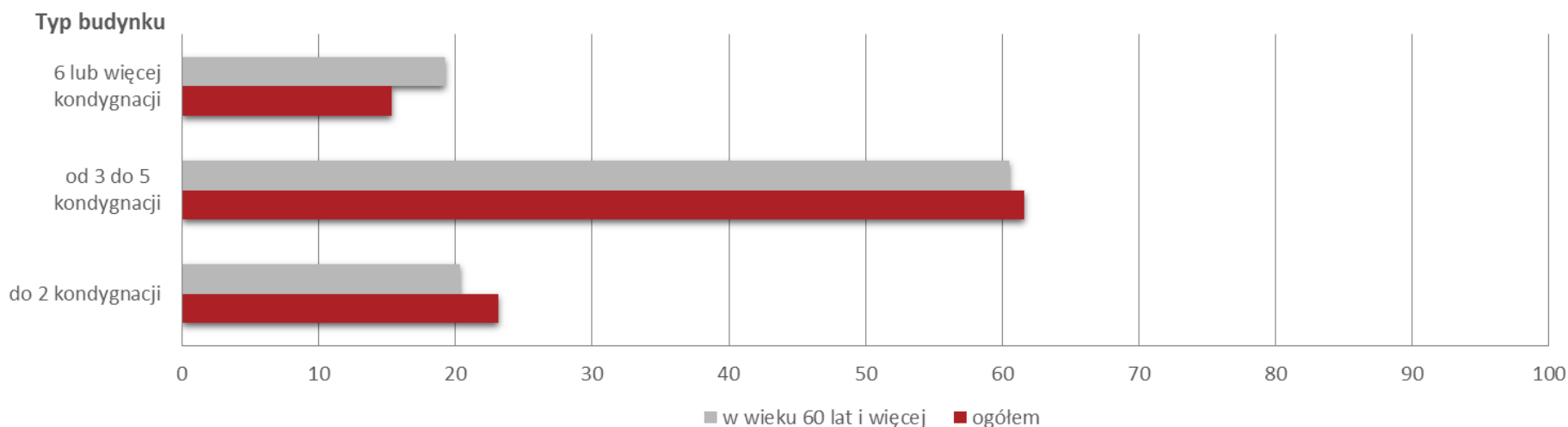
Poczynione obserwacje pokazują, że budynki o 3, 4 lub 5 kondygnacjach nadziemnych dominują pod względem liczby zamieszkujących je osób. Ich udział w stosunku do ogółu ludności waha się w przedziale od 55,5% (Włocławek) do 66,8% (Inowrocław), czyli w ogólnym ujęciu kwestia trudności związanej z zamieszkiwaniem w budynku wielorodzinnym, który w ogromnej liczbie przypadków nie posiada windy dotyczy blisko 2/3 ludności analizowanych miast.

Tabela. Udział mieszkańców w wieku 60 lat i więcej zamieszkujących budynki mieszkalne w ogóle mieszkańców w wieku 60 lat i więcej wg liczby kondygnacji naziemnych [w %]

	5 miast	Bydgoszcz	Toruń	Włocławek	Grudziądz	Inowrocław
Budynki o liczbie kondygnacji do 2	20,3	20,0	19,1	23,3	18,4	22,8
Budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie	60,5	59,5	57,6	55,5	70,6	68,6
Budynki o liczbie kondygnacji 6 lub więcej	19,2	20,5	23,3	21,2	11,0	8,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Okazuje się jednocześnie, że obserwuje się pewną prawidłowość związaną z wiekiem osób w zakresie zamieszkiwanych budynków. W każdym z analizowanych miast obserwujemy niższy udział osób zamieszkujących budynki do 2 kondygnacji w wieku 60 lat i więcej niż ma to miejsce w przypadku ludności ogółem. Jednocześnie odwrotna sytuacja ma miejsce w przypadkach budynków posiadających 6 lub więcej kondygnacji. Prowadzi to do wniosku, że seniorzy częściej mieszkają w budynkach wielokondygnacyjnych. Choć różnice te nie są bardzo duże stan ten jest odzwierciedleniem odmiennych zachowań względem zamieszkania osób w podeszłym wieku (mniejsza chęć zmiany mieszkania, mniejsze możliwości inwestycyjne). W efekcie można przypuszczać, że istotną część mieszkańców tych budynków, stanowią osoby będące ich pierwszymi lokatorami, które zasiedliły je wraz z oddawaniem do użytku osiedli mieszkaniowych pochodzących z lat 70-tych i 80-tych, co wyjaśnia zwiększony udział osób starszych w strukturze mieszkańców.

Wykres. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o określonej liczbie kondygnacji w stosunku do ogółu mieszkańców w tym wieku [w %]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Co oczywiste jednostki struktury miast silnie różnią się między sobą względem powyższego wskaźnika (różny charakter zabudowy). W przypadku odsetka ludności zamieszkującej budynki o wysokości do 2 kondygnacji włącznie wysokie wartości notuje się w jednostkach o silnie jednorodnym charakterze zabudowy (Miedzyń-Prądy, Flisy, Jachcice, Piaski, Smukała-Optawiec-Janowo w Bydgoszczy; Wrzosy, Kaszczorek w Toruniu; Zawisłe, Michelin, Rybnica we Włocławku; Kuntersztyn-Tuszewo i Owczarki w Grudziądzu; Szymborze w Inowrocławiu). Co ciekawe w przypadku Jednostki Owczarki w Grudziądzu oraz Rybnica we Włocławku obserwuje się zupełny brak wyższych budynków. W przypadku budynków wyższych (od 3 do 5 kondygnacji) wysokie wskaźniki obserwuje się w jednostkach śródmiejskich (Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto w Bydgoszczy; Śródmiejskie w Toruniu, Śródmieście-Wyzwolenia w Grudziądzu) oraz wybranych innych, w tym przyległych do nich, terenach mieszkaniowych (Kapuściska, Leśne, Tatrzańskie, Tereny Nadwiślańskie w Bydgoszczy; Bydgoskie, Podgórz w Torunia; Rządź, Kawalerii Polskiej-Stare Lotnisko w Grudziądzu oraz Piastowskie w Inowrocławiu). Warto zauważyć, że budynki 5-kondygnacyjne stanowiły typowy i niezwykle częsty rodzaj zabudowy realizowanej w osiedlach zabudowy wielorodzinnej w latach 70-tych i 80-tych, jest więc ich w przestrzeni miast stosunkowo dużo. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji powyżej 5 w ogólnej licznie mieszkańców przekracza 50% jedynie w przypadku dwóch bydgoskich jednostek (Bartodzieje i Wzgórze Wolności).

W kontekście zjawiska starzejącego się społeczeństwa istotny staje się problem ograniczonej mobilności osób zamieszkujących w budynkach niewyposażonych w windę. Wyjątkowo niekorzystnie sytuacja w tym zakresie przypada w jednostkach, których wielorodzinna zabudowa mieszkaniowa

powstawała, jako realizacja wielkich zespołów mieszkaniowych w okresie lat 70- i 80tych XX wieku (częściowo też lat 90tych). Takie jednostki były zasiedlane w dużej mierze przez jednorodną wiekowo ludność. W efekcie obserwuje się jednorodne starzenie się całych dzielnic. Szczególnie w ich przypadku obserwuje się dużą liczbę ludności zamieszkującej budynki wielorodzinne bez dostępu do windy. Największe nasilenie tego zjawiska obserwuje się Bydgoszczy (jednostki Leśne, Błonie, Kapuściska) oraz Grudziądzu (Strzemięcín), gdzie liczba seniorów w wieku 60 lat i więcej zamieszkujących budynki bez wind stanowiła ponad 1/4 mieszkańców.

Podział miast na jednostki struktury

Przestrzeń miasta nie jest jednorodna. Tworzą ją, bowiem mniejsze obszary, jednostki różniące się nie tylko wielkością (wyrażoną powierzchnią, jak i liczbą mieszkańców), elementami zagospodarowania (formami zabudowy), intensywnością zabudowy, sposobem użytkowania, dostępnością komunikacyjną, czy pełnią funkcją w całym systemie miasta. Stąd też określanie dostępności mieszkańców do poszczególnych usług w stosunku do obszaru całego miasta może mieć jedynie charakter poglądowy. Znacznie bardziej pożądane jest rozeznanie zagadnienia dostępności do usług w oparciu o pełny obraz struktury danego miasta, którą należy rozumieć tu jako zbiór i układ różnych jednostek przestrzennych obrazujący ich wzajemne relacje oraz powiązania przestrzenne i funkcjonalne. Uznano, iż na potrzeby niniejszego badania optymalnymi jednostkami mogłyby zostać osiedla, czy też dzielnice analizowanych miast. Z uwagi na charakter prowadzenia prac, a przede wszystkim fakt posiadania przez jednostki samorządu terytorialnego znacznie szerszej wiedzy na temat zróżnicowania przestrzennego samych miast zwrócono się o udostępnienie obowiązujących, powszechnie używanych podziałów struktur miast na poszczególne jednostki, w celu wykorzystania ich do dalszej oceny i charakterystyki stopnia wyposażenia poszczególnych części miast w różnego typu usługi. W tym zakresie wszystkie miasta przekazały pożądane informacje. Należy jednak podkreślić, iż podstawa wydzielenia w każdym z nich była inna. W przypadku miasta Bydgoszczy były to granice rad osiedli, w Toruniu granice rad okręgów. Dla miasta Grudziądz wskazano obowiązujące już od kilku lat granice okręgów utworzonych na potrzeby budżetu obywatelskiego. W przypadku miasta Inowrocław były to natomiast granice osiedli. We wszystkich tych miastach jednostki te zostały powołane w sposób formalny (miasta posiadały obowiązującą uchwałę Rady Miejskiej). Wykorzystywane były one w polityce miast do przedstawienia przedstawicielstwa terytorialnego mieszkańców. Miastem, które nie posiadało usankcjonowanej uchwały w zakresie powołania na swym terenie jednostek w postaci osiedli, dzielnic było miasto Włocławek. Na potrzeby prowadzonych analiz zostały jednak przekazane przez nie dane dotyczące jednostek strukturalno-funkcjonalnych miasta, które to zostały wydzielone na etapie sporządzania dokumentu planistycznego, tj. uchwalonego i obecnie obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Z uwagi, iż część miast (Inowrocław, Toruń, Włocławek) nie posiadało wspomnianych danych w postaci elektronicznej, pozwalającej na osadzenie granic jednostek w przestrzeni przy użyciu oprogramowania GIS-owego, konieczne było przeprowadzenie procesu delimitacji granic tych jednostek na podstawie wskazanych uchwał, a w przypadku miasta Włocławek wspomnianego dokumentu planistycznego. Wydaje się, iż dla lepszej interpretacji przebiegu jednostek warto byłoby zweryfikować ich zasięgi i dokonać uszczegółowień części opisowej. Korzystne byłoby także zamieszczenie w uchwałach powołujących dane jednostki, prócz opisu tekstowego przebiegu granicy wykazu punktów załamania granicy jednostek (punkty posiadające współrzędne X,Y). Pozwoliłoby to w przyszłości na wykluczenie wszelkich problemów związanych z interpretacją przebiegu granic jednostek zapisanych w części opisowej uchwały. Z uwagi na ważność tego zagadnienia zostało one

opisane także w formie rekomendacji dla polityki lokalnej miast. Po uzupełnieniu bazy danych o wektorowe zasięgi granic dla miasta Inowrocław, Toruń i Włocławek otrzymano pełny obraz podziału 5 analizowanych miast na jednostki struktury. Powierzchnia miasta Bydgoszczy i Włocławka nie była pokryta w całości przedmiotowymi jednostkami, w związku z tym na potrzeby niniejszego badania wrysowano dodatkowe jednostki - tak, aby otrzymać pełne pokrycie powierzchni miasta (Bydgoszcz – 3 jednostki, Włocławek – 1 jednostka). Umownie nazwano je „Wisła”, „Lotnisko” oraz „Zachem” w przypadku Bydgoszczy oraz „Wisła” w przypadku Włocławka. W efekcie największą liczbą jednostek cechowały się miasta Bydgoszcz (32) i Toruń (13), najmniejszą zaś Inowrocław (6). We Włocławku liczba jednostek wynosiła 11, zaś w Grudziądzu 10. Dzięki temu można było przystąpić do dalszych prac analitycznych, związanych z charakterystyką poszczególnych jednostek pod względem liczby ludności i tym samym do określenia stopnia wyposażenia ich w usługi.

Tab. Wykaz jednostek struktury analizowanych miast

L.p.	Miasto	Nazwa jednostki	Powierzchnia jednostki [w km2]	Liczba ludności*
1	Bydgoszcz	Łęgnowo	3,6	1919
2	Bydgoszcz	Łęgnowo Wieś	12,5	842
3	Bydgoszcz	Błonie	1,6	14923
4	Bydgoszcz	Bartodzieje	3,1	24163
5	Bydgoszcz	Bielawy	1,4	7491
6	Bydgoszcz	Bocianowo – Śródmieście – Stare Miasto	4,1	29208
7	Bydgoszcz	Brdyujście	5,0	1500
8	Bydgoszcz	Bydgoszcz Wschód – Siernieczek	5,4	2256
9	Bydgoszcz	Czyżkówko	3,2	7744
10	Bydgoszcz	Flisy	1,6	1558
11	Bydgoszcz	Glinki – Rupienica	2,0	3149
12	Bydgoszcz	Górzyskowo	2,1	13892
13	Bydgoszcz	Jachcice	9,0	3628
14	Bydgoszcz	Jary – Wilczak	1,6	8242
15	Bydgoszcz	Kapuściska	4,1	21457
16	Bydgoszcz	Leśne	24,8	12646
17	Bydgoszcz	Lotnisko	4,0	0
18	Bydgoszcz	Miedzyń – Prądy	6,2	11728
19	Bydgoszcz	Nowy Fordon	13,1	29864
20	Bydgoszcz	Okole	1,7	9983

21	Bydgoszcz	Osowa Góra	5,0	13242
22	Bydgoszcz	Piaski	2,6	2387
23	Bydgoszcz	Smukała – Opławiec – Janowo	8,4	1860
24	Bydgoszcz	Stary Fordon	4,8	15423
25	Bydgoszcz	Szwederowo	2,8	23837
26	Bydgoszcz	Tatrzańskie	4,4	14732
27	Bydgoszcz	Tereny Nadwiślańskie	7,7	5255
28	Bydgoszcz	Wisła	0,3	0
29	Bydgoszcz	Wyżyny	2,4	30341
30	Bydgoszcz	Wzgórze Wolności	2,1	11887
31	Bydgoszcz	Zachem	21,6	1
32	Bydgoszcz	Zimne Wody – Czersko Polskie	3,8	1275
33	Grudziądz	Kawalerii Polskiej – Stare Lotnisko	2,9	6613
34	Grudziądz	Kopernika – Chełmińskie	2,1	10902
35	Grudziądz	Lotnisko – Węgrowo – Kobylanka	14,4	10334
36	Grudziądz	Tarpno	5,0	13490
37	Grudziądz	Kuntersztyn – Tuszewo	7,9	7260
38	Grudziądz	Mniszek-Rudnik	8,5	4326
39	Grudziądz	Śródmieście – Wyzwolenia	2,7	12894
40	Grudziądz	Owczarki	8,6	2322
41	Grudziądz	Rządź	3,5	8497
42	Grudziądz	Strzemięcín	2,1	10070
43	Inowrocław	Mątwy	7,4	3155
44	Inowrocław	Piastowskie	0,6	11021
45	Inowrocław	Solno	2,3	4391
46	Inowrocław	Stare Miasto	7,8	17754
47	Inowrocław	Szymborze	3,2	924
48	Inowrocław	Uzdrowskowie	9,2	33010
49	Toruń	Bielawy – Grębocin	10,8	7452

50	Toruń	Bydgoskie	20,9	29330
51	Toruń	Chełmińskie	4,3	21083
52	Toruń	Czerniewice	3,8	2283
53	Toruń	Jakubskie – Mokre	16,0	24647
54	Toruń	Kaszczorek	6,3	2449
55	Toruń	Podgórz	10,3	9423
56	Toruń	Rubinkowo	2,6	23520
57	Toruń	Rudak	9,0	2622
58	Toruń	Skarpa	7,0	23336
59	Toruń	Staromiejskie	2,7	19978
60	Toruń	Stawki	6,6	7146
61	Toruń	Wrzosa	15,1	11812
62	Włocławek	Michelin	9,6	7837
63	Włocławek	Śródmieście	2,8	23069
64	Włocławek	Południe	5,8	32362
65	Włocławek	Rybica	6,7	1125
66	Włocławek	Wisła	10,7	0
67	Włocławek	Wschód Leśny	6,8	34
68	Włocławek	Wschód Mieszkaniowy	4,1	15667
69	Włocławek	Wschód Przemysłowy	3,4	1957
70	Włocławek	Zachód Przemysłowy	20,3	1239
71	Włocławek	Zawiśle	8,4	3307
72	Włocławek	Zazamcze	5,7	20110

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

*liczba osób zameldowanych na pobyt stały wg danych z rejestru PESEL

Rozmieszczenie ludności w przestrzeni miast

Rozmieszczenie ludności, w tym ludności starszej, jako szczególne uwarunkowanie funkcjonowania usług publicznych

Rozdział poświęcony jest analizie rozmieszczenia ludności w badanych 5 największych miastach województwa. Rozkład ludności w przestrzeni miast jest jednym z podstawowych uwarunkowań dostępności usług (choć rozdział poświęcony jest usługom publicznym, opisane mechanizmy w dużym stopniu odnoszą się również do rozwoju usług komercyjnych – także mających duży wpływ na kształtowanie jakości życia mieszkańców). W modelu najbardziej optymalnym usługi powinny być lokalizowane w miejscach największych skupisk ludności – najgęściej zaludnionych częściach miast, ponieważ takie umiejscowienie usług znacząco podnosi udział osób obsługiwanych, a tym samym zwiększa ich dostępność. Zdecydowana większość ludności w badanych miastach zamieszkuje na ograniczonej terytorialnie przestrzeni zamykającej się w obszarze największych osiedli mieszkaniowych, które jeśli będą w pierwszej kolejności wyposażane w usługi publiczne, znacząco podnoszą udział osób obsługiwanych i poziom ich dostępności. Obecnie te skupiska ludności w różnym stopniu wyposażone są w usługi publiczne, a ten stan wyposażenia istotnie różnicuje oferowaną przez nie jakość życia. Podstawowym celem niniejszego rozdziału jest więc określenie na ile rozmieszczenie ludności w przestrzeni miast sprzyja lub ogranicza możliwości efektywnej obsługi ludności w zakresie usług publicznych i jak bardzo w tym zakresie jest zróżnicowana ich przestrzeń.

Założenia teoretyczne

Rozmieszczenie ludności w przestrzeni miasta jest jedną z podstawowych determinant możliwości zaspokajania potrzeb mieszkańców w zakresie usług, ponieważ determinuje z jednej strony popyt na usługi, ale z drugiej określa warunki organizacji podaży tych usług. Inaczej ujmując – w bardzo dużym stopniu warunkuje, czy dostępność do usług na danym obszarze będzie łatwa, czy utrudniona, ale także wpływa na koszty zaspokajania potrzeb społecznych w tym zakresie (jakie ponoszą samorządy), a pośrednio – wpływa na jakość oferowanych usług (w przypadku wielu usług ich charakter uzależniony będzie od popytu).

W Polsce organizacja usług publicznych jest pochodną podziału usług na zadania własne samorządów poszczególnych szczebli podziału administracyjnego (gminnego, powiatowego i wojewódzkiego) oraz na zadania rządowe. Z punktu widzenia codziennego funkcjonowania systemu społeczno-gospodarczego oraz wpływu na jakość życia większości mieszkańców w największej liczbie zagadnień, kluczowe znaczenie mają zadania realizowane na poziomie gmin i powiatów (choć dla różnych grup odbiorców, znaczenie usług powiatowych i gminnych może być różne, obydwie grupy usług są niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa).

Jeśli analizuje się usługi publiczne – czyli usługi, za realizację których odpowiada sfera publiczna, to niezbędne jest analizowanie systemów osadniczych w takiej skali, która jest adekwatna do charakteru danej usługi. Niniejszy rozdział poświęcony jest systemom lokalnym, utożsamianym z poziomem gmin, na

którym realizowany jest bardzo szeroki zakres usług należących do tzw. zadań własnych gmin. Są to zadania mające podstawowe znaczenie dla jakości życia mieszkańców – dotyczące zagadnień niezwykle powszechnych, związanych z życiem codziennym większości ludności, wpływające na warunki rozwoju społecznego, możliwość wypoczynku, realizacji zainteresowań, w szerszym ujęciu – kształtujące konkurencyjność danego miasta w aspekcie atrakcyjności miejsca zamieszkania.

Ze względu na specyfikę badanych miast, która jest pochodną zamieszkującej je liczby ludności, głównym celem niniejszego rozdziału jest więc rozpoznanie wewnętrznych różnicowań przestrzeni miast w zakresie miejsc zamieszkania ludności, mających wpływ na dostępność usług publicznych. W przypadku zadań gminnych i powiatowych realizowanych przez badane miasta, to właśnie na tym poziomie powinno się bilansować zapotrzebowanie na usługi oraz ofertę tych usług, i to przede wszystkim na tym poziomie istnieje oczekiwanie społeczne, że dostęp do tych usług będzie realizowany na satysfakcjonującym poziomie. Na poziomie samorządów badanych miast, to decyzje polityczne, podejmowane przez lokalny samorząd mają podstawowe znaczenie dla funkcjonowania tych usług – ich dostępności i jakości. Różnice w polityce prowadzonej przez miasta w zakresie kształtowania usług, prowadzą do różnic w jakości życia mieszkańców, a w szerszym wymiarze – różnic w poziomie ich konkurencyjności. Dostępność i jakość usług publicznych mogą być więc czynnikami decydującymi także o preferencjach migracyjnych mieszkańców – mogą więc mieć potencjalnie bardzo duże znaczenie w powodzeniu rozwoju miast w długim okresie, tym bardziej, że wraz z rozwojem społecznym i coraz wyższym poziomem oczekiwań społecznych wobec sektora publicznego, w większym niż dotąd zakresie zagadnienia te będą brane pod uwagę przy podejmowaniu przez ludność decyzji na temat miejsca zamieszkania. Analizy wykonane w niniejszym opracowaniu wskazują, że już obecnie stan rozwoju usług w miastach (w poszczególnych ich częściach) jest bardzo zróżnicowany – a poziom tego zróżnicowania wpływa w sposób odczuwalny na różnice w jakości życia w tych aspektach, które są mierzone dostępem do usług.

Wydawać by się mogło, że badane miasta w porównaniu z niektórymi gminami analizowanymi w pierwszym etapie badania, są w zdecydowanej większości jednostkami na tyle niewielkimi terytorialnie, że przy obecnym poziomie mobilności społeczeństwa (wynikającym z działających na obszarze miast systemów transportu zbiorowego i powszechnego wyposażenia gospodarstw domowych w pojazdy samochodowe) teoretycznie nie stanowi większej trudności korzystanie z usług zlokalizowanych w jakiegokolwiek jego części. Jednak należy pamiętać, że szereg grup odbiorców ma ograniczoną możliwość mobilności ze względów zdrowotnych, obawy o bezpieczeństwo w ruchu drogowym, itp. (dotyczy to w największym stopniu dzieci i młodzieży oraz osób starszych). Dlatego też szczególnie korzystna sytuacja ma miejsce, jeśli dana usługa jest dostępna w jak największej bliskości od miejsca zamieszkania. Temu aspektowi poświęcono znaczną część analiz. Głównym celem była tu weryfikacja jak duża część ludności zamieszkującej analizowany teren, mieszka w dogodnych odległościach od miejsca realizacji danego rodzaju usługi. Jest to tylko jeden z kilku aspektów oceny dostępności usług – nie mniej jednak ma on charakter bardzo podstawowy, bo informuje o fizycznej możliwości realizacji potrzeb bez konieczności przemieszczania się na większe odległości w przestrzeni miasta.

Miasta, a zwłaszcza miasta zajmujące tak wysokie miejsce w hierarchii sieci osadniczej województwa jak 5 badanych ośrodków, mają szczególne znaczenie w obsłudze ludności i tradycyjnie stanowią bardzo duże skupiska usług (także publicznych). W kontekście powyższego, szczególnie dużego znaczenia nabierają relacje zachodzące „wewnątrz” przestrzeni miast, a systemy usług publicznych powinny być organizowane w taki sposób aby bilansowały one zapotrzebowanie generowane przez mieszkańców w obrębie największych skupisk ludności.

Z punktu widzenia najefektywniejszej realizacji usług publicznych uwidacznia się kilka prawidłowości rozmieszczenia ludności w przestrzeni miast i ich powiązań z lokalizacją usług, istotnych w kontekście kształtowania jakości życia mieszkańców:

Uwarunkowaniem pozytywnym jest występowanie w obrębie poszczególnych miast dużych zwartych przestrzeni charakteryzujących się stosunkowo dużą gęstością zaludnienia – obszary takie skupiają większą liczbę ludności na stosunkowo małej przestrzeni co stanowi znaczne ułatwienie w obsłudze mieszkańców – w takich wypadkach już jedna placówka położna w pobliżu takiego skupiska ludności znacznie podnosi poziom dostępności do usługi.

Uwarunkowaniem jednoznacznie sprzyjającym jest koncentrowanie dużej części mieszkańców miasta na stosunkowo niewielkiej przestrzeni wielkich osiedli mieszkaniowych. Tego typu zabudowa występuje we wszystkich pięciu badanych miastach. Są to osiedla skupiające na niewielkiej przestrzeni dużą liczbę wielorodzinnych budynków mieszkalnych („bloków”), powstałe przede wszystkim w latach 70. i 80. XX wieku. Związana z występowaniem tego typu zabudowy koncentracja ludności ułatwia obsługę relatywnie dużej części ludności miasta poprzez inwestycje lokalizowane w odpowiednich jego częściach. Jednocześnie duże skupiska mieszkańców stanowią potencjał wyzwalający endogeniczne procesy rozwojowe - rozwój usług rynkowych, duża aktywność społeczna, duże zapotrzebowanie społeczne ale jednocześnie zasadność ekonomiczna dla rozwoju usług publicznych.

Uwarunkowaniem negatywnym jest występowanie dużych przestrzeni zabudowy rozproszonej w połączeniu z przestrzeniami niezamieszkanymi.

Uwarunkowaniem utrudniającym jest występowanie przestrzeni, co prawda zwartych i koncentrujących duży udział ludności, ale bardzo rozległych zabudowy jednorodzinnej, charakteryzujących się stosunkowo niską gęstością zaludnienia, utrudniające optymalne lokalizowanie usług dla obsłużenia jak największej liczby mieszkańców. W rejonach tych relatywnie niedaleko danej placówki mieszka tylko niewielka część odbiorców i tym samym dostępność do usługi jest gorsza. W takich rejonach trzeba przyjąć kompromis pomiędzy zapewnieniem mieszkańcom możliwie małej odległości do placówki a zapewnieniem wystarczającej liczby osób obsługiwanych przez tą placówkę – obszar obsługiwany przez usługę w takim wypadku musi być większy dla zapewnienia efektywności usługi w danej lokalizacji.

Ponadto w przestrzeni miast o wiele bardziej istotne jest lokalizowanie w odpowiednich miejscach usług dedykowanych dla specyficznych grup odbiorców zamieszkujących w najbliższym otoczeniu (np. dzieci, osób starszych). Cechą charakterystyczną miast jest lokalizowanie wielu usług w ich częściach centralnych, co z jednej strony powodowane jest większą dostępnością tych części miast ze względu na działające układy transportu zbiorowego, które zbiegają się w ich częściach centralnych. Z drugiej strony istnieje obecnie bardzo dużo usług publicznych (należą do nich m.in. różnego rodzaju usługi opiekuńcze), które ze względu na swoją specyfikę i oczekiwania odbiorców, powinny być realizowane w najbliższym sąsiedztwie miejsc zamieszkania ludności.

Rozmieszczenie ludności według miejsca zamieszkania

Zagadnienie rozmieszczenia ludności wg miejsca zamieszkania z uwzględnieniem podziału na grupy wiekowe 0-19 lat, 20-59 lat i ludności w wieku 60 lat i więcej zostało szczegółowo przedstawione na załączonych w rozdziale mapach.

Rozmieszczenie ludności w poszczególnych miastach jest pochodną lokalizacji na ich obszarze zabudowy mieszkaniowej. Szczególna koncentracja ludności występuje w częściach miast, w których zlokalizowane są największe skupiska zabudowy wielorodzinnej, wielkich osiedli mieszkaniowych, a także zwartej zabudowy śródmiejskiej. W przestrzeni miast widoczne są również zamieszkałe duże zwarte przestrzenie, na których występuje zabudowa jednorodzinna. W kontekście rozmieszczenia ludności charakteryzują się one mniejszą intensywnością zaludnienia, lecz w przestrzeni miast stanowią duże i całkiem zwarte tereny, które można z łatwością wyodrębnić. Przestrzenie tego rodzaju zabudowy stanowią, podobnie jak budownictwo rozproszone, większe wyzwanie dla planowania usług publicznych i obsługi mieszkańców, ponieważ o wiele trudniej jest tam zapewnić wszystkim mieszkańcom dobrą dostępności do usług ze względu na rozległe tereny, w których należy tych usług dostarczyć. O wiele prościej jest obsłużyć tereny o większej koncentracji ludności – tereny zabudowy wielorodzinnej – ponieważ w ich przypadku już lokalizacja jednej placówki w bliskiej odległości przyczynia się do zwiększenia dostępności do usługi, tzn. obsłużenia dużej liczby ludności mieszkającej w bliskiej odległości od lokalizacji placówki.

W Bydgoszczy widoczne są dwa duże skupiska ludności – w części centralnej miasta po obu stronach Brdy, obejmujące szeroko pojętą strefę śródmiejską z przyległymi osiedlami i wielkie osiedla mieszkaniowe położone w południowej części miasta zamieszkiwaną przez około 188,3 tys. mieszkańców oraz wielkie osiedla mieszkaniowe położone we wschodniej części miasta zamieszkiwane przez około 63,5 tys. mieszkańców. W zachodniej i północno-zachodniej części miasta znajdują się rozległe zagęszczenia osiedli jednorodzinnych, skupiających dużą część mieszkańców (około 45,6 tys. osób). Na obszarze Inowrocławia przestrzenie koncentrujące najwięcej ludności znajdują się na południowy-zachód od centrum miasta, gdzie położone jest wielkie osiedle mieszkaniowe Rąbin zamieszkiwane przez około 21,8 tys. osób oraz w centralnej części miasta ze zwartą zabudową śródmieścia i przylegającymi do niego osiedlami (m.in. osiedlem Piastowskim) zamieszkaną przez około 34,7 tys. osób. W przestrzeni tego miasta widoczne są niezbyt duże przestrzenie zabudowy jednorodzinnej – w części północnej, centralnej i południowej – głównie w jednostkach Solno, Szymborze i Mątwy zamieszkałe przez około 8 tys. osób. W Grudziądzu wyodrębnić można pas największej koncentracji ludności znajdujący się wzdłuż Wisły, gdzie położona jest zabudowa śródmiejska oraz duże osiedla – Rządź, Strzemięcín, Kopernika, Kawalerii Polskiej, Tarpno zamieszkałe przez około 53,1 tys. osób - a także w centralnej części – osiedle Lotnisko (około 10,1 tys. mieszkańców). W północnej części Grudziądza występuje duże rozproszenie ludności – jednostka Kuntersztyn, Tuszewo, Owczarki – związane z występowaniem zabudowy jednorodzinnej zamieszkałej przez około 6,4 tys. osób. W Toruniu największa koncentracja ludności ma miejsce na wielkich osiedlach mieszkaniowych położonych we wschodniej części miasta na osiedlach Rubinkowo i Skarpa (o łącznej liczbie około 27,6 tys. mieszkańców), a także w centralnej części miasta obejmującej zabudowę śródmiejską z przyległymi osiedlami (m.in. Stare Miasto, Bydgoskie Przedmieście zamieszkiwane przez około 68,4 tys. osób). Na obszarze Torunia występują również rozległe ale zwarte skupiska zabudowy jednorodzinnej - w północnej części miasta w jednostce Wrzosa (około 14 tys. mieszkańców), we wschodniej części miasta na osiedlach Bielawy (około 6,8 tys. mieszkańców) i Kaszczorek (około 2,1 tys. mieszkańców) oraz w południowej części miasta w jednostce Stawki (około 11,6 tys. mieszkańców). We Włocławku podobnie jak w pozostałych miastach

szczególna koncentracja ludności ogniskuje się w centralnej jego części gdzie znajduje się zwarta zabudowa śródmiejska, a także wielkie osiedla mieszkaniowe w jednostce Południe, Zazamcze i Wschód Mieszkaniowy (obszar ten obejmuje około 74,3 tys. mieszkańców). Ponadto w przestrzeni miasta znajdują się rozległe skupiska zabudowy jednorodzinnej koncentrujące stosunkowo dużą liczbę ludności, takie jak Michelin na południu (około 7 tys. mieszkańców), a także częściowo w centralnej części miasta (około 6 tys. mieszkańców) i w jednostce Zawisłe (około 2,6 tys. mieszkańców).

W parze z koncentracją ludności idą też duże skupiska osób w wieku 60 lat i więcej. W przypadku tej grupy osób dużym wyzwaniem dla planowania usług są wspomniane wyżej przestrzenie zabudowy jednorodzinnej gdzie na stosunkowo dużych przestrzeniach mieszkają pojedyncze osoby starsze.

Rozmieszczenie ludności w jednostkach struktury miast

Rozmieszczenie ludności zostało także przeanalizowane w podziale miasta na jednostki struktury. Ten rodzaj agregacji jest istotny z punktu widzenia zarządzania miastem – podział ten odzwierciedla zasięgi działań poszczególnych rad osiedli/dzielnic, organów wybieranych przez mieszkańców i stanowiących ciała opiniodawcze dla Rady Miasta. W ten sposób mieszkańcy pośrednio mają wpływ na stan rozwoju i wyposażenia tych jednostek w usługi.

Analiza rozmieszczenia ludności w podziale na jednostki struktury miast wykazała bardzo duże zróżnicowanie jednostek pod względem bezwzględnej liczby ludności. W badanych miastach jednostki o najmniejszej liczbie ludności zamieszkałe były przez 1 (jednostka Zachem w Bydgoszczy) lub 34 osoby (jednostka Wschód Leśny we Włocławku). Kolejną najmniejszą pod względem liczby ludności jednostką w Bydgoszczy była jednostka Łęgnowo Wieś (842 mieszkańców), a we Włocławku jednostka Rybnica (1 125 mieszkańców). Najmniejsza liczba ludności w Grudziądzu zamieszkiwała jednostkę Owczarki (2 322 mieszkańców), w Inowrocławiu jednostkę Szymborze (924 mieszkańców), a w Toruniu jednostkę Czerniewice (2 283 mieszkańców). Natomiast jednostkami o największej liczbie ludności zamieszkanymi przez ponad 30 tys. osób były Wyżyny w Bydgoszczy (30 341 mieszkańców), Południe we Włocławku (32 362 mieszkańców) i Uzdrowskie w Inowrocławiu (33 010 mieszkańców). W Inowrocławiu udział ludności zamieszkującej jednostkę Uzdrowskie stanowił aż 47% ludności całego miasta, a dla jednostki Południe we Włocławku udział w ludności całego miasta wynosił 30%. Ponadto we Włocławku w 3 jednostkach, z których każda ma powyżej 20 tys. mieszkańców – Południe, Śródmieście i Zazamcze – zgrupowanych było 71% mieszkańców całego miasta. Dla porównania w Bydgoszczy w 6 jednostkach, których liczba ludności przekraczała 20 tys. osób (Wyżyny, Nowy Fordon, Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto, Bartodzieje, Szwederowo i Kapuściska) zamieszkiwało 50% całej ludności miasta, a w każdej z pozostałych jednostek mieszkało tylko do 5% ludności miasta. W Toruniu ludność 5 jednostek, z których w każdej było powyżej 20 tys. mieszkańców (Bydgoskie, Jakubskie-Mokre, Rubinkowo, Skarpa i Chełmińskie) stanowiła 66% ludności miasta. Grudziądz nie posiadał tak dużych jednostek – największą jednostką w tym mieście pod względem liczby ludności było Tarpno z liczbą ludności 13 490 osób, co stanowiło 16% ludności tego miasta, a razem z 4 pozostałymi jednostkami mającymi powyżej 10 tys. mieszkańców (Strzemięcín, Lotnisko-Węgrowo-Kobyłanka, Kopernika-Chełmińskie, Śródmieście-Wyzwolenia) stanowiło 67% ludności całego miasta.

Tabela. Jednostki struktury miast o największej liczbie ludności ogółem

Lp.	Nazwa jednostki	Miasto	Liczba ludności ogółem (osoby)
1.	Uzdrowskowie	Inowrocław	33010
2.	Południe	Włocławek	32362
3.	Wyżyny	Bydgoszcz	30341
4.	Nowy Fordon	Bydgoszcz	29864
5.	Bydgoskie	Toruń	29330
6.	Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto	Bydgoszcz	29208
7.	Jakubskie-Mokre	Toruń	24647
8.	Bartodzieje	Bydgoszcz	24163
9.	Szwederowo	Bydgoszcz	23837
10.	Rubinkowo	Toruń	23520

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru PESEL

Tabela. Jednostki struktury miast o największej liczbie osób w wieku 60 lat i więcej

Lp.	Nazwa jednostki	Miasto	Liczba ludności w wieku 60 lat i więcej (osoby)
1.	Wyżyny	Bydgoszcz	10415
2.	Południe	Włocławek	9716
3.	Nowy Fordon	Bydgoszcz	9227
4.	Uzdrowskowie	Inowrocław	9185
5.	Bartodzieje	Bydgoszcz	9072
6.	Bydgoskie	Toruń	8702
7.	Rubinkowo	Toruń	7702
8.	Skarpa	Toruń	7265
9.	Jakubskie-Mokre	Toruń	7077
10.	Kapuściska	Bydgoszcz	6931

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru PESEL

Jednostki o największej bezwzględnej liczbie ludności są jednocześnie jednostkami o największej liczbie osób w poszczególnych przedziałach wiekowych (0-19 lat, 20-59 lat i 60 i więcej lat).

W Bydgoszczy w 6 największych pod względem ludnościowym jednostkach mieszkało łącznie 53% całej ludności w wieku 60 lat i więcej mieszkającej w tym mieście (w jednostce Wyżyny 10 415 osób, w jednostce Nowy Fordon 9 227 osób, w jednostce Bartodzieje 9 072 osób, w jednostce Kapuściska 6 931 osób, w jednostce Szwederowo 6 840 osób i w jednostce Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto 6 840 osób, łącznie 49 325 osób). W pozostałych jednostkach udział ten stanowił maksymalnie 5%. W jednostkach, w których ludność w wieku 60 lat i więcej stanowiła mniej niż 1% ludności w tym przedziale wiekowym mieszkającej w całym mieście, liczba bezwzględna tych osób nie przekraczała 500 – były to jednostki Smukała-Optawiec-Janowo 444 osoby, Łęgnowo 432 osoby, Flisy 411 osób, Brdujście 367 osób, Zimne Wody-Czersko Polskie 297 osób, Łęgnowo Wieś 157 osób i Zachem 0 osób. W 6 największym jednostkach w Bydgoszczy mieszkał również największy udział ludności w wieku do 19 lat – łącznie 47% całej ludności miasta w wieku od 0 do 19 lat (w jednostce Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto 5 624 osób, w jednostce Nowy Fordon 5 261 osób w jednostce Wyżyny 5 006 osób, w jednostce Szwederowo 4 171 osób, w jednostce Bartodzieje 3 647 osób, w jednostce Kapuściska 3 537 osób, łącznie 27 246 osób). Wartości najniższe (poniżej 1% udziału całkowitej liczby ludności w wieku od 0 do 19 lat) występowały w 4 najmniejszych jednostkach - Brdujście 272 osoby, Zimne Wody-Czersko Polskie 256 osób, Łęgnowo Wieś 191 osób i Zachem 0 osób.

W Grudziądzu w trzech jednostkach łącznie mieszkało 46% osób w wieku 60 lat i więcej mieszkających w tym mieście – były to jednostki Strzemięcín 3 636 osób (16%), Tarpno 3 602 osoby (15%) i Kopernika-Chełmińskie 3 540 osób (15%). Najniższe wartości występowały w jednostce Mniszek-Rudnik 5% (1 151 osób wieku 60 lat i więcej) i Owczarki 1% (358 osób wieku 60 lat i więcej). Największa liczba osób w wieku od 0 do 19 lat mieszkała w jednostce Śródmieście –Wyzwolenia - 2 860 osób (18% ludności w tym wieku mieszkającej w Grudziądzu) i jednostce Tarpno – 2 630 osób (16% ludności w tym wieku mieszkającej w Grudziądzu), natomiast najmniejsza w jednostce Mniszek–Rudnik – 810 osób (5% ludności w tym wieku mieszkającej w Grudziądzu) i jednostce Owczarki – 594 osoby (4% ludności w tym wieku mieszkającej w Grudziądzu).

W Inowrocławiu aż 50% ludności miasta w wieku 60 lat i więcej mieszkało w jednostce Uzdrowskiej (9 185 osób). W tej jednostce był również największy udział ludności miasta w wieku od 0 do 19 lat – 42% (5 153 osoby). Najmniejsza liczba osób, zarówno w wieku 60 lat i więcej (197 osób), jak i w wieku 0 do 19 lat (161 osób), była w jednostce Szymborze – obie te wartości stanowiły odpowiednio zaledwie 1% ludności w tych grupach wiekowych zamieszkującej Inowrocław.

W Toruniu łącznie w 3 jednostkach (Bydgoskie 8 702 osób, Rubinkowo 7 702 osób i Skarpa 7 265 osób), które cechowały się największą liczbą mieszkańców w wieku 60 i więcej lat, mieszkało 48% wszystkich mieszkańców Torunia w tym przedziale wiekowym. Najmniej osób ta grupa wiekowa liczyła w jednostce Rudak (614 osób), Kaszczorek (508 osób) i Czerniewice (457 osób) – w każdej stanowiło to zaledwie 1% wszystkich osób mieszkających w Toruniu w przedziale wiekowym 60 lat i więcej. Aż w sześciu jednostkach udział w całkowitej liczbie ludności w wieku od 0 do 19 lat wynosił 10% lub więcej – w jednostkach Bydgoskie 4 797 osób (14%), Chełmińskie 4 320 osób (13%), Jakubskie-Mokre 4 298 osób (13%), Rubinkowo 3 832 osoby (11%), Skarpa 3 811 osób (11%) i Staromiejskie 3 524 osoby (10%). Najmniejsze udziały w całkowitej liczbie ludności w wieku 0 do 19 lat występowały, podobnie jak w przypadku osób w wieku 60 lat i więcej, w jednostkach Kaszczorek 2% (582 osoby), Rudak 2% (543 osoby) i Czerniewice 1% (511 osób).

We Włocławku w trzech największych pod względem ludnościowym jednostkach zamieszkiwało aż 74% wszystkich osób w wieku 60 lat i więcej – w jednostce Południe 9 716 osób co stanowiło 33%, w jednostce Zazamcze 6 311 osób co stanowiło 22% i w jednostce Śródmieście 5 493 osoby co stanowiło 19%. Najmniejsza liczba osób w tym przedziale wiekowym, stanowiąca w tych jednostkach udział w całkowitej ludności w wieku 60 lat i więcej 1% lub mniej, występowała w jednostkach Rybnica (199 osób), Zachód Przemysłowy (193 osoby) i Wschód Leśny (3 osoby). W trzech największych jednostkach występowała również największa liczba ludności w wieku od 0 do 19 lat – w jednostkach Południe 5 261 osób, Śródmieście 4 420 osób i Zazamcze 3 152 osoby - i łącznie stanowiła 68% liczby ludności w tym przedziale wiekowym mieszkającej we Włocławku. Ta grupa wiekowa charakteryzowała się najmniejszą liczebnością w jednostce Rybnica (279 osób, co stanowiło 1% ludności w wieku od 0 do 19 lat) i jednostce Wschód Leśny (12 osób).

Przez wzgląd na bardzo duże różnice pomiędzy jednostkami o największej liczbie ludności i jednostkami o najmniejszej liczbie ludności, z dalszych analiz w tym rozdziale wykluczono jednostki o najmniejszej liczbie ludności ogółem – Zachem w Bydgoszczy i Wschód Leśny we Włocławku – wartości dla tych jednostek przedstawiono na mapach, jednak nie brano ich pod uwagę przy opisie. Zabieg ten powodowany był brakiem porównywalności struktur ludnościowych z pozostałymi jednostkami przy tak małej populacji zamieszkującej te dwie jednostki.

Generalnie największą gęstością zaludnienia cechują się jednostki o najmniejszej powierzchni. Są to jednostki śródmiejskie znajdujące się w centrach miast charakteryzujące się najbardziej zwartą zabudową tj. Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto w Bydgoszczy, Śródmieście-Wyzwolenia w Grudziądzu, Staromiejskie w Toruniu, Śródmieście we Włocławku, a także takie w ramach których zlokalizowane są wielkie osiedla mieszkaniowe tj. Wyżyny, Błonie, Szwederowo i Bartodzieje w Bydgoszczy, Kopernika, Chełmińskie i Strzemięcín w Grudziądzu, Piastowskie w Inowrocławiu, Rubinkowo, Chełmińskie i Skarpa w Toruniu oraz Południe, Wschód Mieszkaniowy i Zazamcze we Włocławku. Najmniejszą gęstość zaludnienia miały jednostki o charakterze przemysłowym – np. Mątwy w Inowrocławiu, Bielawy-Grębocin w Toruniu, Zachód Przemysłowy we Włocławku, oraz jednostki z przewagą zabudowy o charakterze jednorodzinny np. Smukała-Opławiec-Janowo, Osowa Góra, Miedzyń-Prądy w Bydgoszczy, Wrzosy w Toruniu, Michelin we Włocławku lub jednostki nieproporcjonalnie duże, zawierające w sobie poza zwartymi osiedlami duże niezamieszkałe przestrzenie np. Nowy Fordon i Leśne w Bydgoszczy, Owczarki i Mniszek-Rudnik w Grudziądzu, Szymborze w Inowrocławiu, Rudak i Podgórz w Toruniu, Rybnica we Włocławku.

Maksymalne wartości udziału ludności w wieku od 0 do 19 lat w poszczególnych miastach wahały się od 20,75% w jednostce Solno w Inowrocławiu do 28,17% w jednostce Zachód Przemysłowy we Włocławku, natomiast minimalne od 14,84% w jednostce Piastowskie w Inowrocławiu do 16,29% w jednostce Rubinkowo w Toruniu. W Bydgoszczy udział powyżej 20% tej grupy występował w 7 jednostkach – Tereny Nadwiślańskie (22,91%), Łęgnowo Wieś (22,68%), Osowa Góra (20,34%), Górzyskowo (20,32%), Smukała-Opławiec-Janowo (20,32%), Czyżkówko (20,22%), Zimne Wody-Czersko Polskie (20,08%). Najniższe udziały tego wskaźnika w Bydgoszczy osiągały wartości od 15% do 16% - wartości z tego przedziału występowały w czterech jednostkach – Bartodzieje (15,09%), Błonie (15,22%), Bielawy (15,87%) i Leśne (15,87%). W Grudziądzu wartościami powyżej 20% cechowały się tylko dwie jednostki – Owczarki (25,58%) i Śródmieście-Wyzwolenia (22,18%). Żadna z jednostek w tym mieście nie osiągnęła wartości poniżej 16% - najniższe występujące wartości to 16,47% dla jednostki Kawalerii Polskiej-Stare Lotnisko i 16,23% dla jednostki Strzemięcín. W Inowrocławiu najwyższe wartości udziału ludności w wieku od 0 do 19 lat nieznacznie przekraczały 20% i występowały w 3 jednostkach – Solno (20,75%), Mątwy (20,54%) i Stare Miasto (20,45%). W Toruniu największa

liczba jednostek miała wartości powyżej 20% - aż 8 z 13 – Kaszczorek (23,76%), Bielawy-Grębocin (23,52%), Czerniewice (22,38%), Podgórz (21,87%), Stawki (21,82%), Wrzosey (21,5%), Rudak (20,71%) i Chełmińskie (20,49%) i w żadnej z jednostek nie był niższy niż 16%. We Włocławku wskaźnik ten przekraczał 20% w dwóch jednostkach – Zachód Przemysłowy (28,17%) i Rybnica (24,8%), natomiast wartość poniżej 16% osiągał w tylko jednej jednostce – Zazamcze (15,67%).

W badanych miastach jednostki o największym udziale osób w wieku 60 i więcej lat osiągały wartości 37,55% w jednostce Bartodzieje w Bydgoszczy i 36,11% w jednostce Strzeżęcina w Grudziądzu, zaś o najmniejszym 15,42% w jednostce Zachód Przemysłowy we Włocławku i 15,42% w jednostce Owczarki w Grudziądzu. Dla Bydgoszczy wskaźnik ten osiągał wartości powyżej 30% w 8 jednostkach – Nowy Fordon (30,09%), Kapuściska (32,3%), Bielawy (32,53%), Wzgórze Wolności (32,59%), Leśne (33,05%), Błonie (34,03%), Wyżyny (34,44%) i Bartodzieje (37,55%). Wartości poniżej 20% występowały tylko w dwóch jednostkach – Łęgowo Wieś (18,65%) i Tereny Nadwiślańskie (16,84%). Udział osób w wieku 60 lat i więcej w Grudziądzu przekraczał wartość 30% w jednostce Kopernika-Chełmińskie (32,47%) i Strzeżęcina (36,11%), natomiast poniżej 20% tylko w jednej jednostce – Owczarki (15,42%). W Inowrocławiu szczególnie negatywnie wypadła jednostka Piastowskie z udziałem osób powyżej 60 roku życia o wartości 34,03%. Poniżej 20% wskaźnik ten przyjmował wartość w jednostce Mątwy (19,87%). W Toruniu w dwóch jednostkach wartość tego wskaźnika przekraczała 30% - Rubinkowo (32,75%) i Skarpa (31,13%), a poniżej 20% była w 3 jednostkach – Stawki (19,56%), Bielawy-Grębocin (18,57%) i Podgórz (17,61%). Podobnie jak w Toruniu we Włocławku dwie jednostki przekroczyły 30% (Zazamcze 31,38% i Południe 30,02%) i 3 jednostki nie osiągnęły 20% (Wschód Przemysłowy 18,96%, Rybnica 17,69% i Zachód Przemysłowy 15,58%) jednak w obu przypadkach wartości jakie odnotowały te jednostki były niższe niż w Toruniu.

Jednostki z najwyższymi udziałami osób w wieku 20-59 lat miały też najniższe udziały ludności w wieku 60 lat i więcej, przy stosunkowo niskim udziale osób do 19 lat – Wschód Przemysłowy we Włocławku, Szymborze w Inowrocławiu, Tatrzańskie i Stary Fordon w Bydgoszczy, Lotnisko-Węgrowo-Kobylanka w Grudziądzu – jednostki te też miały stosunkowo niski udział osób do 19 lat, nieprzekraczający 18,5%. Są to jednostki, które w najbliższym czasie mogą być najbardziej narażone na postępujące procesy starzenia się społeczeństwa. Z drugiej strony obecnie stosunkowo młode społeczeństwo – z dużym udziałem osób w do 19 lat, dużym udziałem ludności w wieku 20-59 lat i niskim udziałem powyżej 60 roku życia – zamieszkiwało jednostki Tereny Nadwiślańskie, Osowa Góra i Łęgowo Wieś w Bydgoszczy, Owczarki w Grudziądzu, Mątwy, Stare Miasto i Solno w Inowrocławiu, Podgórz, Stawki, Bielawy-Grębocin i Czerniewice w Toruniu oraz Rybnica we Włocławku.

Tabela. Jednostki struktury miast o największej koncentracji ludności w każdym z badanych miastach

Miasto	Jednostki o największej liczbie ludności ogółem		Jednostki o największej liczbie osób w wieku od 0 do 19 lat		Jednostki o największej liczbie osób w wieku od 20 do 59 lat		Jednostki o największej liczbie osób w wieku 60 i więcej lat	
	Nazwa jednostki	Liczba ludności ogółem (osoby)	Nazwa jednostki	Liczba ludności w wieku od 0 do 19 lat (osoby)	Nazwa jednostki	Liczba ludności w wieku od 20 do 59 lat (osoby)	Nazwa jednostki	Liczba ludności w wieku 60 lat i więcej (osoby)
Bydgoszcz	Wyżyny	30341	Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto	5624	Bocianowo-Śródmieście-Stare Miasto	16744	Wyżyny	10415
Grudziądz	Tarpno	13490	Śródmieście-Wyzwolenia	2860	Tarpno	7258	Strzemięcín	3636
Inowrocław	Uzdrowskie	33010	Uzdrowskie	5153	Uzdrowskie	18672	Uzdrowskie	9185
Toruń	Bydgoskie	29330	Bydgoskie	4797	Bydgoskie	15831	Bydgoskie	8702
Włocławek	Południe	32362	Południe	5261	Południe	17385	Południe	9716
Miasto	Jednostki o największej gęstości zaludnienia		Jednostki o największym udziale ludności w wieku od 0 do 19 lat		Jednostki o największym udziale ludności w wieku od 20 do 59 lat		Jednostki o największym udziale ludności w wieku 60 i więcej lat	
	Nazwa jednostki	Gęstość zaludnienia (osoby/km ²)	Nazwa jednostki	Udział ludności w wieku od 0 do 19 lat (%)	Nazwa jednostki	Udział ludności w wieku od 20 do 59 lat (%)	Nazwa jednostki	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat (%)
Bydgoszcz	Wyżyny	12642	Tereny Nadwiślańskie	22,91	Stary Fordon	61,17	Bartodzieje	37,55
Grudziądz	Kopernika, Chełmińskie	5191	Owczarki	25,58	Lotnisko-Węgrowo-Kobylanka	60,56	Strzemięcín	36,11
Inowrocław	Piastowskie	18368	Solno	20,75	Szymborze	61,26	Piastowskie	34,03
Toruń	Rubinkowo	9046	Kaszczorek	23,76	Podgórz	21,87	Rubinkowo	32,75
Włocławek	Śródmieście	8239	Zachód Przemysłowy	28,17	Wschód Przemysłowy	63,57	Zazamcze	31,38

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru PESEL

Tabela. Jednostki struktury miast o najmniejszej koncentracji ludności w każdym z badanych miast

Miasto	Jednostki o najmniejszej liczbie ludności ogółem		Jednostki o najmniejszej liczbie osób w wieku od 0 do 19 lat		Jednostki o najmniejszej liczbie osób w wieku od 20 do 59 lat		Jednostki o najmniejszej liczbie osób w wieku 60 i więcej lat	
	Nazwa jednostki	Liczba ludności ogółem (osoby)	Nazwa jednostki	Liczba ludności w wieku od 0 do 19 lat (osoby)	Nazwa jednostki	Liczba ludności w wieku od 20 do 59 lat (osoby)	Nazwa jednostki	Liczba ludności w wieku 60 lat i więcej (osoby)
Bydgoszcz	Łęgnowo Wieś	842	Łęgnowo Wieś	191	Łęgnowo Wieś	494	Łęgnowo Wieś	157
Grudziądz	Owczarki	2322	Owczarki	594	Owczarki	1370	Owczarki	358
Inowrocław	Szymborze	924	Szymborze	161	Szymborze	566	Szymborze	197
Toruń	Czerniewice	2283	Czerniewice	511	Czerniewice	1315	Czerniewice	457
Włocławek	Rybica	1125	Rybica	279	Rybica	647	Zachód Przemysłowy	193

Miasto	Jednostki o najmniejszej gęstości zaludnienia		Jednostki o najmniejszym udziale ludności w wieku od 0 do 19 lat		Jednostki o najmniejszym udziale ludności w wieku od 20 do 59 lat		Jednostki o najmniejszym udziale ludności w wieku 60 i więcej lat	
	Nazwa jednostki	Gęstość zaludnienia (osoby/km ²)	Nazwa jednostki	Udział ludności w wieku od 0 do 19 lat (%)	Nazwa jednostki	Udział ludności w wieku od 20 do 59 lat (%)	Nazwa jednostki	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat (%)
Bydgoszcz	Łęgnowo Wieś	67	Bartodzieje	15,09	Bartodzieje	47,36	Tereny Nadwiślańskie	16,84
Grudziądz	Owczarki	270	Strzemięcín	16,23	Strzemięcín	47,67	Owczarki	15,42
Inowrocław	Szymborze	289	Piastowskie	14,84	Piastowskie	51,14	Mątwy	19,87
Toruń	Rudak	291	Rubinkowo	16,29	Rubinkowo	50,96	Podgórz	17,61
Włocławek	Zachód Przemysłowy	61	Zazamcze	15,67	Zazamcze	52,94	Zachód Przemysłowy	15,58

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru PESEL

Rozmieszczenie ludności według pól podstawowych

Do przeanalizowania rozmieszczenia ludności 5 miast objętych badaniem zastosowano również metodę podziału przestrzeni na pola podstawowe (szczegółowy opis wykorzystanej metody znajduje się we Rozdziale 1. Wstęp). W każdym z miast największa liczba zamieszkanym pól podstawowych znajdowała się w przedziale od 51 do 250 osób (w każdym z 5 miast udział tych pól stanowił ponad 10%) i przedziale od 11 do 50 osób (w każdym z 5 miast udział tych pól stanowił ponad 9%). Uwagę zwraca również fakt, że w każdym z badanych miast ponad 40% stanowiły pola podstawowe, na obszarze których nikt nie mieszkał (we Włocławku było to aż 62,97% wszystkich wyznaczonych na obszarze tego miasta pól). W przypadku udziałów liczby ludności w poszczególnych grupach wiekowych zarówno w przypadku osób w wieku 0 do 19 lat, jak i 60 lat i więcej największa liczba pól podstawowych osiągała wartości z przedziału od 10,01% do 25,00%. Natomiast dla osób w wieku od 20 do 59 lat największa liczba pól podstawowych występowała w przedziale od 50,01% do 66,66%. Szczegółowe zestawienia dotyczące liczby pól podstawowych w poszczególnych przedziałach wielkościowych dla liczby ludności ogółem oraz udziałów ludności w poszczególnych grupach wiekowych w 5 badanych miastach znajdują się w poniższych tabelach.

Tabela. Ludność ogółem według pól podstawowych

Liczba ludności (osoby)	Bydgoszcz		Grudziądz		Inowrocław		Toruń		Włocławek	
	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)
0	707	53,36	209	45,34	102	41,30	474	54,11	420	62,97
1-10	86	6,49	53	11,50	23	9,31	56	6,39	34	5,10
11-50	120	9,06	59	12,80	28	11,34	80	9,13	62	9,30
51-250	136	10,26	66	14,32	38	15,38	110	12,56	68	10,19
251-500	69	5,21	21	4,56	15	6,07	47	5,37	23	3,45
501-1000	87	6,57	25	5,42	18	7,29	48	5,48	26	3,90
1001-2000	84	6,34	16	3,47	13	5,26	34	3,88	19	2,85
2001-3000	28	2,11	12	2,60	6	2,43	22	2,51	14	2,10
3001-4581	8	0,60	0	0,00	4	1,62	5	0,57	1	0,15
SUMA	1325	100,00	461	100,00	247	100,00	876	100,00	667	100,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru PESEL

Tabela. Udział ludności w grupach wiekowych 0-19 lat, 20-59 lat, 60 lat i więcej według pól podstawowych

Udział ludności (%)	Bydgoszcz					
	przedział wiekowy					
	0-19 lat		20-59 lat		60+ lat	
	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)
0,00-10,00	17	1,28	0	0,00	26	1,96
10,01-25,00	435	32,83	1	0,08	247	18,64
25,01-33,33	69	5,21	0	0,00	167	12,60
33,34-50,00	11	0,83	105	7,92	90	6,79
50,01-66,66	0	0,00	396	29,89	2	0,15
66,67-75,00	0	0,00	23	1,74	0	0,00
75,01-99,99	0	0,00	7	0,53	0	0,00
100	0	0,00	0	0,00	0	0,00
poła niezamieszkane lub wyłączone z analizy*	793	59,85	793	59,85	793	59,85
SUMA	1325	100,00	1325	100,00	1325	100,00

Udział ludności (%)	Grudziądz					
	przedział wiekowy					
	0-19 lat		20-59 lat		60+ lat	
	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)
0,00-10,00	5	1,08	0	0,00	26	5,64
10,01-25,00	137	29,72	0	0,00	105	22,78
25,01-33,33	45	9,76	1	0,22	42	9,11
33,34-50,00	12	2,60	40	8,68	24	5,21
50,01-66,66	0	0,00	141	30,59	2	0,43
66,67-75,00	0	0,00	14	3,04	0	0,00
75,01-99,99	0	0,00	3	0,65	0	0,00
100	0	0,00	0	0,00	0	0,00
poła niezamieszkane lub wyłączone	262	56,83	262	56,83	262	56,83

z analizy*						
SUMA	461	100,00	461	100,00	461	100,00

Udział ludności (%)	Inowrocław					
	przedział wiekowy					
	0-19 lat		20-59 lat		60+ lat	
	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)
0,00-10,00	6	2,43	0	0,00	8	3,24
10,01-25,00	96	38,87	2	0,81	73	29,55
25,01-33,33	16	6,48	0	0,00	28	11,34
33,34-50,00	4	1,62	7	2,83	11	4,45
50,01-66,66	0	0,00	104	42,11	0	0,00
66,67-75,00	0	0,00	7	2,83	0	0,00
75,01-99,99	0	0,00	2	0,81	2	0,81
100	0	0,00	0	0,00	0	0,00
poła niezamieszkałe lub wyłączone z analizy*	125	50,61	125	50,61	125	50,61
SUMA	247	100,00	247	100,00	247	100,00

Udział ludności (%)	Toruń					
	przedział wiekowy					
	0-19 lat		20-59 lat		60+ lat	
	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)
0,00-10,00	10	1,14	0	0,00	22,00	2,51
10,01-25,00	253	28,88	0	0,00	201	22,95
25,01-33,33	67	7,65	2	0,23	84	9,59
33,34-50,00	15	1,71	56	6,39	38	4,34
50,01-66,66	1	0,11	262	29,91	1	0,11
66,67-75,00	0	0,00	21	2,40	0	0,00
75,01-99,99	0	0,00	5	0,57	0	0,00

100	0	0,00	0	0,00	0	0,00
poła niezamieszkane lub wyłączone z analizy*	530	60,50	530	60,50	530	60,50
SUMA	876	100,00	876	100,00	876	100,00

Udział ludności (%)	Wrocław					
	przedział wiekowy					
	0-19 lat		20-59 lat		60+ lat	
	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)	liczba pól podstawowych	udział pól podstawowych (%)
0,00-10,00	16	2,40	0	0,00	12	1,80
10,01-25,00	164	24,59	0	0,00	104	15,59
25,01-33,33	26	3,90	2	0,30	68	10,19
33,34-50,00	7	1,05	26	3,90	26	3,90
50,01-66,66	0	0,00	167	25,04	3	0,45
66,67-75,00	0	0,00	17	2,55	0	0,00
75,01-99,99	0	0,00	1	0,15	0	0,00
100	0	0,00	0	0,00	0	0,00
poła niezamieszkane lub wyłączone z analizy*	454	68,07	454	68,07	454	68,07
SUMA	667	100,00	667	100,00	667	100,00

* z analiz wyłączono pola zamieszkiwane przez 10 lub mniej osób

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru PESEL

Dostępność przestrzeni miast w transporcie publicznym

Analiza sieci komunikacji miejskiej została przeprowadzona na podstawie danych z ankiet z miast oraz z rozkładów jazdy zamieszczonych w dniach 01-18.03.2018 roku na stronach internetowych: <http://www.zdmikp.bydgoszcz.pl/index.php/pl/transport/rozklad-jazdy>, <http://mzk.grudziadz.pl/rozklady-jazdy>, <http://www.mpk.inowroclaw.pl/>, www.torun.pl/pl/rozklad/mzk, <https://mzk-torun.pl/>, <https://rozklad.mpk.com.pl/>. W nadesłanych spisach przystanków, miasta wykazały przystanki obsługujące linie dzienne, pospieszne, międzygminne, nocne, sezonowe, oraz niewykorzystywane. Na podstawie zebranych informacji zdecydowano, że analizie poddane zostaną wszystkie przystanki na terenie pięciu wybranych miast, z których w ciągu dnia powszedniego można wsiąść do autobusu lub tramwaju i pojechać w wybranym kierunku. Z ewidencji miast wynikało, że takich przystanków jest około

1800. Dane te w celu przeprowadzenia analizy przestrzennej trzeba było zagregować, tzn. jeden punkt tworzone w środku pomiędzy dwoma przystankami, które obsługiwały linie komunikacyjne w dwóch różnych kierunkach oraz w przypadku przystanków skupionych w jednym miejscu (maksymalnie 17 linii komunikacyjnych kursowało przez jeden taki przystanek-węzeł). Wskutek zastosowanej metody określono 948 przystanków-węzłów. Dla każdego punktu podano sumę dziennych linii komunikacyjnych (w tym również pospiesznych, międzygminnych) jakie przez niego przejeżdżały. Dane te umożliwiły dalsze prace, a mianowicie obliczanie liczby kursów dla poszczególnych przystanków/węzłów. Przyjęto zasadę, że liczy się wszystkie kursy wykonywane z danego przystanku tzn. w większości przypadków w jedną i drugą stronę. Kursy na przystankach końcowych nie były brane pod uwagę, a przystanki początkowe miały mniej kursów danej linii niż przystanki dwukierunkowe. W przypadku Inowrocławia występowały linie jednokierunkowe, które w jednym kursie przejeżdżały przez te same przystanki/węzły (np. w części początkowej trasy i pod koniec), w związku z tym liczono kursy za każdym razem, gdy autobus przejeżdżał przez dany punkt. Z kolei w Bydgoszczy kilka linii komunikacyjnych miało tymczasowo zmienioną trasę, dlatego w celu ustalenia przebiegu trasy po której należy zliczać kursy konieczne było skorzystanie z danych archiwalnych. Miasta Bydgoszcz, Toruń i Włocławek podały dokładną liczbę kursów obsługiwanych przez tabor niskopodłogowy, a w Inowrocławiu napisano, że wszystkie kursy obsługiwane były przez tabor niskopodłogowy lub niskowejściowy, z kolei w Grudziądzu 19 z 24 linii nie posiadało przypisanego autobusu do danej linii, dlatego nie można było określić konkretnie ile kursów na danej linii jest realizowanych taborem niskopodłogowy a ile niskowejściowym. W związku z tym niezbędne było ujednoczenie danych dotyczących liczby kursów i dopisanie, że kursy te realizowane są za pomocą taboru niskopodłogowego lub niskowejściowego.

W analizowanych miastach w dni powszednie funkcjonowały łącznie 143 dzienne linie komunikacyjne (Bydgoszcz - 46, Toruń - 40, Grudziądz - 24, Włocławek - 23, Inowrocław - 10). We wszystkich miastach kursowało łącznie 127 linii autobusowych (Bydgoszcz - 36, Toruń - 35, Grudziądz - 23, Włocławek - 23, Inowrocław - 10) i obsługiwały one 78,2% wszystkich kursów komunikacji miejskiej. Linii tramwajowych było 16 (Bydgoszcz - 10, Toruń - 5, Grudziądz - 1) i choć stanowiły zaledwie 11,2% wszystkich linii komunikacyjnych, obsługiwały łącznie 21,8% wszystkich kursów. We Włocławku i Inowrocławiu wszystkie kursy realizowane były przez tabor autobusowy. W Grudziądzu jedyna linia tramwajowa obsługiwała aż 20% wszystkich kursów komunikacji miejskiej. W Bydgoszczy i Toruniu był praktycznie identyczny udział kursów autobusów (74%) i tramwajów (26%).

W miastach wyznaczono łącznie 948 przystanków-węzłów (Bydgoszcz - 352, Toruń - 232, Włocławek - 147, Grudziądz - 133, Inowrocław - 84. Średnio w analizowanych miastach ok. 30% przystanków obsługiwało jedną linię komunikacyjną (Bydgoszcz 37%, Włocławek 34%, Inowrocław 30%, Grudziądz 22%, Toruń 20%), a ok. 10% przystanków obsługiwało siedem i więcej linii (Grudziądz 17%, Toruń 12%, Włocławek 11%, Bydgoszcz 8%, Inowrocław 5%).

Liczba linii czy też kursów nie może być bezpośrednio porównywana, ponieważ funkcjonowanie komunikacji miejskiej należy rozpatrywać indywidualnie i wieloaspektowo. Rozkład linii komunikacyjnych oraz natężenie kursów zależy między innymi od rodzaju zabudowy, rozmieszczenia usług i potrzeb mieszkańców oraz układu drogowego.

Tabela. Najważniejsze informacje dotyczące komunikacji miejskiej w analizowanych miastach

Miasto	Liczba linii			Łączna liczba przystanków/węzłów	Liczba linii na przystanku/węźle					Liczba kursów (suma liczby w obydwu kierunkach)		
	Autobus	Tramwaj	Suma		1	2	3	4-6	7-17	Autobus	Tramwaj	Suma
Bydgoszcz	36	10	46	352	129	89	47	60	27	3462	1228	4690
Grudziądz	23	1	24	133	29	20	24	38	22	892	217	1109
Inowrocław	10	-	10	84	25	16	12	27	4	456	-	456
Toruń	35	5	40	232	47	54	36	67	28	2142	741	2883
Włocławek	23	-	23	147	50	20	19	42	16	901	-	901
Suma	127	16	143	948	280	199	138	234	97	7853	2186	10039

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018 oraz z rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Tabela. Udział procentowy przystanków/węzłów przez które przejeżdża 2 i więcej linii oraz 180 i więcej kursów

Miasto	Udział procentowy przystanków-węzłów przez które przejeżdża 2 i więcej linii	Udział procentowy przystanków-węzłów z których odjeżdża 180 i więcej kursów dziennie
Bydgoszcz	63,4	45,7
Grudziądz	78,2	40,6
Inowrocław	70,2	27,4
Toruń	79,7	47,8
Włocławek	66,0	15,6
Suma	70,5	39,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z miast w roku 2018 oraz z rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Tabela. Liczba linii komunikacyjnych przejeżdżających przez przystanek/węzeł

Miasto	Liczba linii komunikacyjnych na przystanku/węźle																	Łączna liczba przystanków/węzłów
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Bydgoszcz	129	89	47	22	24	14	7	4	6	3	4	1	1				1	352
Grudziądz	29	20	24	8	16	14	8	8	1	2				2	1			133
Inowrocław	25	16	12	13	6	8	1	3										84
Toruń	47	54	36	15	36	16	4	4	2	5	2	3	3	2	2	1		232
Włocławek	50	20	19	18	6	18	7	2	1	3			2			1		147
Suma	280	199	138	76	88	70	27	21	10	13	6	4	6	4	3	2	1	948
Miasto	Udział procentowy liczby linii na przystanku/węźle																	Łączna liczba przystanków/węzłów
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Bydgoszcz	36,6%	25,3%	13,4%	6,3%	6,8%	4,0%	2,0%	1,1%	1,7%	0,9%	1,1%	0,3%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	37,1%
Grudziądz	21,8%	15,0%	18,0%	6,0%	12,0%	10,5%	6,0%	6,0%	0,8%	1,5%	0,0%	0,0%	0,0%	1,5%	0,8%	0,0%	0,0%	14,0%
Inowrocław	29,8%	19,0%	14,3%	15,5%	7,1%	9,5%	1,2%	3,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	8,9%
Toruń	20,3%	23,3%	15,5%	6,5%	15,5%	6,9%	1,7%	1,7%	0,9%	2,2%	0,9%	1,3%	1,3%	0,9%	0,9%	0,4%	0,0%	24,5%
Włocławek	34,0%	13,6%	12,9%	12,2%	4,1%	12,2%	4,8%	1,4%	0,7%	2,0%	0,0%	0,0%	1,4%	0,0%	0,0%	0,7%	0,0%	15,5%
Suma	29,5%	21,0%	14,6%	8,0%	9,3%	7,4%	2,8%	2,2%	1,1%	1,4%	0,6%	0,4%	0,6%	0,4%	0,3%	0,2%	0,1%	100,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018 oraz z rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Tabela. Przystanki/węzły o największej liczbie linii - ogółem

Liczba linii	Przystanek-węzeł	Miasto
17	Rondo Jagiellonów	Bydgoszcz
16	Aleja Solidarności	Toruń
	Plac Wolności, 20 Stycznia, POW	Włocławek
15	Ligi Polskiej	Bydgoszcz
	Wyszyńskiego	Bydgoszcz
	Al. 23 stycznia	Grudziądz
14	Przybyłów	Toruń
	Dworzec Wschodni	Toruń
	Rapackiego	Grudziądz
	Królewska	Grudziądz
13	Manhattan	Toruń
	Ślaskiego	Toruń
	Rubinkowo Centrum	Toruń
	Rondo Kujawskie	Bydgoszcz
	Św. Antoniego - Chopina	Włocławek
	Okrzei - Dworzec PKP PKS/PKO BP	Włocławek
12	Plac Rapackiego	Toruń
	Aula UMK	Toruń
	Okreżna	Toruń
	Zbożowy Rynek	Bydgoszcz
11	Donimirskiego	Toruń
	Wschodnia	Toruń
	Garbary	Bydgoszcz
	Rondo Grunwaldzkie	Bydgoszcz
	Wzgórze Wolności	Bydgoszcz
	Wojska Polskiego - Ujejskiego	Bydgoszcz
10	Odrodzenia	Toruń
	Od Nowa	Toruń
	Plac Armii Krajowej	Toruń
	Plac Daszyńskiego	Toruń

	Przy Kaszowniku	Toruń
	Rondo Fordońskie	Bydgoszcz
	Plac Poznański	Bydgoszcz
	Błonie	Bydgoszcz
	Sienkiewicza	Grudziądz
	Dworzec Kolejowy	Grudziądz
	Okrzei - Wieniecka/Wyszyńskiego	Włocławek
	Kaliska Dziewińska	Włocławek
	Ostrowska - pętla	Włocławek

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018 oraz z rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Tabela. Przystanki/węzły w miastach o największej liczbie linii – według miast

Miasto	Przystanek-węzeł	Liczba linii
Bydgoszcz	Rondo Jagiellonów	17
	Rondo Kujawskie	13
	Zbożowy Rynek	12
	Rondo Grunwaldzkie	11
	Garbary	11
	Wzgórze Wolności	11
	Wojska Polskiego - Ujejskiego	11
	Rondo Fordońskie	10
	Plac Poznański	10
	Błonie	10
	Rondo Toruńskie	9
	Fordońska - Wyścigowa	9
	Most Kazimierza Wielkiego	9
	Dworzec Główny	9
	Przylesie	9
Wojska Polskiego - Kładka	9	

Grudziądz	Al. 23 stycznia	15
	Rapackiego	14
	Królewska	14
	Sienkiewicza	10
	Dworzec Kolejowy	10
	Hallera Bursa/Park	9
	Ikara / Kościół	8
	Ikara / Skarżyńskiego	8
	Polskich Skrzydeł	8
	Bora Komorowskiego	8
	Nauczycielska	8
	Hallera / Nauczycielska	8
	Pętla "Tarpno"	8
	Legionów / Poniatowskiego	8
Inowrocław	Kopernika - Wawrzyniaka/Dworcowa	8
	Kopernika - Narutowicza/ Narutowicza 2	8
	Dworzec PKP	8
	Szklarska – dla wysiadających	7
	Niepodległości - Zapadłe/Wojska Polskiego	6
	Niepodległości - Krzymińskiego/Krzyżmińskiego 2	6
	Wojska Polskiego - Kusocińskiego/Piłsudskiego	6
	Wojska Polskiego - Szarych Szeregów 2/Popietuszki	6
	Wojska Polskiego - Plater/Arctowskiego	6
	800 - lecia - Alejnika/Wojska Polskiego	6
	800 - lecia - 59 Pułku Piechoty/Niepodległości	6
	Dworcowa Grabskiego/ Metalowców	6
Toruń	Aleja Solidarności	16

	Ligi Polskiej	15
	Wyszyńskiego	15
	Dworzec Wschodni	14
	Przybyłów	14
	Śląskiego	13
	Rubinkowo Centrum	13
	Manhattan	13
	Plac Rapackiego	12
	Aula UMK	12
	Okrężna	12
	Wschodnia	11
	Donimirskiego	11
	Włocławek	Plac Wolności, 20 Stycznia, POW
Chopina - Św. Antoniego		13
Okrzei - Dworzec PKP PKS/ PKO BP		13
Okrzei Wieniecka/Wyszyńskiego		10
Kaliska Dziewińska		10
Ostrowska - pętla		10
Kaliska Zbiegniewskiej		9
Budowlanych/Hutnicza		8
Kapitulna Wyspiańskiego/Jastrzębia		8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018 oraz z rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Tabela. Przystanki/węzły w miastach o największej liczbie kursów - ogółem

Lp.	Przystanek-węzeł	Miasto	Liczba kursów	Liczba linii
1	Rondo Jagiellonów	Bydgoszcz	1677	17
2	Aleja Solidarności	Toruń	1417	16
3	Rondo Fordońskie	Bydgoszcz	1359	10
4	Rondo Grunwaldzkie	Bydgoszcz	1341	11
5	Rondo Kujawskie	Bydgoszcz	1271	13
6	Garbary	Bydgoszcz	1254	11
7	Plac Poznański	Bydgoszcz	1148	10
8	Wzgórze Wolności	Bydgoszcz	1140	11
9	Rondo Toruńskie	Bydgoszcz	1127	9
10	Wojska Polskiego - Ujejskiego	Bydgoszcz	1117	11
11	Plac Rapackiego	Toruń	1095	12
12	Fordońska - Wyścigowa	Bydgoszcz	1081	9
13	Ligi Polskiej	Toruń	1063	15
14	Wyszyńskiego	Toruń	1037	15
15	Fordońska - Fabryczna	Bydgoszcz	1021	8
16	Most Kazimierza Wielkiego	Bydgoszcz	1018	9
17	Ślaskiego	Toruń	1010	13
18	Dworzec Wschodni	Toruń	999	14
19	Szubińska - Żwirki i Wigury	Bydgoszcz	990	8
20	Przy Kaszowniku	Toruń	971	10
21	Plac Daszyńskiego	Toruń	961	10
22	Dworzec Główny	Bydgoszcz	941	9
23	Przylesie	Bydgoszcz	931	9
24	Aula UMK	Toruń	926	12
25	Okrężna	Toruń	926	12
26	Przybyłów	Toruń	919	14
27	Wojska Polskiego - Kładka	Bydgoszcz	899	9

28	UKW	Bydgoszcz	892	7
29	Rubinkowo Centrum	Toruń	885	13
30	Manhattan	Toruń	883	13
31	Odrodzenia	Toruń	881	10
32	Dworzec Autobusowy	Bydgoszcz	867	7
33	Al.23 stycznia	Grudziądz	857	15
34	Kraszewskiego	Toruń	856	8
35	Zbożowy Rynek	Bydgoszcz	849	12
36	Od Nowa	Toruń	848	10
37	Sienkiewicza	Toruń	848	8
38	Osiedle Zieleniec	Toruń	848	3
39	Szubińska - Piękna	Bydgoszcz	841	8
40	Bajka	Bydgoszcz	829	7
41	Plac Armii Krajowej	Toruń	822	10
42	Perłowa - Toruńska	Bydgoszcz	817	7
43	Akademicka - Kaliskiego (UTP)	Bydgoszcz	799	8
44	Świętopełka	Toruń	781	7
45	Plac Wolności, 20 Stycznia, POW	Włocławek	746	16
46	Niepodległości	Bydgoszcz	728	7
47	Akademiki	Toruń	722	9
48	Wschodnia	Toruń	721	11
49	Dworzec Wschód	Bydgoszcz	717	6
50	Nowy Rynek	Bydgoszcz	716	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Tabela. Przystanki/węzły w miastach o największej liczbie kursów – według miast

Miasto	Przystanek-węzeł	Liczba kursów
Bydgoszcz	Rondo Jagiellonów	1677
	Rondo Fordońskie	1359
	Rondo Grunwaldzkie	1341
	Rondo Kujawskie	1271
	Garbary	1254
	Plac Poznański	1148
	Wzgórze Wolności	1140
	Rondo Toruńskie	1127
	Wojska Polskiego - Ujejskiego	1117
	Fordońska - Wyścigowa	1081
	Fordońska - Fabryczna	1021
	Most Kazimierza Wielkiego	1018
Grudziądz	Al. 23 stycznia	857
	Rapackiego	642
	Sienkiewicza	604
	Konstytucji 3 Maja	472
	Legionów / Szkoła	471
	Hallera - Bursa/Park	461
	Chełmińska - Brzeźna/Piaskowa	454
	Legionów / Poliklinika	445
	Legionów / Biblioteka	445
	Hallera - Bora-Komorowskiego/Cmentarna	396
	Ikara / Kościół	389
	Ikara / Skarżyńskiego	389
Polskich Skrzydeł	389	
Inowrocław	Kopernika - Wawrzyniaka/Dworcowa,	530

	Kopernika - Narutowicza/Narutowicza 2	530
	Niepodległości - Zapadłe/Wojska Polskiego	376
	Niepodległości - Krzymińskiego/Krzymińskiego 2	368
	Roosevelta - Solankowa/Roosevelta Solankowa 2	340
	Cegielna Marulewska/Łokietka	276
	Św.Ducha - Działowa/ Glinki	254
	Wojska Polskiego - Kusocińskiego/ Piłsudskiego	249
	Wojska Polskiego - Szarych Szeregów 2/Popietuski	249
	Wojska Polskiego - Plater/Arctowskiego	249
	800 - lecia - Alejnika/Wojska Polskiego	249
	800 - lecia - 59 Pułku Piechoty/Niepodległości	249
Toruń	Aleja Solidarności	1417
	Plac Rapackiego	1095
	Ligi Polskiej	1063
	Wyszyńskiego	1037
	Śląskiego	1010
	Dworzec Wschodni	999
	Przy Kaszowniku	971
	Plac Daszyńskiego	961
	Aula UMK	926
	Okrężna	926
	Przybyłów	919
Włocławek	Rubinkowo Centrum	885
	Plac Wolności, 20 Stycznia, POW	746
	Chopina - Św. Antoniego	448
	Okrzei - Dworzec PKP PKS/PKO BP	424
	Okrzei - Wieniecka/Wyszyńskiego	371

	Budowlanych/Hutnicza	336
	Promienna - Dworzec Zazamcze/Chocimska	334
	Kaliska Zbiegniewskiej	330
	Kaliska Dziewińska	328
	Kapitulna Wyspiańskiego/Jastrzębia	304
	Gajowa Skłodowskiej/Gajowa	304
	Wieniecka Chemików/KZPOW	286
	Wronia - Rakutowska/Wolność	276

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Niezwykle ważnym aspektem dostępności do transportu publicznego jest rozmieszczenie przystanków w relacjach do miejsc zamieszkania. Czynnikiem ten de facto określa, czy mieszkańcy mają „daleko” czy „blisko” do środków transportu publicznego, a więc jest jedną z determinant komfortu korzystania z transportu. Odległość do przystanku jest powiązana z czasem niezbędnym do dotarcia do przystanku, jak też określa na ile osoby cechujące się ograniczeniami ruchowymi mają utrudniony dostęp do transportu, a więc pośrednio także do usług, do których dostęp jest warunkowany skorzystaniem z transportu publicznego.

Analizę przeprowadzono dla trzech stref odległości – 300 m (przyjęto założenie, że taka odległość zapewnia bardzo szybki dostęp i nie stanowi ograniczenia dla żadnej grupy wiekowej lub dla osób z ograniczeniami ruchowymi – warunki dostępu są więc komfortowe), 500 m (przyjęto założenie, że taka odległość zapewnia stosunkowo szybki dostęp, chociaż dla osób z ograniczeniami ruchowymi może być wartością graniczną – jednak dla większości mieszkańców jest to odległość w pełni akceptowalna), 800 m (przyjęto założenie, że w warunkach miejskich jest to maksymalna akceptowalna odległość, powyżej której korzystanie z transportu publicznego wiąże się już z pewnymi uciążliwościami i ograniczeniami).

Sieć transportu publicznego jest we wszystkich analizowanych miastach na tyle dobrze rozwinięta, że poza bardzo nielicznymi mieszkańcami, niemal wszyscy zamieszkują nie dalej niż 800 m od najbliższego przystanku (spośród analizowanych miast wskaźnik ten jest najniższy w Bydgoszczy i przyjmuje tu wartość 98,5%). Jednak w rejonach o mniejszym oddaleniu od przystanków, sytuacja miast już się bardziej różnicuje. I tak w strefie do 500 m zamieszkuje około 96-97% mieszkańców Grudziądza i Włocławka (co oznacza, że w praktyce niemal wszyscy mieszkańcy tych miast cechują się dobrą dostępnością komunikacji publicznej – warto zauważyć, że w tych miastach wskaźnik dla strefy 500 m jest tylko nieznacznie niższy od wskaźnika dla strefy 800 metrowej), ale najniższy wskaźnik, w Bydgoszczy wynosi niespełna 89%, co przy liczbie mieszkańców tego miasta oznacza, że poza tak określoną strefą zamieszkuje ponad 30 tysięcy osób. Jeszcze większe zróżnicowanie ma miejsce w strefie 300 metrów – w Grudziądzu w takiej odległości od przystanku komunikacji miejskiej zamieszkuje prawie 74% ogółu mieszkańców, podczas gdy w Bydgoszczy – tylko 54%, a w Toruniu – niespełna 57%. Oczywiście, obiektywnie wartości notowane i w Bydgoszczy i w Toruniu są wysokie, ale różnica w skali dostępności komunikacji publicznej w stosunku do Grudziądza, jest już zauważalna i wyraźnie

wskazuje na znacznie gorszą sytuację ich mieszkańców. Na tle dwóch największych miast, także wskaźniki notowane w Inowrocławiu i Włocławku (około 63% obydwo miast zamieszkuje nie dalej niż 300 do najbliższego przystanku) są wyraźnie korzystniejsze.

Tabela. Udział ludności ogółem zamieszkującej w strefach odległości od przystanków miejskiej komunikacji publicznej

	Bydgoszcz	Grudziądz	Inowrocław	Toruń	Włocławek
nie dalej niż 300 m od przystanku	53,84	73,85	62,35	56,63	63,40
nie dalej niż 500 m od przystanku	88,99	96,63	94,97	92,50	95,64
nie dalej niż 800 m od przystanku	98,53	99,14	99,04	99,05	99,33
nie dalej niż 300 m od przystanku obsługiwanego przez co najmniej 2 linie	43,91	65,89	53,83	50,96	54,26
nie dalej niż 500 m od przystanku obsługiwanego przez co najmniej 2 linie	79,71	93,19	85,71	88,42	89,63
nie dalej niż 800 m od przystanku obsługiwanego przez co najmniej 2 linie	95,02	97,84	96,46	97,20	95,77
nie dalej niż 300 m od przystanku, z którego realizowane jest co najmniej 180 kursów dziennie	39,17	55,75	32,64	38,08	20,89
nie dalej niż 500 m od przystanku, z którego realizowane jest co najmniej 180 kursów dziennie	75,16	83,60	64,41	76,47	49,54
nie dalej niż 800 m od przystanku, z którego realizowane jest co najmniej 180 kursów dziennie	92,23	89,94	83,03	92,63	73,88

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018 oraz z rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Przedstawione powyżej obliczenia dotyczą przystanków ogółem, niezależnie od skali ruchu, jaki się na nich odbywa. Jednak o różnicach dostępności usług publicznych w kontekście korzystania z transportu publicznego, świadczą także liczba linii obsługiwanych przez najbliższy przystanek (ten parametr świadczy chociażby o możliwości bezpośredniego dostępu do różnych rejonów miasta) oraz liczba kursów, które mają miejsce z tego przystanku (ten parametr świadczy o częstotliwości połączeń, a więc o czasie oczekiwania na najbliższe połączenie). Dokonano więc pogłębionej analizy dostępności transportu publicznego, poprzez obliczenie udziałów ludności miast, zamieszkujących w strefach wyliczonych dla przystanków obsługiwanych w dni powszednie przez co najmniej 2 linie oraz dla przystanków, na których realizowane jest co najmniej 180 kursów (w ciągu doby transport realizowany jest przeciętnie przez 18 godzin – przyjęty parametr 180 połączeń oznaczałby przeciętnie 10 połączeń na godzinę, a więc co 12 minut w każdym kierunku, co należy ocenić jako warunki bardzo dogodne, nie wiążące się z poświęcaniem zbyt dużego czasu na oczekiwanie).

W analizowanych miastach pierwszy parametr spełnia od 63 do 80% przystanków, a drugi od 15 do 48%. Znacznie więcej jest więc przystanków, które są obsługiwane przez kilka linii, niż przystanków, które są obsługiwane za pomocą częstych połączeń.

Wyniki analizy pogłębionej wskazują, że dostępność przystanków obsługiwanych przez co najmniej dwie linie jest bardzo podobna w Inowrocławiu, Toruniu i Włocławku, gdzie w strefie najmniejszej odległości zamieszkuje nieco ponad połowa mieszkańców, w strefie 500-metrowej – pomiędzy 86 a 90% mieszkańców. Wyraźnie najlepsze wskaźniki notuje miasto Grudziądz, gdzie już w strefie 300-metrowej zamieszkuje prawie 2/3 ogółu mieszkańców, a w strefie 500-metrowej – ponad 93%. Z kolei najłabsza jest dostępność takich przystanków w Bydgoszczy, gdzie w strefie 30-metrowej zamieszkuje niespełna

44% mieszkańców, a w strefie 500-metrowej niespełna 80%. W każdym z miast strefa 800-metrowej odległości obejmuje niemal wszystkich mieszkańców – najniższy wskaźnik (w Bydgoszczy) przekracza 95%.

Tabela. Udział przystanków spełniających parametry pogłębionej analizy dostępności

Miasto	udział przystanków obsługiwanych przez co najmniej 2 linie transportu publicznego w ogólnej liczbie przystanków (% ogółu)	udział przystanków, z których odbywa się co najmniej 180 kursów w ciągu doby w ogólnej liczbie przystanków (% ogółu)
Bydgoszcz	63,4	45,7
Grudziądz	78,2	40,6
Inowrocław	70,2	27,4
Toruń	79,7	47,8
Włocławek	66,0	15,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018 oraz z rozkładów jazdy (stan 01-18.03.2018)

Analiza dostępności do przystanków o relatywnie dużym natężeniu ruchu wykazuje istotne zróżnicowania pomiędzy miastami. Najlepszą dostępność przystanków, z których realizuje się co najmniej 180 kursów dziennie, wykazuje Grudziądz. W strefie 300-metrowej zamieszkuje prawie 56% ogółu ludności miasta, a w strefie 500-metrowej – prawie 84%. Najgorszy wskaźnik notuje Włocławek – w strefie 300-metrowej zamieszkuje tylko 1/5 mieszkańców, a w strefie 500-metrowej – połowa mieszkańców miasta (oznacza to, że we Włocławku częstotliwość kursów jest na tle pozostałych miast mała – tylko niespełna 16% przystanków realizuje 180 i więcej połączeń dziennie). Bydgoszcz i Toruń notują niemal identyczne wskaźniki – w najbliższej strefie zamieszkuje tu prawie 40% ludności, w środkowej – 3/4 ogółu ludności tych miast. Inowrocław notuje wskaźniki korzystniejsze niż Włocławek, ale gorsze niż Bydgoszcz i Toruń – w strefie najlepszej dostępności zamieszkuje prawie 1/3 mieszkańców, a w strefie 500-metrowej – prawie 2/3. Warto zauważyć, że pod tym względem miasta notują znaczące różnice nawet przy uwzględnieniu strefy najdalszej, w zakresie której we wcześniej prowadzonych analizach mieściła się niemal cała ludność miast. Najwyższy wskaźnik notują Bydgoszcz i Toruń – gdzie prawie 93% ludności zamieszkuje nie dalej niż 800 metrów od przystanku realizującego co najmniej 180 kursów. Bardzo wysoki jest też wskaźnik w Grudziądzu (90%), ale wyraźnie niższy w Inowrocławiu (83%) i Włocławku (75%).

Odnosząc się do wyników analizy pogłębionej należy podkreślić, że odnosi się ona przede wszystkim do zagadnień wpływających na komfort podróży wyrażany możliwością bezpośredniego dotarcia w różne lokalizacje lub krótkim czasem oczekiwania na środek transportu. Ale nawet niższe wskaźniki nie świadczą tu o braku możliwości dostępu do innych części miasta w transporcie publicznym, a jedynie o mniej dogodnej formie tego dostępu.

W stosunku do ogólnej analizy, dotyczącej wszystkich przystanków trzeba więc podkreślić pewne różnice uzyskanych wyników, ale wszystkie trzy zastosowane metody oceny dostępności transportu publicznego wykazują istotne zalety, bowiem każda dotyczy nieco innego aspektu tego zagadnienia, choć potrzeby i preferencje mieszkańców nie są tu na pewno identyczne i dla różnych grup społecznych albo nawet dla poszczególnych osób, każdy z tych aspektów może być decydujący w ocenie dostępności transportu.

3

Rozmieszczenie usług publicznych w przestrzeni miast

Analizowane zagadnienia zostały przedstawione na następujących mapach zamieszczonych w tomie 2 opracowania

- Miejsca obsługi mieszkańców poza siedzibami wydziałów urzędów miast (str. 64)
- Placówki Policji i Straży Miejskiej służące obsłudze mieszkańców (str. 65)
- Opieka żłobkowa (str. 66)
- Wychowanie przedszkolne (str. 67)
- Placówki wychowania przedszkolnego i opieki żłobkowej integracyjne lub z oddziałami integracyjnymi (str. 68)
- Kształcenie na poziomie podstawowym – nazwy szkół (str. 69)
- Kształcenie na poziomie podstawowym – rozmieszczenie (str. 70)
- Obwody szkolne szkół podstawowych (str. 71)
- Liczba uczniów pobierających naukę na poziomie podstawowym (str. 72)
- Szkoły podstawowe publiczne z pełnowymiarową salą gimnastyczną (str. 73)
- Szkoły podstawowe publiczne z więcej niż jedną salą gimnastyczną (str. 74)
- Edukacyjne placówki integracyjne lub z oddziałami integracyjnymi (str. 75)
- Kształcenie na poziomie podstawowym w roku szkolnym 2016/2017 – rozmieszczenie (str. 76)
- Kształcenie na poziomie podstawowym w roku szkolnym 2016/2017 – nazwy szkół (str. 77)
- Liczba uczniów pobierających naukę na poziomie podstawowym w roku szkolnym 2016/2017 (str. 78)
- Kształcenie na poziomie gimnazjalnym w roku szkolnym 2016/2017 – nazwy szkół (str. 79)
- Kształcenie na poziomie gimnazjalnym w roku szkolnym 2016/2017 – rozmieszczenie (str. 80)
- Liczba uczniów pobierających naukę na poziomie gimnazjalnym w roku szkolnym 2016/2017 (str. 81)
- Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – rozmieszczenie (str. 82)
- Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – nazwy szkół (str. 83)
- Liczba uczniów pobierających naukę na poziomie ponadpodstawowym (str. 84)
- Szkoły ponadpodstawowe publiczne z pełnowymiarową salą gimnastyczną (str. 85)
- Szkoły ponadpodstawowe publiczne z więcej niż jedną salą gimnastyczną (str. 86)
- Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – licea (str. 87)
- Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – technika (str. 88)
- Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – szkoły zawodowe i branżowe (str. 89)
- Szkoły wyposażone w baseny (str. 90)
- Szkoły artystyczne (str. 91)
- Kształcenie sportowe (str. 92)

- Dostępność podstawowych szkół obwodowych dla uczniów klas I-IV (str. 93)
- Dostępność podstawowych szkół obwodowych dla uczniów klas V-VIII (str. 94)
- Dostępność podstawowych szkół obwodowych dla przyszłych uczniów klas I-IV (str. 95)
- Placówki wsparcia dziennego dla dzieci (realizujące zadania określone w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej) (str. 96)
- Miejsca, w których dostępna jest podstawowa opieka zdrowotna (str. 97)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie pediatrii (str. 98)
- Miejsca, w których dostępna jest nocna i świąteczna opieka lekarska (str. 99)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie alergologii (str. 100)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie chirurgii ogólnej (str. 101)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie chorób płuc (str. 102)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka stomatologiczna (str. 103)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie dermatologii (str. 104)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie diabetologii (str. 105)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie fizjoterapii i rehabilitacji (str. 106)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie geriatry (str. 107)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie kardiologii (str. 108)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie leczenia psychiatrycznego (str. 109)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie okulistyki (str. 110)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie onkologii (str. 111)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie otolaryngologii (str. 112)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie ginekologii i/lub położnictwa (str. 113)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie reumatologii (str. 114)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie urologii (str. 115)
- Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie lekarskiej opieki rehabilitacyjnej (str. 116)
- Miejsca, w których dostępna jest długoterminowa opieka lekarska (str. 117)
- Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów (str. 118)
- Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów kluczowych dla osób starszych (str. 119)
- Placówki kultury (str. 120)
- Placówki biblioteczne (str. 121)
- Kluby seniora (str. 122)
- Uniwersytety Trzeciego Wieku (str. 123)
- Domy Pomocy Społecznej (str. 124)
- Placówki opieki dziennej dla osób starszych (str. 125)
- Placówki opieki dziennej dla osób niesamodzielnych (str. 126)

- Boiska sportowe (str. 127)
- Boiska sportowe typu „Moje Boisko – Orlik 2012” (str. 128)
- Baseny (str. 129)
- Lodowiska (str. 130)
- Stadiony (str. 131)
- Hale sportowe i sportowo-widowiskowe (str. 132)
- Obiekty sportowe spełniające wymogi techniczne organizacji imprez międzynarodowych (str. 133)
- Siłownie plenerowe (str. 134)
- Ogrody zoologiczne, botaniczne i tereny służące rekreacji (str. 135)
- Toalety publiczne (str. 136)
- Systemy roweru miejskiego (str. 137)

Administracja i bezpieczeństwo

Obsługę mieszkańców w zakresie spraw administracyjnych odbywającą się poza siedzibami wydziałów urzędów miast oferują dwa największe miasta województwa – Bydgoszcz i Toruń. W Bydgoszczy mieszkańcy mogą korzystać z dwóch tego rodzaju miejsc, gdzie możliwe jest wykonanie rejestracji pojazdu, czy przyjmowanie wniosków o wymianę prawa jazdy. Jeden z tego rodzaju punktów zlokalizowany jest w największej galerii handlowej, drugi na Osiedlu Nowy Fordon. W Toruniu znajduje się 5 tego rodzaju miejsc, z czego największą liczbę spraw można wykonać w punkcie zlokalizowanym w galerii handlowej. Pozostałe punkty zlokalizowane są m.in. na Podgórzu, Rubinkowie, czy Osiedlu Chełmińskim. Rodzaje spraw jakie można wykonać w poszczególnych miastach zamieszczono w tabeli poniżej.

Tabela. Liczba miejsc i rodzaje spraw możliwych do wykonania w punktach obsługi mieszkańców poza siedzibami wydziałów urzędów miast w Bydgoszczy i Toruniu

Rodzaj sprawy	Liczba miejsc obsługi mieszkańców	
	Toruń	Bydgoszcz
Złożenie wniosku ws. świadczeń rodzinnych	5	0
Złożenie wniosku ws. świadczeń alimentacyjnych	5	0
Złożenie wniosku ws. świadczeń wychowawczych	5	0
Złożenie wniosku ws. Toruńskiej Karty Dużej Rodziny	5	0
Złożenie wniosku ws. Karty Dużej Rodziny	5	0
Złożenie wniosku ws. świadczeń Toruńskiej Karty Seniora	5	0
Pobranie druków	5	0

Odbiór Karty Seniora	5	0
Złożenie pisma do UMT lub Prezydenta miasta	5	0
Potwierdzenie profilu zaufanego	5	0
Złożenie wniosku o wydanie dowodu osobistego	1	0
Zameldowanie	1	0
Rejestracja samochodu	1	2
Złożenie wniosku o wydanie prawa jazdy	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Struktury administracyjne zajmujące się zadaniami z zakresu pomocy społecznej w poszczególnych miastach są bardzo zróżnicowane pod względem organizacyjnym – obowiązują różne podziały wewnętrzne jednostek zajmujących się pomocą społeczną, a także pod względem położenia w przestrzeni miasta - w niektórych miastach skupiają się w jednej lokalizacji jak np. w Grudziądzu, w innych są rozproszone w przestrzeni miasta jak np. we Włocławku lub w Toruniu.

W zakresie obsługi administracyjnej mieszkańców w sferze pomocy społecznej poza głównymi siedzibami Miejskich Ośrodków Pomocy Rodzinie i Miejskich Ośrodków Pomocy Społecznej w poszczególnych miastach działało (poniższe punkty nie zostały uwzględnione na mapie):

- 6 rejonowych ośrodków pomocy społecznej w Bydgoszczy,
- 7 zespołów pracy socjalnej w Inowrocławiu; w Inowrocławiu znajdowała się również siedziba Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie,
- 5 rejonów pomocy środowiskowej w Toruniu,
- 4 sekcje osiedlowe i 2 punkty przyjęć interesantów we Włocławku.

Opieka żłobkowa i wychowanie przedszkolne

Opieka żłobkowa

Na obszarze badanych miast łącznie działały 74 placówki opieki żłobkowej² z łączną liczbą 3298 miejsc. Wśród form opieki żłobkowej dominowały żłobki (59 placówek). Pozostałe formy stanowiły kluby dziecięce (13 placówek) i opiekunowie dzienni (2 opiekunów). Łączna liczba dzieci objętych opieką żłobkową w badanych miastach wynosiła 2815. Generalnie jeśli chodzi o zapełnienie to placówki były albo całkowicie zapełnione (około 57% placówek) albo

² Jako placówkę rozumie się miejsce świadczenia usługi (lokalizację obiektu) bez względu na formę organizacyjną (łącznie placówki główne i filie)

zapisanych było do nich mniej dzieci niż miejsc w placówkach (około 41% placówek), pozostałe 2% placówek żłobkowych wykazało większą liczbę dzieci niż miejsc w placówkach. 39% wszystkich placówek miało pojemność do 20 miejsc. Od 21 do 50 miejsc miało 27% placówek, natomiast od 51 do 100 miejsc 24% placówek. Ponad 100 miejsc znajdowało się w 7 placówkach, z których 5 działało w Bydgoszczy i 2 w Toruniu. Największy działający żłobek miał pojemność 199 miejsc.

Największa liczba placówek opieki żłobkowej działała w Toruniu (32 placówki z łączną liczbą 1204 miejsc) i Bydgoszczy (18 placówek z łączną liczbą 1123 miejsc). W Inowrocławiu i Włocławku było po 9 placówek opieki żłobkowej z liczbą 319 miejsc w Inowrocławiu i 472 miejsc we Włocławku, natomiast w Grudziądzu tylko 6 placówek z łączną liczbą 180 miejsc.

Pod względem struktury własnościowej na obszarze badanych miast wykazano 18 placówek publicznych, 25 placówek niepublicznych współfinansowanych i 31 placówek niepublicznych niefinansowanych. Placówki publiczne i niepubliczne współfinansowane stanowiły wyłącznie placówki w formie żłobków. Placówki niepubliczne niefinansowane występowały w formie żłobków (16 placówek), klubów dziecięcych (13 placówek) oraz dziennych opiekunów (2 dziennych opiekunów).

Żłobki niepubliczne współfinansowane działały tylko w Toruniu i było ich aż 25. Podobnie formą opieki żłobkowej występującą tylko w Toruniu byli opiekunowie dzienni. Największa liczba publicznych żłobków funkcjonowała w Bydgoszczy (8 placówek). Żłobki niepubliczne niefinansowane działały we wszystkich miastach oprócz Torunia. Stosunkowo dużo klubów dziecięcych działało w Bydgoszczy – ich liczba wynosiła aż 7, kiedy w pozostałych miastach ta forma stanowiła pojedyncze placówki. W Grudziądzu i Toruniu pod jednym adresem funkcjonowały po 2 placówki opieki żłobkowej – w Grudziądzu pod tym samym adresem działał żłobek z klubem dziecięcym i pod wspólnym adresem działały dwa żłobki, w Toruniu pod jednym adresem działało dwóch opiekunów dziennych i pod tym samym adresem działały dwa żłobki.

Wśród wykazanych przez miasta placówek opieki żłobkowej tylko 2 posiadały oddziały integracyjne – publiczny żłobek w Bydgoszczy i publiczny żłobek w Inowrocławiu.

Najgęstsza i najbardziej równomiernie rozwinięta na obszarze miasta sieć placówek opieki żłobkowej posiadał Toruń – głównie ze względu na największą liczbę działających na jego terenie placówek. Placówki żłobkowe we Włocławku, Inowrocławiu i Bydgoszczy generalnie grupowały się w częściach centralnych miast. Wyjątkiem są placówki we wschodniej części Bydgoszczy, południowej części Inowrocławia, a także wszystkie placówki, które znajdowały się w Grudziądzu (wszystkie placówki znajdujące się w tym mieście położone były poza centrum miasta, w jego częściach południowej i wschodniej).

Tabela. Opieka żłobkowa

Miasto	Forma placówki opieki żłobkowej												Ogółem	
	żłobek								klub dziecięcy		inna - dzienny opiekun		łącznie liczba placówek	łącznie liczba miejsc
	łącznie liczba placówek	łącznie liczba miejsc	placówki wg rodzaju						placówki wg rodzaju		placówki wg rodzaju			
			publiczna		niepubliczna współfinansowana		niepubliczna niefinansowana		niepubliczna niefinansowana		niepubliczna niefinansowana			
liczba placówek			liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc			
Bydgoszcz	11	1027	8	970	0	0	3	57	7	96	0	0	18	1123
Grudziądz	5	157	1	26	0	0	4	131	1	23	0	0	6	180
Inowrocław	7	299	3	200	0	0	4	99	2	20	0	0	9	319
Toruń	28	1169	3	282	25	887	0	0	2	25	2	10	32	1204
Włocławek	8	415	3	211	0	0	5	204	1	57	0	0	9	472
SUMA	59	3067	18	1689	25	887	16	491	13	221	2	10	74	3298

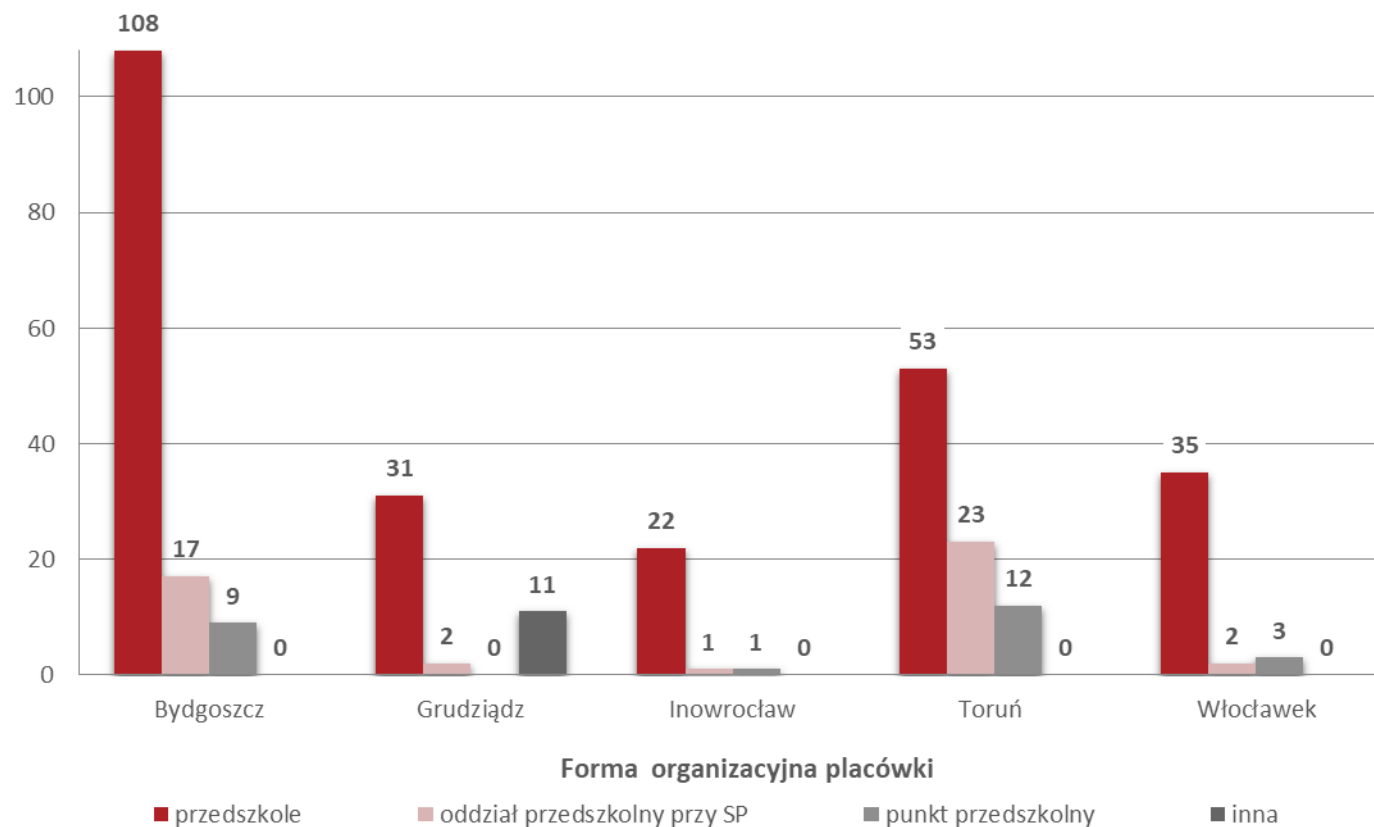
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Wychowanie przedszkolne

Według informacji przekazanych przez badane miasta, na ich obszarze funkcjonowało 330 placówek wychowania przedszkolnego, do których uczęszczało 27887 dzieci (dane z 99% wykazanych przez miasta placówek). Większość z nich stanowiły przedszkola (75% placówek). Do pozostałych najczęściej występujących form wychowania przedszkolnego należały oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych (45 placówek) i punkty przedszkolne (25 placówek). Inne formy wychowania przedszkolnego stanowiły wynajmowane przez przedszkola dodatkowe sale w szkołach podstawowych i zespołach szkół – ta forma wychowania przedszkolnego występowała tylko w Grudziądzu. Działało w tym mieście 11 takich placówek.

Najbardziej zróżnicowana pod względem występujących form była sieć placówek działająca w Toruniu – przedszkola stanowiły w tym mieście jedynie 60% wszystkich placówek, oddziały przedszkolne stanowiły aż 26%, a punkty przedszkolne aż 14%. W pozostałych czterech miastach większość placówek również stanowiły przedszkola, lecz w o wiele większych proporcjach – w Grudziądzu 70%, w Bydgoszczy 81%, we Włocławku 88% i w Inowrocławiu aż 92%. Najbardziej znaczący, poza Toruniem, udział oddziałów przedszkolnych prowadzonych przy szkołach podstawowych występował jeszcze tylko w Bydgoszczy (13%). W pozostałych miastach oddziały przedszkolne stanowiły pojedyncze placówki. Jeśli chodzi o punkty przedszkolne, to ich większa liczba działała w Toruniu (12 placówek) i w Bydgoszczy (9 placówek). Inne formy wychowania przedszkolnego funkcjonowały tylko w Grudziądzu.

Liczba placówek

Wykres. Placówki wychowania przedszkolnego według formy organizacyjnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

W kilku przypadkach w Grudziądzu i Toruniu pod wspólnym adresem funkcjonowały po dwie placówki wychowania przedszkolnego – w Grudziądzu w dwóch lokalizacjach działały po dwa przedszkola i w jednym miejscu przedszkole razem z inną formą wychowania przedszkolnego, w Toruniu również w dwóch miejscach znajdowały się 2 przedszkola, a także w dwóch miejscach pod jednym adresem funkcjonowało przedszkole z punktem przedszkolnym.

Jeśli chodzi o strukturę własnościową placówek wychowania przedszkolnego działających na obszarze badanych miast to ponad połowę placówek (53%) stanowiły placówki niepubliczne współfinansowane, natomiast placówek publicznych było nieco mniej - 46%. Placówki niepubliczne niefinansowane stanowiły pojedyncze obiekty (1% wszystkich placówek). Większość placówek publicznych działała w formie przedszkoli lub oddziałów przedszkolnych, a placówek niepublicznych współfinansowanych w formie przedszkoli i punktów przedszkolnych oraz pojedynczych oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych. Placówki niepubliczne niefinansowane występowały wyłącznie w formie punktów przedszkolnych (takie placówki wykazane zostały wyłącznie w Toruniu).

Tabela. Wychowanie przedszkolne

Miasto	Forma placówki wychowania przedszkolnego														Ogółem	
	przedszkole				oddział przedszkolny przy szkole podstawowej				punkt przedszkolny				inna - wynajem pomieszczeń w szkole podstawowej/zespole szkół		łączna liczba placówek	łączna liczba miejsc
	placówki wg rodzaju				placówki wg rodzaju				placówki wg rodzaju				placówki wg rodzaju			
	publiczna		niepubliczna współfinansowana		publiczna		niepubliczna współfinansowana		niepubliczna współfinansowana		niepubliczna niefinansowana		publiczna			
	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc	liczba placówek	liczba miejsc		
Bydgoszcz	38	5191	70	7342	17	442	0	0	9	195	0	0	0	0	134	13170
Grudziądz	15	1844	16	1350	2	22	0	0	0	0	0	0	11	556	44	3772
Inowrocław	8	1296	14	876* (dane z 9 placówek)	1	100	0	0	1	brak danych	0	0	0	0	24	2272*
Toruń	18	2896	35	brak danych	21	1393	2	brak danych	9	brak danych	3	brak danych	0	0	88	4289*
Włocławek	21	2235	14	910	0	0	2	brak danych	3	47	0	0	0	0	40	3192*
SUMA	100	13462	149	9602*	41	1957	4	0*	22	242*	3	0*	11	556	330	26695*

* z powodu braku informacji dotyczących liczby miejsc w placówkach niepublicznych podane dane są niekompletne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

łączna liczba miejsc wychowania przedszkolnego w placówkach publicznych działających na obszarze badanych miast wynosiła 15975, z czego większość (84%) stanowiły miejsca w przedszkolach. Pod względem zapewnienia placówek ponad połowa (54%) wykazała, że uczęszcza do nich mniejsza liczba dzieci niż

liczba miejsc. Całkowite wypełnienie wykazało 24% placówek, natomiast większą liczbę dzieci niż dostępnych miejsc tylko 4% placówek. Dla 18% wykazanych placówek ze względu na brak danych dotyczący pojemności normatywnej lub liczby uczęszczających dzieci nie można było ocenić stanu ich wypełnienia. Jak wynika z danych uzyskanych z 273 placówek wychowania przedszkolnego, 29% placówek działających na obszarze badanych miast miało pojemność do 50 miejsc. Po 19% placówek miało od 51 do 100 i od 101 do 150 miejsc, a powyżej 150 miejsc 16% wykazanych placówek. Największe placówki, mające 250 miejsc i więcej, znajdowały się w Grudziądzu, Toruniu i Inowrocławiu.

Zgodnie z informacjami uzyskanymi z 220 placówek tylko w 34 znajdowały się oddziały integracyjne (w jednej placówce działającej w Toruniu działały dwa oddziały integracyjne). Oddziały integracyjne działały w 26 przedszkolach, 5 oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych i 3 punktach przedszkolnych. Najwięcej placówek wychowania przedszkolnego z oddziałami integracyjnymi funkcjonowało w Bydgoszczy (13 placówek). W Grudziądzu i Włocławku działało po 6 placówek z oddziałami integracyjnymi, w Toruniu 5 placówek, natomiast w Inowrocławiu 4 placówki.

Placówki wychowania przedszkolnego stanowią regularną i bardzo gęstą sieć na obszarze poszczególnych miast. Placówki znajdują się nawet w bardzo oddalonych od centrów częściach miast.

Szkolnictwo podstawowe i ponadpodstawowe

Szkolnictwo podstawowe

Na badanym obszarze działały 144 szkoły podstawowe (analizą objęto szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży, bez szkół specjalnych, ośrodków szkolno-wychowawczych, szkół artystycznych). 26 spośród nich, a więc 18,1%, stanowiły szkoły niepubliczne.

Do szkół podstawowych uczęszczało łącznie 52114 uczniów, z czego 48315 uczniów do szkół publicznych i 3799 (7,3%) do szkół niepublicznych. Udział uczniów kształcących się w szkołach niepublicznych był zróżnicowany i wynosił od około 9% w Toruniu i Bydgoszczy do 1,7% we Włocławku. Na analizowanym obszarze w jednej szkole podstawowej uczyło się przeciętnie 362 uczniów i rozpiętość tej średniej wartości między poszczególnymi miastami nie była zbyt duża, szkoły liczyły przeciętnie od 391 uczniów w Bydgoszczy do 307 w Inowrocławiu. Do największych szkół uczęszczało prawie 1000 uczniów, lecz liczba ich nie była zbyt duża – w 9 szkołach uczyło się od 700 do 1000 uczniów. Zlokalizowane one były przede wszystkim w Bydgoszczy (4), poza tym w Inowrocławiu i Toruniu (po 2) oraz w Grudziądzu (1). Dość licznie reprezentowane były szkoły liczące od 500 do 700 uczniów, na analizowanym obszarze występowały 33 szkoły tej wielkości, działające w każdym z miast. Do 24 szkół uczęszczało poniżej 100 uczniów (w kilku przypadkach były to szkoły, które rozpoczęły działalność po reformie oświaty, w związku z czym uczyły się w nich jedynie pojedyncze roczniki dzieci). We wszystkich miastach widoczne było duże zróżnicowanie wielkościowe szkół między publicznymi i niepublicznymi; średnia liczba uczniów w publicznych wynosiła 409, a w niepublicznych zaledwie 146. Wśród szkół największych, liczących powyżej 500 uczniów, były zaledwie 2 szkoły niepubliczne (obie zlokalizowane w Bydgoszczy), a jednocześnie spośród 26 szkół niepublicznych, aż 13 liczyło poniżej 100 uczniów.

Istotnym elementem funkcjonowania szkolnictwa podstawowego jest możliwość kształcenia integracyjnego, które ma za zadanie zapewnić dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi możliwość nauki wspólnie z rówieśnikami. Na analizowanym obszarze wśród szkół publicznych działały 4 szkoły integracyjne (w Grudziądzu, Inowrocławiu, Toruniu i Włocławku) oraz 15 szkół posiadających oddziały integracyjne (8 w Bydgoszczy, 2 w Grudziądzu, 4 w Toruniu i 1 we Włocławku). W szkołach tych kształciło się łącznie 9226 uczniów (19,1% uczęszczających do szkół publicznych). Możliwość nauki w oddziałach integracyjnych zapewniały również pojedyncze szkoły niepubliczne.

Ważnym elementem działalności szkoły jest obecność nowoczesnej i bezpiecznej infrastruktury sportowej. Służy ona zarówno do prowadzenia lekcji z wychowania fizycznego w ramach zajęć szkolnych, jak również może być wykorzystywana przez uczniów do aktywnego spędzania wolnego czasu w godzinach pozalekcyjnych. W przeprowadzonym badaniu zwrócono uwagę na wyposażenie szkół w sale gimnastyczne, baseny i boiska sportowe oraz udostępnianie boisk poza godzinami pracy szkół.

Tabela. Szkoły podstawowe

Miasto	Placówki	Liczba szkół	Liczba uczniów	Przeciętna liczba uczniów w szkole	% uczniów uczących się w szkołach niepublicznych
Bydgoszcz	ogółem	55	21481	391	-
	publiczne	45	19548	434	-
	niepubliczne	10	1933	193	9,0
Grudziądz	ogółem	18	6462	359	-
	publiczne	16	6226	389	-
	niepubliczne	2	236	118	3,7
Inowrocław	ogółem	15	4600	307	-
	publiczne	12	4277	356	-
	niepubliczne	3	323	108	7,0
Toruń	ogółem	35	12900	369	-
	publiczne	28	11708	418	-
	niepubliczne	7	1192	170	9,2
Włocławek	ogółem	21	6671	318	-
	publiczne	17	6556	386	-
	niepubliczne	4	115	29	1,7
SUMA	ogółem	144	52114	362	-
	publiczne	118	48315	409	-
	niepubliczne	26	3799	146	7,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Największe szkoły podstawowe w analizowanych miastach (liczące powyżej 600 uczniów)

Miasto	Nazwa szkoły	Liczba uczniów
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 63	963
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 65	962
Inowrocław	Szkoła Podstawowa nr 4 im. Janusza Kusocińskiego	937
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 60	900
Toruń	Szkoła Podstawowa nr 24	860
Toruń	Szkoła Podstawowa nr 5	829
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 66	805
Grudziądz	Szkoła Podstawowa nr 21	799
Inowrocław	Szkoła Podstawowa nr 11 im. Stefana Batorego	787
Włocławek	Szkoła Podstawowa nr 20 w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 1 we Włocławku	694
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 32	694
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 64	691
Toruń	Szkoła Podstawowa nr 8 im. Marii Skłodowskiej - Curie	686
Włocławek	Szkoła Podstawowa nr 2	661
Włocławek	Szkoła Podstawowa nr 23	656
Toruń	Szkoła Podstawowa nr 3	656
Grudziądz	Szkoła Podstawowa nr 7	655
Toruń	Szkoła Podstawowa nr 9 im. Stanisławy Jaworskiej w Toruniu	649
Toruń	Szkoła Podstawowa nr 14	640
Grudziądz	Szkoła Podstawowa nr 16	637
Toruń	Szkoła Podstawowa nr 32 im. Armii Krajowej w Toruniu	633
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 31	632
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 38	622
Grudziądz	Szkoła Podstawowa nr 20	606

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Prawie wszystkie publiczne szkoły w analizowanych miastach (z wyjątkiem jednej) posiadały salę gimnastyczną. Sale te były przez szkoły użytkowane samodzielnie, bądź korzystały z nich wspólnie szkoły tworzące zespoły szkół. Ponad połowa szkół wyposażona była w 1 salę gimnastyczną, a 1/3 szkół w 2 obiekty tego typu. Dostęp do większej liczby sal gimnastycznych posiadało 12 szkół (10 szkół - 3 sale gimnastyczne, a 2 duże szkoły w Grudziądzu i we Włocławku – 4 sale). Sali gimnastycznej nie posiadała jedna z małych szkół we Włocławku, dla której nie ustalono obwodu szkolnego (uczęszczało do niej 30 uczniów).

Spośród 118 szkół publicznych w miastach, aż 88, a więc prawie 74,6% posiadało pełnowymiarową salę gimnastyczną. W Bydgoszczy zadeklarowano posiadanie obiektu tego typu w prawie wszystkich szkołach (z wyjątkiem jednej). W pozostałych miastach pełnowymiarowe sale posiadało około 50-60% szkół, z wyjątkiem Inowrocławia, w którym odsetek ten przekraczał 80%. W badaniu ankietowym samorządy miast zadeklarowały, że w ciągu ostatnich 10 lat zmodernizowano, bądź wybudowano pełnowymiarowe sale gimnastyczne w 33 szkołach, a sale niepełnowymiarowe w 25 szkołach (w 13 spośród tych szkół działania dotyczyły obu typów obiektów).

Tabela. Publiczne szkoły podstawowe integracyjne lub prowadzące oddziały integracyjne

Miasto	Szkoły integracyjne	Szkoły z oddziałami integracyjnymi	Liczba uczniów szkół integracyjnych	Liczba uczniów szkół z oddziałami integracyjnymi	Łączna liczba uczniów szkół integracyjnych lub szkół z oddziałami integracyjnymi
Bydgoszcz	0	8	-	4433	4433
Grudziądz	1	2	452	547	999
Inowrocław	1	0	400	-	400
Toruń	1	4	382	1903	2285
Włocławek	1	1	415	694	1109
SUMA	4	15	1649	7577	9226

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

W Bydgoszczy, Toruniu i Grudziądzu przy kilkunastu publicznych szkołach zlokalizowane zostały przyszkolne baseny, które wykorzystywane były do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego. W Bydgoszczy i Toruniu znajdowało się po 6 takich obiektów, natomiast w Grudziądzu 2. Spośród tych obiektów 5 zostało zmodernizowanych, bądź wybudowanych w ostatnich 10 latach (4 baseny w Toruniu i 1 w Grudziądzu).

Z przeprowadzonych badań wynika, że zaledwie 9 publicznych szkół podstawowych nie posiadało boisk sportowych żadnego typu. W 104 szkołach znajdowało się przyszkolne boisko do gier małych lub rolę takiego boiska pełnił obiekt Moje Boisko Orlik 2012 (w 13 szkołach funkcjonowały oba z tych obiektów). Boiska te należały do dość nowoczesnych – aż w 96 szkołach znajdowały się boiska zmodernizowane, bądź zbudowane w ciągu ostatnich 10 lat. Rzadziej reprezentowane były boiska do gier wielkich, na ich posiadanie wskazano w 56 szkołach, przy czym 49 z tych obiektów zostało zmodernizowanych, bądź zbudowanych w ostatnich 10 latach.

Z badania ankietowego wynika również, że większość szkół posiadających przyszkolne boiska (pytano o obiekty nie będące boiskami Orlik 2012) udostępnia je poza godzinami swej pracy, lecz zaznaczają się różnicowania między analizowanymi miastami. We Włocławku boiska udostępniają wszystkie szkoły je posiadające, w trzech miastach prawie wszystkie szkoły (w Bydgoszczy oprócz 2, a w Toruniu i Grudziądzu oprócz 1), natomiast w Inowrocławiu boiska te nie są ogólnodostępne.

W ostatnich latach coraz istotniejszą uwagę zwraca się na nauczanie dzieci i młodzieży języków obcych. Część uczniów oprócz standardowych zajęć szkolnych uczęszcza na dodatkowe kursy językowe, uzupełniające naukę w szkole, bądź uczące drugiego języka obcego. Dlatego też, w badaniu ankietowym zapytano o prowadzenie w szkołach 2 obowiązkowych języków obcych, w klasach młodszych niż VII. Wynika z niego, że zdecydowana większość publicznych szkół podstawowych prowadziła naukę tylko jednego obowiązkowego języka obcego, a jedynie w 7 szkołach zadeklarowano nauczanie 2 obowiązkowych języków obcych (1 w Bydgoszczy, 3 w Toruniu, 3 we Włocławku).

Tabela. Wyposażenie publicznych szkół podstawowych w sale gimnastyczne, baseny i boiska sportowe

Miasto	Liczba szkół posiadających sale gimnastyczne wg ich liczby:				Liczba szkół posiadających:			
	3 i więcej	2	1	0	pełnowymiarową salę gimnastyczną	basen przyszkolny	boisko do gier małych lub obiekt Moje Boisko Orlik 2012 pełniące taką rolę	boisko do gier wielkich
Bydgoszcz	1	18	26	0	44	6	43	43
Grudziądz	3	3	10	0	9	2	11	3
Inowrocław	3	5	4	0	10	0	12	0
Toruń	1	11	16	0	17	6	25	7
Włocławek	4	2	10	1	8	0	13	3
SUMA	12	39	66	1	88	14	104	56

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Szkolnictwo gimnazjalne

W związku z wprowadzoną od roku szkolnego 2017/2018 reformą oświaty zakładającą likwidację kształcenia gimnazjalnego, we wspomnianym roku szkolnym naukę na tym poziomie pobierały tylko 2 roczniki gimnazjalistów (klasy II i III). W 5 analizowanych miastach młodzież uczyła się najczęściej w klasach gimnazjalnych będących oddziałami szkół podstawowych, rzadziej oddziałami szkół ponadpodstawowych lub samodzielnymi gimnazjami. Szkoły te funkcjonowały samodzielnie, bądź w zespołach szkół. Na badanym obszarze funkcjonowało 109 szkół oferujących kształcenie na poziomie gimnazjalnym (analizą objęto szkoły dla młodzieży, bez szkół specjalnych, ośrodków szkolno-wychowawczych, szkół przysposabiających do pracy, szkół artystycznych). 91 stanowiły szkoły publiczne, a 18 niepubliczne (16,5% wszystkich szkół).

W szkołach tych uczyło się łącznie 13749 uczniów, z czego zdecydowana większość uczęszczała do szkół publicznych (12864 wobec 885 osób w szkołach niepublicznych). Przeciętnie do szkół niepublicznych uczęszczało 6,4% młodzieży gimnazjalnej, a udział ten w miastach kształtował się na poziomie od 8,3% w Bydgoszczy do 0,5% w Inowrocławiu. Przeciętna liczba gimnazjalistów w jednej szkole wynosiła 126 osób, a w prawie połowie szkół (52) uczyło się poniżej 100 osób w tym wieku. W największej szkole liczba młodzieży gimnazjalnej wynosiła 393 osoby, a kolejnych 7 szkół liczyło od 315 do 344 osób. Podobnie jak w przypadku szkół podstawowych, występowało duże zróżnicowanie wielkości szkół publicznych i niepublicznych - średnia liczba uczniów w pierwszej grupie wynosiła 141, a w drugiej 49.

Możliwość kształcenia integracyjnego na poziomie gimnazjalnym oferowało na badanym obszarze 13 szkół publicznych, z czego 3 stanowiły szkoły integracyjne (w Inowrocławiu, Toruniu i Włocławku), a 10 szkół prowadziły oddziały integracyjne (6 w Bydgoszczy, 1 w Grudziądzu i 3 w Toruniu). We wszystkich tych szkołach (z wyjątkiem jednej w Bydgoszczy) kształcenie integracyjne prowadzone było również na poziomie szkoły podstawowej. Do szkół tego typu uczęszczało łącznie 1882 gimnazjalistów, a więc 14,6% młodzieży gimnazjalnej uczęszczającej do szkół publicznych. Możliwość nauki w oddziałach integracyjnych zapewniały również pojedyncze szkoły niepubliczne.

Tabela. Szkoły oferujące kształcenie na poziomie gimnazjalnym

Miasto	Placówki	Liczba szkół	Liczba uczniów	Przeciętna liczba uczniów w szkole	% uczniów uczących się w szkołach niepublicznych
Bydgoszcz	ogółem	51	5460	107	-
	publiczne	43	5006	116	-
	niepubliczne	8	454	57	8,3
Grudziądz	ogółem	11	1682	153	-
	publiczne	10	1638	164	-
	niepubliczne	1	44	44	2,6
Inowrocław	ogółem	7	1254	179	-
	publiczne	6	1248	208	-
	niepubliczne	1	6	6	0,5
Toruń	ogółem	23	3234	141	-
	publiczne	19	3023	159	-
	niepubliczne	4	211	53	6,5
Włocławek	ogółem	17	2119	125	-
	publiczne	13	1949	150	-
	niepubliczne	4	170	43	8,0
SUMA	ogółem	109	13749	126	-
	publiczne	91	12864	141	-
	niepubliczne	18	885	49	6,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Publiczne szkoły oferujące kształcenie gimnazjalne integracyjne lub prowadzące oddziały integracyjne

Miasto	Szkoły integracyjne	Szkoły z oddziałami integracyjnymi	Liczba uczniów szkół integracyjnych	Liczba uczniów szkół z oddziałami integracyjnymi	Łączna liczba uczniów szkół integracyjnych lub szkół z oddziałami integracyjnymi
Bydgoszcz	0	6	-	1025	1025
Grudziądz	0	1	-	183	183
Inowrocław	1	0	113	-	113
Toruń	1	3	97	319	416
Włocławek	1	0	145	-	145
SUMA	3	10	355	1527	1882

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Podobnie jak w przypadku szkół podstawowych, dla szkół publicznych oferujących kształcenie na poziomie gimnazjalnym przeanalizowano wyposażenie w infrastrukturę sportową i jej dostępność dla młodzieży. Ponieważ klasy gimnazjalne najczęściej wchodziły w skład szkół podstawowych lub ponadpodstawowych (rzadziej funkcjonowały samodzielnie) i korzystały z infrastruktury tych szkół, to wyniki analiz wskazują przede wszystkim na dostęp uczniów w wieku gimnazjalnym do szkolnych obiektów sportowych, a nie do ich posiadania przez szkołę (uczniowie poszczególnych typów szkół użytkowali te same obiekty).

Prawie wszystkie szkoły kształcące gimnazjalistów posiadały salę gimnastyczną. Infrastruktury tej pozbawiona była szkoła we Włocławku, wspomniana wcześniej przy opisie szkół podstawowych oraz jedno samodzielne gimnazjum w Grudziądzu. W prawie 2/3 szkół znajdowała się 1 sala gimnastyczna, w 1/4 szkół dwie sale, a w co dziesiątej szkole uczniowie mieli dostęp do większej liczby sal gimnastycznych (9 szkół - 3 sale gimnastyczne, a 1 duża szkoła w Grudziądzu – 4 sale). Podobnie jak w przypadku szkół podstawowych, około 3/4 szkół oferujących kształcenie gimnazjalne posiadało pełnowymiarową salę gimnastyczną, która w 30 (spośród 70 szkół) została zbudowana bądź zmodernizowana w ciągu ostatnich 10 lat. Działania te dotyczyły również sal niepełnowymiarowych w 26 szkołach (a w 11 szkołach obu rodzajów obiektów). W szkołach podstawowych, w których zlokalizowano baseny przyskolne, najczęściej uczyli się również gimnazjaliści, którzy korzystali z dostępnej w obiekcie infrastruktury (jedynie w Bydgoszczy dwie szkoły podstawowe z basenami nie prowadziły klas gimnazjalnych). Oprócz tego dostęp do basenu posiadali gimnazjaliści uczący się w dwóch szkołach średnich na terenie Bydgoszczy. Gimnazjaliści z 77 szkół uczęszczali do obiektów wyposażonych w przyskolne boiska do gier małych, lub rolę takiego boiska pełnił Orlik 2012. W 52 szkołach obiekty te były wybudowane, bądź zmodernizowane w ostatnich 10 latach. W niespełną połowę szkół funkcjonowało przyskolne boisko do gier wielkich, przy czym zdecydowana większość tych obiektów była nowa, bądź zmodernizowana (29 spośród 35 boisk). Jedynie 8 szkół prowadzących kształcenie gimnazjalne nie posiadało żadnego z omawianych typów boisk.

Tabela. Wyposażenie publicznych szkół oferujących kształcenie na poziomie gimnazjalnym w sale gimnastyczne, baseny i boiska sportowe

Miasto	Liczba szkół posiadających sale gimnastyczne wg ich liczby:				Liczba szkół posiadających:			
	3 i więcej	2	1	0	pełnowymiarową salę gimnastyczną	basen przyszkolny	boisko do gier małych lub obiekt Moje Boisko Orlik 2012 pełniące taką rolę	boisko do gier wielkich
Bydgoszcz	0	10	33	0	34	6	38	26
Grudziądz	3	0	6	1	8	2	6	2
Inowrocław	2	3	1	0	5	0	6	0
Toruń	2	9	8	0	15	6	17	5
Włocławek	3	0	9	1	8	0	10	2
SUMA	10	22	57	2	70	14	77	35

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Szkolnictwo ponadpodstawowe

Na potrzeby niniejszej analizy, badającej przede wszystkim dostępność ludności do usług, a w mniejszym stopniu ich formalną klasyfikację, przyjęto że „zespoły szkół” stanowią jedynie te zespoły szkół, w skład których wchodziły co najmniej 2 szkoły ponadpodstawowe (nie traktowano jako zespołu jednoczesnego funkcjonowania 1 szkoły ponadpodstawowej i 1 gimnazjalnej) i analogicznie, do samodzielnych szkół ponadpodstawowych zaliczono również te szkoły, które funkcjonowały w ramach zespołów szkół, ale stanowiły w tym zespole jedyną szkołę oferującą kształcenie na poziomie ponadpodstawowym, a pozostałe szkoły oferowały kształcenie na innym poziomie edukacyjnym. Podział ten posłużył jako podstawa do wyznaczenia miejsc bardziej zróżnicowanej oferty kształcenia na poziomie ponadpodstawowym.

Tabela. Szkoły lub zespoły szkół oferujące kształcenie na poziomie ponadpodstawowym

Miasto	Placówki	Liczba placówek	Liczba uczniów	% uczniów uczących się w szkołach niepublicznych
Bydgoszcz	ogółem	51	13495	-
	publiczne	28	11029	-
	niepubliczne	23	2466	18,3
Grudziądz	ogółem	15	4298	-
	publiczne	11	3927	-
	niepubliczne	4	371	8,6
Inowrocław	ogółem	11	3930	-
	publiczne	8	3268	-
	niepubliczne	3	662	16,8

Toruń	ogółem	27	8864	-
	publiczne	17	7905	-
	niepubliczne	10	959	10,8
Włocławek	ogółem	15	5844	-
	publiczne	11	5376	-
	niepubliczne	4	468	8,0
SUMA	ogółem	119	36431	-
	publiczne	75	31505	-
	niepubliczne	44	4926	13,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Największe szkoły ponadpodstawowe w analizowanych miastach (liczące powyżej 600 uczniów)

Miasto	Nazwa szkoły	Liczba uczniów
Bydgoszcz	Technikum Elektroniczne w Zespole Szkół Elektronicznych im. Wojska Polskiego w Bydgoszczy	894
Toruń	I Liceum Ogólnokształcące	711
Toruń	Technikum Nr 4 w Zespole Szkół Technicznych	671
Bydgoszcz	Technikum Mechaniczne nr 1 z Oddziałami Mistrzostwa Sportowego w Zespole Szkół Mechanicznych nr 1 im. Franciszka Siemiradzkiego w Bydgoszczy	657
Włocławek	Technikum nr 4 w Zespole Szkół Elektrycznych we Włocławku	655
Toruń	Technikum nr 5 w Zespole Szkół Mechanicznych, Elektrycznych I Elektronicznych	654
Toruń	Liceum nr 8 w Zespole Szkół Przemysłu Spożywczego i VIII Liceum Ogólnokształcącego	650
Toruń	X Liceum Ogólnokształcące w Zespole Szkół Nr 10	631
Toruń	V Liceum Ogólnokształcące im. Jana Pawła II	603

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Na analizowanym obszarze znajdowało się 119 placówek oferujących kształcenie na poziomie ponadpodstawowym, z czego 75 stanowiły placówki publiczne, a 44 niepubliczne. W większości przypadków szkoły te działały jako pojedyncze szkoły ponadpodstawowe (81 obiektów), ale 38 stanowiły zespoły liczące od 2 do 4 szkół, przy czym najczęściej, bo w 28 przypadkach, w skład zespołu wchodziły 2 szkoły ponadpodstawowe, w 8 przypadkach 3 szkoły, a zaledwie 2 zespoły liczyły po 4 szkoły. Łącznie do szkół ponadpodstawowych na analizowanym obszarze uczęszczało 36431 uczniów, z czego 15,6% do placówek niepublicznych (udział ten kształtował się od 18,3%w Bydgoszczy do 8,0% we Włocławku).

Pod względem typów szkół na analizowanym obszarze funkcjonowało 60 liceów ogólnokształcących, 58 techników, 51 szkół branżowych I stopnia lub prowadzących oddziały zasadniczej szkoły zawodowej. Do szkół tych łącznie uczęszczało 36,4 tys. uczniów, z czego aż 32,4 tys. stanowili uczniowie szkół

maturalnych (89% wszystkich). Zaznaczała się tu nieznaczna przewaga osób uczęszczających do techników. W szkołach branżowych i prowadzących oddziały ZSZ uczyło się niespełna 3,8 tys. młodzieży.

W strukturze szkół, ponad 30% techników i liceów oraz 25% szkół branżowych i prowadzących oddziały ZSZ stanowiły szkoły niepubliczne. Do niepublicznych szkół uczęszczało w miastach kilka-kilkanaście procent uczniów liceów i techników, natomiast w przypadku szkół branżowych i prowadzących oddziały ZSZ odsetek ten był znacznie wyższy i wynosił na analizowanym obszarze ponad 40% (w Bydgoszczy, Inowrocławiu i Toruniu przekraczał 50%, a w Grudziądzu i we Włocławku wynosił niepełna 20%).

Tabela. Szkoły ponadpodstawowe według typów szkół

Miasto	Placówki	Liczba szkół				Liczba uczniów			
		Razem	Liceum ogólnokształcące	Technikum	Szkoła branżowa I stopnia lub prowadząca oddziały ZSZ	Razem	Liceum ogólnokształcące	Technikum	Szkoła branżowa I stopnia lub prowadząca oddziały ZSZ
Bydgoszcz	ogółem	64	24	24	16	13495	5155	6976	1364
	publiczne	41	14	14	13	11029	4588	5763	678
	niepubliczne	23	10	10	3	2466	567	1213	686
Grudziądz	ogółem	19	7	7	5	4298	1612	2182	504
	publiczne	15	6	6	3	3927	1474	2036	417
	niepubliczne	4	1	1	2	371	138	146	87
Inowrocław	ogółem	23	5	8	10	3659*	1678	1358*	623*
	publiczne	15	4	5	6	2997*	1587	1287*	123*
	niepubliczne	8	1	3	4	662	91	71	500
Toruń	ogółem	35	14	12	9	8864	4736	3509	619
	publiczne	25	11	8	6	7905	4657	2953	295
	niepubliczne	10	3	4	3	959	79	556	324
Włocławek	ogółem	28	10	7	11	5844	2429	2753	662
	publiczne	22	6	6	10	5376	2138	2702	536
	niepubliczne	6	4	1	1	468	291	51	126
SUMA	ogółem	169	60	58	51	36431	15610	16778*	3772*
	publiczne	118	41	39	38	31505	14444	14741*	2049*
	niepubliczne	51	19	19	13	4926	1166	2037	1723

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

*dane nie uwzględniają uczniów ZSP nr 5, dla której podano łączną liczbę uczniów technikum i szkoły branżowej (271 uczniów)

Na poziomie publicznych szkół ponadpodstawowych istnieje słabszy dostęp do szkół integracyjnych, niż w przypadku wcześniejszych poziomów edukacyjnych. Na analizowanym obszarze funkcjonowało 1 liceum ogólnokształcące integracyjne w Bydgoszczy oraz 3 samodzielne szkoły prowadzące oddziały integracyjne – pojedyncze licea ogólnokształcące w Bydgoszczy i Toruniu, technikum w Grudziądzu, jak również zespół szkół prowadzący oddziały integracyjne we Włocławku (w skład zespołu wchodziły wszystkie typy szkół: liceum ogólnokształcące, technikum, szkoła branżowa i oddziały ZSZ). W szkołach tych uczyło się łącznie 1502 uczniów. Możliwość nauki w oddziałach integracyjnych zapewniały również pojedyncze szkoły niepubliczne.

Tabela. Publiczne szkoły ponadpodstawowe integracyjne lub prowadzące oddziały integracyjne

Miasto	Szkoły integracyjne	Szkoły z oddziałami integracyjnymi	Liczba uczniów
Bydgoszcz	XXI Liceum Ogólnokształcące Integracyjne	-	58
Bydgoszcz	-	XIII Liceum Ogólnokształcące	53
Grudziądz	-	Technikum w Zespole Szkół Ekonomicznych	347
Toruń	-	VII Liceum Ogólnokształcące	387
Włocławek	-	Branżowa Szkoła I Stopnia Nr 4 w Zespole Szkół Samochodowych	54
Włocławek	-	Technikum Nr 5 w Zespole Szkół Samochodowych	410
Włocławek	-	V Liceum Ogólnokształcące w Zespole Szkół Samochodowych	78
Włocławek	-	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 4 w Zespole Szkół Samochodowych	115
SUMA	-	-	1502

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Spośród 75 ponadpodstawowych placówek publicznych (zespołów szkół lub samodzielnych szkół), zdecydowana większość wyposażona była w jedną salę gimnastyczną. Obiektu tego nie posiadały jedynie 4 placówki, po jednej w Bydgoszczy, Grudziądzu, Inowrocławiu i Włocławku, natomiast w 10 szkołach występowały 2 sale gimnastyczne, a w 7 aż 3. Połowa placówek posiadała pełnowymiarową salę gimnastyczną. Z przeprowadzonego badania ankietowego wynika, że w 20 spośród 35 placówek posiadających pełnowymiarowe sale, zostały one zmodernizowane, bądź zbudowane w ciągu ostatnich 10 lat. Działanie to podjęto również w przypadku sal gimnastycznych niepełnowymiarowych w 23 placówkach (w 5 placówkach działania dotyczyły obu typów obiektów).

W 3 miastach (z wyjątkiem Grudziądza i Inowrocławia) przy łącznie 8 publicznych placówkach funkcjonowały przyszkolne baseny. W Bydgoszczy znajdowały się 4 obiekty, w Toruniu 3 i 1 we Włocławku. 5 spośród tych basenów zostało zmodernizowanych, bądź wybudowanych w ostatnich 10 latach.

Zdecydowana większość publicznych placówek wyposażona była w boisko do gier małych lub rolę takiego boiska pełniło boisko Orlik 2012, a 16 placówek posiadało boisko do gier wielkich (w 14 placówkach znajdowały się boiska obu typów). Jedynie w 9 placówkach nie funkcjonowało żadne z podanych typów przyszkolnych boisk. Nie uwzględniając „Orlików”, 44 spośród 53 boisk do gier małych i 9 spośród 16 boisk do gier wielkich zostało zmodernizowanych, bądź zbudowanych w ciągu ostatnich 10 lat. Z badania ankietowego wynika również, że przyszkolne boiska (pytano o obiekty nie będące boiskami Orlik 2012) w większości są ogólnodostępne poza godzinami pracy szkoły (37 placówek spośród 57 udzieliło odpowiedzi twierdzącej).

Tabela. Wyposażenie publicznych placówek ponadpodstawowych (zespołów szkół i samodzielnych szkół) w sale gimnastyczne, baseny i boiska sportowe

Miasto	Liczba placówek posiadających sale gimnastyczne wg ich liczby:				Liczba placówek posiadających:			
	3 i więcej	2	1	0	pełnowymiarową salę gimnastyczną	basen przyszkolny	boisko do gier małych lub obiekt Moje Boisko Orlik 2012 pełniące taką rolę	boisko do gier wielkich
Bydgoszcz	0	2	25	1	12	4	23	2
Grudziądz	1	2	7	1	5	0	8	6
Inowrocław	0	1	6	1	4	0	7	3
Toruń	4	5	8	0	10	3	16	4
Włocławek	2	0	8	1	6	1	10	1
SUMA	7	10	54	4	37	8	64	16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Szkolnictwo artystyczne i kształcenie sportowe

Szkolnictwo artystyczne

Szkoły artystyczne przeznaczone są dla wąskiego grona zainteresowanych. Jest ich więc stosunkowo niewiele, w porównaniu do ogólnodostępnych powszechnych szkół zarówno na poziomie kształcenia szkoły podstawowej jak i gimnazjum oraz liceum. Posiadają też specyficzny, swojego rodzaju cykl kształcenia. W przypadku szkół muzycznych jest to cykl kształcenia 4-letni lub 6-letni w szkołach muzycznych I stopnia (4-letni tylko w szkołach popołudniowych) i 6-letni w szkołach muzycznych II stopnia zarówno dziennych jak i popołudniowych, a w szkołach plastycznych kształcenie na poziomie gimnazjum i liceum (6-letnie) lub kształcenie na poziomie liceum (4 letnie).

Nadzór pedagogiczny nad szkolnictwem artystycznym w Polsce sprawuje Ministerstwo ds. kultury i dziedzictwa narodowego natomiast organem prowadzącym może być nie tylko Ministerstwo ds. kultury i dziedzictwa narodowego (podlegają jemu szkoły zlokalizowane w trzech na pięć badanych miast: Państwowe Szkoły Muzyczne I i II stopnia w Bydgoszczy, Inowrocławiu i w Grudziądzu oraz Ogólnokształcące szkoły muzyczne I i II stopnia w Bydgoszczy, a także Państwowa Ogólnokształcąca Szkoła Sztuk Pięknych i Liceum Plastyczne w Bydgoszczy), ale także:

- poszczególne miasta co ma miejsce we Włocławku w przypadku Ogólnokształcącej Szkoły Muzycznej I stopnia oraz Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia, a także w Grudziądzu (Liceum Plastyczne 4-letnie),
- gminy - w przypadku Torunia (dotyczy to Ogólnokształcącej Szkoły Muzycznej I i II stopnia oraz Szkoły Muzycznej I i II stopnia) lub
- osoba fizyczna - w przypadku Prywatnej Ogólnokształcącej Szkoły Sztuk Pięknych we Włocławku.

Szkoły artystyczne w wybranych pięciu miastach reprezentowane są przez 2 typy szkół: szkoły muzyczne i szkoły plastyczne, przy czym szkoły plastyczne realizują wyłącznieienne kształcenie ogólnokształcące z kształceniem artystycznym na poziomie gimnazjum i liceum lub tylko liceum, a szkoły muzyczne

prowadzą nie tylko dzienne kształcenie ogólnokształcące z kształceniem muzycznym, ale także umożliwiają wyłącznie muzyczne kształcenie w godzinach popołudniowych.

W analizowanym okresie w trzech na pięć badanych miastach działało 9 ogólnokształcących (dziennych) szkół artystycznych: 5 muzycznych i 4 plastyczne, natomiast we wszystkich pięciu badanych miastach funkcjonowało 10 muzycznych szkół prowadzących zajęcia w godzinach popołudniowych.

Tylko jedna szkoła (Prywatna Ogólnokształcąca Szkoła Sztuk Pięknych we Włocławku) posiada status szkoły niepublicznej z uprawnieniami szkoły publicznej, pozostałe to szkoły publiczne.

Szkoły plastyczne występowały tylko w trzech z pięciu badanych miast (w Bydgoszczy, Włocławku i w Grudziądzu) natomiast szkoły muzyczne znajdowały się we wszystkich badanych miastach, przy czym w dwóch miastach (Inowrocławiu i Grudziądzu) istniała możliwość kształcenia muzycznego tylko w trybie popołudniowym natomiast w pozostałych trzech miastach zarówno w cyklu dziennym ogólnokształcącym jak i popołudniowym.

Zarówno dzienne jak i popołudniowe szkoły muzyczne umożliwiają kształcenie na poziomie muzycznym podstawowym i średnim z możliwością kształcenia w akademiach muzycznych lub innych w Polsce i za granicą.

Tabela. Ogólnokształcące szkoły muzyczne (realizujące łącznie kształcenie ogólne i kształcenie artystyczne)

Miasto	Nazwa szkoły (nazwa zespołu do którego należy szkoła)	Status szkoły	Poziom kształcenia	Liczba uczniów
Bydgoszcz	Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I st. (Państwowy Zespół Szkół Muzycznych im. Artura Rubinsteina w Bydgoszczy)	publiczna	Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej	263
	Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna II st. (Państwowy Zespół Szkół Muzycznych im. Artura Rubinsteina w Bydgoszczy)		Kształcenie na poziomie gimnazjum i liceum	125
Grudziądz	Brak	-	-	-
Toruń	Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I st. (Zespół Szkół Muzycznych im. Karola Szymanowskiego w Toruniu)	publiczna	Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej	347

	Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna II st. (Zespół Szkół Muzycznych im. Karola Szymanowskiego w Toruniu)		Kształcenie na poziomie gimnazjum i liceum	113
Włocławek	Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I st. (Zespół Szkół Muzycznych im. Czesława Niemena we Włocławku)	publiczna	Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej	157
Inowrocław	Brak	-	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Szkoły muzyczne popołudniowe (kształcące wyłącznie w zakresie przedmiotów muzycznych)

Miasto	Nazwa szkoły (nazwa zespołu do którego należy szkoła)	Status szkoły	Cykl kształcenia		Liczba uczniów*
Bydgoszcz	Państwowa Szkoła Muzyczna I st. (Państwowy Zespół Szkół Muzycznych im. Artura Rubinsteina w Bydgoszczy)	publiczna	6-letni dziecięcy	4-letni młodzieżowy	79
	Państwowa Szkoła Muzyczna II st. (Państwowy Zespół Szkół Muzycznych im. Artura Rubinsteina w Bydgoszczy)		6-letni		79
Grudziądz	Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia (Państwowa Szkoła Muzyczna I i II st. im. Stanisława Moniuszki w Grudziądzu)	publiczna	dzieci młodsze w cyklu 6-letnim	dzieci młodsze w cyklu 4-letnim	170
	Państwowa Szkoła Muzyczna II stopnia (Państwowa Szkoła Muzyczna I i II st. im. Stanisława Moniuszki w Grudziądzu)		6-letni (młodzież na wydziale instrumentalnym)		42
Toruń	Szkoła Muzyczna I st. (Zespół Szkół Muzycznych im. Karola Szymanowskiego w Toruniu)	publiczna	6-letni dziecięcy	4-letni młodzieżowy	150
	Szkoła Muzyczna II st. (Zespół Szkół Muzycznych im. Karola Szymanowskiego w Toruniu)		6-letni na wydziale instrumentalnym	6-letni na wydziale rytmiki	4-letni na wydziale wokalnym
Włocławek	Państwowa Szkoła Muzyczna I st. (Zespół Szkół Muzycznych im. Czesława Niemena we Włocławku)	publiczna	6-letni (dzieci i młodzież w wieku 6-16 lat)		76

	Państwowa Szkoła Muzyczna II st. (Zespół Szkół Muzycznych im. Czesława Niemena we Włocławku)		6-letni (wydział instrumentalny – młodzież w wieku ponad 10 lat)	6-letni (wydział wokalny - młodzież w wieku od 16 lat)	78
Inowrocław	Państwowa Szkoła Muzyczna I st. w Inowrocławiu (Państwowa Szkoła Muzyczna I i II st. im. Juliusza Zarębskiego w Inowrocławiu)	publiczna	6-letni		227
	Państwowa Szkoła Muzyczna II st. w Inowrocławiu (Państwowa Szkoła Muzyczna I i II st. im. Juliusza Zarębskiego w Inowrocławiu)		6-letni		117

Źródło: Dane wg SIO - stan na 30.09.2017r.

Tabela. Ogólnokształcące szkoły plastyczne

Miasto	Nazwa szkoły (nazwa zespołu do którego należy szkoła)	Status szkoły	Poziom kształcenia	Liczba uczniów
Bydgoszcz	Państwowa Ogólnokształcąca Szkoła Sztuk Pięknych (Zespół Szkół Plastycznych im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy)	publiczna	Kształcenie na poziomie gimnazjum i liceum	260
	Liceum Plastyczne (Zespół Szkół Plastycznych im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy)		Kształcenie na poziomie liceum	230
Grudziądz	Liceum Plastyczne w Zespół Szkół Budowlanych i Plastycznych	publiczna	Kształcenie na poziomie liceum (4 letnie)	100
Toruń	Brak	-	-	-
Włocławek	Prywatna Ogólnokształcąca Szkoła Sztuk Pięknych we Włocławku	niepubliczna z uprawnieniami szkoły publicznej	Kształcenie na poziomie gimnazjum i liceum (szkoła sześćioletnia)	57
Inowrocław	Brak	-	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Większość szkół artystycznych działa w ramach zespołów szkół, w skład których może wchodzić kilka szkół, np.: ogólnokształcąca (dzienna) I stopnia, ogólnokształcąca (dzienna) II stopnia, popołudniowa I stopnia i popołudniowa II stopnia, stąd na mapie będącej zobrazowaniem przedstawionego powyżej

zagadnienia dla przejrzystości opracowania zaznaczono mniej obiektów niż wynikałoby to z tabel zamieszczonych powyżej. Znalazły się tam bowiem tylko zespoły szkół, a nie wszystkie szkoły wchodzące w ich skład.

Kształcenie sportowe

Kształcenie sportowe na terenie 5 badanych miast obejmuje: szkoły mistrzostwa sportowego, oddziały sportowe i oddziały mistrzostwa sportowego. Placówki realizujące specjalny program sportowy działają samodzielnie lub w zespołach szkół w ramach szkół podstawowych, gimnazjów albo szkół ponadpodstawowych. Kształcenie to odbywa się w szeregu dyscyplinach sportowych, w zakresie których specjalizują się poszczególne szkoły.

Szkoły z kształceniem sportowym przeznaczone są dla szerszego grona zainteresowanych niż szkoły artystyczne, tym niemniej w porównaniu do powszechnych szkół ogólnodostępnych jest ich stosunkowo mało.

Z danych dostarczonych przez miasta wynika, iż nie we wszystkich miastach kształcenie sportowe jest popularne czy powszechne.

W okresie objętym badaniem tylko w trzech z pięciu badanych miast funkcjonowały szkoły mistrzostwa sportowego: w Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku, w sumie 7. Nie było ich ani na terenie Inowrocławia ani Grudziądza. Dodatkowo w Inowrocławiu żadna ze szkół nie prowadziła ani oddziałów sportowych ani oddziałów mistrzostwa sportowego. Pozostałe cztery miasta posiadały takie oddziały w wybranych szkołach funkcjonujących na ich terenie.

Łącznie szkół bądź zespołów szkół z oddziałami sportowymi i/lub oddziałami mistrzostwa sportowego na wszystkich poziomach nauczania na terenie czterech spośród pięciu badanych miast było 60.

Grudziądz posiadał 11 szkół (w tym zespół szkół) z oddziałami sportowymi w klasach I-VII szkoły podstawowej lub w oddziałach gimnazjalnych albo zarówno w jednych jak i w drugich oraz jedno liceum z oddziałem sportowym (razem 12 szkół). Kształciło się w nich w sumie 783 dzieci na poziomie szkoły podstawowej i 240 na poziomie gimnazjum oraz 13 na poziomie liceum. W sumie dało to liczbę 1036 uczniów.

Należy wspomnieć, iż jedna ze szkół podstawowych w Grudziądzu wykazała jako oddział sportowy klasę pierwszą z dodatkowymi lekcjami wychowania fizycznego, w której odbywały się zajęcia multisportowe (multisport). Takie klasy ze zwiększoną liczbą zajęć w-f występują również w początkowych latach nauczania w szkołach w innych miastach, np. w Bydgoszczy, nie zostały one jednak wykazane w przeprowadzanych ankietach.

We Włocławku znajdowały 4 szkoły mistrzostwa sportowego (2 na poziomie szkoły podstawowej wraz z oddziałami gimnazjalnymi i 2 licea). W liceum kształciło się 106 uczniów, a w szkole podstawowej do klasy VII 37 uczniów, w oddziałach gimnazjalnych znacznie więcej bo 106 (razem 249 uczniów). Uczniowie uprawiali następujące dyscypliny sportu: karate, boks, piłkę nożną, wioślarstwo, pływanie, siatkówkę.

W 3 szkołach na terenie Włocławka prowadzono także oddziały sportowe na poziomie szkoły podstawowej (211 uczniów w 2 szkołach, z jednej szkoły brak danych odnośnie liczby uczniów) i w dwóch szkołach w oddziałach gimnazjalnych (73 uczniów) czyli łącznie w 5 szkołach. W sumie w 5 szkołach we

Włocławku kształciło się 284 uczniów w oddziałach sportowych. Uczniowie trenowali: piłkę nożną, pływanie, wioślarstwo, boks, karate, i siatkówkę. Brakowało oddziałów sportowych w szkołach ponadpodstawowych.

Podsumowując, w szkołach mistrzostwa sportowego i w szkołach z oddziałami sportowymi oraz/lub oddziałami mistrzostwa sportowego (daje to łącznie liczbę 9 szkół) we Włocławku, uczyło się 533 uczniów.

Toruń posiadał tylko jedną szkołę mistrzostwa sportowego - liceum, w którym kształciło się 92 uczniów w takich dyscyplinach sportu jak: hokej na lodzie, wioślarstwo i kolarstwo i 16 szkół lub zespołów szkół z oddziałami sportowymi i/lub oddziałami mistrzostwa sportowego na wszystkich poziomach nauczania, w których uczyło się łącznie 1828 uczniów, z czego: 1188 na poziomie szkoły podstawowej, 485 w oddziałach gimnazjalnych i 155 w szkołach ponadpodstawowych. W sumie w Toruniu w 17 szkołach - w szkole mistrzostwa sportowego i w oddziałach sportowych i/lub oddziałach mistrzostwa sportowego przy szkołach, umiejętności w różnorodnych dyscyplinach sportowych zdobywało 1920 uczniów.

W Bydgoszczy działały 2 szkoły mistrzostwa sportowego: jedna szkoła podstawowa i jedno liceum, w których łącznie uczyło się 382 uczniów (302 w liceum i 80 na poziomie szkoły podstawowej) uprawiając: taekwondo, lekkoatletykę, pływanie, piłkę nożną, wioślarstwo, piłkę siatkową i kajakerstwo oraz 27 szkół lub zespołów szkół z oddziałami sportowymi i/lub oddziałami mistrzostwa sportowego. łącznie w 29 szkołach w Bydgoszczy można było zdobywać umiejętności w wielu dyscyplinach sportowych. Czyniło to 2805 uczniów na poziomie szkoły podstawowej, 963 na poziomie gimnazjum i 110 w szkołach ponadpodstawowych. 3949 uczniów w szkołach z oddziałami sportowymi i/lub mistrzostwa sportowego, a łącznie wraz ze szkołami mistrzostwa sportowego 3878 uczniów miało możliwość uprawiania szeregu dyscyplin sportowych w szkołach w Bydgoszczy.

Generalnie najwięcej szkół sportowych i szkół z oddziałami sportowymi spośród 4 miast, gdzie takowe szkoły i oddziały w ogóle się znajdowały, posiadało miasto Bydgoszcz – 29 szkół, tam też uczyło się najwięcej uczniów spośród 5 badanych miast - 4260, a najmniej Włocławek – 9 szkół z 533 uczniami. Całkiem dużo uczniów (1036) w porównaniu do wielkości miasta uczyło się w 12 szkołach z oddziałami sportowymi i/lub oddziałami mistrzostwa sportowego w Grudziądzu.

Na 7 szkół mistrzostwa sportowego działających w 3 z 5 badanych miast najbardziej popularnymi dyscyplinami sportu były: piłka nożna (w 6 na 7 szkół) i wioślarstwo (w 4 na 7 szkół), a najmniej popularnymi: taekwondo, karate, lekkoatletyka, kajakerstwo, kolarstwo i hokej na lodzie.

Do najrzadszych dyscyplin sportu uprawianych na różnych poziomach nauczania w oddziałach sportowych bądź mistrzostwa sportowego w pojedynczych szkołach na terenie 4 z 5 badanych miast należały:

- w Bydgoszczy – trampolina, akrobatyka sportowa, strzelectwo sportowe, rugby
- w Toruniu – kolarstwo, łyżwiarstwo figurowe, taniec, short track
- we Włocławku – boks, karate
- w Grudziądzu – tenis stołowy

Podobnie jak w przypadku szkół mistrzostwa sportowego bardzo popularna w oddziałach sportowych i/lub oddziałach mistrzostwa sportowego była piłka nożna, popularne, ale trochę mniej były takie dyscypliny sportowe jak: piłka siatkowa, ręczna, koszykówka, pływanie, kajakerstwo i wioślarstwo.

Tabela. Szkoły mistrzostwa sportowego (z wyłączeniem oddziałów sportowych i oddziałów mistrzostwa sportowego)

Miasto	Nazwa szkoły (nazwa zespołu do którego należy szkoła)	Rodzaj szkoły	Dyscypliny sportu	Liczba uczniów	
Bydgoszcz	Zespół Szkół nr 5 Mistrzostwa Sportowego Szkoła Podstawowa nr 44 Mistrzostwa Sportowego	szkoła podstawowa mistrzostwa sportowego	pływanie, taekwondo, piłka nożna	80	
	Zespół Szkół nr 9 XI Liceum Ogólnokształcące Mistrzostwa Sportowego	szkoła ponadpodstawowa mistrzostwa sportowego	lekkoatletyka, kajakerstwo, wioślarstwo, piłka nożna, piłka siatkowa	302	
Grudziądz	brak	-	-	-	
Toruń	Zespół Szkół Ogólnokształcących i Technicznych Nr 13 Liceum Ogólnokształcące Nr XIII (Szkoła Mistrzostwa Sportowego)	szkoła ponadpodstawowa mistrzostwa sportowego	wioślarstwo kolarstwo hokej na lodzie	92	
Włocławek	Liceum Ogólnokształcące Szkoła Mistrzostwa Sportowego we Włocławku	szkoła ponadpodstawowa mistrzostwa sportowego	piłka nożna	58	
	Szkoła Podstawowa Szkoła Mistrzostwa Sportowego	szkoła podstawowa mistrzostwa sportowego	piłka nożna	18 w oddz. SP	48 w oddz. Gim
	Akademicka Szkoła Podstawowa Mistrzostwa Sportowego Nr 1 w Zespole Szkół Akademickich Kujawskiej Szkoły Wyższej	szkoła podstawowa mistrzostwa sportowego	pływanie, piłka nożna, wioślarstwo boks, karate	19 w oddz. SP	58 w oddz. Gim.

	Akademickie Liceum Ogólnokształcące Mistrzostwa Sportowego Nr 1 im. Obrońców Wisły 1920 roku we Włocławku w Zespole Szkół Akademickich Kujawskiej Szkoły Wyższej	szkoła ponadpodstawowa mistrzostwa sportowego	piłka nożna, wioślarstwo, boks, siatkówka,	48
Inowrocław	brak	-	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Szkoły z oddziałami sportowymi i/lub oddziałami mistrzostwa sportowego

Miasto	Nazwa szkoły (nazwa zespołu do którego należy szkoła)	Rodzaj szkoły	Dyscypliny sportu	Liczba uczniów
Bydgoszcz	Szkoła Podstawowa nr 2	szkoła podstawowa	kajakarstwo	87
	Szkoła Podstawowa nr 4	szkoła podstawowa	piłka siatkowa	78
	Szkoła Podstawowa nr 10	szkoła podstawowa	kajakarstwo	41
	Szkoła Podstawowa nr 14	szkoła podstawowa	kajakarstwo	22
	Szkoła Podstawowa nr 15	szkoła podstawowa	gimnastyka sport. trampolina, lekkoatletyka, akrobatyka sport., piłka nożna	298
		oddziały gimnazjalne	piłka nożna, koszykówka	148
	Szkoła Podstawowa nr 16	szkoła podstawowa	koszykówka	20
	Szkoła Podstawowa nr 18	oddziały gimnazjalne	wioślarstwo	45
	Szkoła Podstawowa nr 27	szkoła podstawowa	lekkoatletyka piłka nożna,	94

		oddziały gimnazjalne	lekkoatletyka, piłka nożna rugby	87
	Szkoła Podstawowa nr 31	szkoła podstawowa	siatkówka, taekwondo, piłka nożna, judo	288
		oddziały gimnazjalne	siatkówka, taekwondo, piłka nożna, judo, wioślarstwo	201
	Szkoła Podstawowa nr 32	szkoła podstawowa	koszykówka, strzelectwo sportowe	96
		oddziały gimnazjalne	koszykówka, strzelectwo	69
	Szkoła Podstawowa nr 37	szkoła podstawowa	koszykówka	104
	Szkoła Podstawowa nr 41	szkoła podstawowa	kajakarstwo	96
	Szkoła Podstawowa nr 44	oddziały gimnazjalne	pływanie, taekwondo, piłka nożna	51
	Szkoła Podstawowa nr 45	szkoła podstawowa	koszykówka	21
	Szkoła Podstawowa nr 47	szkoła podstawowa	kajakarstwo, koszykówka	121
		oddziały gimnazjalne	kajakarstwo, wioślarstwo, koszykówka	100
	Szkoła Podstawowa nr 48	szkoła podstawowa	piłka ręczna	59
	Szkoła Podstawowa nr 56	szkoła podstawowa	kajakarstwo	18
	Szkoła Podstawowa nr 60	szkoła podstawowa	pływanie, piłka siatkowa,	431

			piłka nożna, koszykówka	
		oddziały gimnazjalne	piłka siatkowa, piłka nożna, koszykówka	108
	Szkoła Podstawowa nr 63	szkoła podstawowa	pływanie, koszykówka	265
	Szkoła Podstawowa nr 64	szkoła podstawowa	pływanie	140
	Szkoła Podstawowa nr 65	szkoła podstawowa	pływanie, koszykówka	196
	Szkoła Podstawowa nr 66	szkoła podstawowa	koszykówka, piłka ręczna	134
	Szkoła Podstawowa nr 67	szkoła podstawowa	koszykówka, piłka nożna, piłka ręczna	196
		oddziały gimnazjalne	koszykówka, piłka ręczna	73
	Zespół Szkół Handlowych im. Marii Dąbrowskiej w Bydgoszczy Gimnazjum nr 9 Technikum Handlowe z Oddziałami Sportowymi	oddziały gimnazjalne	piłka ręczna	43
		szkoła ponadpodstawowa	piłka ręczna	0
	Zespół Szkół Mechanicznych nr 1 im. Franciszka Siemiradzkiego w Bydgoszczy Technikum Mechaniczne nr 1 z Oddziałami Mistrzostwa Sportowego	szkoła ponadpodstawowa	wioślarstwo	26
	Zespół Szkół nr 5 Mistrzostwa Sportowego w Bydgoszczy XV Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Mistrzostwa Sportowego	szkoła ponadpodstawowa	koszykówka 16, piłka ręczna 22, pływanie 25, taekwondo 21	84
	Zespół Szkół nr 12 im. Jana III Sobieskiego w Bydgoszczy Gimnazjum nr 35	gimnazjum	piłka ręczna	38
	Grudziądz	Szkoła Podstawowa Nr 2	szkoła podstawowa	multisport, piłka nożna

	Szkoła Podstawowa Nr 5	szkoła podstawowa	piłka koszykowa - siatkówka	100
	Szkoła Podstawowa Nr 8	szkoła podstawowa	lekkoatletyka piłka nożna	63
		oddziały gimnazjalne	lekkoatletyka piłka nożna tenis stołowy koszykówka	117
	Szkoła Podstawowa Nr 9	szkoła podstawowa	piłka siatkowa	65
	Szkoła Podstawowa Nr 15	szkoła podstawowa	koszykówka dziewcząt siatkówka chłopców piłka nożna chłopców	55
	Szkoła Podstawowa Nr 16	szkoła podstawowa	piłka nożna	40
	Szkoła Podstawowa Nr 17	szkoła podstawowa	wioślarstwo	13
		oddziały gimnazjalne	wioślarstwo	33
	Szkoła Podstawowa Nr 18	szkoła podstawowa	piłka ręczna	51
	Szkoła Podstawowa Nr 20	szkoła podstawowa	pływanie piłka ręczna piłka koszykowa piłka nożna-	99
		oddziały gimnazjalne	piłka ręczna piłka koszykowa piłka nożna-	33
	Szkoła Podstawowa Nr 21	szkoła podstawowa	pływanie, piłka siatkowa	222
		oddziały gimnazjalne	pływanie, piłka siatkowa	46
	Szkoła Podstawowa Nr 7 w Zespole Szkół Ogólnokształcących	szkoła podstawowa	piłka siatkowa	28
		oddziały gimnazjalne	piłka siatkowa	11
Zespół Szkół Ogólnokształcących V Liceum Ogólnokształcące	szkoła ponadpodstawowa	wioślarstwo	13	

Toruń	Szkoła Podstawowa Nr 3	szkoła podstawowa	łyżwiarstwo figurowe, gimnastyka, koszykówka	117
	Szkoła Podstawowa Nr 6	szkoła podstawowa	judo	48
	Szkoła Podstawowa Nr 8 im. Marii Skłodowskiej - Curie	szkoła podstawowa	gimnastyka, koszykówka, lekkoatletyka, piłka nożna, pływanie	225
		oddziały gimnazjalne	piłka nożna	103
	Szkoła Podstawowa Nr 9 im. Stanisławy Jaworskiej w Toruniu	szkoła podstawowa	piłka nożna	26
		oddziały gimnazjalne	piłka nożna	25
	Szkoła Podstawowa Nr 10 im. Komisji Edukacji Narodowej	szkoła podstawowa	koszykówka	41
		oddziały gimnazjalne	koszykówka	51
	Szkoła Podstawowa Nr 13 im. św. Jana Pawła II w Toruniu	szkoła podstawowa	short track	36
	Szkoła Podstawowa Nr 14	szkoła podstawowa	pływanie	96
	Szkoła Podstawowa Nr 15 im. Władysława Broniewskiego w Toruniu	szkoła podstawowa	koszykówka	101
		oddziały gimnazjalne	koszykówka	38
	Szkoła Podstawowa Nr 18	szkoła podstawowa	pływanie	99
	Szkoła Podstawowa Nr 24	szkoła podstawowa	piłka nożna, koszykówka z elem. la, hokej na lodzie, pływanie	190
		oddziały gimnazjalne	piłka nożna, koszykówka z elem. la, hokej na lodzie, pływanie	89
Szkoła Podstawowa Nr 28 im. prof. Henryka Arctowskiego	szkoła podstawowa	gimnastyka sportowa (kl. I-III),	209	

			piłka siatkowa (kl. IV-VII)	
		oddziały gimnazjalne	piłka siatkowa	53
	Szkoła Podstawowa Nr 32 im. Armii Krajowej w Toruniu	szkoła podstawowa	wioślarstwo, kajakarstwo	nie podano
	X Liceum Ogólnokształcące	szkoła ponadpodstawowa	siatkówka	60
	Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Toruniu --- oddziały gimnazjalne dotychczasowego Gimnazjum nr 29 im. Włodzimierza Puchalskiego w Toruniu	oddziały gimnazjalne	pływanie	51
	Zespół Szkół Ogólnokształcących i Technicznych Nr 13 oddziały dotychczasowego Gimnazjum Nr 7 Technikum Nr 13	oddziały gimnazjalne	wioślarstwo kolarstwo	75
		szkoła ponadpodstawowa	wioślarstwo taniec	11
VIII Liceum Ogólnokształcące	szkoła ponadpodstawowa	piłka nożna koszykówka	84	
Włocławek	Szkoła Podstawowa nr 12	szkoła podstawowa	piłka nożna piłka siatkowa	nie podano
	Szkoła Podstawowa nr 14	szkoła podstawowa	pływanie	90
	Szkoła Podstawowa nr 20 w Zespole Szkolno- Przedszkolnym nr 1 we Włocławku	szkoła podstawowa	pływanie piłka ręczna piłka nożna	121
	Szkoła Podstawowa nr 2	oddziały gimnazjalne	lekkoatletyka piłka nożna	42
	Zespół Szkół nr 4 Gimnazjum nr 7	oddziały gimnazjalne	piłka siatkowa	31
Inowrocław	Brak	-	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Z uwagi na to, iż część szkół działa w ramach zespołów szkół, na mapie pn. „Kształcenie sportowe”, będącą graficznym przedstawieniem analizowanego zagadnienia, zaznaczono mniej obiektów niż wynikałoby to z tabel zamieszczonych powyżej, w których to każda szkoła mistrzostwa sportowego czy szkoła z

oddziałami sportowymi i/lub oddziałami mistrzostwa sportowego została dokładnie opisana z podziałem na różne typy szkół i dyscypliny sportowe, w których specjalizują się dane szkoły i oddziały sportowe.

Poza tym na wspomnianej mapie obok szkół mistrzostwa sportowego i szkół z oddziałami sportowymi/lub oddziałami mistrzostwa sportowego zaznaczono odrębną sygnaturą 2 zespoły szkół o innej niż pozostałe formie organizacji. Znalazły się tam: Zespół Szkół nr 5 Mistrzostwa Sportowego w Bydgoszczy, w skład którego wchodzi: Szkoła Podstawowa nr 44 Mistrzostwa Sportowego i XV Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Mistrzostwa Sportowego oraz Zespół Szkół Ogólnokształcących i Technicznych Nr 13, w skład którego wchodzi: Liceum Ogólnokształcące Nr XIII (Szkoła Mistrzostwa Sportowego), Technikum Nr 13 i oddziały dotychczasowego Gimnazjum Nr 7.

Ocena rozmieszczenia publicznych szkół podstawowych i ich obwodów w świetle wymogów ustawowych

Szkolnictwo podstawowe jest jedyną usługą publiczną z analizowanych w niniejszym opracowaniu, która podlega ściśle określonym uwarunkowaniom terytorialnym wynikającym z przepisów³, czyli tzw. rejonizacji. Zasadniczą kwestią jest tu obowiązek takiej organizacji sieci publicznych szkół podstawowych przez JST (lokalizacja szkoły oraz wyznaczenie obwodu szkolnego), aby droga dziecka do szkoły nie przekraczała w przypadku uczniów klas I-IV 3 km oraz w przypadku uczniów klas V-VIII 4 km. Jeśli droga dziecka z domu do szkoły, w obwodzie której mieszka dziecko przekracza powyższe odległości obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dziecka lub zwrot kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej dziecka (oraz opiekuna do ukończenia przez dziecko 7 roku życia). Co istotne ustawa sytuację zwrotu kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej warunkuje jedynie od decyzji rodziców o samodzielnym dowożeniu dziecka, a nie od funkcjonowania transportu publicznego na danym terenie samego w sobie. Organizacja przewozu i opieki nad uczniami szkół podstawowych jest typowym zjawiskiem w przypadku terenów wiejskich, ale przywołane przepisy nie zawężają ich obowiązywania jedynie do tych terenów, co szczególnie duże znaczenie ma w przypadku tak dużych miast jak analizowane. Ponieważ w zakresie miejsc zamieszkania na potrzeby niniejszego badania dysponowano przetworzonymi przez Ministerstwo Cyfryzacji danymi z rejestru PESEL, określono, w jakich budynkach są zameldowane na stałe dzieci w wieku szkolnym. Są to odpowiednio grupa dzieci w wieku 5 - 9 lat (reprezentująca dzieci w wieku 7 - 10 lat z klas I - IV) oraz grupa dzieci w wieku 10 - 14 lat (reprezentująca dzieci w wieku 11 - 14 lat z klas V - VIII). Dodatkowo posłużono się określeniem miejsc zameldowania na pobyt stały dzieci z grupy 0 - 4 lata, które będą z biegiem lat wchodziły w okres obowiązku szkolnego w zakresie uczęszczania do szkoły podstawowej. Takie ujęcie jest próbą pokazania, że zamieszkiwanie dzieci w odległościach od placówek przekraczających te wyznaczone w przepisach, ma charakter trwały, bo pewna część zamieszkanym budynków leży poza tymi strefami odległości, a więc zawsze będą tu mogły zamieszkiwać osoby objęte obowiązkiem szkolnym.

W analizowanych miastach sieć publicznych szkół podstawowych, dla których wyznaczono obwody szkolne liczy 109 szkół podstawowych. Obwody szkolne nie obejmują całości obszaru miast i jednocześnie obserwuje się, że w każdym z miast zamieszkuje pewna niewielka liczba dzieci w wieku szkolnym, które

³ Art. 39 ustawy z dnia 11 stycznia 2017 roku Prawo Oświatowe (Dz.U.2017.59)

mieszkają poza wyznaczonymi obwodami szkolnymi. Wyrysowane na mapach i ujęte w analizie obwody szkolne wyznaczają pewne ściśle terytorium o określonej powierzchni. Obszar ten powstał z interpretacji uchwał rad poszczególnych miast. Uchwały te są jednak zredagowane w bardzo specyficzny sposób, mianowicie obwód szkolny, czyli konkretny obszar w przestrzeni miasta, jest w nich wyznaczany jako lista ulic lub adresów. Nie ma on określonej ściśle granicy. Należy więc pamiętać, że szczególnie w obszarach o rozproszonej zabudowie (o rozproszonych punktach adresowych) lub jej braku, wyznaczona granica jest interpretacją przestrzenną uchwał, a nie ściśle określonego w akcie prawnym obszaru (np. za pomocą wykazu działek geodezyjnych lub załącznika w formie mapy).

Tabela. Liczba dzieci mieszkająca w granicach i poza obwodami szkolnymi

Wiek dzieci	Liczba dzieci mieszkających na terenie miasta				Liczba dzieci mieszkających na terenie miasta w granicach obwodu szkolnego				Liczba dzieci mieszkających na terenie miasta poza granicami obwodu szkolnego			
	0-4	5-9	10-14	5-14	0-4	5-9	10-14	5-14	0-4	5-9	10-14	5-14
Bydgoszcz	15567	16471	12781	29252	15558	16462	12777	29239	9	9	4	13
Toruń	9178	9667	7590	17257	9162	9655	7575	17230	16	12	15	27
Włocławek	4394	5025	4539	9564	4393	5022	4537	9559	1	3	2	5
Grudziądz	3939	4638	3740	8378	3922	4626	3728	8354	17	12	12	24
Inowrocław	2912	3311	2780	6091	2904	3305	2775	6080	8	6	5	11

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Widać, że problem zamieszkiwania poza administracyjnie wyznaczonymi obwodami szkolnymi w miastach ma bardzo małe natężenie, ale zakłada się, że co do zasady wszystkie tereny zamieszkałe powinny być przypisane do obwodu szkolnego. Ponieważ obowiązek organizacji przewozu dzieci dotyczy jedynie dzieci zamieszkujących w granicach obwodu szkolnego, a jednocześnie liczba dzieci mieszkających poza obwodem szkolnym jest bardzo mała, dzieci tych nie ujęto w dalszych analizach.

Wśród analizowanych 109 obwodów szkolnych w 85 przypadkach nie obserwuje się zamieszkiwania dzieci w wieku 5 – 9 lat poza trzykilometrową strefą dojścia dziecka do szkoły. Oznacza to, że w pełni są tu respektowane przepisy o organizacji sieci szkolnej i wyznaczeniu obwodów. W przypadku pozostałych szkół podstawowych droga części uczniów z domu do szkoły jest dłuższa. W przypadku analizowanych miast problem zamieszkiwania w odległości dojścia do szkoły większej niż 3 km dotyczy ponad 1,2% dzieci w wieku 5 – 9 lat (łącznie to 462 osoby).

W ponad połowie przypadków dłuższa niż trzykilometrowa droga dojścia dziecka do szkoły dotyczy pojedynczych dzieci. Są natomiast obwody, gdzie omawiany problem dotyczy już dziesiątek dzieci - 10 obwodów notuje ponad dziesięcioro takich osób. Szczególnie dużą liczbę obserwuje się w przypadku obwodów takich szkół jak SP nr 11 we Włocławku (ul. Papieżka 89 – 40 dzieci), SP nr 8 w Grudziądzu (ul. Mikołaja z Ryńska 6 – 40 dzieci), SP nr 34 w Toruniu (ul. Włocławska 237 – 55 dzieci), SP nr 36 w Bydgoszczy (ul. Średnia 98 – 78 dzieci) oraz SP nr 18 we Włocławku (ul. Hutnicza 5/7 – 85 dzieci).

Tabela. Liczba dzieci w wieku 5 – 9 lat mieszkających dalej niż 3 km od szkoły obsługującej dany obwód wg miast

	Liczba dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły poniżej 3 km	Liczba dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 3 km	Udział dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 3 km w ogólnej liczbie dzieci w obwodzie [w %]
Bydgoszcz	16312	150	0,91
Toruń	9667	88	0,90
Włocławek	4866	156	3,11
Grudziądz	4559	68	1,47
Inowrocław	3305	0	0,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Wśród analizowanych 109 obwodów szkolnych w 95 przypadkach nie obserwuje się zamieszkiwania dzieci w wieku 10 - 14 lat dalej niż czterokilometrowa strefa dojścia dziecka do szkoły. Widać więc, że w tym przypadku obserwuje się lepszą sytuację niż w przypadku wymagań wobec uczniów klas I – IV. Z powyższego wynika, że w przypadku 10 szkół, których obwód jest na tyle duży, że nie obejmuje go 3-kilometrowa strefa dojścia, obejmuje go w całości strefa 4-kilometrowa, ale w aż 14 szkołach część zamieszkiwanych budynków należących do ich obwodów, leży dalej niż 4 km od szkoły. Uwzględniając fakt, że analiza przeprowadzana jest w dużych miastach, o dużej liczbie placówek, uwagę zwraca zarówno duża liczba szkół, do których jest tak daleko, jak i bezwzględna duża odległość do tych szkół.

W przypadku analizowanych miast problem zamieszkiwania w odległości dojścia do szkoły większej niż 4 km dotyczy jedynie ponad 0,5% dzieci w wieku 10 - 14 lat (łącznie to 169 osób). W przypadku 14 obwodów szkolnych obserwuje się przekroczenia czterokilometrowej strefy dojścia do szkoły dzieci w wieku 10 – 14 lat. Widać wyraźnie, że są to generalnie przekroczenia o bardzo małym natężeniu, choć trzy szkoły notują tu zauważalnie wyższe wartości. Są to SP nr 8 we Włocławku (ul. Willowa 8 – 15 dzieci), SP nr 15 w Bydgoszczy (ul. Czerkaska 8 – 27 dzieci) oraz SP nr 18 we Włocławku (ul. Hutnicza 5/7 – aż 76 dzieci).

Grupa dzieci w wieku 0 – 4 lata nie jest związana obowiązkiem szkolnym w zakresie szkoły podstawowej, ale wiedza o ich miejscu zamieszkania daje informacje o kontynuacji i stabilności zjawiska zamieszkiwania uczniów części obwodów szkolnych poza ustawowo wyznaczonymi strefami dojścia. Podkreśla się, że w przypadku wszystkich omawianych terenów peryferyjnych (z przekroczeniami ustawowych odległości dojścia) obserwuje się zamieszkiwanie dzieci w wieku niemowlęcym i przedszkolnym, co udowadnia trwałość omawianych problemów.

W każdym z analizowanych miast poza Inowrocławiem obserwuje się tereny stałych i silnych przekroczeń. Są to obszary, które głównie z racji bardzo rozległego obwodu szkolnego, acentralnie położonej placówki szkolnej obsługującej obwód i charakteru występującego osadnictwa są stale i silnie narażone na występowanie omawianego zjawiska przekroczenia stref dojścia do szkoły. Określono 8 obwodów szkolnych, w których problem zbyt dużej odległości do szkoły dotyczy ponad 30 dzieci (w tych obwodach zbyt daleko od szkoły mieszka łącznie 519 dzieci).

Tabela. Liczba dzieci w wieku 5 – 9 lat mieszkających dalej niż 3 km od szkoły wg obwodów szkolnych szkół podstawowych (pominięto szkoły, których obwody w całości zawierają się w strefie 3 km)

L.p.	Numer szkoły podstawowej	Miasto	Liczba dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły poniżej 3 km	Liczba dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 3 km	Udział dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 3 km w ogólnej liczbie dzieci w obwodzie [w %]
1	SP23	Włocławek	379	1	0,26
2	SP6	Toruń	372	1	0,26
3	SP4	Grudziądz	276	1	0,27
4	SP66	Bydgoszcz	458	2	0,36
5	SP40	Bydgoszcz	331	1	0,30
6	SP22	Włocławek	415	2	0,36
7	SP11	Toruń	548	2	0,43
8	SP38	Bydgoszcz	378	2	0,48
9	SP14	Włocławek	338	4	0,53
10	SP35	Toruń	521	8	1,17
11	SP57	Bydgoszcz	274	5	1,51
12	SP16	Bydgoszcz	456	9	1,79
13	SP21	Grudziądz	525	19	1,94
14	SP11	Grudziądz	217	8	3,49
15	SP15	Toruń	575	22	3,56
16	SP34	Bydgoszcz	104	7	3,69
17	SP15	Bydgoszcz	285	28	6,31
18	SP22	Bydgoszcz	163	18	8,95
19	SP11	Włocławek	242	40	9,94
20	SP8	Włocławek	116	24	14,18
21	SP18	Włocławek	391	85	17,14
22	SP36	Bydgoszcz	213	78	17,86
23	SP8	Grudziądz	104	40	26,80
24	SP34	Toruń	130	55	27,78

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Tabela. Liczba dzieci w wieku 10 - 14 lat mieszkających dalej niż 4 km od szkoły wg miast

	Liczba dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły poniżej 4 km	Liczba dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 4 km	Udział dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 4 km w ogólnej liczbie dzieci w obwodzie [w %]
Bydgoszcz	12732	45	0,37
Toruń	7560	15	0,20
Włocławek	4435	102	2,25
Grudziądz	3722	7	0,19
Inowrocław	2775	0	0,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Tabela. Liczba dzieci w wieku 10 - 14 lat mieszkających dalej niż 4 km od szkoły wg obwodów szkolnych szkół podstawowych (pominięto szkoły bez przekroczeń odległości)

L.p.	Numer szkoły podstawowej	Miasto	Liczba dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły poniżej 4 km	Liczba dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 4 km	Udział dzieci mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 4 km w ogólnej liczbie dzieci w obwodzie [w %]
1	SP9	Toruń	528	1	0,19
2	SP36	Bydgoszcz	246	1	0,40
3	SP57	Bydgoszcz	238	2	0,83
4	SP21	Grudziądz	399	4	0,99
5	SP34	Toruń	194	2	1,02
6	SP22	Bydgoszcz	137	2	1,44
7	SP15	Toruń	477	12	2,45
8	SP16	Bydgoszcz	368	10	2,65
9	SP8	Grudziądz	109	3	2,68
10	SP34	Bydgoszcz	80	3	3,61
11	SP11	Włocławek	205	11	5,09
12	SP8	Włocławek	122	15	10,95
13	SP15	Bydgoszcz	206	27	11,59
14	SP18	Włocławek	327	76	18,86

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Tabela. Obwody szkolne, w których problem zbyt dużej odległości do szkoły dotyczy ponad 30 dzieci

Numer szkoły podstawowej	Miasto	Liczba dzieci w wieku 5 – 9 lat mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 3 km	Liczba dzieci w wieku 10 – 14 lat mieszkających w obwodzie szkolnym o drodze dojścia do szkoły powyżej 4 km	łącna liczba tych dzieci
SP15	Toruń	22	12	34
SP8	Włocławek	24	15	39
SP8	Grudziądz	40	3	43
SP11	Włocławek	40	11	51
SP15	Bydgoszcz	28	27	55
SP34	Toruń	55	2	57
SP36	Bydgoszcz	78	1	79
SP18	Włocławek	85	76	161

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017-2018 oraz danych z rejestru PESEL

Należy pamiętać, że liczba dzieci, których dotyczy omawiany problem może być w rzeczywistości nieznacznie większa, gdyż nie dysponowano danymi dotyczącymi zameldowania czasowego, a jedynie zameldowania na pobyt stały. Istotny jest również fakt, że w przypadku kilku powyższych obszarów występowanie przekroczeń stref dojścia do szkoły jest konsekwencją głównie zasięgu wyznaczenia danego obwodu szkolnego, tzn. inne wyznaczenie obwodów szkolnych (do najbliższej szkoły podstawowej) znacznie niweluje lub nawet likwiduje problem.

Powyższe obszary można uznać za obwody, w których miasto stale ponosi (powinno ponosić) obciążenia z tytułu umożliwienia realizacji obowiązku szkolnego dzieciom. Umożliwienie realizacji tego obowiązku sprowadza się do zwrotu kosztów dojazdu dziecka (w niektórych przypadkach również opiekuna) w sytuacji funkcjonowania na danym terenie komunikacji miejskiej oraz decyzji opiekuna o samodzielnym dowożeniu dziecka do szkoły. Jeśli któreś z powyższych warunków nie zachodzi Prawo Oświatowe przewiduje tylko jeden środek zaradczy – zorganizowanie przez miasto dzieciom z tych terenów systemu dowozu do szkoły i opieki w trakcie tego przejazdu. Powyższa analiza nie obejmowała zagadnienia czy i w jakim stopniu miasta realizują powyższe wymogi ustawowe.

Wsparcie dzienne dla dzieci

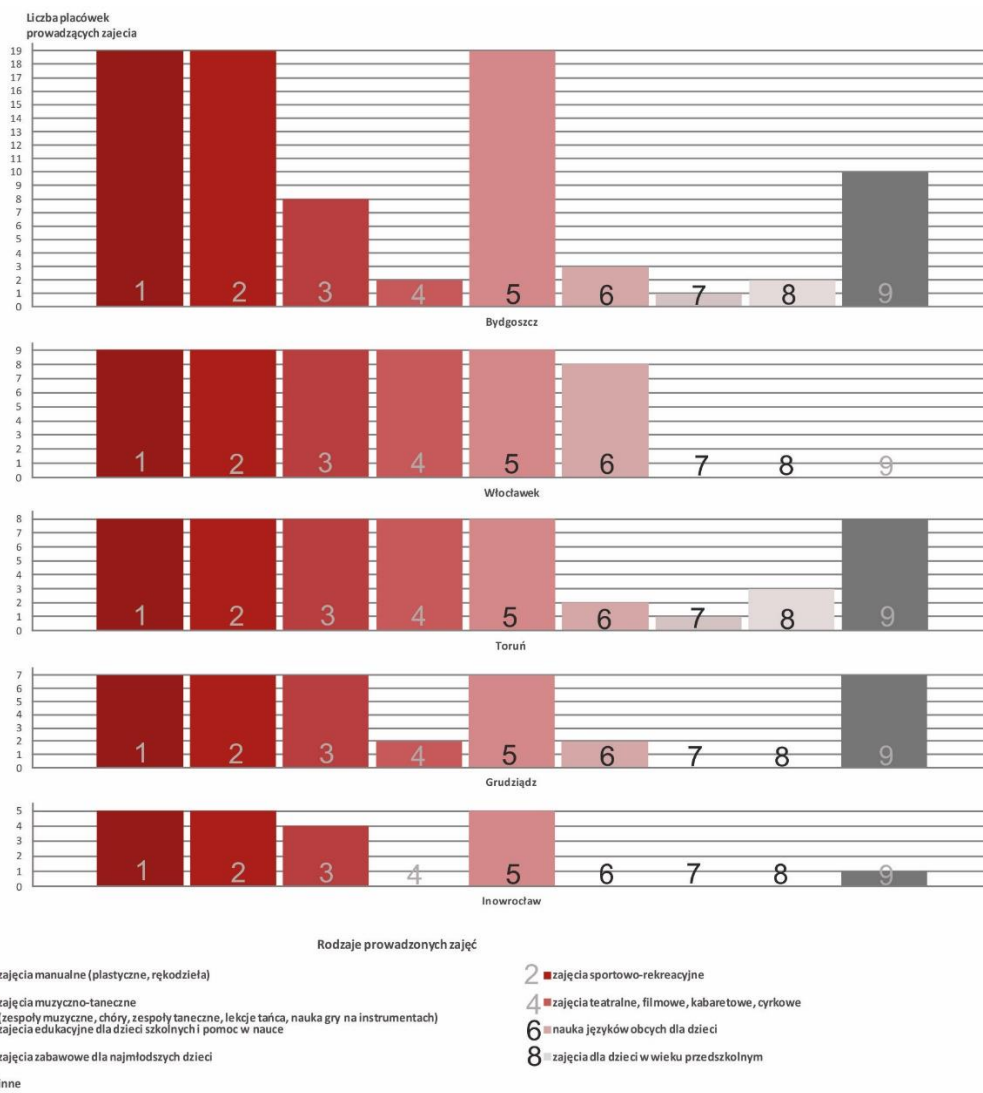
Placówki wsparcia dziennego dla dzieci realizujące zadania określone w *Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* z dnia 09 czerwca 2011 r. (Dz.U.2017.697 t.j.) w zakresie wspierania rodziny to różnego rodzaju świetlice i ogniska wychowawcze. Łącznie na obszarze badanych miast działało 48 takich placówek, w których objętych wsparciem było 1752 dzieci. Placówki te nie grupują się tylko w częściach centralnych miast ale są też zlokalizowane na bardzo oddalonych osiedlach (np. placówki w zachodniej części Bydgoszczy, placówka w południowej części Inowrocławia, placówki położone w południowej i wschodniej części Włocławka).

Organem prowadzącym dla takich placówek było najczęściej miasto lub jednostka NGO. Placówki wsparcia dziennego mogą działać w różnej formie. Najwięcej z działających na obszarze badanych miast placówek stanowiły placówki opiekuńcze, zapewniające dzieciom opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę, zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań. We Włocławku placówki wsparcia dziennego dla dzieci występowały tylko w takiej formie. Badane miasta wykazały o wiele mniej placówek działających w formie specjalistycznej, organizujących m. in. zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne i logopedyczne, a także profilaktyczne oraz terapię pedagogiczną. Wszystkie placówki wsparcia dziennego wymienione w ankiecie działające w Inowrocławiu były placówkami specjalistycznymi. Część wymienionych przez miasta placówek działała w formach połączonych – opiekuńczo-specjalistycznych. Najmniej popularną formą była paca podwórkowa realizowana przez wychowawcę, realizująca działania animacyjne i socjoterapeutyczne – tego typu placówka została wykazana tylko przez Toruń.

Tabela. Placówki wsparcia dziennego dla dzieci

Miasto	Liczba placówek ogółem	Liczba dzieci objętych wsparciem	Placówki wg formy działania:								Liczba placówek wg organu prowadzącego				Liczba obiektów zbudowanych/ zmodernizowanych w ciągu ostatnich 10 lat
			opiekuńcza		specjalistyczna		opiekuńcza i specjalistyczna		praca podwórkowa realizowana przez wychowawcę		miasto	spółdzielnia mieszkaniowa	jednostka NGO	inny (np. związki wyznaniowe)	
			liczba placówek	liczba dzieci	liczba placówek	liczba dzieci	liczba placówek	liczba dzieci	liczba placówek	liczba dzieci					
Bydgoszcz	19	492	14	356	2	21	3	115	0	0	7	0	10	2	6 (11 brak informacji)
Grudziądz	7	289	2	60	0	0	5	229	0	0	5	0	0	2	6
Inowrocław	5	110	0	0	5	110	0	0	0	0	4	0	1	0	1
Toruń	8	481	7	466	0	0	0	0	1	15	0	0	7	1	6
Włocławek	9	380	9	380	0	0	0	0	0	0	5	0	3	1	5
SUMA	48	1752	32	1262	7	131	8	344	1	15	21	0	21	6	24

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Wykres. Profil statych zajęć prowadzonych przez placówki wsparcia dziennego dla dzieci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Zgodnie z danymi przekazanymi przez badane miasta największa liczba placówek wsparcia dziennego dla dzieci działa w Bydgoszczy (19 placówek), które swoim wsparciem obejmowały podobną liczbę dzieci jak w Toruniu mimo, że w tym mieście wykazanych zostało tylko 8 placówek. Największe placówki działały w Toruniu (średnia liczba dzieci objętych wsparciem w jednej placówce wynosiła 60 dzieci), nieco mniejsze we Włocławku (średnia liczba dzieci objętych wsparciem w jednej placówce wynosiła 42 dzieci) i w Grudziądzu (średnia liczba dzieci objętych wsparciem w jednej placówce wynosiła 41 dzieci), natomiast najmniejsze w Bydgoszczy (średnia liczba dzieci objętych wsparciem w jednej placówce wynosiła 26 dzieci) i Inowrocławiu (średnia liczba dzieci objętych wsparciem w jednej placówce wynosiła 22 dzieci).

Z informacji uzyskanych z 37 placówek działających na obszarze badanych miast (11 placówek nie zamieściło informacji w tym zakresie) wynika, że 65% z nich zostało zbudowanych lub zmodernizowanych w ciągu ostatnich 10 lat.

Na obszarze badanych miast działały także świetlice środowiskowe i socjoterapeutyczne finansowane z budżetu miasta, jednak były to placówki nie realizujące zadań określonych w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Placówki te nie są wpisane do prowadzonych w miastach oficjalnych rejestrów placówek wsparcia dziennego dla dzieci i nie były przedmiotem analiz w opracowaniu.

Ochrona zdrowia

Dostępność placówek opieki zdrowotnej jest jednym z ważniejszych uwarunkowań wpływających, na jakość zamieszkania. W świetle rosnącego zapotrzebowania na świadczenia zdrowotne, możliwość skorzystania z porady lub leczenia w miejscu zamieszkania jest istotną przewagą danej lokalizacji. W przedmiotowym rozdziale przeanalizowano wyłącznie miejsca realizacji świadczeń medycznych finansowanych w ramach NFZ, bez względu na status własnościowy podmiotów je realizujących. W tym celu posłużono się Zintegrowanym Informatorem Pacjenta (<https://zip.nfz.gov.pl/>). Identyfikacji miejsc podstawowej opieki pediatrycznej dokonano natomiast w oparciu o formularze ankietowe z jednostek samorządu terytorialnego.

Podstawowym elementem systemu ochrony zdrowia są placówki podstawowej opieki zdrowotnej. W nich bowiem chorzy uzyskują wstępną diagnozę zgłaszanej przez nich dolegliwości i informację o dalszym toku leczenia (skierowania na badania diagnostyczne w placówkach specjalistycznych, szpitalach). Większość placówek tego typu zlokalizowanych była w częściach miast o stosunkowo dużej gęstości zaludnienia. Na terenie 5 analizowanych miast liczba miejsc z dostępem do podstawowej opieki zdrowotnej wynosiła 131 (Bydgoszcz – 56, Toruń – 35, Włocławek – 18, Grudziądz – 11, Inowrocław – 11).

Nieco mniejsze znaczenie, ale istotne zwłaszcza dla najmłodszych grup ma dostępność do opieki pediatrycznej. Na terenie 4 miast (miasto Bydgoszcz nie przekazało danych w tym zakresie), łączna liczba miejsc, w których udzielane były porady przez lekarzy pediatrów wynosiła 56. Największą liczbę miejsc pracy lekarzy pediatrów zadeklarowało miasto Toruń (28). W Inowrocławiu liczba ta wynosiła 10, zaś w Grudziądzu i Włocławku po 9.

Kolejnym etapem analizy było rozpoznanie miejsc realizacji świadczeń z zakresu specjalistycznej opieki zdrowotnej, które przeanalizowano w oparciu o 17 specjalności (zakwalifikowano tu także opiekę stomatologiczną), z których potrzeba korzystania wydaje się stosunkowo duża i relatywnie częsta. Spośród analizowanych specjalności najbardziej powszechne (liczba miejsc świadczeń powyżej 50) były placówki oferujące świadczenia w zakresie stomatologii,

położnictwa i ginekologii, fizjoterapii i rehabilitacji, okulistyki i otolaryngologii. Pozostałe specjalności były dostępne w znacznie mniejszym zakresie. W 3 miastach brakowało w ogóle dostępu do świadczeń z zakresu geriatry (Grudziądz, Inowrocław, Włocławek), co w świetle prognozowanych zmian demograficznych i wynikających z nich potrzeb w zakresie opieki nad osobami starszymi należy uznać za dość niekorzystne zjawisko. Lecznictwo specjalistyczne często koncentrowało się w placówkach szpitalnych, placówkach podstawowej opieki zdrowotnej, bądź też w komercyjnych placówkach medycznych realizujących świadczenia w ramach NFZ. Ogółem na terenie analizowanych miast zidentyfikowano 77 miejsc koncentracji lekarzy specjalistów (miejsca, w których działalność prowadziło, co najmniej 3 lekarzy różnej specjalizacji). Najczęściej występujące były placówki skupiające od 3 do 5 lekarzy specjalistów (43 miejsca, co stanowiło 55,8% łącznej liczby miejsc koncentracji lekarzy na terenie miast). Najrzadziej zaś te, w których liczba pracujących lekarzy różnych specjalizacji znajdowała się w przedziale od 12 do 14 i od 15 do 16.

Realizacja potrzeb w zakresie opieki paliatywnej mającej na celu poprawę jakości życia chorego i jego bliskich zmagających się z codziennymi problemami związanymi z postępującą i często nieuleczalną chorobą prowadzona była przez 7 placówek hospicyjnych (hospicja stacjonarne). W Bydgoszczy funkcjonowały 3 tego typu placówki, zaś w każdym z pozostałych miast po 1 takiej placówce. Całodobowe świadczenia pielęgnacyjno-opiekuńcze i opiekuńczo-lecznicze zapewniające pielęgnację i opiekę rehabilitacyjną dla osób nie wymagających hospitalizacji prowadzone były natomiast w 8 lokalizacjach. Podobnie, jak w przypadku placówek hospicyjnych 3 znajdowały się Bydgoszczy. Taka sama liczba placówek prowadziła działalność w Toruniu. W Grudziądzu i Inowrocławiu funkcjonowało po 1 placówce. Miastem, które nie posiadało tego typu placówki był Włocławek.

Tabela. Liczba miejsc koncentracji specjalistów na terenie analizowanych miast

L.p.	Miasto	Łączna liczba miejsc koncentracji specjalistów	Liczba specjalistów w danym miejscu				
			3 - 5	6 - 8	9 - 11	12 - 14	15 - 16
1	Bydgoszcz	39	20	11	5	2	1
2	Grudziądz	6	4	0	0	2	0
3	Inowrocław	6	4	0	1	0	1
4	Toruń	17	10	2	1	4	0
5	Włocławek	9	5	1	3	0	0
	Razem	77	43	14	10	8	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Liczba miejsc leczenia specjalistycznego na terenie analizowanych miastach

L.p.	Rodzaj specjalizacji	Liczba miejsc realizujących świadczenia z zakresu danej specjalizacji					
		Ogółem na terenie analizowanych miast	Bydgoszcz	Grudziądz	Inowrocław	Toruń	Włocławek
1	Alergologia	23	8	2	2	8	3
2	Chirurgia ogólna	35	14	4	2	7	8
3	Choroby płuc	19	4	1	2	6	6
4	Dermatologia	35	16	4	2	8	5
5	Diabetologia	19	6	1	2	7	3
6	Fizjoterapia i rehabilitacja	78	35	4	8	17	14
7	Geriatryka	5	4	0	0	1	0
8	Kardiologia	38	18	3	3	9	5
9	Leczenie psychiatryczne	32	10	3	3	10	6
10	Lekarska opieka rehabilitacyjna	48	27	3	2	10	6
11	Okulistyka	57	23	7	3	17	7
12	Onkologia	10	4	1	1	2	2
13	Opieka stomatologiczna	211	91	22	12	48	38
14	Otolaryngologia	54	31	3	4	10	6
15	Położnictwo i ginekologia	85	38	7	9	19	12
16	Reumatologia	24	11	4	2	4	3
17	Urologia	26	12	3	2	5	4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

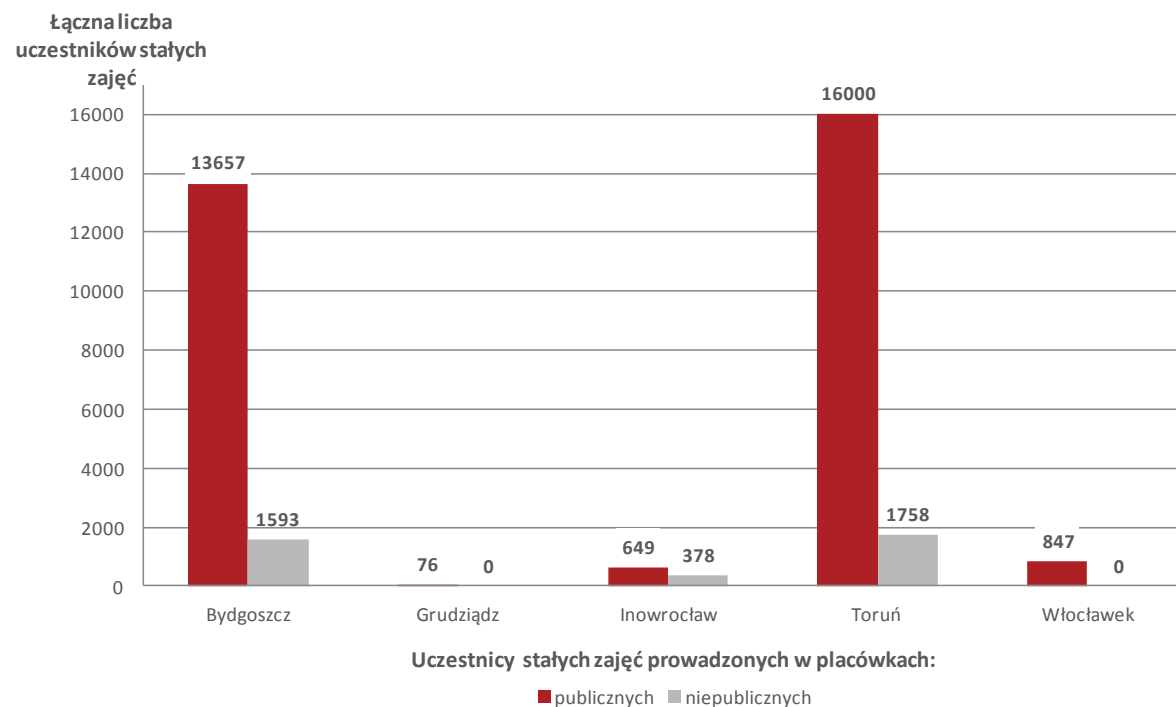
Kultura

Placówki kultury

W niniejszej części dokonano charakterystyki placówek kultury, realizujących zadania w zakresie organizacji zajęć dla mieszkańców. Skupiono się na placówkach działających na poziomie lokalnym, to znaczy nastawionych na prowadzenie oferty społeczno-kulturalnej głównie dla mieszkańców swoich miast (a niekiedy tylko pewnych ich części). Z analizy wyłączono placówki kultury świadczące ofertę na poziomie regionalnym i krajowym (kojarzone z usługami wyższego rzędu), to znaczy opery, filharmonie, teatry, galerie i centra sztuki, czy muzea. Obiekty te, choć pełnią bardzo ważną rolę w zakresie propagowania i upowszechniania wielowymiarowego podejścia do dziedzictwa kulturowego i ich obecność wpływa na wyższą jakość zamieszkania, posiadają jednak zupełnie odmienny profil działalności, niż domy kultury, czy kluby mieszkańców, które w codziennym funkcjonowaniu pełnią ważną rolę miejsc integracji mieszkańców.

Z informacji przekazanych przez analizowane miasta wynika, iż zasadniczą rolę w zakresie dostępu do placówek kultury oferujących stałe zajęcia dla mieszkańców, pełnią publiczne domy/centra kultury wraz z podlegającymi pod nie klubami. W każdym z analizowanych miast występowało co najmniej kilka takich obiektów, zlokalizowanych w głównej mierze w ich centralnych częściach. W strukturze organizacyjnej publicznych placówek kultury, w Bydgoszczy i Toruniu działały obiekty prowadzone przez samorząd województwa – Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury w Bydgoszczy (KPCK) i Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Toruniu (WOAK). W przypadku Torunia, WOAK zrzeszał znaczącą liczbę uczestników (15 600 osób), które brały udział w prowadzonych przez ośrodek stałych zajęciach. Poza tym, na jego terenie funkcjonowały 3 Domy Muz, pełniące rolę „miejskich domów kultury”, z oferty których korzystało znacznie mniej mieszkańców (łącznie 350 uczestników w 3 obiektach). Na terenie Bydgoszczy zainteresowanie ofertą wśród publicznych placówek kultury było bardziej równomierne. KPCK prowadziło stałe zajęcia, w których uczestniczyło ok. 850 osób, natomiast nieco więcej uczestników przyciągało Miejskie Centrum Kultury (890 osób). Ważną placówką, z punktu widzenia możliwości realizacji zainteresowań wśród osób młodych jest Pałac Młodzieży, który prowadził stałe zajęcia dla ponad 4,5 tys. osób. Poza tym w przestrzeni miasta działało 6 Młodzieżowych Domów Kultury, do których uczęszczało od 540 do 1760 osób. W przypadku Inowrocławia, realizacja zadań w zakresie oferty kulturalnej prowadzona była przez organy miasta oraz Samorząd Powiatu Inowrocławskiego.

Miasto Inowrocław prowadziło Kujawskie Centrum Kultury wraz z obiektem „Niebieska Kamienica”, które organizowały zajęcia dla blisko 180 uczestników, natomiast Powiat Inowrocławski jest jednostką organizacyjną dla Młodzieżowego Domu Kultury, do którego na prowadzone zajęcia uczęszczało ponad 470 osób. We Włocławku oraz w Grudziądzu publiczne placówki kultury prowadzone były wyłącznie przez organy miast. We Włocławku od kilku lat działa nowa placówka Centrum Kultury „Browar B.”, pod którą podlegają także 3 kluby. Łącznie do tych placówek na zajęcia stałe uczęszczało blisko 850 osób (przy czym większość do wspomnianych klubów). Z kolei w Grudziądzu występowało najmniejsze spośród analizowanych miast uczestnictwo w ofercie kulturalnej kierowanej do mieszkańców. Funkcjonujące Centrum Kultury Teatr wraz z podlegającym klubem, na prowadzone stałe zajęcia przyciągało niespełna 80 uczestników.

Wykres. Poziom uczestnictwa w stałych zajęciach prowadzonych przez placówki kultury

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Placówki kultury z największą liczbą uczestników stałych zajęć (powyżej 1000 osób)

Lp.	Nazwa placówki	Miasto	Liczba uczestników
1.	Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury	Toruń	15600
2.	Pałac Młodzieży	Bydgoszcz	4576
3.	Młodzieżowy Dom Kultury nr 2	Bydgoszcz	1759
4.	Młodzieżowy Dom Kultury nr 5	Bydgoszcz	1455
5.	Młodzieżowy Dom Kultury nr 4	Bydgoszcz	1455
6.	Młodzieżowy Dom Kultury nr 1	Bydgoszcz	1140

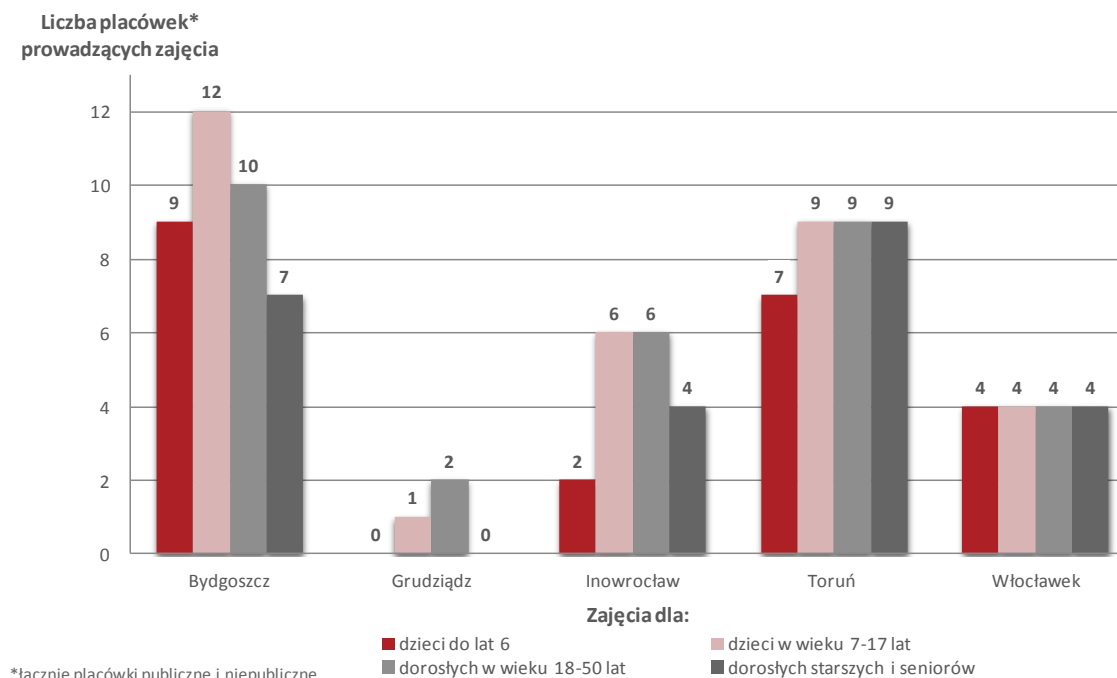
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Uzupełniającą rolę w miejskich sieciach placówek kultury odgrywały kluby osiedlowe oraz inne obiekty obsługujące i integrujące w głównej mierze lokalne społeczności. Jednostkami prowadzącymi te placówki były podmioty niepubliczne o różnym profilu działalności. W zdecydowanej większości były to spółdzielnie mieszkaniowe, zaś na drugim miejscu wskazywano podmioty z sektora pozarządowego. Działanie tego typu placówek poprawia znacząco dostęp do określonych zajęć, w szczególności dzieciom w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, które nie posiadają jeszcze pełnej samodzielności, wobec czego są dowożone lub doprowadzane na zajęcia przez rodziców, a także osobom starszym, z racji ograniczonej mobilności – wobec czego osoby te mogą skorzystać z oferty kulturalnej w pobliżu miejsca zamieszkania. Funkcjonowanie placówek prowadzonych przez podmioty niepubliczne zależy od ich możliwości finansowych i organizacyjnych, dlatego też są one niekiedy wspierane przez samorządy miast. Placówki tego typu występowały w Toruniu, Bydgoszczy i Inowrocławiu. W Toruniu podmioty niepubliczne prowadziły 2 Domy Kultury, 3 kluby osiedlowe, a także Społeczne Ognisko Artystyczne. W Bydgoszczy działały 3 Domy Kultury, klub osiedlowy oraz placówka prowadzona przez fundację, natomiast w Inowrocławiu 3 kluby osiedlowe. Poziom uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez powyższe placówki był znacznie mniejszy, niż w przypadku omawianych wcześniej placówek publicznych – co jest zrozumiałe biorąc pod uwagę profil oraz skalę zajęć. Publiczne placówki kultury postrzegane są jako ośrodki wyspecjalizowane i przygotowane na stałe świadczenie oferty na wysokim poziomie, natomiast placówki prowadzone przez podmioty niepubliczne, są w większości skupione na prowadzeniu tylko określonych zajęć (niekiedy tylko sezonowych, bądź okazjonalnych). Najwięcej uczestników stałych zajęć gromadziły domy i kluby w Toruniu (blisko 1760⁴ osób). Zgodnie z przekazanymi informacjami, przeciętnie w każdej z placówek uczestniczyło 300-450 osób, co należy uznać za wielkości bardzo wysokie, porównując je do poziomu uczestnictwa w placówkach publicznych. W Bydgoszczy sytuacja wyglądała podobnie – w stałych zajęciach uczestniczyło blisko 1600 osób, przy czym do większości placówek uczęszczało 200-300 osób (z wyjątkiem jednej placówki prowadzonej przez fundację, która w ramach zajęć gromadziła ponad 660 osób). Analogicznie względem Torunia, w zajęciach organizowanych przez placówki niepubliczne uczestniczyło znacznie mniej osób, w stosunku do zajęć prowadzonych przez placówki publiczne. Z kolei w Inowrocławiu, poziom uczestnictwa w stałych zajęciach prowadzonych przez podmioty niepubliczne, względem zajęć organizowanych przez Kujawskie Centrum Kultury (KCK) i Młodzieżowy Dom Kultury (MDK), czyli placówki publiczne, był relatywnie najbardziej wyrównany wśród analizowanych miast. W ramach stałych zajęć, do 3 klubów osiedlowych uczęszczało prawie 380 osób (względem 650 uczestników w KCK i MDK). Rozpatrując placówki niepubliczne z osobna, korzystało z nich 100-140 osób.

Profil zajęć prowadzonych przez placówki kultury był różny w poszczególnych miastach. Zgodnie z przekazanymi informacjami, we Włocławku wszystkie wykazane placówki prowadziły zajęcia dla każdej z analizowanych grup wiekowych. Utrzymanie takiego założenia jest ważne, z uwagi na względnie duże odległości pomiędzy placówkami (poza centrum miasta). Podobna sytuacja występowała w Toruniu, gdzie prawie wszystkie, z wykazanych placówek prowadziły zajęcia dla grup począwszy od wieku szkolnego (7-17 lat), aż do seniorów. Nieco mniej placówek wykazało prowadzenie zajęć dla najmłodszej grupy wiekowej. Duże zróżnicowanie zaobserwować można w przypadku Bydgoszczy, aczkolwiek różnica ta jest wynikiem funkcjonowania dobrze wykształconej sieci „młodzieżowych” placówek kultury, które skupiały się w głównej mierze na realizacji oferty dostosowanej do potrzeb osób młodych oraz w wieku średnim. Część z tych placówek zadeklarowała także prowadzenie zajęć dla najmłodszych oraz seniorów. W Inowrocławiu, możliwość realizacji zainteresowań poprzez dostępność zajęć dla wszystkich grup wiekowych można określić jako dobrą lub bardzo dobrą. Niemniej jednak należy zwrócić

⁴ Podana liczba nie uwzględnia uczestników stałych zajęć prowadzonych w 1 Domu Kultury, z uwagi na brak danych

uwagę, iż prawie wszystkie placówki skupione były w obrębie centrum miasta i jego otoczenia. W przypadku Grudziądza występowała możliwość uczestnictwa wyłącznie w zajęciach organizowanych dla dzieci i młodzieży szkolnej oraz osób dorosłych (z wyłączeniem seniorów). Dodatkowo, mając na uwadze względnie niedużą liczbę działających na terenie miasta placówek kultury, może się to przekładać na ograniczoną dostępność dla części mieszkańców. Generalnie z przekazanych informacji wynika, iż najwięcej placówek w analizowanych 5 miastach prowadziło zajęcia dla grup w wieku szkolnym (7-17 lat) oraz osób dorosłych (18-50 lat), przeważając nad zajęciami kierowanymi do seniorów oraz najmłodszej grupy wiekowej.

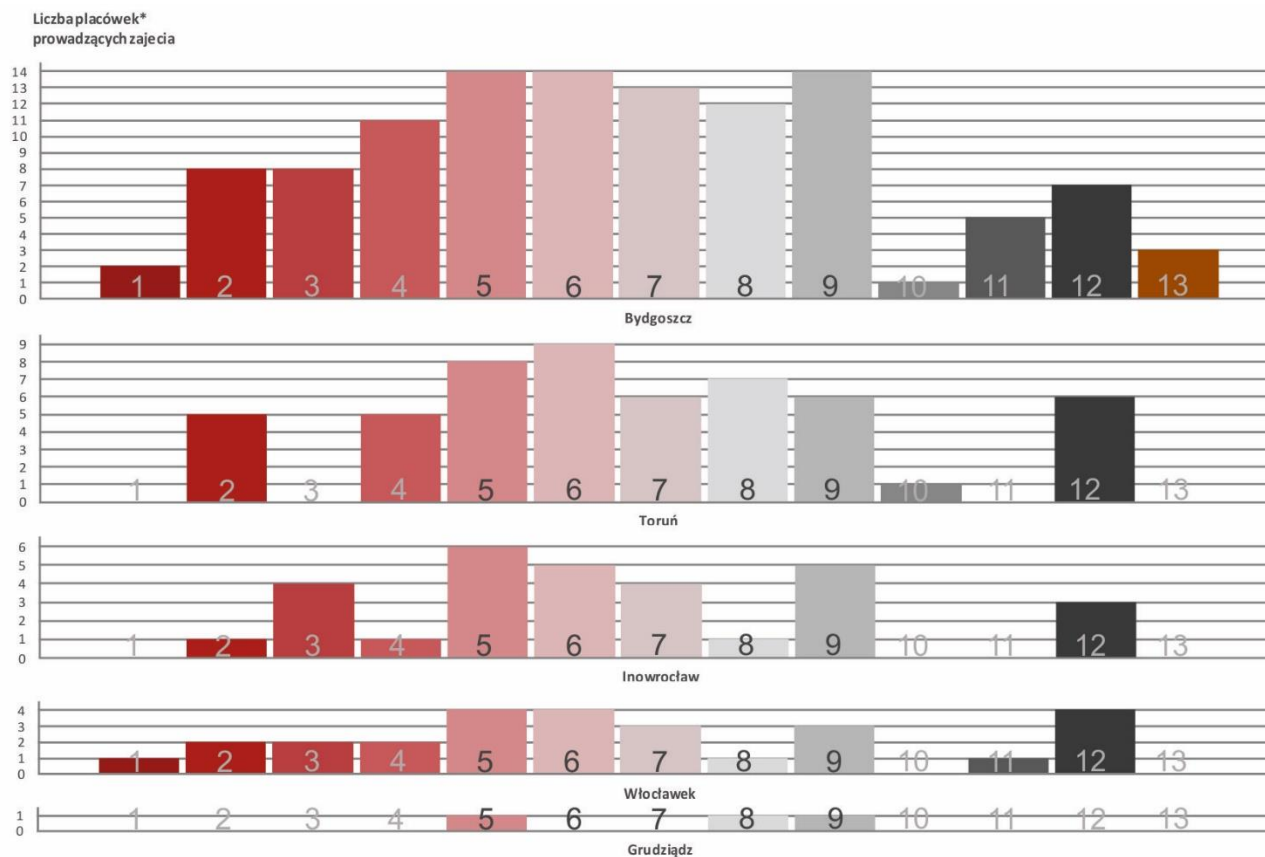
Wykres. Placówki kultury prowadzące zajęcia według grup wiekowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

* liczba placówek w mieście według poszczególnych grup wiekowych nie sumuje się

Jak wynika z przekazanych informacji, najpopularniejszym rodzajem zajęć prowadzonych przez placówki kultury analizowanych miast, były zajęcia muzyczno-taneczne związane z działaniem zespołów muzycznych, chórów, czy też nauką gry na instrumentach, a także spotkania i warsztaty związane z rozwojem określonych zainteresowań. Organizację powyższych zajęć zadeklarowało ponad 90% wykazanych placówek w analizowanych miastach. Duże zainteresowanie dotyczyło ponadto zajęć manualnych, nawiązujących do sztuk plastycznych i rękodzieła (a także modelarstwa i rzeźbiarstwa) oraz zajęć sportowo-rekreacyjnych. Analizowane miasta wykazały prowadzenie takich zajęć odpowiednio wśród 80% i 70% placówek. Organizowanie zajęć kierowanych do najmłodszej grupy wiekowej deklarowało między 50% , a 10% placówek – w zależności od rodzaju zajęć. Natomiast w przypadku oferty dedykowanej dla seniorów, ponad 55% placówek w analizowanych miastach zadeklarowało prowadzenie klubów seniora, uniwersytetów trzeciego wieku lub spotkań w kołach (np. emerytów).

Niezależnie od zajęć prowadzonych przez publiczne oraz niepubliczne placówki kultury, każde z analizowanych miast sygnalizowało również możliwość uczestnictwa w zajęciach kulturalnych (nie zawsze w formie stałej), prowadzonych przez instytucje kultury – tj. galerie/centra sztuki, teatry, czy też muzea, których działalność nie wiąże się stricte z realizowaniem zadań w zakresie oferty kulturalnej, ogólnodostępnej dla mieszkańców, a prowadzone przez nie zajęcia dotyczyły w głównej mierze warsztatów, wykładów, prelekcji i spotkań branżowych (np. lekcje muzealne, zajęcia teatralne, spektakle, zajęcia ze sztuki, projekcje filmowe). W pojedynczych przypadkach (Muzeum Okręgowe i Galeria Miejska BWA w Bydgoszcy), poziom uczestnictwa w zajęciach/wydarzeniach kulturalnych był bardzo wysoki i wynosił kilka tysięcy osób, lecz w zdecydowanej większości było to od kilkunastu do ok. 150 osób.

- *łącznie placówki publiczne i niepubliczne
- Rodzaje prowadzonych zajęć
1 ■ zajęcia zabawowe dla najmłodszych dzieci (w wieku żłobkowym)	2 ■ zajęcia dla dzieci w wieku przedszkolnym (np. kluby przedszkolaka, kluby malucha)
3 ■ nauka języków obcych dla dzieci	4 ■ zajęcia edukacyjne dla dzieci szkolnych i pomoc w nauce
5 ■ zajęcia muzyczno-taneczne (zespoły muzyczne i taneczne, chóry, lekcje tańca, nauka gry na instrumentach)	6 ■ spotkania, kluby i warsztaty tematyczne (zajęcia związane z rozwojem określonych zainteresowań)
7 ■ zajęcia sportowo-rekreacyjne	8 ■ zajęcia teatralne, filmowe, kabaretowe, cyrkowe
9 ■ zajęcia manualne (plastyczne, rękodzieła)	10 ■ zajęcia kulinarne
11 ■ nauka języków obcych dla dorosłych	12 ■ kluby seniora, uniwersytety III wieku, koła emerytów
13 ■ inne	

Wykres. Profil stałych zajęć prowadzonych przez placówki kultury

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Placówki biblioteczne

Według informacji przekazanych przez jednostki samorządu terytorialnego na terenie miast znajdowało się łącznie 80 placówek bibliotecznych, wśród których wskazano 12 bibliotek głównych (m.in. siedziby bibliotek miejskich, wojewódzkich, pedagogicznych, siedziba biblioteki osiedlowej „Klubu Kameleon” w Toruniu, czy Izba Pamięci Adama Grzymały-Siedleckiego) oraz 68 filii bibliotecznych (w tym Filię Nr 13 w Toruniu, której działalność została zawieszona, jednakże placówka ta, z uwagi na fakt przekazania danych jej dotyczących została uwzględniona w poniższej analizie). Uzyskane dane dotyczyły jedynie placówek oferujących mieszkańcom powszechny dostęp do księgozbiorów. Z analizy wyłączono m.in. biblioteki szkolne, czy uczelniane. Na terenie miasta Bydgoszczy wykazano działalność bibliotek głównych w 6 lokalizacjach. W Toruniu funkcjonowały 3 biblioteki główne, zaś w pozostałych miastach po jednym typie tej placówki. Najwięcej filii bibliotecznych znajdowało się na terenie Bydgoszczy (26), Torunia (14) i Włocławka (12). Zarówno na terenie miasta Grudziądz, jak i Inowrocław liczba placówek bibliotecznych tego typu wynosiła 8. W przypadku Inowrocławia wykazano, iż pod jednym punktem adresowym mieściła się zarówno siedziba biblioteki głównej, jak i filii bibliotecznej. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku Włocławka, gdzie oprócz biblioteki głównej działalność pod wskazanym adresem prowadziły także dwie filie biblioteczne.

Tabela. Placówki biblioteczne wg typu i rodzaju

Miasto	Łączna liczba placówek bibliotecznych	Placówki biblioteczne wg typu		Placówki biblioteczne wg typu (grupy docelowej odbiorców)		
		Biblioteki główne	Filie Biblioteczne	Biblioteki ogólne (dla dzieci, młodzieży i dorosłych)	Dla dzieci i młodzieży	Dla dorosłych
Bydgoszcz	32	6	26	18	2	12
Grudziądz	9	1	8	9		
Inowrocław	9	1	8	7	1	1
Toruń	17	3	14	16		1
Włocławek	13	1	12	9	2	2
Razem	80	12	68	59	5	16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Najbardziej powszechne były biblioteki główne, oferujące w jednym miejscu księgozbiór, zarówno dla dzieci i młodzieży, jak i osób dorosłych. Stanowiły one 73,7% wszystkich placówek bibliotecznych (Bydgoszcz – 18, Toruń – 16, Grudziądz – 9, Włocławek - 9, Inowrocław – 7). Obok nich na terenie analizowanych miast funkcjonowały także placówki biblioteczne dedykowane tylko dzieciom i młodzieży (Bydgoszcz – 2, Włocławek – 2, Inowrocław – 1), bądź też skierowane na obsługę tylko osób dorosłych (Bydgoszcz – 12, Włocławek - 2, Inowrocław – 1, Toruń – 1).

Tabela. Liczba placówek bibliotecznych wg posiadanej formy księgozbioru

Miasto	łączna liczba placówek bibliotecznych	Liczba placówek posiadających księgozbiór w formie:			
		audiobooków	e-booków	zbiorów drukowanych większą czcionką - dla osób niedowidzących	zbiorów brajlowskich
Bydgoszcz	32	8	16	11	0
Grudziądz	9	2	2	9	1
Inowrocław	9	7	9	9	0
Toruń	17	4	15	14	0
Włocławek	13	2	0	11	0
Razem	80	23	42	54	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Z uzyskanych informacji dotyczących form udostępnianych księgozbiorów wynika, iż spośród 80 placówek bibliotecznych:

- 23 placówki posiadały księgozbiór w formie audiobooków (Bydgoszcz – 8, Inowrocław – 7, Toruń – 4, Grudziądz – 2, Włocławek – 2),
- 42 placówki posiadały księgozbiór w formie e-booków (Bydgoszcz – 16, Toruń – 15, Inowrocław – 9, Grudziądz – 2, Włocławek – brak placówek oferujących taką formę księgozbioru),
- 52 placówki posiadały księgozbiór w formie zbiorów drukowanych większą czcionką (Toruń – 14, Bydgoszcz – 11, Włocławek – 11, Grudziądz – 9, Inowrocław – 9),
- tylko 1 placówka posiadała księgozbiór w formie zbiorów brajlowskich (Włocławek).

Zaledwie 6 spośród 80 placówek bibliotecznych nie była wyposażona w stanowisko komputerowe dla czytelników z dostępem do Internetu (Bydgoszcz – 2, Toruń – 2, Grudziądz – 1, Inowrocław – 1). Generalnie największa liczba stanowisk charakterystyczna była dla bibliotek głównych. W placówkach bibliotecznych wyposażonych w stanowisko komputerowe najczęściej deklarowano posiadanie 4 stanowisk (36 placówek). W 47 placówkach, liczba stanowisk wahała się od 1 do 3. W przypadku zaś 6 placówek zadeklarowano liczbę stanowisk równą, bądź większą niż 10.

Tabela. Wyposażenie placówek bibliotecznych w stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu

Liczba stanowisk komputerowych	Liczba placówek bibliotecznych ogółem
0	6
1	22
2	15
3	10
4	36
5	2
6	5
7	3
8	2
10	2
13	1
19	1
23	1
42	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Osobom niemogącym przyjść do placówki (schorowanym osobom starszym, czy osobom niepełnosprawnym), część placówek bibliotecznych oferowała możliwość dowozu książek. Łącznie na terenie wszystkich analizowanych miast było 14 placówek oferujących tego typu usługę, co stanowiło 17,5% wszystkich analizowanych placówek bibliotecznych. Ich liczba na terenie miast wahała się od 1 do 5 (Włocławek – 5, Bydgoszcz – 4, Grudziądz – 2, Inowrocław – 2, Toruń – 1). Dodatkowo 1 placówka w Toruniu świadczyła usługę doniesienia książek dla wieloletnich czytelników, którzy nie są już w stanie przyjść do placówki.

Ponad połowa, bo ok. 56,3% wszystkich analizowanych placówek bibliotecznych została zbudowana, bądź zmodernizowana w ciągu ostatnich 10 lat (Bydgoszcz – 14, Włocławek – 9, Toruń – 8, Grudziądz – 7, Inowrocław – 7).

Integracja seniorów

Jedną z form aktywizacji, włączenia społecznego i spędzania wolnego czasu w zakresie edukacji, kultury i rozrywki dla osób starszych są kluby seniora i uniwersytety trzeciego wieku.

Kluby seniora w ramach swojej działalności proponują swoim członkom ciekawe formy spędzania wolnego czasu w postaci np. kół zainteresowań (m. in. zajęć tanecznych, śpiewu, rękodzieła), organizacji zajęć sportowo-rekreacyjnych, a także wspólne wycieczki, wyjścia do kina lub teatru. Łącznie badane miasta wykazały, że na ich obszarze funkcjonowało 45 klubów seniora – 11 w Bydgoszczy, 12 w Grudziądzu, 5 w Inowrocławiu, 6 w Toruniu i 12 we Włocławku. Duża ich część działała przy domach kultury i klubach osiedlowych, a także spółdzielniach mieszkaniowych i parafiach oraz innych instytucjach takich jak uniwersytet czy opera.

Uniwersytety trzeciego wieku prowadzą zajęcia dydaktyczne dla seniorów. Zorganizowane są w podobny sposób jak zwykłe uczelnie (studenci mają indeksy i chodzą na wykłady, podobnie zorganizowany jest rok akademicki), a zajęcia swoją tematyką obejmują bardzo szeroki zakres zagadnień. Na obszarze badanych miast działały 22 tego typu instytucje – 11 w Bydgoszczy, 1 w Grudziądzu, 3 w Inowrocławiu, 4 w Toruniu i 3 we Włocławku. Duża część z uniwersytetów trzeciego wieku funkcjonowała przy istniejących uczelniach, część przy klubach osiedlowych, a część prowadzona była przez fundacje i stowarzyszenia. Zgodnie z informacją uzyskaną z 16 na 22 działające uniwersytety łączna liczba osób uczestniczących w zajęciach wynosiła 5 009.

Tabela. Uniwersytety trzeciego wieku

Miasto	Nazwa uniwersytetu trzeciego wieku lub instytucji przy której działa	orientacyjna liczba osób uczestniczących w zajęciach
Bydgoszcz	Bydgoski Uniwersytet Trzeciego Wiek Ogólnopolskie Stowarzyszenie Seniora z siedzibą w Bydgoszczy	330
	Kazimierzowski Uniwersytet Trzeciego Wiek	370
	Kujawski Uniwersytet Trzeciego Wiek	500
	Akademia Sztuk Wszelakich	210
	Uniwersytet Trzeciego Wiek Wyższej Szkoły Gospodarki	400
	Uniwersytet Każdego Wiek przy Wydziale Zamiejscowym w Bydgoszczy Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu	204
	Uniwersytet Medyczny Trzeciego Wiek przy Wyższej Szkole Nauk o Zdrowiu	brak danych
	Uniwersytet Trzeciego Wiek przy Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym	220

	Uniwersytet Trzeciego Wieku "Wiatrak" w Bydgoszczy	30
	Uniwersytet Trzeciego Wieku "Agora Nestora" przy Miejskim Centrum Kultury w Bydgoszczy	302
	Uniwersytet Otwarty przy Bydgoskiej Szkole Wyższej	brak danych
Grudziądz	Uniwersytet Trzeciego Wieku (Wyższa Szkoła Demokracji)	253
Inowrocław	Uniwersytet Trzeciego Wieku Fundacji Ekspert – Kujawy przy Wyższej Szkole Pedagogiczno – Technicznej w Koninie	180
	Uniwersytet Trzeciego Wieku Fundacji Bądźmy Razem - łączmy Pokolenia	150
	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Klubie KSM KOPERNIK	brak danych
Toruń	Stowarzyszenie Toruński Uniwersytet Trzeciego Wieku	1200
	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy klubie ZODIAK	brak danych
	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy klubie "Kameleon"	brak danych
	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy klubie "Sobótka"	brak danych
Włocławek	Włocławski Uniwersytet Trzeciego Wieku	218
	Stowarzyszenie Włocławski Uniwersytet Seniora	342
	Stowarzyszenie Medyczny Uniwersytet Trzeciego Wieku	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

W kilku przypadkach pod jednym adresem funkcjonowała więcej niż jedna placówka – w Bydgoszczy i Włocławku w kilku przypadkach w jednej lokalizacji działały po dwa kluby seniora, a w Bydgoszczy pod jednym adresem działały dwa uniwersytet trzeciego wieku.

Wybrane usługi opiekuńcze

Domy Pomocy Społecznej

Na obszarze badanych miast działało 14 domów pomocy społecznej, z których tylko 3 prowadzone były przez podmioty niepubliczne (2 w Toruniu i 1 we Włocławku), pozostałe zarządzane były przez samorządy miast lub w przypadku placówki znajdującej się na obszarze Inowrocławia przez samorząd powiatu.

Domy pomocy społecznej w zależności od tego dla kogo są przeznaczone mają różne typy, z których wybrane mogą być prowadzone w jednym budynku łącznie – w badanych miastach znajdowały się 2 domy pomocy społecznej o typie łączonym (w Toruniu - dla osób w podeszłym wieku i osób przewlekle somatycznie chorych oraz we Włocławku - dla osób przewlekle somatycznie chorych i osób niepełnosprawnych fizycznie). Wśród typów domów pomocy społecznej przeważały domy z miejscami dla osób w podeszłym wieku (6 domów), tego typu domy znajdowały się w każdym z badanych miast. Kolejnymi

najczęściej występującymi typami domów pomocy społecznej były domy z miejscami dla osób przewlekle somatycznie chorych (4 domy, znajdowały się we wszystkich miastach oprócz Inowrocławia) oraz dla osób przewlekle psychicznie chorych (3 domy).

W większości domów zapewnienie było całkowite lub występowały pojedyncze wolne miejsca. Najwięcej osób oczekiwało na przyjęcie do domów dla osób przewlekle somatycznie chorych.

Tabela. Domy pomocy społecznej (stan na 31.12.2017r.)

Miasto	Liczba domów pomocy społecznej	Miejsca w domach pomocy społecznej według typu	Liczba miejsc w placówkach	Liczba mieszkańców	Liczba osób oczekujących na przyjęcie
Bydgoszcz	3	dla osób w podeszłym wieku	75	74	57
		dla osób przewlekle somatycznie chorych	170	157	69
		dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie	56	55	0
Grudziądz	4	dla osób w podeszłym wieku	75	59	0
		dla osób przewlekle psychicznie chorych	216	215	21
		dla osób przewlekle somatycznie chorych	137	137	34
Inowrocław	1	dla osób w podeszłym wieku	90	90	9
Toruń	3	dla osób w podeszłym wieku	75	75	7
		dla osób przewlekle psychicznie chorych	60	60	10
		dla osób przewlekle somatycznie chorych	45	45	24
		dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	35	35	13
Włocławek	3	dla osób w podeszłym wieku	122	120	5
		dla osób przewlekle somatycznie chorych i osób niepełnosprawnych fizycznie	41	33	1
SUMA	14	-	1197		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018 i rejestru domów pomocy społecznej prowadzonego przez Wojewodę Kujawsko-Pomorskiego

Rodzinne domy pomocy

Rodzinne domy pomocy stanowią formę całodobowych usług opiekuńczych świadczonych dla 3 do 8 osób mieszkających wspólnie, które wymagają takiego wsparcia z powodu wieku lub niepełnosprawności.

Na obszarze badanych miast brak jest rodzinnych domów pomocy, jednak zdarza się, że tego rodzaju placówki prowadzone są przez samorządy miast poza ich obszarem (np. na zlecenie Torunia poza jego granicami administracyjnymi prowadzone są dwie takie placówki, każda dla 8 osób).

Mieszkania chronione

Mieszkania chronione przeznaczone są dla osób pełnoletnich, które ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymagają objęcia opieką całodobową. Osoby objęte tą formą pomocy społecznej przygotowywane są pod opieką specjalistów do prowadzenia samodzielnego życia lub są przez nich wspomagane w codziennym funkcjonowaniu.

łącznie w badanych miastach działały 42 mieszkania chronione, w których objętych opieką było 76 osób. Największa liczba osób objętych tym rodzajem wsparcia była w Inowrocławiu (35 osób) i Toruniu (20 osób). Natomiast największa liczba osób powyżej 60. roku życia korzystała z tej formy pomocy w Inowrocławiu (osoby te stanowiły 80% wszystkich mieszkańców mieszkań chronionych funkcjonujących w Inowrocławiu). Poza tym jeszcze tylko w Grudziądzu z mieszkań chronionych korzystały osoby starsze. W Toruniu zaznaczono, że działające na terenie miasta mieszkania chronione przeznaczone były tylko dla pełnoletnich wychowanków opuszczających różne formy pieczy zastępczej.

Tabela. Mieszkania chronione

Miasto	Mieszkania chronione		
	liczba mieszkań	liczba osób ogółem	osoby powyżej 60. roku życia
Bydgoszcz	3	10	0
Grudziądz	2	11	1
Inowrocław	34	35	28
Toruń	3	20	0
Włocławek	0	0	0
powiat inowrocławski	brak informacji	brak informacji	brak informacji
SUMA	42	76	29

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku

Placówki opieki całodobowej dla osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych lub osób w podeszłym wieku mogą być prowadzone jako komercyjne działalności gospodarcze przez kościół katolicki, inne kościoły, związki wyznaniowe oraz organizacje społeczne, fundacje i stowarzyszenia lub osoby prawne i fizyczne oraz jednostki nieposiadające osobowości prawnej prowadzące działalność gospodarczą. Podmioty te muszą uzyskać od wojewody pozwolenie na prowadzenie działalności gospodarczej o takim profilu, a prowadzone na podstawie tego pozwolenia placówki spełniać muszą wymogi określone w *Ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej*. Placówki te są ewidencjonowane w rejestrze prowadzonym przez wojewodę.

Zgodnie z prowadzonym przez Wojewodę Kujawsko-Pomorskiego rejestrem placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, w badanych miastach nie funkcjonowały tego typu placówki.

Należy jednak pamiętać, że obecnie usługi opieki całodobowej dla osób niepełnosprawnych przewlekle chorych lub osób starszych świadczone są także przez podmioty prywatne w innych formach (np. na podstawie umów cywilno-prawnych lub są zarejestrowane jako innego rodzaju działalności gospodarcze) i występują na obszarze badanych miast, jednak ze względu na brak osobnej ewidencji takich podmiotów oraz brak możliwości zebrania informacji na ich temat z innych źródeł zagadnienie to nie było analizowane.

Domy dziennego pobytu dla osób w podeszłym wieku

Placówki świadczące opiekę dzienną dla osób w podeszłym wieku stanowiły pojedyncze obiekty w poszczególnych miastach. Jak wynika z przeprowadzonych badań ankietowych na obszarze 5 największych miast województwa działało 10 tego typu placówek z łączną liczbą 450 miejsc i 435 osobami korzystającymi. 3 z funkcjonujących placówek prowadzone były przez podmioty niepubliczne. Większość placówek wykazywała całkowite zapewnienie miejsc, tylko w Inowrocławiu z dziennych domów korzystało dużo mniej osób niż było miejsc w placówkach. W większości funkcjonujących placówek nie obowiązywały ograniczenia wiekowe – tylko dwie placówki wykazały, że mają ograniczenia wiekowe – jedna z placówek w Bydgoszczy przyjmowała osoby powyżej 60 roku życia, natomiast placówka działająca we Włocławku powyżej 50 roku życia. 7 z 10 działających placówek poza opieką nad osobami starszymi prowadziło usługi w zakresie rehabilitacji.

Ciekawą nową formą opieki dziennej dla osób starszych były działające w Toruniu kluby samopomocy. W mieście działało 8 takich placówek, rozmieszczonych w różnych jego częściach (w tym dwie pod jednym adresem). Taka forma opieki pozwala pozostawać osobom starszym jak najdłużej w miejscu zamieszkania, w znanym środowisku, bez konieczności skierowania tych osób do placówek opieki całodobowej. W każdym z działających klubów samopomocy objętych opieką dzienną było 10 osób. Kluby świadczyły także wsparcie dla osób z otoczenia osób objętych opieką – rodziny, opiekunów, wolontariuszy itp. Większość z klubów samopomocy była prowadzona przez podmioty niepubliczne (7 placówek). Nie obowiązywały w nich ograniczenia wiekowe. Placówki te nie prowadziły usług w zakresie rehabilitacji.

Tabela. Domy dziennego pobytu dla osób w podeszłym wieku

Miasto	Domy dziennego pobytu dla osób w podeszłym wieku		
	liczba placówek	liczba miejsc w placówkach	liczba osób korzystających
Bydgoszcz	2	110	110
Grudziądz	2	100	100
Inowrocław	2	90	69
Toruń	3	110	116
Włocławek	1	40	40
SUMA	10	450	435

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Domy dziennego pobytu dla osób niesamodzielnych

W badanych 5 miastach łącznie działało 15 placówek pełniących funkcję domu dziennego pobytu dla osób niesamodzielnych. Najwięcej z tych placówek było w Bydgoszczy (7 placówek) i Toruniu (4 placówki). W pozostałych miastach działały pojedyncze obiekty.

Wymienione przez miasta dzienne domy pobytu dla osób niesamodzielnych działały głównie w formie środowiskowych domów samopomocy – w badanych miastach było 13 takich placówek, w każdym mieście występowała przynajmniej jedna. Ponadto w Bydgoszczy funkcjonował Ośrodek Wsparcia dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej Intelktualnie, natomiast w Grudziądzu Dom Dziennego Pobytu dla osób niesamodzielnych, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają opieki lub wsparcia w związku z niemożnością samodzielnego wykonywania co najmniej 1 z podstawowych czynności dnia codziennego.

Działające w badanych miastach placówki opieki dziennej dla osób niesamodzielnych były przeznaczone dla osób przewlekle psychicznie chorych, dla dorosłych oraz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie. 12 środowiskowych domów samopomocy przeznaczona było dla osób przewlekle psychicznie chorych oraz osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, dodatkowo 4 spośród tych domów (znajdujące się w Toruniu) obejmowały opieką także dzieci i młodzież niepełnosprawną intelektualnie. W Bydgoszczy działała placówka przeznaczona wyłącznie dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie, natomiast jedyna placówka działająca we Włocławku przeznaczona była wyłącznie dla osób przewlekle psychicznie chorych.

Tabela. Domy dziennego pobytu dla osób niesamodzielnych

Miasto	Domy pobytu dziennego dla osób niesamodzielnych				
	rodzaj placówki	liczba placówek	liczba miejsc w placówce	liczba osób korzystających	ograniczenia wiekowe obowiązujące w placówkach
Bydgoszcz	dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie	1	60	63	od 3 do 25 roku życia
	dla osób przewlekłe psychicznie chorych i dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	6	183	188	od 18 roku życia
Inowrocław	dla osób przewlekłe psychicznie chorych i dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	1	45	46	od 18 roku życia
Grudziądz	dla osób przewlekłe psychicznie chorych i dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	1	40	40	od 18 roku życia
	dla osób niesamodzielnych, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają opieki lub wsparcia w związku z niemożnością samodzielnego wykonywania co najmniej 1 z podstawowych czynności dnia codziennego	1	24	24	nie obowiązują
Włocławek	dla osób przewlekłe psychicznie chorych	1	40	40	od 18 roku życia
Toruń	dla osób przewlekłe psychicznie chorych, dorosłych oraz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie	4	143	143	nie obowiązują

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Usługi opiekuńcze świadczone w domu osoby starszej i osoby niesamodzielnej

Jedną z form usług opiekuńczych są usługi świadczone w miejscu zamieszkania realizowane przez wykwalifikowanego opiekuna. Usługi te mogą mieć charakter specjalistyczny i obejmować także osoby z zaburzeniami psychicznymi. Zgodnie z danymi przekazanymi przez miasta objęte badaniem, większość tych usług świadczona była odpłatnie (około 90%). Z uzyskanych danych wynika, że ponad 80% osób objętych tego rodzaju usługami stanowiły osoby powyżej 60. roku życia, co może świadczyć, że była to usługa bardzo istotna dla osób starszych.

Generalnie badane miasta nie wykazywały potrzeb w zakresie rozwoju usług opiekuńczych tego rodzaju. Tylko jedno z miast – Bydgoszcz – zasygnalizowało zapotrzebowanie w tym obszarze. Miasto wykazało zapotrzebowanie na dodatkowe usługi dla 180 osób (w tym 123 osób powyżej 60 roku życia) oraz zatrudnienie dodatkowych 20 opiekunów.

Tabela. Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi, świadczonymi w domu tej osoby

Miasto	liczba osób objętych usługami opiekuńczymi					
	ogółem			w tym osoby powyżej 60. roku życia		
	ogółem	odpłatnie	nieodpłatnie	ogółem	odpłatnie	nieodpłatnie
Bydgoszcz	1058	944	114	768	727	41
Grudziądz	420	352	68	382	336	46
Inowrocław	624	500	124	450	389	61
Toruń	780	748	32	693	669	24
Włocławek	683	629	54	601	581	20
SUMA	3565	3173	392	2894	2702	192

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Infrastruktura służąca aktywności fizycznej

Boiska

Jednym z analizowanych zagadnień z zakresu infrastruktury służącej uprawianiu sportu i rekreacji było rozmieszczenie boisk sportowych. Z uzyskanych informacji wynika, iż na ten rodzaj bazy sportowej dość powszechnie składały się różnego typu boiska do gier zespołowych (boiska do piłki nożnej, boiska do piłki koszykowej, boiska do piłki siatkowej i do piłki siatkowej plażowej) oraz boiska wielofunkcyjne, służące uprawianiu różnych gier zespołowych na jednym placu boiskowym. Łącznie na terenie 5 analizowanych miast wskazano blisko 236 lokalizacji, w których funkcjonowało boisko lub kompleks kilku boisk. W przypadku większości miast (wskazywały one głównie boiska zlokalizowane na terenie szkół) stan ten nie uwzględniał boisk osiedlowych należących do spółdzielni mieszkaniowych, boisk prywatnych podmiotów, czy obiektów znajdujących się w obrębie zwartych i ogólnodostępnych terenów rekreacyjnych. W efekcie spośród 236 wskazanych lokalizacji boisk lub kompleksów boisk aż 80,5% dotyczyło obiektów przyszkolnych. Pozostałe zaś znajdowały się przy klubach, bądź stowarzyszeniach sportowych. Mieszkańcy miast mogli korzystać z większości obiektów, gdyż 186 na 236 było obiektami ogólnodostępnymi (dla 12 obiektów nie uzyskano danych w tym zakresie). Zgodnie z danymi uzyskanymi od jednostek samorządu terytorialnego (stan na lata 2017/2018) oraz Departamentu Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego (stan na rok 2016) na terenie analizowanych miast funkcjonowało 66 boisk sportowych zrealizowanych w ramach rządowego programu „Moje Boisko – Orlik 2012” (powszechnie nazywanymi „orlikami”). Stanowiły one ok. 28% wszystkich boisk, tj. 66 spośród 236 wskazanych lokalizacji. Najwięcej z nich znajdowało się w Bydgoszczy – 24 oraz Toruniu – 23. We Włocławku ich liczba wynosiła 7, zaś w Grudziądzu oraz w Inowrocławiu po 6. Należy wspomnieć, iż z zasady boiska te dostępne są dla wszystkich mieszkańców, jednakże z otrzymanych danych wynika, iż w przypadku 5 obiektów (2 w Grudziądzu, 3 w Toruniu) obiekty te nie są ogólnodostępne dla mieszkańców, co przeczy poniekąd idei powstawania tego typu obiektów.

W przypadku aż 193 lokalizacji wskazano, iż boiska zostały wybudowane lub zmodernizowane w ciągu ostatnich 10 lat. Pomimo, iż program budowy boisk typu Orlik został zakończony, za korzystne należy uznać fakt budowy w kolejnych latach nowych boisk, czy też modernizacji tych wysłużonych i zniszczonych w standardzie identycznym, bądź bardzo zbliżonym do boisk zrealizowanych w ramach zakończonego programu rządowego.

Baseny

Łącznie na terenie 5 analizowanych miast funkcjonowało 30 basenów. W większości były to pływalnie kryte, stanowiące 86,6% wszystkich wykazanych obiektów (10 w Bydgoszczy, 9 w Toruniu, 3 w Grudziądzu, po 2 w Inowrocławiu i Włocławku). Jedynie miasto Inowrocław posiadało kompleks obiektów, w postaci basenu krytego wraz basenem zewnętrznym. Z kolei miasta Bydgoszcz i Włocławek były jedynymi miastami nieposiadającymi na swoim terenie basenów zewnętrznych. Na 30 obiektów, aż 21 było obiektami przyszkolnymi (do tej kategorii zaliczono także basen uczelniany znajdujący się na terenie Bydgoszczy). Poza 2 przypadkami wszystkie analizowane baseny były obiektami ogólnodostępnymi dla mieszkańców. Wyjątek stanowił wspomniany basen uczelniany w Bydgoszczy, który dostępny był dla tylko studentów uczelni oraz basen przyszkolny w Grudziądzu udostępniany tylko uczniom szkoły. Biorąc pod uwagę okres ostatnich 10 lat, przeszło połowa obiektów (17) została zbudowana, bądź była modernizowana w tym okresie, a jeden w momencie sporządzania dokumentu został wykazany, jako obiekt znajdujący się obecnie w przebudowie (obiekt we Włocławku).

Jeśli chodzi o wyposażenie analizowanych pływalni to spośród 30 analizowanych obiektów:

- 28 posiadało basen sportowy o długości 25 m (Bydgoszcz – wszystkie 10 pływalni krytych; Grudziądz – wszystkie 3 pływalnie kryte, Inowrocław – wszystkie 2 pływalnie kryte oraz basen zewnętrzny; Toruń – wszystkie, w tym 9 pływalni krytych i 1 basen zewnętrzny; Włocławek – wszystkie 2 pływalnie kryte). Na dzień sporządzania dokumentu żadne z miast nie posiadało basenu sportowego o długości 50 m.
- 10 posiadało basen rekreacyjny (Bydgoszcz – 1, Grudziądz – 2, w tym jeden na terenie basenu zewnętrznego, Inowrocław – 3, w tym jeden na terenie basenu krytego, basenu krytego z sezonowym basenem zewnętrznym oraz na terenie basenu zewnętrznego, Toruń – 2, w tym jeden na terenie basenu krytego oraz zewnętrznego, Włocławek – 2)
- 10 posiadało baseny dedykowane dla dzieci, w postaci brodzików. Każde z miast na swoim terenie posiadało przynajmniej 1 basen wyposażony w nieckę dla najmłodszych dzieci (Bydgoszcz – 3, Grudziądz – 1, na terenie basenu zewnętrznego, Inowrocław – 3, w tym jeden na terenie basenu krytego, basenu krytego z sezonowym basenem zewnętrznym oraz na terenie basenu zewnętrznego, Toruń – 2, w tym jeden na terenie basenu krytego oraz zewnętrznego, Włocławek – 1)
- 13 posiadało na wyposażeniu saunę (Bydgoszcz – 6, Inowrocław – 2, Toruń – 3, Włocławek – 2). Żaden z obiektów zlokalizowanych na terenie miasta Grudziądz nie posiadał na wyposażeniu sauny.
- 7 wyposażone było w jacuzzi (Bydgoszcz – 3, Inowrocław – 2, Toruń – 2). Żaden z obiektów na terenie miasta Grudziądz oraz Włocławek nie posiadał na wyposażeniu jacuzzi.
- 7 wyposażone było w inne atrakcje, np. w postaci zjeżdżalni (Bydgoszcz – 3, Inowrocław – 2, Toruń – 2, Włocławek – 2)

Lodowiska

Z informacji uzyskanych z urzędów miast wynika, iż wszystkie analizowane miasta posiadały bazę sportową, w postaci lodowisk. Łącznie na terenie miast korzystanie z tafli lodowej umożliwiało 10 obiektów tego typu. W większości przypadków były to obiekty sezonowe, w postaci lodowisk odkrytych. Znajdowały się one w 4 miastach. Wyjątek stanowiło miasto Bydgoszcz, gdzie lodowisko sezonowe zlokalizowane było w krytej hali namiotowej. Spośród miast, jedynie Bydgoszcz i Toruń zadeklarowały posiadanie bazy całorocznej, w postaci krytych hal (przy czym miasto Bydgoszcz wskazało jednocześnie, iż obiekt otwarty jest przez 10 miesięcy). W Toruniu znajdowały się 2 obiekty tego typu, w Bydgoszczy 1.

Spośród wskazanych obiektów wszystkie posiadały zaplecze techniczne wyposażone w wypożyczalnię łyżew. Biorąc pod uwagę okres ostatnich 10 lat, większość, bo aż 6 spośród 9 analizowanych lodowisk (nie uwzględnia się tu lodowiska „Mentor Sport” w Toruniu, dla którego nie uzyskano danych w tym zakresie) została zbudowana, bądź zmodernizowana w tym okresie. Najnowszym tego typu obiektem było lodowisko kryte w postaci hali w Bydgoszczy, oddane do użytku w 2018 roku. Wyjątek stanowiły tu 2 lodowiska odkryte zlokalizowane we Włocławku oraz 1 kryte w Toruniu (obiekty starsze, lub niemodernizowane w okresie ostatnich 10 lat). Lodowisko kryte w Toruniu było jednym spośród 10 lodowisk spełniającym wymogi techniczne organizacji imprez międzynarodowych (np. IIHF, ISU).

Tabela. Lodowiska wg typu

Miasto	Lodowisko kryte w postaci hali	Lodowisko kryte w postaci hali namiotowej	Lodowisko odkryte	Lodowisko odkryte zadaszone
Bydgoszcz	1	1		
Grudziądz			1	
Inowrocław			1	
Toruń	2		1	1
Włocławek			2	
Razem	3	1	5	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Hale sportowe i sportowo-widowiskowe

Zgodnie z informacjami przekazanymi z analizowanych miast, w każdym z nich zlokalizowanych było przynajmniej kilka hal sportowych lub sportowo-widowiskowych. Największą liczbę takich obiektów wykazało miasto Bydgoszcz (11), przy czym większość z nich pełniła równocześnie rolę hal przyszkolnych, działając przy zespołach szkół oraz szkołach podstawowych. Poza terenami szkół, ważnym miejscem w przestrzeni miasta w zakresie dostępu do analizowanych obiektów sportowych (a tym samym wydarzeń sportowych), jest część nad prawym brzegiem rzeki Brdy, gdzie zlokalizowane są „Artego Arena” oraz „Łuczniczka”. Oby dwa obiekty posiadały dostosowanie techniczne wymagane dla organizacji sportowych imprez międzynarodowych

rozgrywanych w halach – np. w piłce koszykowej, ręcznej, czy siatkowej. Szczególnie rozpoznawalnym obiektem jest „Łuczniczka”, w której niejednokrotnie odbywały się zawody sportowe wysokiej rangi. Duże znaczenie w zakresie bazy sportowej posiadała także hala sportowa zlokalizowana w kompleksie sportowym „Zawisza”. W ujęciu przestrzennym zaznaczało się względnie duże rozproszenie obiektów na terenie miasta. Pozostałe miasta wykazały mniejszą liczbę istniejących hal sportowych i sportowo-widowiskowych. W Grudziądzu funkcjonowało 5 hal, przy czym 3 zlokalizowane były przy placówkach szkolnych. Patrząc na ich rozmieszczenie, występowały one w trzech różnych częściach miasta. Taką samą liczbę wskazało miasto Inowrocław. Jednocześnie wszystkie z wymienionych hal zlokalizowane były poza terenami szkół. Istotne znaczenie dla miasta posiadała hala sportowo-widowiskowa w pobliżu centrum miasta, odznaczająca się wymaganym dostosowaniem technicznym do organizowania zawodów sportowych o randze międzynarodowej. Wykazane hale sportowe skupiały się w głównej mierze w rejonie centrum (z wyjątkiem jednego obiektu). Miasto Toruń przekazało informację w zakresie 3 hal. Wszystkie były także obiektami pozaszkolnymi. Istotną rolę w zakresie możliwości organizowania wydarzeń i imprez sportowych w zakresie wielu dyscyplin sportowych posiadała nowoczesna hala sportowo-widowiskowa „Arena Toruń”, zlokalizowana na obrzeżach centrum miasta. Mimo, iż obiekt ten funkcjonuje dopiero od kilku lat, niemniej był już miejscem rozegrania zawodów sportowych o dużej randze. We Włocławku funkcjonowały z kolei 2 hale sportowo-widowiskowe znajdujące się w bliskim sąsiedztwie. Obiekty te zlokalizowane były poza terenami szkół. Jednym z nich jest „Hala Mistrzów”, spełniająca wymogi techniczne, niezbędne do organizacji imprez sportowych.

Tabela. Hale sportowe i sportowo-widowiskowe spełniające wymogi techniczne organizacji imprez międzynarodowych (np. FIBA, FIVB, EHF)

Nazwa obiektu (placówki)	Miasto
Hala w Zespole Szkół nr 7	Bydgoszcz
Hala w Szkole Podstawowej nr 31	Bydgoszcz
Hala Sportowo-Widowiskowa „Łuczniczka”	Bydgoszcz
Hala "Artego Arena"	Bydgoszcz
Hala Sportowa CWZS „Zawisza”	Bydgoszcz
Hala „Arena Toruń”	Toruń
CSR przy Skarpie	Toruń
Hala Widowiskowo-Sportowa	Inowrocław
Hala Mistrzów	Włocławek

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Siłownie plenerowe

W analizowanych miastach zbadano także dostępność siłowni zewnętrznych. Łącznie jest ich 72, ale zdecydowana większość funkcjonuje w Bydgoszczy (30) i Toruniu (29), w pozostałych miastach są to zaledwie pojedyncze obiekty (w Inowrocławiu jest ich 6, w Grudziądzu – 4, we Włocławku – 3).

Przyjęto się, że jest to rodzaj infrastruktury dedykowanej zwłaszcza osobom starszym, choć w praktyce nie ma żadnych ograniczeń w ich wykorzystaniu przez wszystkie pokolenia (często są nawet lokalizowane w sąsiedztwie placów zabaw lub terenów sportowych, co ułatwia integrację międzypokoleniową). Jest to rodzaj infrastruktury dosyć intensywnie rozwijanej w ostatnich latach, choć ich liczba w analizowanych miastach jest bardzo zróżnicowana i z pewnością w Grudziądzu, Inowrocławiu i Włocławku należy spodziewać się silnej presji społecznej na rzecz zwiększania liczby tych obecnie nielicznych obiektów (zwiększania liczby obiektów nie można wykluczyć także w tych miastach, gdzie już obecnie jest ich stosunkowo dużo – tym bardziej, że to zagospodarowanie nie wymaga dużej zajętości przestrzeni).

Ogrody zoologiczne, botaniczne i tereny służące rekreacji

Jednym z aspektów oceny jakości życia w miastach, jest także analiza obiektów i przestrzeni służących aktywnemu spędzaniu wolnego czasu. Nie są to strictly usługi w rozumieniu używanym w niniejszej analizie, ale z punktu widzenia rozwoju społecznego mieszkańców pełnią istotne zadania i wykazują analogie do placówek usługowych, bo ich urządzenie i utrzymanie należy do zadań własnych samorządów i są powszechnie traktowane jako immanentny składnik kształtowania wysokiej jakości życia (na równi z dostępem do placówek usługowych).

Znaczenie tych obiektów i przestrzeni dla poszczególnych grup pokoleniowych jest zróżnicowane i służą one realizacji różnego rodzaju aktywności przez różne grupy wiekowe (na tym też polega ich główna rola – są przestrzenią dla realizacji różnego rodzaju aktywności). Zazwyczaj przyjmuje się, że największe zapotrzebowanie na tego rodzaju infrastrukturę wykazują rodziny z małymi dziećmi oraz osoby starsze, ale w ostatnich latach wraz ze wzrostem dbałości o kondycję fizyczną także wśród osób aktywnych zawodowo, obserwuje się coraz większe ich wykorzystanie przez osoby aktywne zawodowo (na przykład do joggingu, jazdy rowerem, ćwiczeń).

Na potrzeby niniejszej analizy rozpoznano obecność w przestrzeni miast ogrodów zoologicznych, ogrodów botanicznych i urządzonych terenów zielonych.

Ogrody zoologiczne i botaniczne nie są przestrzeniami służącymi rozwojowi aktywności fizycznej, ale wpływają na rozwój społeczny poprzez np. popularyzację wiedzy, służą też atrakcyjnemu spędzaniu wolnego czasu. Na terenie analizowanych miast funkcjonują następujące obiekty tego typu:

- Bydgoszcz - Ogród Zoologiczny wraz z Akwariem i Terrarium (ul. Gdańska - na terenie Parku w Myślęcinku),
- Bydgoszcz - Ogród Botaniczny (ul. Gdańska - na terenie Parku w Myślęcinku),
- Grudziądz - Ogród Botaniczny (Nad Trynką - pomiędzy ulicami Bema a Armii Krajowej),
- Toruń - Ogród Zoobotaniczny (ul. Bydgoska).

Warto zauważyć, że w przestrzeni miast są to obiekty relatywnie duże i zazwyczaj pełnią także ważne funkcje środowiskowe. Ich obecność wpływa więc korzystnie na warunki życia w wielu aspektach. W badaniu ankietowym wskazano, że w okresie najbliższych 5 lat wszystkie te obiekty zostaną rozbudowane i przewiduje się poprawę ich wyposażenia, a więc ich rola w pełnieniu funkcji rekreacyjnych dodatkowo się wzmocni.

Kwalifikacja zagospodarowanych terenów zieleni przydatnych dla aktywności fizycznej nie jest jednoznaczna, ponieważ nie jest to obiektywnie wydzielana forma zagospodarowania terenu. W analizie punkt wyjścia stanowiły bardzo obszerne dane dotyczące terenów zieleni, przekazane przez poszczególne miasta, które jednak podlegały weryfikacji mającej na celu wyeliminowanie przestrzeni zbyt małych lub położonych w lokalizacjach uznanych (ze względu na sąsiedztwo) za obiektywnie mało przydatne dla aktywności i atrakcyjnego spędzania wolnego czasu.

Wyniki analiz wskazują, że szczególnie duże znaczenie mają zwarte tereny zajmujące duże powierzchnie. Według informacji przekazanych przez miasta, funkcjonują w nich następujące tereny o powierzchni co najmniej 10 ha:

- Bydgoszcz – park Myślęcinek – ok. 830 ha
- Inowrocław – Park Solankowy – ok. 75 ha
- Toruń – Park Miejski na Bydgoskim Przedmieściu – ok. 28 ha
- Bydgoszcz – park nad Starym Kanałem Bydgoskim (część I) – ok. 23 ha
- Toruń - Park Tysiąclecia – ok. 19 ha
- Bydgoszcz – park nad Starym Kanałem Bydgoskim (część II) – ok. 16 ha
- Włocławek - Park im. Henryka Sienkiewicza – ok. 15 ha
- Bydgoszcz – teren Doliny Śmierci – ok. 14 ha
- Bydgoszcz – parki przy ul. Modrzewiowej (im. Zbigniewa Żafuskiego i skwer Andrzeja Brończyka) – łącznie ok. 14 ha
- Bydgoszcz – park w rejonie ulic Romanowskiej, Matki Teresy z Kalkuty, Akademickiej – ok. 10 ha
- Toruń - Błonia Nadwiślańskie przy Parku Miejskim – ok. 10 ha
- Toruń – zieleniec w rejonie ulic Bydgoska – Mickiewicza – ok. 10 ha

Są to przestrzenie wykorzystywane często przez mieszkańców całych miast – nie mają znaczenia wyłącznie lokalnego. W każdym z miast znajduje się także duża liczba terenów różnego rodzaju, o różnym charakterze zagospodarowania, ale generalnie wpisujących się w ogólną ideę ich wykorzystania przez mieszkańców najbliższego sąsiedztwa. Łącznie w miastach stwierdzono obecność 150 tego typu terenów.

Toalety publiczne

Na terenie analizowanych miast znajdowały się 33 obiekty pełniących funkcje toalet publicznych (szaletów miejskich), rozumianych jako niezależnych obiektów sanitarnych o charakterze ogólnodostępnym. Najwięcej obiektów tego typu funkcjonowało na terenie Torunia (13 obiektów) oraz Bydgoszczy (10 obiektów). 4 toalety publiczne funkcjonują w Inowrocławiu i po 3 we Włocławku i Grudziądzu. Obiekty te towarzyszą najczęściej przestrzeniom publicznym w postaci terenów zielonych, parków, skwerów, bulwarów lub ważnego placu miejskiego. Często też, jak w Toruniu, towarzyszą infrastrukturze transportu publicznego (lokalizacja przy węzłach transportu publicznego – pętle autobusowe). Poza kilkoma wyjątkami są infrastrukturą przypisaną do centrów miast. Wspomnianymi wyjątkami są obiekty w Inowrocławiu służące obsłudze użytkowników tężni i parku uzdrowskiego oraz w Bydgoszczy i w Toruniu, gdzie na

dużych satelitarnych względem śródmieścia osiedlach funkcjonują tradycyjne centra handlowe i tereny zielone pełniące funkcje centralne dla tych osiedli (np. Błonie, Leśne w Bydgoszczy; Wrzosa, Rubinkowo, Podgórz w Toruniu). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że wszystkie budynki użyteczności publicznej, w tym budynki obsługi bankowej, handlowej i usługowej o powierzchni użytkowej powyżej 100 m² powinny być wyposażone w ogólnodostępny ustęp⁵.

Systemy rowerów miejskich

W ostatnich latach obserwuje się coraz większe zainteresowanie systemami roweru miejskiego, które są postrzegane jako szybki i ekonomiczny środek transportu w ruchu lokalnym. W dużym stopniu jest to wynikiem promowania ze strony mediów, co powoduje oczekiwania ze strony mieszkańców na rzecz rozwoju systemów na terenie ich miast. Systemy te stanowią w pewnych aspektach alternatywny rodzaj komunikacji dla uciążliwego ruchu samochodowego. Szczególnie duże zainteresowanie tym systemem wychodzi od strony dużych miast, które w ten sposób starają się poniekąd wyjść naprzeciw problemowi kongestii głównych arterii komunikacyjnych. Takim systemom sprzyja dobra dostępność, gdyż po pierwsze ponoszone przez użytkowników koszty są nieduże, a po drugie ich zasięgi są regularnie zwiększane, poprzez lokalizowanie nowych stacji wraz ze zwiększaniem liczby rowerów. Miasta zachęcają w ten sposób mieszkańców do powszechnego korzystania z tego środka komunikacji.

W województwie kujawsko-pomorskim takie systemy prowadzone są w dwóch miastach – Bydgoszczy (Bydgoski Rower Aglomeracyjny 2018-2020 „BRA”) i Toruniu (Toruński Rower Miejski „TRM”). Pierwszy z wymienionych obejmuje 53 stacje rowerowe, z których istnieje możliwość równoległego wypożyczenia 560 rowerów. W przypadku systemu TRM, użytkownicy mają do dyspozycji 30 stacji, do których podpiętych jest 335 rowerów. Obydwa systemy funkcjonują w okresie od wiosny do jesieni – począwszy od marca, aż do października/listopada. Zgodnie z przekazanymi informacjami, oba miasta planują dalszą rozbudowę „rowerów miejskich” o nowe stacje, a także związane z nią zwiększenie liczby rowerów. Uwagę zwraca bardzo duża planowana skala rozbudowy obu systemów – odpowiednio o 25 nowych stacji w Bydgoszczy i o 40 nowych stacji w Toruniu. Zwiększeniu ulegnie również liczba rowerów możliwych do wypożyczenia – odpowiednio o ok. 250 sztuk w Bydgoszczy i o 65 sztuk w Toruniu. Na podstawie planowanych przez miasta inwestycji można ocenić, iż systemy roweru miejskiego spotkały się w nich z dużym zainteresowaniem wśród mieszkańców, o czym świadczą również dane odnośnie liczby wypożyczeń, publikowane przez strony Miast. Jeżeli chodzi o BRA, to od momentu uruchomienia (2015r.), do końca 2017r. z systemu skorzystano ponad 1,3 mln razy, natomiast w przypadku TRM, od momentu uruchomienia (2014r.), do końca 2017r. skorzystano ponad 500 tys. razy. Dla prawidłowego funkcjonowania omawianych systemów bardzo ważne jest także przygotowanie niezbędnej infrastruktury technicznej, w postaci ścieżek rowerowych, czy wydzielonych kontrapasów oraz dostosowywanych do ruchu rowerowego skrzyżowań, czy wiaduktów drogowych, tak aby użytkownicy mogli bezpiecznie poruszać się po miastach.

Według informacji przekazanych z pozostałych jednostek, miasta Inowrocław, Grudziądz oraz Włocławek w najbliższym czasie nie planują utworzenia systemu roweru miejskiego.

⁵ § 84. Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie

4

Ocena dostępności usług publicznych dla grup pokoleniowych i grup specjalnych

Analizowane zagadnienia zostały przedstawione na następujących mapach zamieszczonych w tomie 2 opracowania

- Dostępność piesza do placówek opieki żłobkowej (str. 139)
- Dostępność piesza do placówek przedszkolnych (str. 140)
- Dostępność piesza do szkół podstawowych (str. 141)
- Dostępność piesza do placówek wsparcia dziennego dla dzieci (realizujących zadania określone w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej) (str. 142)
- Dostępność piesza do placówek podstawowej opieki zdrowotnej (str. 143)
- Dostępność piesza do miejsc, w których świadczona jest opieka pediatryczna (str. 144)
- Dostępność drogowa do miejsc, w których świadczona jest nocna i świąteczna pomoc lekarska (str. 145)
- Dostępność piesza do placówek, w których dostępni są w ramach świadczeń NFZ lekarze co najmniej 3 specjalności (str. 146)
- Dostępność piesza do placówek kultury (str. 147)
- Dostępność piesza do ogólnodostępnych boisk programu „Moje Boisko – Orlik 2012” (str. 148)
- Dostępność piesza do siłowni zewnętrznych (str. 149)
- Lincea na tle przystanków komunikacji publicznej (str. 150)
- Technika na tle przystanków komunikacji publicznej (str. 151)
- Szkoły branżowe na tle przystanków komunikacji publicznej (str. 152)
- Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów na tle przystanków komunikacji publicznej (str. 153)
- Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów kluczowych dla osób starszych (str. 154)
- Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów kluczowych dla osób starszych na tle przystanków komunikacji publicznej (str. 155)
- Synteza dostępności usług publicznych kluczowych dla „młodych rodzin” (str. 156)
- Synteza dostępności usług publicznych kluczowych dla „seniorów” (str. 157)

Ocena dostępności do usług realizowanych w pobliżu miejsca zamieszkania i zwyczajowo dostępnych w ruchu pieszym

Jednym z kluczowych aspektów oceny dostępności usług w ujęciu pokoleniowym jest analiza udziału mieszkańców zamieszkujących w pobliżu miejsca realizacji usług. Zamieszkiwanie w niedalekiej odległości od placówki obsługi ludności znacznie ułatwia dostępność, czyniąc ją niezależną od komunikacji publicznej czy konieczności dojazdu za pomocą samochodu (a więc także tańszą), a jednocześnie umożliwiającą dostęp osobom wykazującym problemy z mobilnością, jak też na przykład pozwalającą na samodzielne dojście dzieciom i młodzieży. Bez wątplenia jest to więc czynnik poprawiający jakość życia w danej lokalizacji. Przy takim założeniu, miasta osiągające wyższe wskaźniki należy uznać za zapewniające korzystniejsze warunki zamieszkania wynikające z rozmieszczenia usług lub też inaczej ujmując – za posiadające lepiej rozwiniętą sieć placówek usługowych.

Analizę przeprowadzono przy założeniu dostępności obiektów w ruchu pieszym. Wykorzystano informację o sieci dróg, chodników, ciągów pieszo-jezdnych i pozostałej tego typu infrastruktury, która zapewnia możliwość swobodnego poruszania się w ruchu pieszym i jest do tego celu wykorzystywana. Są to więc odległości bardzo zbliżone do stanu rzeczywistego i nawet jeśli uwzględni się pewną skalę możliwych błędów lub przekłamań (niemożliwą do wyeliminowania w pełni przy tak rozbudowanej sieci) to uzyskane wyniki należy uznać za bardzo rzetelne.

Podstawowym założeniem całego opracowania jest różnicowanie dostępności w zależności od rodzaju usług istotnych dla danej grupy odbiorców. Dlatego też powyższą analizę przeprowadzono dla wybranych rodzajów usług – uznanych za istotne dla kształtowania jakości życia konkretnych grup pokoleniowych, w stosunku do zamieszkania tych grup. Jak wykazano we wcześniejszej części opracowania, rozkład przestrzenny ludności według wieku jest w każdym z miast dosyć silnie zróżnicowany, a więc nie można uznać za wystarczające wykonanie analizy odniesionej do ludności ogółem lub analizy równomierności rozmieszczenia placówek w przestrzeni miasta (w oderwaniu od rozmieszczenia ludności miast).

Dobór analizowanych usług był uwarunkowany przede wszystkim znaczeniem konkretnej usługi dla danej grupy, ale także dostępnością danych zarówno w zakresie usług jak i rozmieszczenia ludności - np. dane dotyczące liczby ludności w danej lokalizacji udostępnione zostały dla grup 5-letnich⁶ (stąd np. badanie dostępności do pediatrów nie mogło dotyczyć rzeczywistej grupy docelowej czyli ludności do lat 17, ale musiało być wykonane dla grupy do lat 19). Powyższe ograniczenia w dostępności danych mają zwłaszcza istotne znaczenie dla grup żłobkowych, przedszkolnych i szkolnych, gdzie próba dostosowania wieku grup docelowych do przedziałów, w których udostępniono dane, wiąże się z istotnymi przekłamaniami. Między innymi z tego powodu część usług adresowanych dla młodszych grup wiekowych przeanalizowano w odniesieniu do rozmieszczenia ludności w wieku 0-39 lat. Taki przedział należy utożsamiać z „młodymi rodzinami”, w skład których wchodzi zarówno dzieci żłobkowe, przedszkolne i szkolne jak i ich rodzice, dla których dostępność do usług z których korzystają ich dzieci jest również bezpośrednim wyznacznikiem jakości ich życia (np. ze względu na odprowadzanie dzieci do tych placówek). Podejście „rodzinne” jest szczególnie uzasadnione w przypadku posiadania więcej niż jednego dziecka, co wiąże się często z jednoczesnym korzystaniem

⁶ 0-4, 5-9, 10-14, itd.

młodych członków rodziny z usług adresowanych dla różnych grup, ale także z pewną sekwencją w korzystaniu z usług – to znaczy korzystaniu przez młodsze dziecko z tych samych placówek, z których korzystało starsze rodzeństwo, tyle tylko że z pewnym przesunięciem czasowym. W takiej sytuacji rodzice są związani z daną placówką przez znacznie dłuższy okres, niż wynikałoby to tylko z okresu korzystania przez pojedyncze dziecko.

Analizie poddano w szczególności następujące usługi publiczne przeanalizowane w odniesieniu do:

a) rozmieszczenia ludności w wieku 0-39 lat:

- opieka żłobkowa
- edukacja przedszkolna
- edukacja szkolna na poziomie podstawowym
- instytucje kultury deklarujące prowadzenie zajęć dla dzieci i młodzieży

b) rozmieszczenia ludności w wieku 0 do 19 lat:

- opieka pediatryczna
- boiska zrealizowane w ramach programu „Moje Boisko - Orlik 2012”

c) rozmieszczenia ludności w wieku 5-14 lat:

- świetlice środowiskowe

d) rozmieszczenia ludności w wieku 60 i więcej lat

- podstawowa opieka zdrowotna
- koncentracja lekarzy specjalistów (za punkt odniesienia przyjęto przychodnie, w których przyjmuje co najmniej 3 lekarzy różnych specjalności)
- instytucje kultury deklarujące prowadzenie zajęć dla seniorów
- siłownie zewnętrzne

e) ludności ogółem

- podstawowa opieka zdrowotna
- koncentracja lekarzy specjalistów (za punkt odniesienia przyjęto przychodnie, w których przyjmuje co najmniej 3 lekarzy różnych specjalności)
- instytucje kultury

Tabela. Udział mieszkańców miast zamieszkujących w trzech strefach odległościowych od analizowanych usług

Zagadnienie		Bydgoszcz	Grudziądz	Inowrocław	Toruń	Włocławek
1	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od placówki opieki żłobkowej	16,26	6,87	32,27	38,84	25,44
	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od placówki opieki żłobkowej	53,24	15,43	71,73	81,36	69,11
	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od placówki opieki żłobkowej	82,09	25,05	95,41	92,33	82,31
2	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od placówki edukacji przedszkolnej	67,25	74,09	71,08	65,32	68,06
	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od placówki edukacji przedszkolnej	95,16	91,50	92,84	91,09	89,72
	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od placówki edukacji przedszkolnej	97,77	96,05	97,82	95,40	95,15
3	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od szkoły podstawowej	43,46	56,38	45,40	45,61	54,69
	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od szkoły podstawowej	89,34	88,29	92,54	84,00	86,23
	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od szkoły podstawowej	95,29	95,56	98,75	92,94	93,09
4	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od POZ	43,20	46,73	40,05	41,76	47,61
	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od POZ	86,19	80,67	79,85	86,56	85,87
	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od POZ	93,02	91,03	96,70	93,38	93,03
5	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od POZ	45,15	50,33	44,66	46,38	52,93
	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od POZ	88,02	84,40	84,00	90,32	89,19
	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od POZ	94,19	93,36	97,60	95,50	94,86
6	Udział ludności w wieku 0 – 19 lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od pediatry	0,00*	39,36	29,93	34,79	25,69
	Udział ludności w wieku 0 – 19 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od pediatry	0,00*	74,40	78,18	80,16	69,66
	Udział ludności w wieku 0 – 19 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od pediatry	0,00*	85,32	96,28	89,50	88,04
7	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od koncentracji lekarzy specjalistów	28,50	22,18	12,68	17,45	15,27
	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od koncentracji lekarzy specjalistów	64,97	54,80	37,74	63,55	44,55
	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od koncentracji lekarzy specjalistów	81,77	66,84	68,64	84,51	74,81
8	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od placówki kultury	15,18	9,76	25,27	13,98	9,00
	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od placówki kultury	44,79	24,31	53,31	40,58	23,24
	Udział ludności ogółem zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od placówki kultury	63,93	35,99	81,42	64,45	39,73
9	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od placówki kultury deklarującej prowadzenie zajęć dla dzieci i młodzieży	13,49	4,19	25,23	10,07	10,39
	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od placówki kultury deklarującej	41,90	12,27	51,46	32,33	24,20

	prorowadzenie zajęć dla dzieci i młodzieży					
	Udział ludności w wieku 0 – 39 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od placówki kultury deklarującej prowadzenie zajęć dla dzieci i młodzieży	61,76	24,69	79,28	56,16	40,43
10	Udział ludności w wieku 5 – 14 lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od świetlicy środowiskowej	17,95	26,19	18,44	14,30	23,59
	Udział ludności w wieku 5 – 14 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od świetlicy środowiskowej	48,53	63,80	43,56	41,97	53,38
	Udział ludności w wieku 5 – 14 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od świetlicy środowiskowej	71,03	78,38	68,43	62,33	75,90
11	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od placówki kultury deklarującej prowadzenie zajęć dla seniorów	9,41	0,00**	25,12	11,23	6,45
	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od placówki kultury deklarującej prowadzenie zajęć dla seniorów	35,52	0,00**	57,49	36,34	19,61
	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od placówki kultury deklarującej prowadzenie zajęć dla seniorów	58,58	0,00**	80,70	59,08	38,85
12	Udział ludności w wieku 0 – 19 lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od ogólnodostępnego boiska typu „Moje Boisko – Orlik 2012”	19,93	17,31	25,70	26,75	15,17
	Udział ludności w wieku 0 – 19 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od ogólnodostępnego boiska typu „Moje Boisko – Orlik 2012”	57,95	41,31	70,51	67,26	50,99
	Udział ludności w wieku 0 – 19 lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od ogólnodostępnego boiska typu „Moje Boisko – Orlik 2012”	82,79	64,04	86,53	84,09	75,62
13	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 0,5 km od siłowni zewnętrznej	24,59	13,57	18,85	25,97	6,93
	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 1,0 km od siłowni zewnętrznej	62,59	38,41	40,60	71,24	33,66
	Udział ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkującej nie dalej niż 1,5 km od siłowni zewnętrznej	81,09	75,58	55,09	89,35	61,98

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

(*) miasto Bydgoszcz nie przekazało danych, (**) nie zadeklarowano prowadzenia tego typu działalności na terenie miasta Grudziądz

Dla każdej z badanych usług wykonano analizy dla trzech stref odległości: do 0,5 km, do 1,0 km i do 1,5 km. Wprawdzie ocena tak określonych odległości dla poszczególnych grup może być odmienna (np. 1 km jest odległością całkowicie akceptowalną dla młodzieży i dorosłych, ale jest już za duża dla dzieci żłobkowych i może być zbyt duża dla części osób starszych obciążonych problemami zdrowotnymi), to jednak generalnie wyznacza trzy kategorie dostępności:

- strefę swobodnego, komfortowego dostępu dla każdej z grup wiekowych – większości osób poruszających się pieszo przebycie dystansu 0,5 km zajmie około 5-7 minut, małym dzieciom i osobom starszym 10-15 minut,
- strefę w pełni akceptowanej dostępności w ruchu pieszym dla większości osób sprawnych fizycznie, przy czym czas potrzebny na pokonanie dystansu 1,0 km jest wciąż na tyle niewielki (10-15 minut), że nie stanowi istotnego obciążenia; jednocześnie odległość 1,0 km należy uznać za maksymalną zapewniającą dogodną dostępność dla osób starszych i dzieci przedszkolnych,

- strefę maksymalnej akceptowanej odległości przy regularnym korzystaniu z danej usługi; odległość 1,5 km należy uznać za maksymalną, która przy pokonywaniu pieszo nie powoduje dyskomfortu wynikającego z fizycznego zmęczenia i czasu poświęconego na jej przebycie (ok. 20 minut). W praktyce konieczność pokonywania odległości większej od 1,5 km należy już uznać za pewnego rodzaju uciążliwość dla osób sprawnych fizycznie i istotną barierę dla osób starszych, małych dzieci i osób z ograniczeniami ruchowymi wynikającymi na przykład ze stanu zdrowia.

W stosunku do poszczególnych usług uzyskano następujące wyniki analiz:

- Opieka żłobkowa

Ten rodzaj usług najlepiej dostępny jest w Toruniu, gdzie już w strefie do 0,5 km od placówki opieki żłobkowej zamieszkuje prawie 39% ludności w grupie wiekowej 0-39 lat, a w strefie do 1 km – ponad 81% ogółu ludności w tym wieku. Wyraźnie gorsze, choć obiektywnie wciąż bardzo dobre wskaźniki notują miasta Inowrocław i Włocławek – w pierwszym w strefie półkilometrowej zamieszkuje prawie 1/3, a w drugim – prawie 1/4 ogółu ludności analizowanej grupy wiekowej. W przypadku tych trzech miast zdecydowana większość potencjalnie zainteresowanych mieszkańców ma żłobek w zasięgu dojazdu pieszego. W strefie kilometrowej w obydwu miastach notuje się udział około 70%. W Bydgoszczy dostęp bardzo dogodny notuje tylko około 16% ludności, a w strefie odległości kilometrowej zamieszkuje nieco ponad połowa ludności. Oznacza to, że w praktyce dla dużej części mieszkańców miasta dostępność do opieki żłobkowej będzie musiała być realizowana za pomocą transportu samochodowego indywidualnego lub transportu publicznego. W mieście Grudziądz ten rodzaj usług jest zdecydowanie zbyt słabo rozwinięty. W strefie 0,5 km zamieszkuje tylko 7% ludności w wieku 0-39 lat, a w strefie 1 km – tylko 15%; nawet w strefie 1,5 km wskaźnik jest bardzo niski (zaledwie 1/4 mieszkańców) – co bez wątplenia dowodzi zbyt małej liczby placówek w przestrzeni miasta.

- Edukacja przedszkolna

Pod względem dostępu do edukacji przedszkolnej analizowane miasta różnią się w niewielkim stopniu. W strefie odległości 0,5 km zamieszkuje od 2/3 do 3/4 ogółu ludności w wieku do 39 lat (najwyższy wskaźnik w Grudziądzu), ale w strefie 1 km jest to już około lub ponad 90%, a w Bydgoszczy – ponad 95%. Oznacza to, że w każdym z miast sieć placówek opieki przedszkolnej jest dobrze rozbudowana i prawidłowo nawiązuje do rozmieszczenia ludności. Jest to usługa, do której w praktyce zdecydowana większość osób zainteresowanych może dostać się z miejsca zamieszkania pieszo w ciągu maksymalnie kilkunastu minut. Spośród wszystkich analizowanych usług, edukacja przedszkolna jest w badanych miastach potencjalnie najłatwiej terytorialnie dostępna czyli zlokalizowana najbliżej miejsc zamieszkania.

- Szkoły podstawowe

Teoretyczna dostępność szkół podstawowych jest w analizowanych miastach niezbyt zróżnicowana. W strefie 0,5 km odległości najwyższy wskaźnik notują Grudziądz i Włocławek (zamieszkuje tu odpowiednio 56 i 55% ludności w grupie 0-39 lat), a najniższy – Bydgoszcz (43%). W strefie 1 km wskaźniki są bardziej wyrównane – najniższe w Toruniu i Włocławku wynoszą 84 i 86%, ale w pozostałych miastach jest to około 90%. Podobnie jak w przypadku

opieki przedszkolnej, rozmieszczenie placówek szkolnych należy więc uznać za prawidłowe, a zdecydowana większość osób zainteresowanych może się do nich dostać pieszo w ciągu kilkunastu minut. Na uwagę zasługuje fakt, że w strefie 1,5 km zamieszkuje już znacznie ponad 90% zainteresowanej grupy – w Inowrocławiu wskaźnik ten sięga niemal 99%.

- Placówki kultury

Dostępność placówek kultury w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców najlepiej kształtuje się w Inowrocławiu, gdzie 1/4 ogółu ludności zamieszkuje nie dalej niż 0,5 km, a ponad połowa ludności – nie dalej niż 1 km od domu kultury, klubu lub świetlicy osiedlowej. Bydgoszcz i Toruń notują podobne wskaźniki dostępności – w strefie do 0,5 km mieszka około 14-15% ogółu ludności, w strefie do 1 km – ponad 40%, a w strefie do 1,5 km – niespełna 2/3 ogółu mieszkańców. Wskaźniki notowane w Grudziądzu i Włocławku są już jednak zdecydowanie gorsze – w strefie do 0,5 km zamieszkuje tylko co dziesiąty mieszkaniec, w strefie do 1 km – co czwarty, a w strefie do 1,5 km – zaledwie co trzeci. Liczba placówek jest więc zbyt mała dla zapewnienia swobodnej dostępności.

Działające w miastach placówki kultury zostały przeanalizowane także pod względem prowadzonej działalności, dedykowanej dla poszczególnych grup wiekowych - przeanalizowano ofertę dla dzieci młodszych, dzieci starszych, osób dorosłych i dla seniorów.

Największa liczba placówek prowadzi zajęcia dedykowane dla osób dorosłych – są one realizowane niemal we wszystkich instytucjach kultury stąd przedstawione powyżej dane dotyczące dostępności placówek dobrze oddają także możliwość korzystania z ich oferty przez osoby dorosłe. Z powyższych danych wynika, że znaczna część mieszkańców zamieszkuje w odległości zbyt dużej by dostępność można było uznać za dogodną, a tylko niewielka część – w odległości, którą można uznać za komfortową.

Duża liczba placówek prowadzi zajęcia dla dzieci i młodzieży, przy czym z reguły oferowały równocześnie zajęcia dla obydwu tych grup, stąd uznano za zasadne przeprowadzenie analizy łącznej. Podobnie jak w przypadku placówek opieki żłobkowej i edukacyjnych, dostępność obliczono dla grupy utożsamianej z „młodymi rodzinami” (0-39 lat). Najkorzystniejszy wynik zanotowano w Inowrocławiu, gdzie 1/4 ludności tej grupy wiekowej zamieszkiwała nie dalej niż 0,5 km od placówki oferującej zajęcia dla dzieci i młodzieży, a aż połowa – nie dalej niż 1 km (aż 80% nie dalej niż 1,5 km). W Bydgoszczy w strefie 0,5 km zamieszkiwało tylko 13% tej grupy, ale w odległości do 1 km – już nieco ponad 40%. W Toruniu i Włocławku w strefie półkilometrowej zamieszkiwało po 10% potencjalnej grupy docelowej, ale w strefie kilometrowej – w Toruniu około 1/3, a we Włocławku – około 1/4. Dostęp do usług kulturalnych dla dzieci i młodzieży na takim poziomie należy już uznać za stosunkowo niski – w praktyce, dla znacznej liczby potencjalnie zainteresowanych, dom kultury, klub czy świetlica będą już położone zbyt daleko, tym bardziej, że nawet w strefie 1,5 km w Toruniu zamieszkuje tylko 56%, a we Włocławku – tylko 40% ogółu ludności tej grupy. Należy więc przyjąć, że placówek kultury jest zbyt mało bo nawet jeśli większość z nich oferuje program dla dzieci i młodzieży, to nie są dostępne w akceptowalnej odległości. Wskaźniki notowane w Grudziądzu są wyraźnie niższe niż w pozostałych miastach – w strefie do 0,5 km zamieszkuje tylko nieco ponad 4% ludności w wieku 0-39 lat, a w strefie do 1 km – tylko 12% tej grupy.

W Inowrocławiu większość placówek kultury prowadzi zajęcia dla seniorów wskutek czego miasto to notuje najlepszy wskaźnik dostępności zajęć dla tej grupy docelowej. Aż 1/4 ogółu ludności w wieku 60 i więcej lat zamieszkuje nie dalej, niż 0,5 km od placówki kultury prowadzącej zajęcia dla seniorów. W odległości do 1 km zamieszkuje aż 57% ogółu ludności miasta w tym wieku. W odległości do 1,5-km, która jednak może być postrzegana przez część osób starszych jako zbyt duża – zamieszkuje prawie 81% potencjalnej grupy docelowej. Pozostałe miasta notują wskaźniki znacznie niższe. W Bydgoszczy i Toruniu w strefie do 0,5 km zamieszkuje odpowiednio ponad 9 i ponad 11% ludności w wieku 60 i więcej lat, a w strefie 1 km wskaźnik ten w obydwu miastach wynosi po około 36% (także wskaźnik dla strefy 1,5 km jest w obydwu miastach bardzo podobny i wynosi ok. 59%). Wartości notowane przez obydwie miasta wskazują, że usługi kulturalne dla tej grupy nie są powszechnie dostępne choć należy pamiętać, że placówki kultury nie są jedynymi instytucjami z ofertą dla tych odbiorców. Wskaźniki we Włocławku (ponad 6% w strefie 0,5 km i tylko 20% w strefie 1 km) pokazują, że tylko nieliczne osoby starsze mają dostęp do dedykowanej oferty kulturalnej w pobliżu miejsca zamieszkania. W Grudziądzu żadna placówka kultury nie wykazała prowadzenia zajęć dla seniorów.

- Podstawowa opieka zdrowotna

Wszystkie miasta prezentują dobrze rozwiniętą sieć placówek podstawowej opieki zdrowotnej wskutek czego wskaźniki dostępności są w nich bardzo zbliżone i obiektywnie bardzo wysokie. W strefie do 0,5 km mieszka od 40 do 47% ogółu ludności miast, a w strefie do 1 km – od 80 do 86%. Można więc stwierdzić, że zdecydowana większość ludności analizowanych miast ma dobrą lub bardzo dobrą dostępność do tej usługi. Pod względem dostępności podstawowa opieka zdrowotna jest więc porównywalna ze szkołami podstawowymi.

Wskaźniki dostępności ludności starszej do podstawowej opieki zdrowotnej są w każdym z miast nieco wyższe od wskaźników ogólnych (co wskazuje, że placówki te działają w rejonach zamieszkiwanych przez społeczność przeciętnie nieco starszą, niż ogółem w miastach). We Włocławku w strefie do 0,5 km od lekarza POZ mieszka aż 53% ogółu ludności w wieku 60 i więcej lat, a nawet w Inowrocławiu, który pod tym względem wykazuje najniższą wartość – wskaźnik przekracza 44%. W strefie do 1 km od lekarza POZ w Toruniu zamieszkuje nieco ponad 90% ogółu ludności starszej. W Inowrocławiu i Grudziądzu, gdzie wskaźniki są najniższe – wynoszą aż 84%.

- Opieka pediatryczna

W tej dziedzinie danych nie przekazało miasto Bydgoszcz. Spośród pozostałych miast najlepszą dostępność notuje Grudziądz, gdzie prawie 40% mieszkańców w wieku 0-19 lat ma nie dalej niż 0,5 km do placówki świadczącej opiekę pediatryczną w ramach ubezpieczenia NFZ. Nieco gorszy wskaźnik (ok. 35%) notuje Toruń, a wyraźnie gorsze – Inowrocław (prawie 30%) i Włocławek (nieco ponad 1/4). Jeśli jednak uwzględnić odległość 1 km, to najlepsze wskaźniki notują Toruń i Inowrocław, gdzie w strefie tej zamieszkuje aż 80% potencjalnej grupy docelowej. W Grudziądzu jest to niespełna 3/4, a we Włocławku około 70%. Powyższe wskaźniki oznaczają, że zdecydowana większość osób zainteresowanych zamieszkuje w zasięgu dobrej dostępności pieszej – sieć placówek jest regularna i dostosowana do miejsc zamieszkania.

- Lecznictwo specjalistyczne

Badanie dostępności leczenia specjalistycznego przeprowadzono dla placówek, w których dostępni są w ramach świadczeń NFZ lekarze co najmniej 3 specjalności uznanych za kluczowe dla obsługi ludności⁷ (nie uwzględniono pediatrów, stomatologów i lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej). Za grupę docelową uznano wszystkich mieszkańców miast. Najwyższe wskaźniki dostępności zanotowano w Bydgoszczy – w strefie 0,5 km od tego typu placówek zamieszkuje ponad 28% ogółu mieszkańców miasta, a w strefie 1 km jest to prawie 2/3 ogółu mieszkańców. Co ciekawe w Toruniu w strefie 1 km zamieszkuje bardzo podobny odsetek mieszkańców miasta, ale w strefie 0,5 km wskaźnik ten wynosi zaledwie 17% (co prawdopodobnie wynika z faktu, że w Bydgoszczy przychodnie są w większym stopniu lokalizowane wśród zabudowy mieszkaniowej, a w Toruniu w pewnym oddaleniu od niej). W Grudziądzu w strefie 0,5 km zamieszkuje ponad 22% mieszkańców, a w strefie 1 km – wyraźnie ponad połowa (55%). We Włocławku niski jest wskaźnik osób zamieszkujących w bliskim sąsiedztwie (tylko 15%), ale stosunkowo wysoki – w nieco dalszym (ponad 44% zamieszkuje w odległości do 1 km). Najniższe wskaźniki notuje Inowrocław – tylko 13% mieszkańców ma mniej niż 0,5 km do placówki analizowanego typu, a tylko 38% mieści się w strefie 1 km. Podkreślić należy, że analiza wykonana dla tego zagadnienia ma charakter tylko orientacyjny bo równą miarą traktowano tu zarówno niewielkie przychodnie skupiające pojedynczych specjalistów, jak i bardzo rozbudowane przychodnie specjalistyczne, w tym przychodnie przyszpitalne o najczęściej najszerszym spektrum specjalności. Warto też zauważyć, że lecznictwo specjalistyczne należy do usług w przypadku których akceptuje się konieczność dojazdów, a więc fakt, że tak duża część mieszkańców posiada tego typu placówki w bliskim sąsiedztwie niewątpliwie stanowi dodatkową korzyść w kontekście kształtowania jakości życia. Dodatkowo w miastach o relatywnie niedużej powierzchni i relatywnie niezbyt dużej liczbie mieszkańców (do tej kategorii wśród badanych miast należałoby zaliczyć Inowrocław) często nie ma uzasadnienia nadmierne rozpraszanie potencjału – mniejsza liczba placówek jest w pełni wystarczająca, ale w zakresie analizowanych wskaźników skutkuje wyraźnie mniejszymi wartościami.

- Świetlice środowiskowe

Dostępność świetlic środowiskowych przeanalizowano w odniesieniu do grupy wiekowej 5-14 lat, która stanowi zdecydowaną większość potencjalnej grupy docelowej dla tych placówek. Wskaźniki w miastach są silnie zróżnicowane, ale generalnie przyjmują dosyć niskie wartości, co świadczy o stosunkowo słabym stanie rozwoju tego rodzaju usług. W strefie dostępności 0,5 km najwyższe wskaźniki notują Grudziądz i Włocławek – odpowiednio ok. 26 i ok. 24% dzieci i młodzieży w wieku 5-14 lat zamieszkuje nie dalej niż pół kilometra od świetlic środowiskowych. W Inowrocławiu i Bydgoszczy wskaźnik ten wynosi już tylko około 18%, a w Toruniu – poniżej 15%. Wskaźnik dostępności znacznie poprawia się przy uwzględnieniu strefy 1 km – w Grudziądzu w strefie tej zamieszkuje prawie 2/3, we Włocławku ponad połowa, a w Bydgoszczy prawie połowa zainteresowanej grupy. W Toruniu i Inowrocławiu wskaźniki przekraczają 40%. Oznacza to jednak, że znaczna część dzieci i młodzieży ma utrudniony dostęp lub w ogóle jest pozbawiona dostępu do placówek tego typu, gdyż z założenia nie jest to rodzaj infrastruktury, do której odbywa się długie wyprawy bo ze świetlic zazwyczaj korzysta się regularnie, nawet kilka razy w tygodniu. O zbyt małej liczbie tego typu placówek świadczy fakt, że nawet jeśli uwzględni się strefę 1,5 km (która w

⁷ Najczęściej placówki takie skupiają większą liczbę specjalności – zagadnienie to zostało szerzej przeanalizowane w dalszej części opracowania, gdzie wskazano także uwzględnione w analizie specjalności.

tym przypadku jest już zdecydowanie zbyt duża by mogła być uznana za akceptowalną), to tylko w Grudziądzu i Włocławku zamieszkuje w niej ponad 3/4 potencjalnej grupy docelowej – w pozostałych miastach są to wskaźniki bliższe 2/3.

- Siłownie zewnętrzne

Siłownie zewnętrzne są elementem zagospodarowania rekreacyjnego szczególnie dedykowanego dla osób starszych. Powszechnie uważa się, że urządzenia, w które są wyposażane są dostosowane do potrzeb i możliwości osób starszych, a więc umożliwiają im bezpieczną aktywność ruchową. Często artykułowane oczekiwania środowisk seniorów na rzecz tworzenia tego typu infrastruktury dowodzą, że także osoby bezpośrednio zainteresowane dostrzegają przydatność siłowni. Jest to infrastruktura realizowana na większą skalę od zaledwie kilku lat, co częściowo wyjaśnia zróżnicowany stan jej rozwoju w miastach – można oczekiwać, że tam, gdzie obecnie tego typu obiektów brakuje, będą się sukcesywnie rozwijać. Najlepsza dostępność siłowni jest obecnie notowana w Toruniu i Bydgoszczy, gdzie około 1/4 ogółu mieszkańców liczących 60 i więcej lat ma do siłowni zewnętrznej nie dalej niż pół kilometra, a w strefie 1 km zamieszkuje odpowiednio ponad 70 i prawie 63% ludności w tym wieku (w Toruniu w strefie 1,5 km zamieszkuje prawie 90% potencjalnie zainteresowanych). W Inowrocławiu w strefie 0,5 km zamieszkuje niespełna 19%, a w Grudziądzu – niespełna 14% wszystkich osób starszych, ale już w strefie 1 km wskaźniki te się wyrównują na poziomie około 40%. We Włocławku wskaźniki są zdecydowanie najniższe – w bezpośrednim sąsiedztwie (0,5 km) zamieszkuje tylko około 7% ogółu osób starszych, a w strefie 1 km – 1/3 ludności miasta. Warto zauważyć, że w przypadku tego typu infrastruktury, analizowanie dostępności w strefie 1 km wydaje się uzasadnione bo z założenia są to urządzenia przeznaczone dla osób wykazujących podstawową sprawność fizyczną, a dla nich przebycie 1 km nie jest odległością zbyt dużą.

- Boiska typu „Moje Boisko - Orlik 2012”

Dostępność boisk zrealizowanych w ramach programu „Moje Boisko - Orlik 2012” przeanalizowano dla grupy 0-19 lat, w której mieszczą się osoby najczęściej korzystające z tej infrastruktury oraz osoby (najmłodsze), które w ciągu zaledwie kilku lat wejdą do grupy potencjalnie korzystających. Obiekty te najlepiej dostępne są w Toruniu i Inowrocławiu, gdzie w strefie do 0,5 km zamieszkuje ponad 1/4 ogółu ludności w docelowej grupie wiekowej, a w strefie 1 km – około 70%. W Bydgoszczy w strefie 0,5 km mieszka co piąty potencjalnie zainteresowany, w Inowrocławiu i Włocławku odpowiednio 17 i 15%. W strefie 1 km wskaźnik ten w Bydgoszczy wynosi niespełna 58%, we Włocławku wynosi połowę, a w Grudziądzu – ponad 41%. Teoretycznie powyższe wskaźniki mogą oznaczać niezbyt dobrze rozwiniętą sieć obiektów tego typu, ale należy pamiętać, że boiska typu „Orlik” nie są jedynymi obiektami służącymi amatorskiemu czy rekreacyjnemu uprawianiu sportu. Oprócz nich funkcjonuje sieć różnego rodzaju boisk, w tym ogólnodostępnych boisk przyszkolnych o zróżnicowanym charakterze i standardzie. Jednak „Orliki” stały się synonimem bazy nowoczesnej i atrakcyjnej, stąd ich obecność na pewno w większym stopniu sprzyja propagowaniu aktywności fizycznej wśród dzieci i młodzieży, a często zapewnia wyższy komfort i bezpieczeństwo korzystania z bazy sportowej. Dlatego też pośrednio podane powyżej wskaźniki są miarą dostępności bazy powszechnie uważanej za atrakcyjną i nowoczesną.

- Podsumowanie

Przeprowadzona powyżej analiza, wykonana dla tych rodzajów usług publicznych, które mają największy wpływ na kształtowanie jakości życia bo dotyczą zagadnień podejmowanych niemal codziennie lub z bardzo dużą częstotliwością przez dużą część mieszkańców, wskazuje na generalnie dobry stan ich rozwoju, gdyż zdecydowana większość mieszkańców zainteresowanych danym rodzajem usług zamieszkuje w bliskim sąsiedztwie placówek je oferujących, a więc są one dostępne nawet w transporcie pieszym.

Powyższa ogólna pozytywna ocena nie może jednak przesłaniać faktu, że sytuacja poszczególnych miast jest zróżnicowana i w zakresie niemal każdej z analizowanych usług, niektóre z analizowanych miast wykazują sytuację wyraźnie gorszą od liderów w danej dziedzinie. Nie jest celem niniejszego opracowania rangowanie analizowanych miast lub wykazywanie zbyt słabego rozwoju konkretnych usług w konkretnych miastach, ale należy zauważyć, że są to zagadnienia w sposób istotny wpływający na konkurencyjność danego miasta dla zamieszkania, stąd warto dokonać bardziej szczegółowych analiz pozwalających na identyfikację ewentualnych nowych lokalizacji dla placówek, dzięki którym wskaźniki obsługi mogłyby ulec poprawie.

Należy jednak pamiętać, że powyższa analiza objęła tylko część zagadnień istotnych dla kształtowania jakości życia, a te przeanalizowane zbadano wyłącznie w kontekście odległości placówek od miejsca zamieszkania potencjalnych grup docelowych. Jednak w rzeczywistości część usług nie jest realizowana w najbliższej możliwej lokalizacji, ze względu na przykład na brak oczekiwanej oferty, brak miejsc, niesatysfakcjonującą jakość oferowanej w danej lokalizacji usługi, itp. Rzeczywiste wskaźniki dostępności będą więc z pewnością niższe. Jednak nawet przy uwzględnieniu powyższych zastrzeżeń, uzyskane wyniki istotnie różnicują analizowane miasta i przestrzeń w ramach każdego z miast, są więc na pewno ważnym punktem wyjścia dla dalszych analiz.

Ocena dostępności do usług powiązanej z wykorzystaniem transportu publicznego

Wcześniej rozdział poświęcono usługom, które z założenia cechują się dużą liczbą placówek, a więc są stosunkowo powszechne w przestrzeni miast, co z kolei powoduje, że duża część mieszkańców zamieszkuje w ich bliskim sąsiedztwie, dzięki czemu są dostępne w ruchu pieszym. Jednak wśród usług o podstawowym znaczeniu w codziennym funkcjonowaniu miejskiej społeczności, są także usługi cechujące się mniejszą liczbą placówek, a więc w założeniu są trudniej dostępne w przestrzeni miast. Niniejszy rozdział poświęcony będzie dostępności dwóch tego typu usług – szkolnictwu na poziomie ponadpodstawowym oraz specjalistycznej służbie zdrowia. W przypadku obydwu usług, po pierwsze liczba placówek nie jest na tyle duża, by zapewnić powszechną dostępność w pobliżu miejsca zamieszkania, a po drugie – decydującym czynnikiem decydującym o wyborze miejsca korzystania z tych usług nie zawsze jest odległość do placówek. W przypadku specjalistycznej służby zdrowia ważnym czynnikiem jest czas oczekiwania do lekarza (zróżnicowany między placówkami), renoma danej placówki, możliwość wykonania dodatkowej diagnostyki, godziny otwarcia, itp. W przypadku szkół ponadpodstawowych preferencje wiążą się z głównie z typem placówki (liceum, technikum, branżowa), jej specjalnością (technika i szkoły branżowe) oraz renomą placówki powiązaną z jakością kształcenia. Dlatego też przyjęto się, że w przypadku szkolnictwa ponadpodstawowego oraz leczenia specjalistycznego, niezbędnym

warunkiem korzystania z tych usług jest ich dostępność za pośrednictwem transportu publicznego – warunkująca możliwość dostania się do tych placówek z różnych części miasta. Wprawdzie, jak wykazano w poprzednim rozdziale, w przestrzeni miast znajduje się duża liczba placówek, w których dostępni są lekarze specjaliści, a więc stosunkowo duża część mieszkańców jest w stanie załatwić szereg potrzeb w tej dziedzinie w pobliżu miejsca zamieszkania, bez potrzeby dojazdów, ale z powodów opisanych powyżej, także to zagadnienie przeanalizowano w kontekście dostępności za pomocą transportu publicznego.

W przypadku obydwu usług, dostępność do nich oceniono poprzez porównanie lokalizacji placówek z lokalizacją przystanków transportu publicznego, wokół których wyznaczono 500 m strefę dostępności. Analizując rozmieszczenie placówek w relacji do przystanków przeanalizowano także liczbę linii obsługujących te przystanki, gdyż przyjęto założenie, że większa liczba linii oznacza możliwość bezpośredniego dotarcia do tych placówek z większej liczby kierunków.

W analizie wykorzystano następującą klasyfikację przystanków: obsługujący 1 linię, obsługujący 2 linie, obsługujący 3-4 linie, obsługujący 5-7 linii, obsługujący 8-17 linii.

Jak wykazano we wcześniejszych rozdziałach opracowania, łącznie w analizowanych miastach jest 77 lokalizacji, w których znajduje się koncentracja co najmniej 3 lekarzy specjalistów (w poszczególnych miastach: Bydgoszcz – 39, Toruń – 17, Włocławek – 9, Grudziądz i Inowrocław – po 6). W każdym z miast identyfikuje się dwie prawidłowości terytorialne w ich rozmieszczeniu – są to szpitale (przychodnie przyszpitalne) oraz centralne (śródmiejskie) części miast. Taka lokalizacja powoduje, że zdecydowana większość placówek jest dobrze dostępna za pomocą transportu publicznego, a jeśli zachodzi konieczność przesiadek, to najczęściej są ku temu dogodne warunki. Wszystkie 77 placówek leży w strefach 500-metrowej odległości od przystanków, niejednokrotnie w bliskim sąsiedztwie znajdują się różne przystanki obsługiwane przez różne linie a w bardzo wielu przypadkach przystanki funkcjonują w bezpośrednim sąsiedztwie wejść do tych placówek. Przychodnie przyszpitalne, nawet jeśli (co typowe dla nowszych szpitali) są lokalizowane peryferyjnie, są obsługiwane przez linie dedykowane właśnie dla zapewnienia dostępności do tych placówek (w takiej sytuacji liczba linii może nie być duża, ale w organizacji transportu dba się o ich skomunikowanie z innymi).

W Bydgoszczy zidentyfikowano 6 placówek, w których dostępnych jest co najmniej 10 specjalistów z analizowanej listy specjalistów (w tym 5 to przychodnie przyszpitalne). Placówka o największej liczbie dostępnych specjalności jest obsługiwana przez leżący w bezpośrednim sąsiedztwie przystanek, obsługiwany przez zaledwie 2 linie. Dla dwóch placówek stwierdzono dostępność z 5-7 linii, dla jednej z 3-4 linii, w jednym przypadku znajdujący się w bezpośrednim sąsiedztwie przystanek jest obsługiwany przez zaledwie 1 linię. Tylko jedna placówka jest obsługiwana przez ponad 8 linii. Z powyższego wynika, że dostępność do analizowanych placówek w Bydgoszczy jest dla części zainteresowanych realizowana albo poprzez przesiadki, albo wiąże się z koniecznością pokonania nieco dłużej odległości z nieco dalej położonych przystanków.

W Toruniu zidentyfikowano 5 placówek, w których dostępnych jest co najmniej 10 specjalistów (w tym 1 to przychodnia przyszpitalna). Jedna z placówek sąsiaduje z przystankiem zaliczonym do grupy przystanków obsługiwanych przez największą liczbę linii (ponad 8), a dodatkowo w bliskim sąsiedztwie

znajdują się kolejne przystanki z dodatkowymi liniami. Trzy placówki leżą w pobliżu przystanków obsługiwanych przez 3-5 linii, a jedna – przez przystanek obsługiwany przez 2 linie. Większość placówek grupujących specjalistów, jest więc dobrze lub bardzo dobrze dostępna.

We Włocławku zidentyfikowano 2 placówki, w których dostępnych jest co najmniej 10 specjalistów (w tym 1 to przychodnia przyszpitalna). Jedna z nich znajduje się w sąsiedztwie przystanku obsługiwanego przez 3-5 linii, a druga przez przystanek obsługiwany przez 2 linie. Obydwie placówki leżą poza głównymi liniami transportu miejskiego, a więc wizyta u specjalisty może wymagać specjalnego planowania podróży i być może przesiadek.

W Grudziądzu zidentyfikowano 2 placówki, w których dostępnych jest co najmniej 10 specjalistów (w tym 1 to przychodnia przyszpitalna). Obydwie znajdują się w sąsiedztwie przystanków obsługiwanych przez 5-7 linii, choć dodatkowo jedna z placówek ma w sąsiedztwie kolejny przystanek z większą liczbą linii. W sieci transportowej miasta obydwie placówki są dobrze dostępne i jeśli będą niezbędne przesiadki, są one łatwo dostępne.

W Inowrocławiu zidentyfikowano 2 placówki, w których dostępnych jest co najmniej 10 specjalistów (w tym 1 to przychodnia przyszpitalna). Obydwie sąsiadują z przystankami obsługiwanych przez 3-4 linie, ale w przypadku jednej z nich w nieco dalszym sąsiedztwie znajdują się przystanki o większej liczbie linii.

W zakresie szkolnictwa ponadpodstawowego przeanalizowano dostępność do liceów, techników i szkół branżowych (efektem analiz są odrębne załączniki mapowe dla tych typów szkół). Z wyjątkiem pojedynczych przypadków, placówki we wszystkich analizowanych miastach mieszczą się w strefie 500 m odległości od przystanków, a te placówki, które są położone poza granicami strefy, najczęściej znajdują się na jej pograniczu. W przypadku tej grupy placówek można mówić o 3 zasadniczych typach lokalizacji: placówki lokalizowane w ścisłych centrach miast, placówki lokalizowane poza centrami (nawet w rejonach peryferyjnych) ale z zapewnionym dostępem za pomocą transportu publicznego, placówki lokalizowane na dużych osiedlach mieszkaniowych z założeniem obsługi przede wszystkim ich mieszkańców (dla zapobieżenia konieczności długich dojazdów). Pierwszy typ najczęściej dostępny jest za pomocą przystanków obsługiwanych przez kilka linii, drugi typ – za pomocą przystanków obsługiwanych przez kilka lub pojedyncze linie, a trzeci typ - często położony jest w pewnym oddaleniu od przystanków.

Z analizy dostępności szkół ponadpodstawowych w transporcie publicznych w poszczególnych miastach wynika, że:

- Bydgoszcz – w mieście działa bardzo duża liczba placówek i w przeciwieństwie do pozostałych analizowanych miast, gdzie szkoły generalnie skupiają się w mniejszej liczbie lokalizacji, szkoły w Bydgoszczy są rozmieszczone w różnych lokalizacjach na terenie miasta (dzięki czemu są łatwiej dostępne lokalnie z terenu osiedli, na których funkcjonują). Dlatego też stosunkowo największa część placówek jest położona nie w bezpośrednim sąsiedztwie przystanków, a przystanki w pobliżu są często obsługiwane przez niezbyt liczne (1-4) linie. Niemniej jednak, zdecydowana większość placówek jest dostępna z przystanków obsługiwanych przez co najmniej kilka linii, w tym szkoły leżące w centrum miasta – są niekiedy dostępne z 2-3 przystanków obsługiwanych przez różne linie. Lepszą dostępność w transporcie notują technika i szkoły branżowe, a gorszą licea, które działają w większej liczbie lokalizacji.

- Toruń – większość szkół w mieście zlokalizowano w równoleżnikowym pasie, rozciągającym się w środkowej części miasta (szkół w ogóle pozbawione są części: północna, skrajnie zachodnia i wschodnia, a na lewym brzegu Wisły szkoły dostępne są tylko w jednej lokalizacji). Ponieważ wspomniany pas pokrywa się z przebiegiem głównych arterii komunikacyjnych miasta, z dużą liczbą linii transportu miejskiego, większość placówek leży w sąsiedztwie przystanków obsługiwanych przez co najmniej kilka linii, choć część szkół – nie w bezpośrednim sąsiedztwie przystanków. Generalnie dostępność należy ocenić wysoko.
- Włocławek – wszystkie działające w mieście szkoły ponadpodstawowe położone są w bezpośrednim lub bliskim sąsiedztwie przystanków obsługiwanych przez kilka linii, w tym niektóre placówki – w sąsiedztwie przystanków zaliczanych w mieście do najlepiej obsłużonych.
- Grudziądz – większość placówek (poza dwoma liceami w południowej części miasta zlokalizowanymi głównie z myślą o obsłudze tutejszych mieszkańców, bez potrzeby podróży do centrum oraz dwiema placówkami w części północno-wschodniej) leży w ścisłym centrum miasta i są dostępne za pomocą kilku linii, często z więcej niż jednego przystanku. Także jedno z liceów funkcjonujących w południowej części miasta jest dogodnie położone w stosunku do przystanków. Szkoły działające na osiedlu Wielkie Tarpno są natomiast położone w dużej odległości od przystanków.
- Inowrocław – poza jedną lokalizacją na Osiedlu Mątwy w skrajnie południowej części miasta, szkoły w Inowrocławiu są generalnie skoncentrowane w części centralnej. Większość placówek jest bardzo dobrze dostępna – niektóre leżą w sąsiedztwie przystanków o największej liczbie obsługiwanych linii.

Podsumowując należy stwierdzić, że dostępność szkolnictwa ponadpodstawowego oraz leczenia specjalistycznego w analizowanych miastach jest w pewnym stopniu zróżnicowana, ale ze względu na specyfikę miast trudno o bezpośrednie porównania i jednoznaczne oceny. Na tle analizowanych miast wyróżnia się Bydgoszcz, gdzie stosunkowo duża liczba placówek z zakresu obydwu rodzajów usług, została zlokalizowana poza centralną częścią miasta, w ramach osiedli, tak by stworzyć mieszkańcom możliwość realizacji potrzeb w pobliżu miejsca zamieszkania, bez potrzeby dojazdów, które ze względu na wielkość miasta, są w tym przypadku najbardziej uciążliwe. W pozostałych miastach obsługa mieszkańców w tych dziedzinach, w większym stopniu opiera się na placówkach funkcjonujących w centrach miast, co może być rozwiązaniem efektywnym jeśli zapewni się sprawny system transportu publicznego, uwzględniający taki model obsługi. Bez wątplenia, zdecydowana większość analizowanych placówek we wszystkich miastach jest dobrze dostępna za pomocą transportu publicznego, a więc można przyjąć, że dostępność do tych kategorii usług, które wymagają korzystania z transportu, jest dobra.

Dostępność specjalistycznej opieki lekarskiej kluczowej dla osób starszych

Zagadnieniem analizowanym w świetle usług istotnych dla osób starszych była identyfikacja miejsc koncentracji opieki specjalistycznej istotnej dla tej grupy wiekowej. Uznano, że szczególnie pożądana dla osób starszych jest możliwość skorzystania z konsultacji, podjęcia leczenia z zakresu geriatricznej, kardiologii, rehabilitacji i fizjoterapii, reumatologii, onkologii, okulistyki. Uwzględniono jedynie lokalizacje, w których znajdowało się minimum 4 lekarzy różnych

wspomnianych wcześniej dziedzin medycyny. Należy jednak wspomnieć, iż metoda ta miała jedną zasadniczą wadę. W sytuacji, gdy istniał kompleks różnych budynków, w których oferowane były różne świadczenia medyczne (położone blisko siebie, ale różniących się punktami adresowymi) wówczas miejsca te jeśli liczba lekarzy różnych specjalności była mniejsza niż 4, nie były wykazywane. I tak, na terenie analizowanych miast zidentyfikowano 22 miejsca koncentracji opieki specjalistycznej szczególnie istotnej dla osób starszych. Najwięcej tego typu miejsc znajdowało się na terenie Bydgoszczy (10). W Toruniu ich liczba wynosiła 6, we Włocławku 3, zaś w Grudziądzu 2. Najmniejszą liczbą miejsc koncentracji cechowało się natomiast miasto Inowrocław, na terenie którego zidentyfikowano jedną taką placówkę. Spośród 22 miejsc, połowę z nich stanowiły placówki szpitalne (Bydgoszcz - 6, Włocławek - 2, Grudziądz - 1, Inowrocław -1, Toruń – 1). Decydujący wpływ na wydzielenie miejsc koncentracji opieki specjalistycznej miały takie dziedziny medycyny jak fizjoterapia wraz z rehabilitacją, okulistyka oraz kardiologia.

Waloryzacja przestrzeni miast pod względem dostępności usług kluczowych dla „młodych rodzin” i „seniorów”

Jedną z form syntezy zróżnicowania dostępności przestrzeni miast dla grup pokoleniowych jest waloryzacja przestrzeni miast pod względem dostępności do usług kluczowych dla jakości życia dwóch grup pokoleniowych uznanych za newralgiczne w funkcjonowaniu miast, to jest: grupy młodych rodzin oraz grupy seniorów. Waloryzację przeprowadzono w ujęciu jednostek struktury przestrzennej miasta w oparciu o rozmieszczenie placówek usługowych, które zostały uznane za najważniejsze dla kształtowania jakości życia obydwu grup. Podstawą klasyfikacji była liczba i zróżnicowanie dostępnych w danej jednostce placówek usługowych.

W toku identyfikacji usług najważniejszych dla kształtowania jakości życia obydwu grup stwierdzono, że wprawdzie rodzaje tych usług są zbliżone, ale decydujące znaczenie mają różne ich aspekty, dedykowane dla danej grupy (np. dla obydwu grup za istotne uwarunkowanie uznano dostępność opieki lekarskiej, ale o ile dla młodych rodzin przeanalizowano dostępność gabinetów pediatrów i gabinetów POZ, to dla seniorów – gabinetów POZ i koncentracje wybranych lekarzy specjalistów, uznanych za najważniejszych dla tej grupy; z zakresu infrastruktury aktywności fizycznej dla młodych rodzin przeanalizowano dostępność boisk, basenów i lodowisk, podczas gdy dla seniorów – siłowni zewnętrznych i basenów).

Tabela. Rodzaje usług, których dostępność uznano za kluczową dla oceny jakości życia „młodych rodzin” i „seniorów”

„młode rodziny” (ludność w wieku 0-39 lat)	„seniorzy” (ludność w wieku 60 i więcej lat)
Opieka żłobkowa i wychowanie przedszkolne Edukacja Opieka lekarska Placówki rozwoju społecznego Infrastruktura aktywności fizycznej	Opieka lekarska Kultura i integracja społeczna Infrastruktura aktywności fizycznej Działalności opiekuńcze

Źródło: Opracowanie własne

Teoretycznie ułomnością zastosowanej stosunkowo prostej metody, polegającej na agregacji obiektów wg jednostek, jest większa szansa osiągnięcia wysokich wskaźników przez jednostki duże powierzchniowo, jednak osiągnięte wyniki wskazują, że wysokie lokaty uzyskało także wiele jednostek stosunkowo małych. Wśród jednostek o najlepszych wskaźnikach zaznaczają się jednostki śródmiejskie, w których liczba różnego rodzaju placówek jest duża także ze względów historycznych, bo w przeszłości tradycyjnie stare, centralne części miast były miejscami lokalizacji usług także dla „zewnętrznych” nowszych osiedli, często niedoinwestowanych w zakresie infrastruktury społecznej (obecnie te zapóźnienia rozwojowe są już w znacznej mierze zniwelowane, ale dobre wyposażenie centrów miast w dużą liczbę usług zostało zachowane).

Tabela. Klasyfikacja jednostek struktury miast pod względem stanu wyposażenia w usługi kluczowe dla jakości życia młodych rodzin

dostępność	miasto	Jednostki struktury miast
najwyższa	Bydgoszcz	Bocianowo - Śródmieście - Stare Miasto
	Inowrocław	Uzdrowskie
	Toruń	Bydgoskie
	Toruń	Jakubskie - Mokre
bardzo wysoka	Bydgoszcz	Nowy Fordon
	Włocławek	Śródmieście
	Toruń	Skarpa
	Włocławek	Południe
	Toruń	Staromiejskie
wysoka	Toruń	Rubinkowo
	Inowrocław	Stare Miasto
	Toruń	Chełmińskie
	Bydgoszcz	Szwederowo
	Bydgoszcz	Wyżyny
	Bydgoszcz	Bartodzieje
	Bydgoszcz	Kapuściska
	Włocławek	Zazamcze
	Bydgoszcz	Błonie
	Toruń	Wrzosey
	Włocławek	Wschód Mieszkaniowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Klasyfikacja jednostek struktury miast pod względem stanu wyposażenia w usługi kluczowe dla jakości życia seniorów

dostępność	miasto	jednostki struktury miast
najwyższa	Bydgoszcz	Bocianowo – Śródmieście - Stare Miasto
	Toruń	Bydgoskie
bardzo wysoka	Toruń	Staromiejskie
	Inowrocław	Uzdrowskie
	Bydgoszcz	Nowy Fordon
	Włocławek	Śródmieście
	Inowrocław	Stare Miasto
wysoka	Toruń	Jakubskie - Mokre
	Toruń	Skarpa
	Toruń	Podgórz
	Włocławek	Zazamcze
	Bydgoszcz	Bielawy
	Włocławek	Południe
	Bydgoszcz	Kapuściska
	Bydgoszcz	Wyżyny
	Bydgoszcz	Bartodzieje
	Bydgoszcz	Szwederowo
	Bydgoszcz	Leśne
	Grudziądz	Lotnisko - Węgrowo - Kobylanka
	Grudziądz	Tarpno
	Toruń	Rubinkowo
	Toruń	Chełmińskie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Jednostki struktury miast o najniższym poziomie wyposażenia w usługi kluczowe dla jakości życia młodych rodzin i seniorów

miasto	Jednostki struktury miast
Bydgoszcz	Brdujście
Bydgoszcz	Smukała - Opławiec - Janowo
Toruń	Czerniewice
Grudziądz	Owczarki
Bydgoszcz	Glinki - Rupienica
Bydgoszcz	Łęgowo Wieś
Bydgoszcz	Piaski
Inowrocław	Szymborze
Włocławek	Wschód Przemysłowy
Włocławek	Zachód Przemysłowy
Włocławek	Rybница
Bydgoszcz	Zimne Wody - Czersko Polskie
Bydgoszcz	Flisy
Włocławek	Wschód Leśny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Wyniki tak przeprowadzonej klasyfikacji jednostek ujawniły bardzo dużą skalę zróżnicowania przestrzeni każdego z miast. Szereg jednostek notuje wskaźniki bardzo niskie. Należy także podkreślić, że większa jest skala dysproporcji pod względem stanu rozwoju usług istotnych dla seniorów, niż dla dużych rodzin (należy przez to rozumieć, że pod względem usług dla seniorów mniejsza liczba jednostek prezentuje dobry poziom rozwoju).

Uwagę zwraca fakt, że w stosunku do rozmieszczenia ludności w miastach, klasyfikacja jednostek struktury wskazuje, że wszystkie jednostki o największej bezwzględnej liczbie mieszkańców oraz największej liczbie ludności starszej – są dobrze wyposażone.

Dostępność nocnej i świątecznej opieki lekarskiej

Nocna i świąteczna opieka zdrowotna jest bezpłatna, nie podlega rejonizacji, można z niej korzystać niezależnie od miejsca zamieszkania w przypadku nagłej choroby lub pogorszenia się stanu zdrowia. Jest to usługa zmienna, wynikająca z organizacji służby zdrowia, a informacje o tym, gdzie można z niej skorzystać dostępne są w przychodniach podstawowej opieki zdrowotnej i w oddziale wojewódzkim NFZ.

Ogółem na terenie pięciu analizowanych miast, w okresie objętym badaniem, znajdowało się 10, miejsc, w których można było skorzystać ze świadczeń nocnej i świątecznej pomocy lekarskiej, w tym najwięcej w Bydgoszczy: 5 miejsc, 2 w Toruniu i po jednym w pozostałych miastach (Włocławku, Grudziądzu i Inowrocławiu).

Przestrzenny rozkład rozmieszczenia punktów świadczeń nocnej i świątecznej pomocy lekarskiej obrazują mapy zamieszczone w tomie drugim do opracowania. Jedna z nich przedstawia dodatkowo dostępność drogową do miejsc świadczeń tej usługi. Celowo wyliczono strefy dostępności drogowej (do 2km, 5km i 10km od miejsca zamieszkania osoby chorej), a nie pieszej jak w przypadku większości pozostałych usług. Założono bowiem, że i tak większość potrzebujących porady lekarskiej dojedzie do tej usługi samochodem, odległość nie jest więc tak bardzo istotna, aczkolwiek mniej lub bardziej czasochłonna w zależności od miejsca realizacji usługi.

Najlepszą dostępnością drogową do miejsc świadczeń nocnej i świątecznej opieki lekarskiej w analizowanym okresie charakteryzowały się dwa miasta: Bydgoszcz i Inowrocław (gdzie większość mieszkańców mieszkała w odległości do 5km od miejsca świadczenia tej usługi), najłabszą Grudziądz (gdzie połowa mieszkańców zamieszkiwała w strefie położonej w odległości 10 km od lekarza udzielającego porad lekarskich nocnych i świątecznych) co nie oznacza, że w następnych latach sytuacja taka się utrzyma, gdyż jak już wspomniano na wstępie jest to usługą zmienna, zależna od systemu opieki zdrowotnej.

Systemy wspierania Seniorów

Z uwagi na starzejące się społeczeństwo, Seniorzy w całej Polsce, a także w dużych miastach objęci zostali specjalnymi programami, które mają podnieść jakość ich życia, obniżyć przynajmniej w minimalny sposób koszty utrzymania i umożliwić korzystanie z usług, które do tej pory ze względu na cenę nie były dla nich tak powszechnie dostępne.

Cztery z badanych miast wprowadziły „własne” systemy wspierania ludzi starszych (Seniorów) za pomocą Kart Seniora, z których najwcześniej wydane funkcjonują zaledwie od końca 2016 roku natomiast Inowrocław planuje w III kwartale 2018 roku wprowadzenie innej formy wsparcia dla Seniorów pn. „Taksówka dla seniorów”. W ramach tej akcji Seniorzy, którzy zamieszkują w Inowrocławiu i ukończyli 70 rok życia będą mogli trzykrotnie w czasie trwania projektu skorzystać z bezpłatnych przewozów taksówką do urzędów, placówek medycznych czy cmentarzy.

Liczba wszystkich wydanych dotychczas Kart Seniora od momentu wprowadzenia systemu do aktualnego stanu na dzień wypełniania ankiety waha się od 3750 do 12503 (jest to liczba wydanych Bydgoskich Kart Seniora 60+). Wszystkie wydane Karty Seniora są imienne i aktualne, nie mają terminu ważności.

Miasta, które wprowadziły na swoim terenie własne Karty Seniora prowadzą na bieżąco na ogólnodostępnych stronach internetowych aktualizację wykazu instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy miejskich Kart Seniora.

Wykaz adresów internetowych stron zamieszczających listę instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy miejskich Kart Seniora:

- <http://www.bydgoszcz.pl/miasto/strefa-seniora/bydgoska-karta-seniora-60/aktualna-lista-znizek/>

- http://www.torun.pl/sites/default/files/pliki/2017/zalaczniki/tks_partnerzy_stan_na_15_12_2017.pdf
- http://grudziadz.pl/uploads/files/KATALOG%20UPRAWNIE%C5%83_3.pdf
- <http://www.wloclawek.pl/pl/artukul/205/4314/wykaz-partnerow-lokalnych>

W większości miast uprawnionymi do korzystania z kart są osoby w wieku 60+, tylko w Toruniu od 65 roku życia.

Posiadacze Kart Seniora mają możliwość korzystania z różnego rodzaju przywilejów na preferencyjnych warunkach z oferty lokalnych punktów partnerskich Kart Seniora w poszczególnych miastach, w tym instytucji miejskich. Seniorzy korzystają ze zniżek procentowych lub kwotowych, m.in. w sferze kultury, turystyki i rekreacji, gastronomii, usług oraz handlu na wybrane usługi/produkty, a także ze specjalnych usług dodatkowych.

Przykładowo, będąc posiadaczem Bydgoskiej Karty Seniora 60+ w 81 miejscach w Bydgoszczy (stan na koniec roku 2017) można było skorzystać ze zniżek oferowanych przez 67 podmiotów (w tym m.in. obiekty sportowe typu baseny, lodowiska, sale fitness, siłownie, biura podróży, hotele, placówki kulturalne, np.: teatry, muzea, punkty usługowe typu optyk, krawiec, różnego rodzaju sklepy (kwaciarnie, księgarnie, jubilerzy), punkty gastronomiczne, transport (wybrane korporacje taksówkarskie), zniżki przy zakupie produktów medycznych nierefundowanych przez NFZ, usług opiekuńczych, różnego rodzaju zabiegów, płatnych badań typu usg, laboratoryjnych, porad lekarskich, usług dietetyka, psychologa (badania zaburzeń pamięci, otępień, depresji), neurologopedy (zaburzenia po udarach mózgu, urazach mózgu), pakietów fizjo i fizykoterapeutycznych, gabinetów stomatologicznych, masażu, zniżki w zakupie transportu medycznego, zajęcia taneczne specjalne dla Seniorów, porady prawne, itp.

Z kolei w Grudziądzu (stan na koniec listopada 2017r.) aż 72 podmioty oferowały posiadaczom Grudziądzkiej Karty Seniora zniżki na zajęcia taneczne, zumbę dla seniorów, pilates, badania słuchu, w sklepach medycznych, przy sprzedaży aparatów słuchowych, środków do pielęgnacji i akcesoriów do aparatów słuchowych oraz urządzeń wspomagających słyszenie, sprzętu medycznego i rehabilitacyjnego, w wybranych sklepach: mięsnych, z art. sportowo-przemysłowymi, artykułami dla zwierząt, artykułami wędkarskimi, ogrodnictwami, przy sprzedaży okien, drzwi, rolet, materiałów budowlanych, maszyn, dystrybucji gazu płynnego, gazowych, pomp ciepła, wszelkiego rodzaju usług, w tym: telekomunikacyjnych (televizja kablowa, transmisja danych, telefonia stacjonarna), weterynaryjnych, zegarmistrzowskich, fryzjersko-kosmetycznych, gastronomicznych, fotograficznych, optycznych i okulistycznych, wodnokanalizacyjnych, centralnego ogrzewania, naprawy pojazdów samochodowych, myjni samochodowych, prania tapicerki, wykładzin i dywanów i inne.

W ramach niektórych programów realizowane są przedsięwzięcia skierowane wyłącznie do Seniorów, m.in.: festyny, koncerty, warsztaty, wykłady, pogadanki, itp.

Tabela. Miejskie Karty Seniora

Miasto	Miasto posiada własny system wspierania seniorów za pomocą Karty Seniora	Nazwa systemu	Data jego wprowadzenia	Przedział wiekowy uprawnionych do korzystania z karty	Liczba wszystkich wydanych kart od momentu wprowadzenia systemu do aktualnego stanu na dzień wypełniania ankiety	Liczba aktualnie czynnych kart wg aktualnego stanu na dzień wypełniania ankiety	Miasto prowadzi aktualizację wykazu instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy miejskiej karty seniora
Bydgoszcz	tak	„Bydgoska Karta Seniora 60+”	uchwała Rady Miasta Bydgoszczy z dnia 26 października 2016 r. oraz Zarządzenie Prezydenta Miasta Bydgoszczy z dnia 31 października 2016	Od 60 lat	12503	Takiej ewidencji Urząd Miasta Bydgoszczy nie prowadzi. Wszystkie wydane karty seniora są czynne i imienne (nie mają terminu ważności).	tak
Grudziądz	tak	Program „Grudziądzka Karta Seniora”	25 stycznia 2017 r.	Od 60 lat	7999	7995	tak
Toruń	tak	„Program Rodzina Razem Toruń dla Pokoleń”	uchwała nr 360/16 Rady Miasta Torunia z dnia 21 lipca 2016 r. Toruńska Karta Seniora wydawana jest od 1 stycznia 2017 r.	Od 65 lat	6279	6263	tak
Włocławek	tak	Włocławska Karta Seniora	1 stycznia 2017	Od 60 lat	3750	3740	tak
Inowrocław	nie	-	-	-	-	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Mieszkańcy badanych pięciu miast, którzy ukończyli 60 rok życia mają również możliwość stania się posiadaczami ogólnopolskiej Karty Seniora, w ramach programu przeznaczonego dla wszystkich Seniorów w wieku 60+ posiadających obywatelstwo polskie, prowadzonego przez Stowarzyszenie MANKO, wydawcę magazynu „Głos Seniora”.

Ogólnopolskie Karty Seniora, podobnie jak i Karty Seniora z poszczególnych miast, uprawniają do korzystania ze zniżek w ramach specjalnych ofert proponowanych przez partnerów Karty Seniora na terenie całego kraju. Patronat honorowy nad Kartą Seniora objęło Ministerstwo Zdrowia.

Wykaz instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy Ogólnopolskiej Karty Seniora można znaleźć na stronie internetowej https://glosseniora.pl/uploads/extra_files//5a37c6afd2b8a.pdf

Niestety ogólnopolskie Karty Seniora już nie są tak powszechnie dostępne jak miejskie Karty Seniora i wyrobienie ich nie jest takie proste, gdyż możliwość wyrobienia ich w urzędzie istnieje tylko na terenie jednego spośród pięciu badanych miast – we Włocławku od 1 stycznia 2017 roku. Liczba wszystkich wydanych tam dotychczas Ogólnopolskich Kart Seniora jest tożsama z liczbą wydanych Włocławskich Kart Seniora. Tylko w tym mieście prowadzona jest na bieżąco na ogólnodostępnej stronie internetowej aktualizacja wykazu instytucji oferujących na terenie miasta zniżki dla posiadaczy Ogólnopolskiej Karty Seniora.

Mieszkańcy pozostałych miast także mogą stać się posiadaczami ogólnopolskiej Karty Seniora. Muszą jednak najpierw pobrać wniosek ze strony internetowej „Głosu Seniora” lub osobiście w biurze Stowarzyszenia w Krakowie i go wypełnić, a Kartę otrzymają pocztą po uiszczeniu opłaty za koszty wysyłki lub mogą ją odebrać sami bezpośrednio w biurze Organizatora w Krakowie. W niektórych miejscowościach w Polsce ogólnopolskie Karty Seniora rozprawdzają również Uniwersytety Trzeciego Wieku czy inne organizacje oraz Urzędy Gmin Partnerskich.

Systemy wspierania Dużych Rodzin

Państwo Polskie prowadzi od 2014 roku program wspierający rodziny wielodzietne za pomocą Karty Dużej Rodziny (na podstawie Ustawy z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny), która wydawana jest w formie tradycyjnej – plastikowej karty i od 1 stycznia 2018 r. karty elektronicznej.

Prawo do posiadania rządowej Karty Dużej Rodziny przysługuje nie tylko obywatelom polskim posiadającym co najmniej troje dzieci, ale także cudzoziemcom zamieszkującym na terenie Polski, posiadającym zezwolenie na pobyt stały lub inny (na podstawie ustawy o cudzoziemcach z 12 grudnia 2013 r.). Rodzice otrzymują takie karty dożywotnio, a dzieci do ukończenia 18 lat lub dłużej - w przypadku młodzieży studiującej.

Od 1 stycznia 2019 roku rządową Kartę Dużej Rodziny otrzymają bezterminowo również rodzice, którzy kiedykolwiek posiadali minimum troje dzieci.

Rządowe karty można bez problemu wyrobić bezpłatnie internetowo lub w punktach obsługi mieszkańców w miastach, gminach (w urzędach miasta, gminy, ośrodkach pomocy społecznej). Wykaz instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy rządowych Kart Dużej Rodziny dostępny jest na stronie rządowej <https://rodzina.gov.pl/duza-rodzina/sprawdz-gdzie-skorzystasz-z-karty-duzej-rodziny>.

Większość miast na swoich stronach urzędów prowadzi aktualizację wykazu instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy rządowej Karty Dużej Rodziny. Poza tym dużo miast oferuje rodzinom wielodzietnym z co najmniej trójką dzieci lokalne Karty Dużej Rodziny, które oferują dodatkowe zniżki przeznaczone wyłącznie dla mieszkańców danego miasta, w ramach specjalnych programów skierowanych dla rodzin wielodzietnych, które mają na celu obniżenie kosztów życia codziennego i ułatwienie dostępu do szeregu dziedzin życia, które do tej pory nie były dostępne dla Dużych Rodzin.

Cztery z pięciu badanych miast posiadają „własne” systemy wspierania Dużych Rodzin za pomocą miejskiej Karty Dużej Rodziny lub wykorzystując kartę rządową, z których najwcześniej wydane funkcjonują od 2012 roku w Toruniu i od 2013 roku w Bydgoszczy. Jedno miasto (Inowrocław) nie posiada własnego systemu wspierania rodzin wielodzietnych w ogóle, a jeszcze inne nie wprowadziło własnych Kart Dużej Rodziny, ale własny program miejski pn. „Włocławska Karta Dużej Rodziny”, w którym wykorzystywane są karty ogólnopolskie Dużej Rodziny, przy czym na rządowej Karcie Dużej Rodziny wydanej we Włocławku miasto wprowadziło specjalny numer identyfikacyjny dla osób zamieszkałych we Włocławku i w ten sposób Włocławianie będąc fizycznie w posiadaniu jednej Karty Dużej Rodziny, mogą korzystać z dodatkowych przywilejów na terenie miasta Włocławek, oferowanych wyłącznie dla nich przez podmioty, które przyłączyły się do włocławskiego programu samorządowego, innych niż posiadacze zwykłej rządowej Karty Dużej Rodziny z pozostałych rejonów Polski.

Miasta, które wprowadziły na swoim terenie własne Karty Dużej Rodziny lub własny program wspierania Dużych Rodzin z wykorzystaniem rządowych Kart Dużej Rodziny, prowadzą na bieżąco na ogólnodostępnych miejskich stronach internetowych aktualizację wykazu instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy Kart Dużej Rodziny.

Tylko jedno miasto (Bydgoszcz) oferuje dodatkowe przywileje dla rodzin posiadających więcej niż troje dzieci (4+), inne niż dla rodzin z trójką dzieci. I tak rodziny z czwórką lub większą liczbą dzieci zamieszkałe na terenie Bydgoszczy m.in. są całkowicie zwolnione z opłat w pojazdach Komunikacji Miejskiej w Bydgoszczy i w przedszkolach publicznych prowadzonych przez Miasto Bydgoszcz, mają większe zniżki niż rodzice trójki dzieci w jednym z przedszkoli niepublicznych w Bydgoszczy lub są całkowicie zwolnieni z opłat w innym przedszkolu niepublicznym, które przystąpiło do programu „Bydgoska Rodzina 3+” i „Bydgoska Rodzina 4+”. We wszystkich miastach, które prowadzą Karty Dużej Rodziny, Rodzice są uprawnieni do korzystania z kart bezterminowo natomiast dzieci generalnie do ukończenia 18 roku życia lub do ukończenia nauki - maksymalnie do osiągnięcia 25 roku życia. Wszystkie wydane miejskie Karty Dużej Rodziny są imienne. Liczba wszystkich wydanych dotychczas kart od momentu wprowadzenia systemu do aktualnego stanu na dzień wypełniania ankiety waha się od 1872 (w Toruniu) do 29427 (w Bydgoszczy). Posiadacze miejskich Kart Dużej Rodziny mają możliwość korzystania z różnego rodzaju przywilejów na preferencyjnych warunkach z oferty punktów partnerskich Kart Dużej Rodziny z poszczególnych miast, w tym instytucji miejskich.

Partnerzy poszczególnych programów wsparcia Dużych Rodzin według stanu aktualnego w czasie badania udzielali zniżek procentowych lub kwotowych m.in. w sferze kultury (zniżki na bilety np. do Filharmonii Pomorskiej, Teatru Polskiego, Multikina, Muzeum Okręgowego im. Wyczółkowskiego w przypadku Bydgoszczy, na koncerty Toruńskiej Orkiestry Symfonicznej, do Centrum Nowoczesności „Młyn Wiedzy”, do Teatru „Baj Pomorski” i do Muzeum Okręgowego w Toruniu, do Galerii Sztuki Współczesnej i Teatru Impresaryjnego im. Włodzimierza Gniazdowskiego we Włocławku itd.), sportu i rekreacji (zniżki np. na baseny, lodowiska, do siłowni, na mecze sportowe, stok narciarski w Bydgoszczy, naukę gry tenisa, do Ogrodu Zoobotanicznego w Toruniu itd.), turystyki, rozrywki (zniżki np. do sal zabaw dla dzieci, parków trampolin w Bydgoszczy, szkół tańca itd.), edukacji i opieki nad dziećmi (np. zniżki we wszystkich żłobkach miejskich i we wszystkich przedszkolach publicznych na terenie Bydgoszczy i Włocławka oraz w wybranych przedszkolach niepublicznych w Bydgoszczy, w niektórych szkołach językowych, przy zakupie kursów prawa jazdy w wybranych szkołach jazdy, bezpłatne wypożyczenie podręczników w bibliotekach szkolnych na terenie Bydgoszczy itd.), zdrowia i poradnictwa (zniżki np. w wybranych laboratoriach i centrach medycznych, w przychodniach

wchodzących w skład Miejskiego Zespołu Opieki Zdrowotnej we Włocławku, przy zakupie masaży, usług dietetyka, okularów korekcyjnych, usług kosmetycznych, stomatologicznych itd.) gastronomii, różnego rodzaju usług (zniżki na bilety sieciowe i przejazdy weekendowe dla Dzieci i Rodziców w komunikacji miejskiej w Bydgoszczy, na bilety okresowe dla Dzieci w komunikacji miejskiej we Włocławku, w wybranych salonach fryzjerskich, w biurach obsługi nieruchomości, w Miejskim Przedsiębiorstwie Wodociągów i Kanalizacji we Włocławku itd.) oraz handlu (zniżki w księgarniach, i innych sklepach) na wybrane usługi/produkty, jak również umożliwiali korzystanie ze specjalnych usług dodatkowych.

Wykaz adresów internetowych stron zamieszczających listę instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy miejskich Kart Dużej Rodziny:

- <http://www.bydgoszcz.pl/miasto/bydgoska-rodzina-3/aktualna-lista-znizek/>
- <http://tcsr.torun.pl/wykaz-znizek-tkdr/>
- http://grudziadz.pl/uploads/files/Katalog_2018.pdf
- <http://www.wloclawek.pl/pl/arttykul/73/131/znizki-i-ulgi-w-ramach-wloclawskiej-karty-duzej-rodziny>

Tabela. Miejskie Karty Dużej Rodziny

Miasto	Miasto posiada własny system wspierania Dużych Rodzin za pomocą miejskiej Karty Dużej Rodziny	Nazwa systemu	Data jego wprowadzenia	Dla rodzin posiadających więcej niż troje dzieci (4+) miasto oferuje dodatkowe przywileje inne niż dla rodzin z trójką dzieci	Liczba wszystkich wydanych kart od momentu wprowadzenia systemu do aktualnego stanu na dzień wypełniania ankiety z podziałem na Rodziców i dzieci			Liczba aktualnie czynnych kart wg aktualnego stanu na dzień wypełniania ankiety z podziałem na Rodziców i dzieci			Miasto prowadzi aktualizację wykazu instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy miejskiej Karty Dużej Rodziny
					Ogółem	Rodzice	Dzieci	Ogółem	Rodzice	Dzieci	
Bydgoszcz	tak	„Bydgoska Rodzina 3+”	29 maja 2013	tak	29.427						tak
Grudziądz	tak	„Grudziądzka Karta Dużej Rodziny”	15 maja 2014	nie	6.477	2.174	4.303	3.334	1.203	2.131	tak
Toruń	tak	„Rodzina Razem - Toruń dla	19 lipca 2012 (uchwała RMT wprowadzająca kartę)	nie	1872	719	1 153	1872	719	1 153	tak

		Pokoleń”	1 stycznia 2017 (rozpoczęcie funkcjonowania „Programu Rodzina Razem - Toruń dla Pokoleń” – na podstawie uchwały RMT z 21 lipca 2016)								
Włocławek	tak	Włocławska Karta Dużej Rodziny	30 marca 2015	nie	3615	1223	2392	3496	1224	2272	tak
Inowrocław	nie	-	-	nie	-	-	-	-	-	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Rządowe Karty Dużej Rodziny

Miasto	Liczba wszystkich wydanych dotychczas na terenie miasta rządowych Kart Dużej Rodziny wg aktualnego stanu na dzień wypełniania ankiety z podziałem na Rodziców i dzieci			Liczba aktualnie czynnych na terenie miasta rządowych Kart Dużej Rodziny wg aktualnego stanu na dzień wypełniania ankiety z podziałem na Rodziców i dzieci			Miasto prowadzi aktualizację wykazu instytucji oferujących zniżki dla posiadaczy rządowej Karty Dużej Rodziny
	Ogółem	Rodzice	Dzieci	Ogółem	Rodzice	Dzieci	
Bydgoszcz	13106	4718	8388	11261	4634	6627	tak
Grudziądz	3.795	1.306	2.489	3.360	1.271	2.089	nie
Toruń	6321	2 292	4 029	6274	2 274	4 000	tak
Włocławek	3615	1223	2392	3496	1224	2272	tak
Inowrocław	1820	646	174	1797	644	1153	nie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Dostosowanie bazy usług dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Wśród różnych aspektów funkcjonowania placówek usługowych, przeanalizowano także ich dostępność dla osób z niepełnosprawnościami. W formularzu ankietowym charakteryzującym poszczególne placówki zadano także pytanie, czy dana placówka jest dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych, przy czym w placówkach żłobkowych i przedszkolnych pytano, czy dana placówka jest dostosowana architektonicznie dla niepełnosprawnych ruchowo opiekunów dzieci. Ocena dostosowania infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami dotyczyła więc praktycznie tylko aspektów niepełnosprawności ruchowej, jedynie w przypadku bibliotek zapytano o zbiory dla osób niewidzących i niedowidzących.

Analiza w tym zakresie była więc stosunkowo pobieżna, poza tym przeprowadzono ją tylko dla nielicznych zagadnień, w stopniu nieco węższym, niż w pierwszym etapie prac. W przypadku pewnych rodzajów usług badanie tego aspektu uznano za bezcelowe, a w innych dziedzinach bardzo ogólny charakter pytania motywowano faktem, że na terenie miast ogólna dostępność infrastruktury umożliwiającej w pełni satysfakcjonujące korzystanie z niej osób z niepełnosprawnościami jest znacznie wyższa, niż na obszarach wiejskich (gdzie brak przystosowanej infrastruktury na poziomie lokalnym powodował bardzo duże ryzyko wykluczenia społecznego), a więc zagrożenie wykluczeniem związanym z brakiem bazy służącej rozwojowi społecznemu nie zostało uznane za problem kluczowy.

Generalnie zagadnienie dostosowania infrastruktury usług publicznych dla osób z niepełnosprawnościami, wymaga bardzo szerokiej diagnozy, znacznie przekraczającej możliwości niniejszej analizy i jako jedną z rekomendacji dla polityki regionalnej wskazuje się celowość pełnej i kompleksowej analizy tego zagadnienia dla obszaru całego województwa, stanowiącej podstawę formułowania ewentualnej interwencji.

Wśród analizowanych na tym etapie usług, uzyskano następujące wyniki w zakresie dostosowania bazy usług publicznych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami:

Opieka żłobkowa

W przypadku placówek żłobkowych oraz przedszkolnych zapytano o dostosowanie architektoniczne dla niepełnosprawnych ruchowo opiekunów dzieci, gdyż uznano, że brak możliwości przyprowadzenia do placówki dzieci przez osoby z ograniczeniami ruchowymi może być istotną przeszkodą w korzystaniu z tych form usług. Wśród 17 placówek publicznych, wykazano dostosowanie w tym zakresie zaledwie 4 (w tym wszystkie 3 obiekty budowlane w 2 placówkach działających w Inowrocławiu – dostosowanie dotyczy więc 2 żłobków i filii jednego z nich). Dużo większa była liczba dostosowanych placówek niepublicznych – wykazano ich 25. Oznacza to, że na 74 placówki ogółem, dostosowanych jest 29 (oferują one 1/3 wszystkich miejsc w placówkach żłobkowych).

Wychowanie przedszkolne

Spośród 262 placówek przedszkolnych, dla aż 62 (zlokalizowanych wyłącznie w Bydgoszczy) nie podano informacji. Wśród pozostałych, tylko 32% jest dostosowane do potrzeb niepełnosprawnych ruchowo opiekunów dzieci. W każdym z miast przeważają placówki niedostosowane – w Grudziądzu na 44, dostosowano tylko 14, w Inowrocławiu na 24 zaledwie 4, w Toruniu na 39 – 14, a we Włocławku na 21 – 10 (co oznacza, że udział dostosowanych jest w tym mieście najkorzystniejszy). W Bydgoszczy, gdzie uzyskano dane o 72 ze 134 działających placówek, tylko 22 były dostosowane.

Szkoły podstawowe

Publiczne szkoły podstawowe były w zdecydowanej większości niedostosowane do potrzeb uczniów niepełnosprawnych ruchowo. Niespełna 1/4 placówek wykazało dostosowanie (34 ze 142) przy czym w poszczególnych miastach udziały szkół dostosowanych były zróżnicowane (nawet w Toruniu, gdzie sytuacja

była najkorzystniejsza, udział placówek dostosowanych sięgał zaledwie 36%, ale w Inowrocławiu dostosowana była zaledwie 1 placówka z 12 działających). Szczegóły przedstawiono w tabeli.

Tabela. Dostosowanie publicznych szkół podstawowych do potrzeb uczniów niepełnosprawnych ruchowo

miasto	Placówki dostosowane	Placówki niedostosowane
Bydgoszcz	16	47
Grudziądz	4	14
Inowrocław	1	11
Toruń	10	18
Włocławek	3	18

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Szkoły ponadpodstawowe

Spośród 118 publicznych szkół ponadpodstawowych funkcjonujących na terenie województwa, tylko 28 było dostosowanych architektonicznie do potrzeb uczniów niepełnosprawnych ruchowo. Ich wykaz przedstawiono poniżej. Uwagę zwraca fakt, że uczęszczało do nich mniej, niż 1/4 wszystkich uczniów szkół ponadpodstawowych w analizowanych miastach. Wśród 20 największych pod względem liczby uczniów szkół w analizowanych miastach, dostosowanie wykazało tylko 5 (są to szkoły zajmujące pod względem liczby uczniów lokaty: 7, 8, 9, 10 i 19).

Tabela. Wykaz publicznych szkół ponadpodstawowych deklarujących dostosowanie architektoniczne do potrzeb niepełnosprawnych ruchowo uczniów

miasto	nazwa zespołu szkół lub nazwa szkoły (jeśli nie funkcjonuje w ramach zespołu)	liczba szkół w ramach zespołu	liczba uczniów
Bydgoszcz	Zespół Szkół Chemicznych im. Ignacego Łukasiewicza	2	508
Bydgoszcz	Zespół Szkół nr 19 im. Synów Pułków	1	58
Bydgoszcz	Zespół Szkół nr 24 im. Mariana Rejewskiego	1	81
Bydgoszcz	Zespół Szkół nr 35 im. gen. Józefa Hallera	1	53
Bydgoszcz	Zespół Szkół nr 5 Mistrzostwa Sportowego	1	264
Bydgoszcz	Zespół Szkół nr 9 im. Bydgoskich Olimpijczyków	1	302
Bydgoszcz	Zespół Szkół Samochodowych	2	552
Grudziądz	Zespół Szkół Ekonomicznych	1	347
Grudziądz	Zespół Szkół Ogólnokształcących	1	50
Inowrocław	III Liceum Ogólnokształcące im. Królowej Jadwigi	1	481

Inowrocław	Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 4	3	492
Inowrocław	Zespół Szkół Ogólnokształcących	1	487
Inowrocław	Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 5 im. gen. Władysława Sikorskiego	2	271
Toruń	V Liceum Ogólnokształcące im. Jana Pawła II	1	603
Toruń	VII Liceum Ogólnokształcące	1	387
Toruń	Zespół Szkół Nr 10	1	631
Toruń	Zespół Szkół Przemysłu Spożywczego i VIII Liceum Ogólnokształcące	2	706
Włocławek	III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Konopnickiej	1	592
Włocławek	Zespół Szkół Samochodowych im. Tadeusza Kościuszko	4	657

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Placówki wsparcia dziennego dla dzieci

Informacje uzyskane w stosunku do 48 wykazywanych w analizowanych miastach placówek wsparcia dziennego dla dzieci (realizujących zadania określone w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – są to różnego rodzaju świetlice środowiskowe, socjoterapeutyczne, opiekuńczo-profilaktyczne, ogniska wychowawcze) świadczą o bardzo niskim stopniu ich dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo. Tylko 13 placówek zadeklarowało dostosowanie. Szczególnie niekorzystnie wyglądała sytuacja we Włocławku i w Bydgoszczy (odpowiednio dostosowano 1 z 9 i 3 z 19 placówek ogółem). Nawet w Toruniu, gdzie sytuacja była względnie najlepsza, placówki dostosowane stanowiły tylko połowę wszystkich.

Tabela. Dostosowanie placówek wsparcia dziennego dla dzieci do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo

miasto	Placówki dostosowane	Placówki niedostosowane
Bydgoszcz	3	16
Grudziądz	3	4
Inowrocław	2	3
Toruń	4	4
Włocławek	1	8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Domy dziennego pobytu dla osób starszych

Na 10 placówek działających w analizowanych miastach, dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo wykazano w 5. Tylko w Inowrocławiu obydwie działające placówki były dostosowane, w Bydgoszczy i Grudziądzu dotyczyło to 1 z 2 działających placówek, a w Toruniu – 1 z 3. We Włocławku jedyny działający obiekt tego typu nie był dostosowany.

Ponadto wszystkie spośród działających w Toruniu 8 klubów samopomocy, są dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo.

Placówki kultury

Spośród 36 placówek objętych analizą, z dwóch (w Toruniu) nie uzyskano danych, wśród pozostałych dla 18 zadeklarowano dostosowanie, a dla 16 wskazano jego brak. Wśród placówek niedostosowanych, aż 6 działało w Bydgoszczy (w tym Pałac Młodzieży i dwa młodzieżowe domy kultury), po 4 w Inowrocławiu i Toruniu, 2 we Włocławku. Obiektów dostosowanych także najwięcej było w Bydgoszczy (8) i Toruniu (4). Uwagę zwraca fakt, że wszystkie wykazane placówki w Grudziądzu (choć wykazano tylko 2 placówki) uznano za dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Biblioteki

Spośród 79 placówek bibliotecznych, z których uzyskano informacje, tylko 41 umożliwiało dostęp osób niepełnosprawnych ruchowo. Sytuacja w miastach jest jednak bardzo zróżnicowana i o ile w Bydgoszczy i Włocławku udziały bibliotek dostosowanych sięgały około 2/3 ogółu, to w Inowrocławiu było to około połowy, w Toruniu – tylko 1/3, a w Grudziądzu – zaledwie 1 na 9 placówek.

Stosunkowo słabo wyglądało także dostosowanie bibliotek do potrzeb osób niedowidzących lub niewidomych. Księgozbiór w formie zbiorów brajlowskich udostępniała tylko jedna placówka, a księgozbiór w formie audiobooków – 23 placówki, przy czym we Włocławku i Grudziądzu – były to zaledwie po 2 placówki, w Toruniu – 5, w Bydgoszczy i Inowrocławiu – po 7 (uwagę zwraca fakt, że w Inowrocławiu takie zbiory udostępniała aż 7 na 9 placówek ogółem). W każdym z miast dostępny był księgozbiór w formie zbiorów drukowanych większą czcionką, będący szczególnie istotny dla osób niedowidzących. Była to forma powszechnie dostępna w Inowrocławiu i Grudziądzu (gdzie wszystkie placówki udostępniały takie zbiory), a bardzo dobra sytuacja miała także miejsce we Włocławku (11 na 13). W Toruniu większość bibliotek posiadała taki księgozbiór, ale w Bydgoszczy już tylko 1/3.

Istotnym udogodnieniem dla osób z ograniczeniami ruchowymi jest usługa dowozu książek do domu. Przy dobrej organizacji może ona w pewnym stopniu zrekompensować brak dostępu do placówek niedostosowanych architektonicznie. Nie była to jednak usługa dobrze rozwinięta – wprawdzie we Włocławku dowóz oferuje aż 5 placówek (na 13 działających), ale w Bydgoszczy już tylko 4, w Grudziądzu i Inowrocławiu – po 2, a w Toruniu – 1. Poza Włocławkiem, placówki świadczące taką usługę stanowiły zdecydowaną mniejszość ogółu.

Spośród analizowanych placówek, 32 zadeklarowały, że w ciągu najbliższych 5 lat zamierzają poprawić wyposażenie w audiobooki (ale z tej liczby około 1/3 już takie zbiory posiada), a 6 (wszystkie w Bydgoszczy) dotąd nieposiadających zbiorów drukowanych większą czcionką, zamierzało się w nie wyposażać. Warto zauważyć, że gdyby odnieść się jedynie do placówek dedykowanych wyłącznie dla dzieci i młodzieży, to na 12 placówek audiobooki oferowała tylko jedna (we Włocławku), a dowóz książek do domu, tylko 3 (wszystkie we Włocławku). Osiem placówek było dostosowanych dla niepełnosprawnych ruchowo, a tyle samo placówek oferowało zbiory drukowane większą czcionką.

Generalnie dostosowanie placówek bibliotecznych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami należy więc uznać za dalece niewystarczające. Należy także zauważyć, że przeprowadzona analiza była tu stosunkowo pobieżna, na przykład nie pytano o liczbę i charakter dostępnych tytułów, a więc nie można jednoznacznie stwierdzić nawet w tych miastach, gdzie dany aspekt prezentuje się relatywnie korzystnie, że placówki są w stanie w sposób satysfakcjonujący zaspokoić potrzeby osób niepełnosprawnych.

Stadiony i hale widowiskowo-sportowe

Spośród 16 analizowanych stadionów, dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych wykazano w przypadku 8. Podkreślić jednak należy, że wśród obiektów dostosowanych są (poza stadionem żużlowym w Grudziądzu) wszystkie służące do organizacji najważniejszych imprez sportowych (zarówno cyklicznych, związanych np. z rozgrywkami ligowymi, jak i zawodów okazjonalnych) – w Bydgoszczy: stadion Zawiszy i Polonii, w Grudziądzu – Stadion Centralny, w Inowrocławiu – Stadion Miejski, w Toruniu – Stadion Miejski i Motoarena, we Włocławku – Stadion Miejski.

Zdecydowana większość hal sportowych i widowiskowo-sportowych była dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych. Niedostosowane były głównie obiekty stare, które nie podlegały jeszcze gruntownej modernizacji. Spośród obiektów służących organizacji imprez z udziałem publiczności należy tu wskazać hale: KS Pałac Młodzieży, BKS Chemik – w Bydgoszczy oraz KS Stal w Grudziądzu.

Tabela. Dostosowanie bazy bibliotek do osób z niepełnosprawnościami.

miasto	liczba analizowanych placówek	liczba placówek oferujących księgozbiór w formie audiobooków	liczba placówek oferujących księgozbiór w formie zbiorów drukowanych większą czcionką - dla osób niedowidzących	liczba placówek oferujących księgozbiór w formie zbiorów brajlowskich	liczba placówek świadczących usługę dowozu książek do odbiorcy	liczba placówek dostosowanych architektonicznie dla osób niepełnosprawnych ruchowo
Bydgoszcz	31	7	11	0	4	20
Grudziądz	9	2	9	1	2	1
Inowrocław	9	7	9	0	2	5
Toruń	18	5	14	0	1	6
Włocławek	13	2	11	0	5	9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Transport publiczny

Jednym z aspektów analizy dostępności usług dla osób z niepełnosprawnościami, była także analiza dostępności niskopodłogowego transportu publicznego. Jest on szczególnie istotny w przypadku tych usług, które wymagają wyjazdu poza miejsce zamieszkania.

Wszystkie analizowane miasta wyposażają przedsiębiorstwa realizujące transport publiczny w tabor niskopodłogowy lub tabor niskowejściowy. W Bydgoszczy tabor niskopodłogowy obsługiwał około 74% kursów, przy czym na liniach autobusowych było to ponad 93% wszystkich kursów, a na liniach tramwajowych – ponad 18%. W Toruniu tabor niskopodłogowy obsługiwał 60% ogółu kursów, ale w przypadku linii autobusowych było to 65%, a tramwajowych – 46%. We Włocławku cały wykorzystywany tabor był niskopodłogowy. W Grudziądzu ruch na 4 liniach autobusowych był obsługiwany wyłącznie za pomocą taboru niskopodłogowego, ale na pozostałych wykorzystanie tego typu autobusów było zmienne (częściowo wykorzystywało się niskowejściowe). Wśród posiadanego taboru były 22 autobusy niskopodłogowe, 18 niskowejściowych i tylko 2 wysokopodłogowe – więc zdecydowana większość kursów mogła być realizowana za pomocą taboru przyjaznego osobom z ograniczeniami ruchowymi. Linia tramwajowa, która w skali miasta koncentruje ogólnie bardzo duży udział kursów (prawie 20%), nie była obsługiwana przez tabor niskopodłogowy. W Inowrocławiu wszystkie kursy obsługiwane były przez tabor niskowejściowy lub niskopodłogowy (na 36 pojazdów będących w dyspozycji MPK sp. z o.o. w Inowrocławiu tylko 2 autobusy były wysokowejściowe i były wykorzystywane wyłącznie jako rezerwowe).

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wskazuje na słaby lub bardzo słaby stan dostosowania infrastruktury usług publicznych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Jest to szczególnie niekorzystne w tych aspektach, z których codziennie korzysta znaczna część ogółu mieszkańców, bo w sposób ewidentny wpływa ograniczająco na możliwości szeroko rozumianego rozwoju społecznego, prowadząc do wykluczeń. Najlepsze wskaźniki dotyczyły bazy sportowej, która jest stosunkowo nowa, a więc relatywnie nowoczesna, ale też stanowią ją nieliczne obiekty. Dobrze należy też ocenić wyposażenie w tabor niskopodłogowy (na tle dostosowania obiektów użyteczności publicznej, dostosowanie miejskich systemów transportowych było bardzo wysokie), a trzeba uwzględnić, że wraz z nieuniknioną okresową wymianą taboru na nowszy, sytuacja miast nie posiadających obecnie pełnej obsługi przez tabor niskopodłogowy, na pewno będzie się poprawiać.

5

Przeptywy osób związane z realizacją potrzeb w zakresie wybranych usług publicznych

Analizowane zagadnienia zostały przedstawione na następujących mapach zamieszczonych w tomie 2 opracowania

- Relacje pomiędzy gminami w zakresie dojazdów uczniów do placówek przedszkolnych (str. 159)
- Relacje pomiędzy gminami w zakresie dojazdów uczniów do szkół podstawowych i gimnazjalnych (str. 160)
- Relacje pomiędzy gminami w zakresie dojazdów uczniów do szkół ponadgimnazjalnych (str. 161)

Założenia analizy

Podobnie jak w pierwszym etapie opracowania, podjęto próbę przeanalizowania zasięgu oddziaływania wybranych usług. Oddziaływanie to jest tu rozumiane, jako świadczenie usług dla ludności zamieszkałej poza granicami miast, czyli adresowane nie tylko do własnych mieszkańców. Co istotne analizowane są tu jedynie wybrane usługi publiczne, które z zasady służą lokalnej (rozumianej jako poziom gminny i powiatowy) obsłudze mieszkańców – usługi z zakresu oświaty. Zagadnienia nie należy wiązać z pełnieniem przez miasta funkcji metropolitalnych, których cechą jest obsługa znacznie większej liczby mieszkańców niż tylko mieszkańcy danego miasta - funkcje regionalne i ponadregionalne pomimo swojej niekwestionowanej wagi w rozwoju społeczno-gospodarczym miast analizowanej klasy wielkościowej, nie było przedmiotem niniejszego opracowania, gdzie skupiono się na analizie usług stricte lokalnych.

W tym miejscu zaznaczenia wymaga fakt, że niniejszy rozdział jest bezpośrednio kontynuacją metodyczną zagadnienia rozpatrywanego na pierwszym etapie opracowania i w efekcie nie ma potrzeby przytaczania opisanych tam uwarunkowań. Podkreślenia wymaga jedynie fakt, że poza ponowieniem zestawu usług, jakie poddane były analizie na pierwszym etapie (placówki przedszkolne oraz szkoły podstawowe wraz z gimnazjami) przedstawiono wyniki zbiorcze dla całego zagadnienia dojazdów do szkół ponadgimnazjalnych. Wyniki te nie były publikowane w pierwszym etapie prac, gdyż konieczne było całościowe przeanalizowanie relacji pomiędzy gminami w tym zakresie włączając dane z 5 największych miast województwa. W tym jednym zakresie wyniki są prezentowane dla wszystkich gmin województwa jednocześnie. Podobnie jak w pierwszym etapie opracowania omawiane są dane o miejscu zamieszkania uczniów przedszkoli i szkół za rok szkolny 2015/2016. Zdecydowano się na to z jednej strony z powodu chęci uzyskania pełnej korespondencji metodycznej pomiędzy I i II etapem opracowania, a z drugiej chciano uniknąć znacznych zmian liczebności poszczególnych poziomów edukacji związanej z reformą edukacji likwidującą gimnazja – jeden z roczników (3 klasa gimnazjum) przechodzi z poziomu edukacji podstawowej na poziom szkolnictwa

ponadgimnazjalnego (co automatycznie zmniejsza skalę osób dojeżdżających do szkół podstawowych). Jedynie w przypadku danych dla placówek z Torunia nie udało się uzyskać pełnych danych za rok szkolny 2015/2016 i w analizie skorzystano z danych aktualnych. Ponieważ celem analiz jest rozpoznanie kierunków przepływów i natężenia tych przepływów, powyższa nieścisłość metodologiczna nie ma wpływ na rzetelność uzyskanych wyników, choć powoduje, że dane dla Torunia nie mogą być w prosty sposób porównywane z danymi dla pozostałych miast.

Powiązania w zakresie usług przedszkolnych

Jednym z wniosków w zakresie tego zagadnienia, z pierwszego etapu analiz jest stwierdzenie, że zjawisko dowozów do placówek przedszkolnych ma generalnie charakter bliskiej podróży – dojazdy dotyczą gmin sąsiadujących ze sobą. Generalnie twierdzenie to znajduje potwierdzenie w przypadku analizowanych miast, choć w przypadku Bydgoszczy i Torunia dojazdy na poziomie powyżej 10 osób dotyczyły praktycznie wszystkich gmin w powiatach ziemskich (poza gminą Czernikowo oraz gminą wiejską Chełmża i gminą miejską Chełmża). Co istotne nawet w przypadku tych dwóch miast oddziaływanie praktycznie zamykało się na poziomie powiatów ziemskich tych miast i należy je bezpośrednio wiązać z dojazdami do pracy (osoby pracujące w Bydgoszczy lub Toruniu wożą swoje dzieci do placówek w tych miastach). W przypadku Grudziądza i Inowrocławia dojazdy w istotnej skali notowano praktycznie tylko z gmin wiejskich mających siedzibę w tych miastach (jednocześnie skala tych dojazdów jest bardzo duża). Na tym tle odmienną sytuację obserwuje się w przypadku włocławskich placówek przedszkolnych, które wykazują bardzo mało dojeżdżających dzieci spoza miasta (do mniejszego o ok. 35 tys. osób Inowrocławia dojeżdża dwukrotnie więcej dzieci). Ponieważ w przypadku gmin ościennych Włocławka obserwuje się procesy suburbanizacyjne, brak dojazdów nie jest efektem braku potrzeb opiekuńczych osób mieszkających w strefie podmiejskiej. Dane wskazują, że brak dojazdów do miasta jest pochodną raczej bardzo małej liczby miejsc w działających tam placówkach przedszkolnych, które organizowane są dla w pierwszej kolejności dla mieszkańców miasta.

Tabela. Uczniowie w placówkach przedszkolnych w 5 analizowanych miastach

	Bydgoszcz	Toruń	Włocławek	Grudziądz	Inowrocław
Liczba uczniów	9857	3348	2208	2618	1878
Liczba uczniów pochodzących w macierzystego miasta	9368	2980	2124	2447	1717
Liczba uczniów dojeżdżających do placówki przedszkolnej	489	368	84	171	161
Udział uczniów dojeżdżających do placówki przedszkolnej w ogólnej liczbie uczniów	5,0%	11,0%	3,8%	6,5%	8,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Największą skalę dojazdów obserwuje się w przypadku gmin Białe Błota (140 dojeżdżających do Bydgoszczy), Obrowo (100 dojeżdżających do Torunia), Inowrocław (107 dojeżdżających do m. Inowrocław), Grudziądz (102 dojeżdżających do m. Grudziądz)

Tabela. Trzy gminy wykazujące najwyższą liczbę uczniów dojeżdżających do przedszkoli do każdego z analizowanych miast wraz z liczbą uczniów dojeżdżających

Bydgoszcz		Toruń		Włocławek		Grudziądz		Inowrocław	
Białe Błota	140	Obrowo	100	Fabianki	30	Grudziądz	102	Inowrocław	107
Osielsko	74	Lubicz	94	Brześć Kujawski	9	Dragacz	24	Pakość	14
Sicienko	69	Zławieś Wielka	64	Izbica Kujawska	5	Rogóźno	12	Kruszwica	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Powiązania w zakresie szkół podstawowych i gimnazjalnych

W porównaniu do dojazdów do przedszkoli, w przypadku dojazdów do szkół podstawowych i gimnazjalnych obserwuje się w pewnych aspektach podobieństwa, a w innych różnice. Zauważalny jest wpływ wielkości miasta na charakter powiązań. Grudziądz i Inowrocław prezentują generalnie podobny zasięg oddziaływania w przypadku dojazdów do szkół podstawowych i gimnazjalnych, co do placówek przedszkolnych. Ogranicza się on do ściśle związanych z tymi miastami gmin wiejskich Grudziądz i Inowrocław. Notuje się tam bardzo dużą skalę dojazdów, szczególnie w przypadku gminy wiejskiej Inowrocław, z której w celu realizacji kształcenia na omawianym poziomie wyjeżdża aż ponad pół tysiąca uczniów (zdecydowanie najwięcej w skali całego województwa). Zupełnie odmienna natomiast jest sytuacja związana z dojazdami do szkół podstawowych i gimnazjalnych we Włocławku (w odniesieniu do dojazdów do placówek przedszkolnych), który notuje skalę i zasięg dojazdów adekwatną do skali miasta i jego roli w obsłudze mieszkańców powiatu włocławskiego i częściowo lipnowskiego. Strefa silnych ciężarów do miasta obejmuje tu gminę Fabianki, gminę wiejską Włocławek oraz gminę Brześć Kujawski. Włocławek notuje także najwyższy udział uczniów dojeżdżających w ogólnej licznie uczniów włocławskich szkół podstawowych i gimnazjalnych. Praktycznie co ósmy uczeń we Włocławku dojeżdża do szkoły spoza miasta.

Tabela. Uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych w 5 analizowanych miastach

	5 miast	Bydgoszcz	Toruń	Włocławek	Grudziądz	Inowrocław
Liczba uczniów	67330	28211	13775	7604	11547	6193
Liczba uczniów pochodzących z macierzystego miasta	62517	26276	12760	6676	11184	5621
Liczba uczniów dojeżdżających	4813	1935	1015	928	363	572
Udział uczniów dojeżdżających	7,1%	6,9%	7,4%	12,2%	3,1%	9,2%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Tabela. Gminy zaliczone do strefy silnych ciężarów w zakresie liczby uczniów dojeżdżających do szkół podstawowych i gimnazjalnych wraz z liczbą dojeżdżających uczniów

Bydgoszcz		Toruń		Włocławek		Grudziądz		Inowrocław	
Białe Błota	238	Lubicz	315	Fabianki	296	Grudziądz	247	Inowrocław	513
Osielsko	233	Obrowo	220	Włocławek	126				
Sicienko	141	Zławieś Wielka	149	Brześć Kujawski	122				
Koronowo	105	Łysomice	93						
Solec Kujawski	103	Wielka Nieszawka	58						
Nowa Wieś Wielka	85								
Dobrcz	68								
Szubin	56								
Nakło nad Notecią	54								
Dąbrowa Chełmińska	50								
łącznie strefa silnych ciężarów	1133	łącznie strefa silnych ciężarów	835	łącznie strefa silnych ciężarów	544	łącznie strefa silnych ciężarów	247	łącznie strefa silnych ciężarów	513

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Pod względem zasięgu oddziaływania w zakresie szkół podstawowych i gimnazjalnych Toruń, tak jak Grudziądz i Inowrocław, powtarza zasięg dojazdów notowanych w przypadku placówek przedszkolnych, nieznacznie go poszerzając o gminy Wielka Nieszawka i Łysomice, a dojazdy powyżej 10 uczniów notuje już każda gmina powiatu. Zaznaczają się również dojazdy spoza powiatu toruńskiego, choć w niewielkiej skali (Kowalewo Pomorskie oraz gmina m. Aleksandrów Kujawski). W przypadku Bydgoszczy strefa silnych ciężarów jest szersza i obejmuje wszystkie gminy powiatu bydgoskiego oraz gminy Nakło nad Notecią i Szubin. Z tej strefy dojeżdżało do analizowanych szkół ponad 1,1 tysiąca uczniów. Dodatkowo w licznych gminach bardziej odległych od Bydgoszczy obserwuje się niewielką (10-24 uczniów) lub średnią (25-49 uczniów) skalę dojazdów. Dojazdy te dotyczą zarówno gmin położonych bezpośrednio poza strefą silnych ciężarów (np. Pruszcz, Łabiszyn, Mrocza czy Zławieś Wielka) jak i położonych dalej (np. Rogowo w pow. żnińskim, Mogilno czy m. Chełmno). Dojazdy do Bydgoszczy wykazywane są także z 3 miast analizowanych (Toruń, Grudziądz, Inowrocław) i cecha ta wyróżnia to miasto na tle analizowanych miast, gdzie poza Bydgoszczą zjawisko takie nie zachodzi.

W sąsiedztwie Włocławka, Grudziądza i Inowrocławia funkcjonują gminy wiejskie o takich samych nazwach, które na swoim obszarze nie posiadają miejscowości gminnej, a ich siedziby zlokalizowane są na terenie powyższych miast⁸. Mieszkańcy tych gmin na dużą skalę realizują potrzeby w zakresie usług

⁸ W celu uwypuklenia specyfiki tych gmin wiejskich czasem stosuje się w ich przypadku nazwę „gminy obwarzankowe”

należących do zadań własnych gmin, nie na terenie gmin zamieszkania, ale właśnie w sąsiednich miastach, gdzie oferta placówek usługowych wszystkich rodzajów jest znacznie szersza. Miernikiem tego zjawiska są m.in. dojazdy do szkół podstawowych i gimnazjalnych, których prowadzenie jest jednym z najważniejszych zadań własnych samorządu gminnego. W nawiązaniu do tabeli nr 53 (s. 252) pochodzącej z opracowania dotyczącego pierwszego etapu analiz, dokonano tożsamej analizy dla wymienionych powyżej gmin wiejskich. W szczególności należy zwrócić uwagę na gminę wiejską Inowrocław, w której mieszkało 1155 uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Aż 513 z nich (44,4%) nie realizowało obowiązku szkolnego na terenie własnej gminy, realizując go w szkołach na terenie miasta Inowrocław.

Tabela. Dojazdy do szkół podstawowych i gimnazjów zlokalizowanych w gminach miejskich uczniów zamieszkałych na obszarze otaczających je gmin wiejskich

Nazwa gmin miejskiej i otaczającej ją gminy wiejskiej, której dotyczy relacja	Liczba dojeżdżających uczniów do szkół podstawowych i gimnazjów w mieście	Udział dzieci wyjeżdżających do miasta w stosunku do ogółu uczniów uczęszczających do szkół podstawowych i gimnazjów zamieszkujących na obszarze gminy wiejskiej
Włocławek	126	18,3%
Grudziądz	247	20,2%
Inowrocław	513	44,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

W ogólnym ujęciu zjawisko dojazdu do analizowanych miast w celu realizacji edukacji szkolnej na poziomie podstawowym i gimnazjalnym ma znaczenie większe niż jedynie realizacja tych zadań tylko dla własnych mieszkańców, dla których to organizowana jest zasadnicza liczba i rozmieszczenie placówek oświatowych. W zakresie usług typowo lokalnych miasta te pełnią de facto rolę ośrodków obsługi istotnie większych niż wynikałoby jedynie z potencjału ludnościowego tych miast. Warto zauważyć, że system realizacji i finansowania tych zadań nie bierze pod uwagę tego aspektu funkcjonowania miast, które ponoszą koszty finansowania zadań realizowanych także na rzecz mieszkańców innych gmin.

Powiązania w zakresie szkół ponadgimnazjalnych

Powyzsze zagadnienie, jako jedyne w niniejszym opracowaniu, dotyczy analizy całego obszaru województwa a nie tylko analizowanych 5 miast. Wynika to z faktu, że zebrane dane na pierwszym etapie prac, który dotyczył obszaru 139 gmin województwa kujawsko-pomorskiego (bez 5 największych miast), nie dawały podstaw do analizowania relacji pomiędzy gminami w zakresie dojazdów do szkół średnich. Było to spowodowane faktem, że edukacja szkolna na poziomie ponadgimnazjalnym (obecnie ponadpodstawowym) jest zadaniem własnym powiatu, a rola, jaką w tej materii odgrywają szkoły ponadpodstawowe (dotąd określane mianem ponadgimnazjalnych) zlokalizowane w tych pięciu miastach jest niezwykle ważna. Spodziewano się również, że skala i zakres dojazdów do szkół średnich zlokalizowanych w analizowanych na drugim etapie miastach są tak duże, że analiza zjawiska z pominięciem dojazdów do szkół w tych miastach byłaby z zasady zafałszowana.

W przypadku analizy dojazdów do szkół średnich nie uzyskano pełnego pokrycia w odpowiedziach samorządów na etapie zbierania danych w formie ankiet. W efekcie brak jest informacji o dojazdach do szkół z terenu całego powiatu sępoleńskiego (nie udzielono informacji), gminy Śliwice (dane źródłowe mówią

jedynie o kierunkach dojazdu) oraz gminy Kcynia (w udzielonej odpowiedzi pominięto funkcjonowanie szkół średnich w Kcyni). Jednocześnie szereg szkół z Brodnicy wykazywało dojazdy uczniów z Rypina nie rozgraniczając czy chodzi tu o gminę miejską czy wiejską. Jednocześnie szkoły zlokalizowane w Toruniu (szczególnie niepubliczne) nie były w stanie przekazać informacji w zakresie dojazdów wg stanu na koniec roku szkolnego 2015/2016 i przekazały informacje aktualną na dzień wypełniania ankiety. Pomimo powyższych problemów uzyskano bardzo dobry obraz relacji pomiędzy gminami w zakresie dojazdów do szkół ponadgimnazjalnych, co pozwoliło na właściwe rozpoznanie zasięgów, skali i trendów oddziaływania w tym zakresie.

Na potrzeby opracowania przekazano dane ze szkół ponadgimnazjalnych zlokalizowanych w 45 gminach (w tym w 8 gminach wiejskich). W szkołach tych kształciło się blisko 40 tys. uczniów, w tym blisko 700 uczniów zamieszkiwało poza granicami województwa. Potwierdziło się, że dojazdy do szkół ponadgimnazjalnych są powszechnym zjawiskiem, a bardzo często liczba uczniów dojeżdżających przeważa nad liczbą uczniów miejscowych. Skrajne przypadki takich sytuacji to gmina wiejska Radziejów (82,35% dojeżdżających), gmina Zbójno (81%), gmina Stolno (80,5%), miasto Radziejów (78,7%), miasto Golub-Dobrzyń (72,3%) czy miasto Brodnica (71,3%). Z drugiej strony funkcjonują też szkoły, które obsługują głównie mieszkańców „własnych gmin” jak Solec Kujawski (7,9% dojeżdżających), miasto Chełmża (9,4%), Szubin (9,7%) i Koronowo (11%). W przypadku największych miast udział osób dojeżdżających w ogólnej liczbie uczniów jest z zasady niższy, co jest spowodowane dużą bezwzględną liczbą uczniów w tych miastach (największe miasta zamieszkuje znacznie więcej mieszkańców, niż gminy je otaczające, a te proporcje są zachowane także w liczbie młodzieży szkolnej).

Zasięgi dojazdów do szkół ponadgimnazjalnych są bardzo zróżnicowane. Największe zasięgi oddziaływania obserwuje się w przypadku największych miast, które znacznie przekraczają granice powiatów, czyli wykraczają poza teoretyczne obszary obsługi wynikające z zadań własnych samorządów powiatowych. Największy zasięg dojazdów notuje Bydgoszcz skupiając w strefie silnych ciężarów (czyli o liczbie dojeżdżających 50 uczniów i więcej) poza wszystkimi gminami powiatu bydgoskiego także gminy Pruszcz, Świekatowo, Nakło nad Notecią, Szubin, Łabiszyn i Barcin. Ponadto średnią skalę dojazdów notuje się dla gmin Cekcyn, Mrocza, Kcynia, Rogowo (powiat żniński), Unisław i Złotniki Kujawskie. Niewielką skalę dojazdów obserwuje się w dalszych 14 gminach, w tym ze wszystkich gmin powiatu sępoleńskiego i większej części powiatu świeckiego (poza północno-wschodnią). Dojazdy do Torunia są realizowane również ze znacznego terytorium. Strefa silnych ciężarów obejmuje obszar powiatu toruńskiego (w wyłączeniu wiejskiej gminy Chełmża) oraz gminy Gniewkowo, Kikół, Ciechocin, miasto Golub-Dobrzyń, Kowalewo Pomorskie i Unisław. O ile strefa dojazdów do Bydgoszczy rozciąga się głównie na zachód od miasta to w przypadku Torunia notuje się średnią i niewielką skalę dojazdów z gmin leżących na wschód od tego miasta. Średnią skalę dojazdów obserwuje się w przypadku takich gmin jak: Kijewo Królewskie, Papowo Biskupie, Lisewo, Wąbrzeźno, Golub-Dobrzyń (gmina wiejska), Zbójno, Lipno (miasto), Skępe oraz Raciążek. Dojazdy niewielkie obserwuje się w przypadku dalszych 6 gmin.

Tabela. Dojazdy uczniów do szkół ponadgimnazjalnych w gminach, w których wykazano ponad 1 tysiąc uczniów szkół ponadgimnazjalnych

	Liczba uczniów ogółem	Liczba uczniów dojeżdżających	Udział uczniów dojeżdżających w liczbie uczniów ogółem
Bydgoszcz	11232	3555	31,7%
Toruń	8616	4551	52,8%
m. Włocławek	5588	2955	52,9%
m. Grudziądz	4451	2059	46,3%
m. Inowrocław	3312	1665	50,3%
m. Brodnica	2343	1671	71,3%
Świecie	1942	973	50,1%
m. Rypin	1605	913	56,9%
Tuchola	1546	970	62,7%
Nakło nad Notecią	1536	636	41,4%
Żnin	1276	579	45,4%
m. Lipno	1136	762	67,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2016-2018

W zakresie dojazdów do szkół ponadgimnazjalnych pewną specyfiką odznacza się Włocławek. Dojazdy do tego miasta mają dość domknięty charakter, gdyż przy dość rozległej strefie silnych ciężarów (18 gmin o dojazdach w skali ponad 50 osób – najwięcej w województwie), obserwuje się brak dojazdów w skali średniej (25-49) oraz bardzo mało dojazdów w skali średniej i niewielkiej (10-24), bo jedynie 6. Co istotne szkoły z terenu Włocławka nie wykazały żadnych uczniów mieszkających na terenie gmin Chocień i Lubanie⁹. Strefa silnych ciężarów w przypadku Grudziądza składa się ze wszystkich gmin powiatu grudziądzkiego oraz gmin Płużnica, Stolno, Dragacz, Warlubie i Nowe. Mniej intensywne dojazdy obserwuje się w przypadku gmin Jeżewo, Świecie, Lisewo i Jabłonowo Pomorskie. Do tej grupy gmin trzeba też zaliczyć gminy Kwidzyn (wiejska) oraz Gardeja z województwa pomorskiego oraz Biskupiec z województwa warmińsko-mazurskiego. Wykazywanie dojazdów spoza województwa jest specyficzną cechą Grudziądza na tle pozostałych miast analizowanych na II etapie prac. W przypadku Inowrocławia strefa silnych ciężarów obejmuje wszystkie gminy powiatu inowrocławskiego oraz gminy, Nowa Wieś Wielka, Barcin, Strzelno i Jeziora Wielkie. Dojazdy w skali niewielkiej obserwuje się tylko dla 2 gmin (Dąbrowa i Piotrków Kujawski). Inowrocław dzieli strefę silnych ciężarów z sąsiednimi miastami w trzech przypadkach. Gminy Barcin i Nowa Wieś Wielka leżą również w strefie silnych ciężarów do Bydgoszczy, a gmina Gniewkowo jest również w strefie Torunia.

Dojazdy są notowane w obrębie wszystkich powiatów, a dużą ich skalę obserwuje się w przypadku dojazdów do szkół w miastach Brodnica, Świecie, Tuchola, Mogilno, Żnin, mieście Radziejów oraz gminie wiejskiej Radziejów. Funkcjonują również ośrodki powiatowe, do których nie wszystkie gminy należące do

⁹ Z racji charakteru i położenia tych gmin w powiecie włocławskim wydaje się to bardzo mało prawdopodobne.

danego powiatu wykazują dojazd w dużej skali. Jest tak w przypadku miast Golubia-Dobrzynia, Chełmna, Świecia czy Lipna. Brak dojazdów ze wszystkich gmin takiego powiatu jest najczęściej spowodowany bliskim sąsiedztwem innego ośrodka, posiadającego atrakcyjną ofertę edukacyjną (najczęściej to pochodna wielkości danego ośrodka). Czasem ciężenia o dość niemałej skali notują gminy posiadające placówki ponadgimnazjalne i w tym zakresie uzupełniają siedzibę powiatu (czasem kosztem jej potencjału). Widać to w przypadku gminy Gąsawa, Strzelno, Skępe, Pakość, Nowe, Łasin, Ciechocinek, Lubraniec. Równolegle obserwuje się kilka przypadków funkcjonowania dojazdów do szkół ponadgimnazjalnych z gmin spoza województwa. Poza wspomnianym Grudziądzem duże dojazdy notują Mogilno (242 uczniów z gmin Trzemeszno, Orchowo, Kleczew, Wilczyn i Ślesin w woj. wielkopolskim), Nakło nad Notecią (122 uczniów z gmin Wyrzysk i Łobżenica z woj. wielkopolskiego), miasto Radziejów (111 uczniów z gminy Wierzbinek w woj. wielkopolskim) miasto Brodnica (103 uczniów z gmin Biskupiec, Kurzętnik, Lidzbark, Grodziczno i gminy wiejskiej Nowe Miasto Lubawskie z woj. warmińsko-mazurskiego), Strzelno (96 uczniów z gmin Wilczyn, Skulsk i Orchowo w woj. wielkopolskim), gmina wiejska Radziejów (zespół szkół w Przemystce; 67 uczniów z gminy Wierzbinek w woj. wielkopolskim), Izbica Kujawska (50 uczniów z gmin Babiak i Przedecz w woj. wielkopolskim), Chodecz (47 uczniów z gmin Przedecz w woj. wielkopolskim i Dąbrowice w woj. łódzkim), Nowe (42 uczniów z gmin Smętowo Graniczne i Gniew z woj. pomorskiego), Chocień (37 uczniów z gmin Przedecz i Kłodawa w woj. wielkopolskim oraz gminy Dąbrowice w woj. łódzkim). Ogółem z danych dostarczonych przez samorządy powiatów wynika, że w szkołach ponadgimnazjalnych w województwie kształci się 6742 uczniów mieszkających poza granicami województwa, co stanowi prawie 11,6% ogółu uczniów dojeżdżających do szkół.

6 Realizowane i planowanie działania w zakresie funkcjonowania usług publicznych

Założenia analizy

Analizowane miasta wykazują znacznie korzystniejsze uwarunkowania rozwoju sfery usług publicznych od pozostałych gmin województwa kujawsko-pomorskiego. Przede wszystkim dysponują znacznie większym budżetem co pozwala na samodzielne finansowanie lub zapewnienie niezbędnego wkładu w finansowanie przedsięwzięć – nawet tych o relatywnie dużej skali, a więc kosztownych. Duża liczba mieszkańców powoduje określoną presję społeczną w kierunku rozwoju infrastruktury, ale też jednocześnie stanowi uzasadnienie społeczne dla realizacji nowych projektów inwestycyjnych. Skala wielkościowa analizowanych miast powoduje także dużą intensywność i dużą dynamikę procesów inwestycyjnych.

Przystępując do badania usług w analizowanych miastach przyjęto więc założenie, że ponieważ stan ich rozwoju może się zmienić w kolejnych latach, zasadne jest rozpoznanie na podstawie dostępnych obecnie informacji, kierunków spodziewanych zmian w tej dziedzinie. Uzasadnione jest więc przyjęcia założenia, że w zakresie niektórych zagadnień poczynione inwestycje mogą zmienić zasadniczo obecny potencjał i możliwości obsługi.

Analiza perspektyw rozwoju usług stanowi więc dopełnienie dokonanej we wcześniejszej części opracowania analizy aktualnego stanu ich rozwoju.

Analizę perspektyw rozwoju usług w kolejnych latach przeprowadzono w 3 aspektach:

Spodziewanych zmian w zakresie funkcjonującej obecnie bazy usług. W badaniu ankietowym dotyczącym większości analizowanych usług dla każdego z obiektów zebrano informację o planowanych wobec niego działaniach (w szczególności pytano, czy w ciągu najbliższych 5-ciu lat planuje się: jego rozbudowę, poprawę wyposażenia, likwidację, zmianę lokalizacji obiektu/miejsca świadczenia usługi).

Zmian wynikających z realizowanych obecnie przedsięwzięć inwestycyjnych (miasta zostały zapytane o realizowane inwestycje w sferach: administracji publicznej i bezpieczeństwa, opieki żłobkowej, edukacji, placówek kultury, pomocy społecznej, przestrzeni publicznych, obiektów sportowych).

Zmian wynikających z planowanych przedsięwzięć inwestycyjnych (miasta zostały zapytane o planowane inwestycje w sferach: administracji publicznej i bezpieczeństwa, opieki żłobkowej, edukacji, placówek kultury, pomocy społecznej, obiektów sportowych; pytano zarówno o zamierzenia formalnie przesądzone w dokumentach przyjętych przez rady miast i ewentualnie innych dokumentach programowych, jak i o inwestycje, których zamiar realizacji jak

dotąd nie znalazł formalnego wyrazu, ale deklaruje się skonkretyzowany zamiar ich realizacji, proszono jednak o niewskazywanie inwestycji, w zakresie których dostrzega się potrzebę realizacji ale nie podjęto żadnych decyzji w tym kierunku).

Przy takich założeniach miasta zostały więc przeanalizowane w zakresie obiektów znajdujących się w budowie, jak i obiektów które planuje się zrealizować, a także obiektów które planuje się zlikwidować. W analizie pominięto realizowane obecnie lub planowane standardowe działania remontowe (w tym termomodernizacje obiektów), pominięto także planowane działania usprawniające działanie systemów monitoringu miejskiego - przedmiotem zainteresowania były wyłącznie działania prowadzące do powstania nowych obiektów lub zasadniczego zwiększenia dostępności lub funkcjonalności obiektów istniejących, a więc działania, które zwiększają zdolność instytucjonalną do obsługi mieszkańców.

Zamierzenia dotyczące infrastruktury usług publicznych funkcjonującej obecnie

Opieka żłobkowa

Łącznie w analizowanych miastach informacje na temat planów rozwojowych na najbliższe 5 lat podano dla 74 placówek opieki żłobkowej (choć w zakresie niektórych badanych aspektów część z tych placówek nie udzieliła informacji).

Uwagę zwraca bardzo duża skala planowanej rozbudowy placówek – aż dla 44 deklaruje się taki zamiar, choć trzeba podkreślić, że najczęściej taka deklaracja nie oznacza zamiaru fizycznej rozbudowy budynku (takie zamiary zgłoszono tylko dla pojedynczych placówek – dotyczyły budowy nowego pawilonu lub rozbudowy obecnie użytkowanego budynku) a wiąże się ze zmianami organizacyjnymi wynikającymi ze zmian prawnych. Po zmianie przepisów możliwa jest adaptacja części pomieszczeń żłobków w sposób pozwalający na przyjmowanie do tych placówek większej niż dotychczas liczby dzieci. Faktycznie więc pojemność placówek żłobkowych może ulec istotnemu zwiększeniu, pomimo braku fizycznej rozbudowy tych placówek.

Spośród 66 placówek, dla których odpowiedziano na pytanie o zamiar poprawy wyposażenia placówki, aż dla 57 udzielono odpowiedzi twierdzącej.

Dla dwóch placówek (Klub dziecięcy „Froguś” w Inowrocławiu oraz Żłobek „Pod Muchomorkiem” w Toruniu) wskazano zamiar likwidacji. Dla żadnej z placówek (odpowiedzi udzieliło 71) nie zgłoszono zamiaru przeniesienia w inną lokalizację.

Wychowanie przedszkolne

W analizowanych miastach łącznie tylko dla około 190 (na 330 funkcjonujących) placówek wychowania przedszkolnego podano informacje na temat planów rozwojowych na najbliższe 5 lat.

Uwagę zwraca fakt, że w tej grupie dla żadnej nie zakłada się likwidacji, a tylko dla jednej (placówka niepubliczna w Grudziądzu) zakłada się zmianę lokalizacji. W przypadku dwóch placówek publicznych we Włocławku dojdzie do zmian lokalizacji ale będzie to miało miejsce w obrębie obecnie funkcjonujących obiektów, a więc zmiany te nie będą miały wpływu na ich dostępność terytorialną.

Dla aż 26 placówek wykazano zamiar rozbudowy - w tej liczbie 13 z Bydgoszczy, 9 z Grudziądza, 3 z Torunia (dodatkowo dla jednej wskazano, że właśnie trwa rozbudowa), 1 z Włocławka.

Bardzo powszechny jest zamiar poprawy wyposażenia – wskazano go dla 163 placówek, a dla 29 zadeklarowano, że nie planuje się poprawy wyposażenia.

Bardzo duże braki informacji dotyczących zamierzeń rozwojowych dotyczą placówek niepublicznych. Gdyby uwzględnić wyłącznie placówki publiczne, to na 152 tego typu funkcjonujące placówki, uzyskano informacje z około 140. Wynika z nich, że nie planuje się likwidacji ani zmiany lokalizacji żadnej publicznej placówki przedszkolnej. Jednoznaczny zamiar rozbudowy deklaruje się wobec 4 (wszystkie w Toruniu – przedszkola nr 3, 8, 16 oraz oddział przedszkolny przy SP 31). Aż dla 115 deklaruje się zamiar poprawy wyposażenia placówki.

Edukacja na poziomie podstawowym

Ze względu na bardzo dużą skalę braku informacji dla placówek niepublicznych, plany rozwojowe w stosunku do szkół, w których prowadzi się kształcenie na poziomie podstawowym przeanalizowano wyłącznie dla szkół publicznych, dla których kompletność pozyskanych informacji jest satysfakcjonująca. Analizą objęto łącznie 118 placówek. W stosunku do żadnej z nich nie wskazano w ciągu najbliższych 5 lat zamiaru likwidacji lub przeniesienia szkoły. Poprawę wyposażenia zadeklarowano w stosunku do aż 111 placówek. W przypadku 14 zadeklarowano zamiar rozbudowy (2 placówki w Bydgoszczy, 3 w Grudziądzu, 1 w Inowrocławiu, 4 w Toruniu, 4 we Włocławku).

Edukacja na poziomie ponadpodstawowym

Plany rozwojowe w stosunku do szkół ponadpodstawowych przeanalizowano wyłącznie dla szkół publicznych, ze względu na bardzo dużą skalę braku informacji dla placówek niepublicznych. Analizą objęto 75 odrębnych instytucji (stanowiących zespoły szkół oraz samodzielne placówki), w ramach których funkcjonuje 118 odrębnych szkół ponadpodstawowych. Nie przewiduje się likwidacji żadnej z placówek (w 2 przypadkach wykazano brak informacji), a tylko w przypadku jednej placówki (Zespół Szkół Handlowych im. Marii Dąbrowskiej w Bydgoszczy, w ramach którego działają 2 szkoły) zamierza się zmienić jej lokalizację (z ulicy Kaliskiej na ulicę Gajową). Na pytanie o rozbudowę placówki, twierdząco odpowiedziano w stosunku do aż 16 placówek (w tym aspekcie padło 56 wskazań negatywnych, a dla 3 placówek nie podano informacji), z czego połowa funkcjonuje w Bydgoszczy.

Usługi opiekuńcze

W analizowanych miastach funkcjonuje 15 domów dziennego pobytu dla osób niesamodzielnych (z wyłączeniem osób starszych). W ciągu najbliższych 5 lat nie planuje się likwidacji żadnego z nich, ale dwa (Środowiskowy Dom Samopomocy działający w Inowrocławiu przy ulicy Św. Ducha 90 oraz ŚDS Katolickiego Stowarzyszenia Osób Niepełnosprawnych Diecezji Toruńskiej im. Wandy Szuman działający w Toruniu przy Szosie Chełmińskiej 254/258) zmienią lokalizację. Wobec dwóch obiektów (ŚDS "Stokrotka" przy ul. Mińskiej w Bydgoszczy i Dom Dziennego Pobytu przy ul. Wyspiańskiego w Grudziądzu) planuje się rozbudowę a we wszystkich placówkach planuje się poprawę wyposażenia.

Plany rozwojowe na najbliższe 5 lat zbadano także wobec domów dziennego pobytu dla osób starszych, których w analizowanych 5 miastach wykazano 10 (w analizie nie uwzględniono klubów samopomocy działających w Toruniu). W przypadku żadnego z obiektów nie wskazano zamiaru likwidacji, a dla 8 przedstawiono negatywną odpowiedź na pytanie o zamiar przeniesienia lokalizacji (dla obydwu obiektów w Inowrocławiu podano informacje o braku wiedzy). Dla obydwu placówek działających w Bydgoszczy („Kapuściska” i „Senior”) wskazano zamiar rozbudowy, podobnie jak dla obiektu działającego w Toruniu przy ulicy Rydygiera (tu zamierza się zwiększyć liczbę miejsc przez pozyskanie sąsiednich pomieszczeń). W przypadku każdej z placówek wskazano na zamiar poprawy wyposażenia.

Informacje uzyskane w stosunku do 48 wykazywanych w analizowanych miastach placówek wsparcia dziennego dla dzieci (realizujących zadania określone w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – są to różnego rodzaju świetlice środowiskowe, socjoterapeutyczne, opiekuńczo-profilaktyczne, ogniska wychowawcze) świadczą o braku planów ich likwidacji lub zmiany ich lokalizacji (tylko w przypadku świetlicy "Skrzat" w Bydgoszczy wykazano zamiar jej przeniesienia). W przypadku dwóch placówek (Ognisko Wychowawcze Parafii Rzymskokatolickiej pw. Miłosierdzia Bożego i Św. Faustyny w Toruniu oraz świetlica "Trampolina" we Włocławku) wykazano zamiar rozbudowy, a dla aż 30 placówek zgłoszono zamiar poprawy wyposażenia (w tym aspekcie dla aż 7 placówek wskazano na brak informacji, a więc faktycznie zamiar poprawy wyposażenia dotyczy ponad 3/4 funkcjonujących placówek dla których zadeklarowano planowane działania lub ich brak).

Placówki kultury

W analizowanych miastach łącznie podano informacje na temat planów rozwojowych na najbliższe 5 lat wobec 34 placówek kultury (ta liczba nie obejmuje bibliotek). Z informacji tych wynika, że stan dotychczas funkcjonujących placówek nie ulegnie zasadniczym zmianom w zakresie lokalowym, ale poza jedną, dla wszystkich placówek wskazuje się zamiar poprawy wyposażenia.

Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Toruniu zgodnie z przekazaną informacją zmieni lokalizację z obecnej przy ulicy Szpitalnej na Centrum Nowoczesności „Młyny Wiedzy” przy ulicy Kościuszki, a Młodzieżowy Dom Kultury nr 2 oraz Pałac Młodzieży w Bydgoszczy, a także Młodzieżowy Dom Kultury im. Janusza Korczaka w Inowrocławiu (placówka Powiatu Inowrocławskiego) zostaną rozbudowane.

Obiekty sportowe

W przypadku żadnego z wykazanych w analizowanych miastach 16 stadionów nie wskazuje się zamiaru likwidacji lub przeniesienia w inną lokalizację. Aż dla 6 obiektów wskazuje się zamiar rozbudowy (Stadiony: BKS "Chemik", Klubu Sportowego Gwiazda, Kobiecego Klubu Piłkarskiego, Polonii, przy ZS nr 5 – w Bydgoszczy oraz stadion żużlowy GKM w Grudziądzu). Poza inowrocławskim Stadionem Miejskim im. Inowrocławskich Olimpijczyków dla wszystkich obiektów wskazuje się zamiar poprawy wyposażenia.

Na terenie analizowanych miast wg przekazanych informacji funkcjonuje 9 lodowisk. W stosunku do żadnego z nich nie zgłoszono zamiaru w ciągu najbliższych 5 lat, likwidacji lub przeniesienia w inną lokalizację. Zamiar rozbudowy wykazano tylko dla Lodowiska „TOR-TOR”, a w przypadku aż 6 obiektów zadeklarowano wolę poprawy wyposażenia.

Przeanalizowano także zamierzenia rozwojowe dla 27 hal sportowych i widowisko-sportowych. Zajądą tu niewielkie zmiany. W ciągu najbliższych 5 lat nie przewiduje się likwidacji ani przeniesienia któregośkolwiek z tych obiektów, podobnie jak nie przewiduje się ich rozbudowy. W przypadku 6 hal (KS Pałac Młodzieży, BKS Chemik – w Bydgoszczy, Olimpia, KS Stal i HSW Szkoły Podstawowej nr 21- w Grudziądzu oraz hali sportowej przy ulicy Rakowicza w Inowrocławiu) wskazano zamiar modernizacji.

Aktualnie realizowana infrastruktura usług publicznych

Administracja publiczna i bezpieczeństwo

a) Miasto Bydgoszcz

- Aktualnie realizowana jest inwestycja polegająca na adaptacji pomieszczeń łącznika i sali gimnastycznej byłej szkoły przy ulicy Baczyńskiego 5 na potrzeby archiwum Urzędu Miasta Bydgoszczy (planowane zakończenie – 2018 rok)

b) Miasto Grudziądz

- Przy ulicy Sikorskiego 32-36 adaptowany jest budynek po dyrekcji szpitala – będą do niego przeniesione dwa wydziały Urzędu Miasta funkcjonujące obecnie przy ul. Wodnej 7 i ul. Ratuszowej 1 (budynek C)

W pozostałych miastach nie prowadzi się obecnie żadnych działań w tym obszarze.

Opieka żłobkowa

Żadne z miast nie prowadzi obecnie inwestycji w tym obszarze.

Edukacja

- a) Miasto Grudziądz prowadzi inwestycję związaną z rozbudową szkoły podstawowej nr 4 (przy ulicy Jaśminowej 2; planowane zakończenie – 2019 rok)
- b) Miasto Toruń prowadzi inwestycje związane z trzema przedszkolami: przy ulicy Konrada Grasera trwa budowa przedszkola o zakładanej pojemności 250 uczniów (planowane zakończenie – 2018 rok), natomiast w przedszkolach miejskich nr 17 (ul. Gagarina 210) i nr 8 (ul. Chabrowa 49) trwa rozbudowa odpowiednio o 4 i o 2 sale, co stworzy przestrzeń dla 100 i 50 uczniów (obydwie inwestycje planuje się zakończyć w roku 2018). Dodatkowo Miasto Toruń prowadzi inwestycję związaną z adaptacją pomieszczeń na warsztaty szkolne z dobudową pawilonu w Zespole Szkół Samochodowych przy ulicy Grunwaldzkiej 25b.
- c) Powiat Inowrocławski na terenie miasta Inowrocław prowadzi inwestycję polegającą na budowie bieżni lekkoatletycznej (200 m) z rzutnią i skoczniami w dal i wzwyż w Zespole Szkół Ogólnokształcących przy ul. 3 Maja 11/13. Poza tym powiat aktualnie jest w trakcie realizacji sali gimnastycznej przy Zespole Szkół im. Marka Kotańskiego (przy ul. Solankowej 21) – jest to zespół grupujący szkoły specjalne, które nie były analizowane we wcześniejszych rozdziałach opracowania.
- W pozostałych miastach nie prowadzi się obecnie żadnych działań w tym obszarze.

Kultura

Prowadzone aktualnie inwestycje w zakresie kultury, dla miast, które wykazały tego typu działania, przedstawiono w tabeli.

Tabela. Aktualnie prowadzone inwestycje w zakresie kultury

Miasto	Rodzaj placówki, której dotyczy inwestycja	Zakres/nazwa inwestycji	Lokalizacja	Zakładany termin zakończenia inwestycji
Bydgoszcz	Centrum kultury	Rewitalizacja Młynów Rothera na Wyspie Młyńskiej	ul. Mennica 10	2019/2020
Bydgoszcz	Teatr	Rewitalizacja nieruchomości dawnego Teatru Kameralnego	ul. Grodzka 14-16	2019/2020
Bydgoszcz	Miejski dom kultury	Modernizacja sceny widowiskowej przy MDK nr 2	ul. Leszczyńskiego 42	2018
Bydgoszcz	Centrum Organizacji Pozarządowych i Wolontariatu	Adaptacja pomieszczeń w lokalu przy ul. Gdańskiej 5 na potrzeby Bydgoskiego Centrum Organizacji Pozarządowych i Wolontariatu	ul. Gdańska 5	2018
Bydgoszcz	Muzeum	Remont konserwatorski Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy połączony z rozbudową obiektu	ul. Gdańska 4	2019
Grudziądz	Centrum kultury	Przebudowa Centrum Kultury Teatr	ul. Teatralna 1	2018
Toruń	Biblioteka	Adaptacja części budynku szkolnego na potrzeby Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej - Książnicy Kopernikańskiej (Filia nr 16). Realizacja projektu będzie się wiązała z zamknięciem dotychczasowego obiektu Filia nr 16 przy ul. Konstytucji 3 maja 10	ul. Raszei 1	2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Pomoc społeczna

a) Miasto Toruń

- Miasto Toruń realizuje obecnie trzy inwestycje w tej sferze: adaptację budynku na cel Domu Pomocy Społecznej dla 54 osób starszych, przy ulicy Szosa Chełmińska 220, a także budowę nowego obiektu – Środowiskowego Domu Samopomocy (placówka dla osób niesamodzielnych bez względu na ich wiek – brak danych o pojemności obiektu) przy ulicy Storczykowej. Obydwa obiekty zamierza się oddać do użytku w roku 2018. Ponadto trwa rozbudowa Zakładu Pielęgnacyjno-Opiekuńczego (ul. Ligi Polskiej 8; jest to placówka dla osób starszych, niepełnosprawnych, przewlekle chorych), polegająca na modernizacji oddziału całodobowego (10 miejsc elastycznej formy wsparcia i 8 miejsc opieki całodobowej) oraz rozbudowie zakładu o dodatkową kondygnację (o 37 miejsc opieki całodobowej; przebudowa zakończy się w roku 2020).

b) Miasto Włocławek

- Przy ulicy Ogniowej 8 odbywa się adaptacja byłego internatu na potrzeby Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie (zakończenie prac planowane na rok 2018)

W pozostałych miastach nie prowadzi się obecnie żadnych działań w tym obszarze.

Przestrzenie publiczne

Prowadzone aktualnie inwestycje w zakresie przestrzeni publicznych, przedstawiono w tabeli.

Tabela. Aktualnie prowadzone inwestycje w zakresie przestrzeni publicznych

Miasto	Rodzaj inwestycji	Lokalizacja	Zakładany termin zakończenia inwestycji	Powierzchnia obiektu/przestrzeni (ha)	Dodatkowe informacje
Bydgoszcz	Urządzenie przestrzeni służącej celom sportowo-rekreacyjnym (etap dokumentacji)	tereny pogórnice przy ul. M. Rejewskiego	2018	Na tym etapie obszar nie jest dokładnie określony	Na obecnym etapie – tylko wykonanie dokumentacji Docelowo - zagospodarowanie terenów zieleni i stworzenie parku
Bydgoszcz	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Wzgórze Wolności – park pomiędzy ulicą Kujawska a Trasą Uniwersytecką Wzgórze Dąbrowskiego – park przy ulicy Filareckiej i Stromej	2018	Wzgórze Wolności – 3,09 Wzgórze Dąbrowskiego – 3,4	Kompleksowa rewaloryzacja parków polegająca na usunięciu inwazyjnych, obcych gatunków roślinności oraz wycince drzew i krzewów w złym stanie fitosanitarnym, wykonanie kompleksowego zagospodarowania zielenią, wykonanie ścieżek pieszych i rowerowych, montaż małej architektury,

					tablic informacyjnych oraz wyposażenia parku w budki łęgowe, karmniki, hotele dla owadów itp., wykonanie oświetlenia i drenażu terenu
Grudziądz	Budowa ścieżek rowerowych	<p>Przebudowa ścieżki i ciągu pieszo-rowerowego wzdłuż kanału Trynka (od ul. Mickiewicza do ul. Za Basenem).</p> <p>Budowa ciągu pieszo-rowerowego i ścieżki (ul. Kwidzyńska, Rondo Wyszyńskiego i połączenia z Paderewskiego)</p> <p>Budowa ścieżki rowerowej – ul. Legionów</p> <p>Budowa ciągu pieszo-rowerowego – ul. Konstytucji 3 Maja</p> <p>Budowa ścieżki rowerowej (ul. Południowa)</p> <p>Budowa ciągu pieszo-rowerowego i ścieżki ul. Kalinkowa</p> <p>Budowa ścieżki ul. Kalinkowa (wzdłuż ul. Kalinkowej)</p> <p>Budowa ścieżki rowerowej i przebudowa ciągu pieszo-rowerowego ul. Bora Komorowskiego, Bydgoska</p>	2018	łącznie długość ok. 7,8 km	
Inowrocław	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Pak Solankowy	2018	Brak danych	Poprawa funkcjonalności i dostępności poprzez ułożenie utwardzonej nawierzchni na części alejek

Inowrocław	Budowa psiego parku	Osiedle Solno - skrzyżowanie ulic Lipowej i Marulewskiej	2018	ok. 0,42	Budowa wybiegu dla psów
Inowrocław	Budowa siłowni terenowej	Osiedle Solno - Plac zabaw przy ul. Stare Miasto	2018	ok. 0,01	Budowa siłowni terenowej składającej się z ok. 6 urządzeń
Inowrocław	Budowa siłowni terenowej	Osiedle uzdrowskowe - teren Szkoły Integracyjnej przy ul. Krzymińskiego 4	2018	ok. 0,01	Budowa siłowni terenowej składającej się z 9 urządzeń oraz 1 stolika do gry w szachy
Inowrocław	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji	Obszar 1 - tereny na os. Piastowskim, pomiędzy ul. Jagiełły, W. Łokietka, a Marulewską	2018	ok. 1,77	Utworzenie terenów zieleni urządzonej w otoczeniu budynków mieszkalnych, poprawa jakości nawierzchni ciągów pieszych wykonanie dodatkowych alejek, realizacja obiektów małej architektury (ławki, latarnie, kosze), utworzenie terenów zieleni urządzonej o charakterze łąk kwietnych - przestrzeni przyjaznej zwierzętom (ptakom, owadom).
Inowrocław		Obszar 2 - teren na os. Piastowskim, pomiędzy ul. Krzywoustego i Długą	2018	ok. 3,97	
Inowrocław		Obszar 3- teren zlokalizowany na os. Mątwy przy ul. Poznańskiej na wysokości ulicy Fabrycznej po obu stronach ulicy	2018	ok. 1,18	
Inowrocław		Obszar 4 - teren zieleni nieurządzonej pomiędzy ul. Staropoznańską a ul. Rakowicza po obu stronach torów kolejowych	2018	ok. 6,0	
Toruń	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji	Osiedle Fałata	2018	Brak danych	Budowa boiska do koszykówki
Toruń	Budowa ścieżek pieszych i gospodarczych wraz z budową miejsc postojowych, wiaty drewnianej oraz siłowni na wolnym powietrzu	Osiedle Na Skarpie (kompleks leśny w rejonie ulic Ligii Polskiej i Konstytucji 3 Maja)	2018	Brak danych	Budowa ścieżek spacerowych i gospodarczych o nawierzchni mineralnej, budowa 10 miejsc postojowych, budowa siłowni zewnętrznej, budowa wiaty drewnianej z dwoma kompletami stołów i ławek drewnianych.
Toruń	Budowa placu zabaw dla dzieci i siłowni zewnętrznej	Ul. Słowicza w rejonie ul. Sarniej	2018	Brak danych	Wykonanie nawierzchni żwirowej, budowa siłowni zewnętrznej, budowa placu zabaw, uzupełnienie nawierzchni trawiastej
Toruń	Rozbudowa placu zabaw	Ul. Gościnną 10	2018	Brak danych	Wykonanie nawierzchni bezpiecznej z piasku, remont i uzupełnienie ogrodzenia panelowego, montaż urządzenia do streetworkout'u, rozbudowa istniejącego

					linarium, montaż urządzeń placu zabaw, montaż elementów małej architektury, wykonanie trawnika.
Toruń	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Pomiędzy ul. Chopina, Bydgoską i Aleją 500–lecia	2018	ok. 1,84 ha	Wykonanie nawierzchni, budowa schodów terenowych, wycinka drzew, krzewów, wykonanie trawnika, nasadzenia drzew, krzewów i traw ozdobnych, montaż elementów małej architektury, montaż wyposażenia muzycznego placu zabaw m.in. Grand Marimba, Congas, Tembos, Tubullar Bells, Harmony, Babel Drums
Toruń	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Teren Alpinarium przy ulicy Kopernika	2018	Brak danych	Remont alejek, wykonanie schodów terenowych, wykonanie pochylni dla osób niepełnosprawnych, montaż oświetlenia drogowego, montaż elementów małej architektury, montaż mostka, montaż budek dla ptaków, nietoperzy oraz owadów, uporządkowanie drzew i krzewów
Toruń	Przebudowa boiska, realizacja placu zabaw i siłowni zewnętrznej	Istniejące boisko przy ulicy Zofii Nałkowskiej	2018	Brak danych	Wykonanie nawierzchni placu zabaw oraz chodników, montaż urządzeń placu zabaw, montaż urządzeń siłowni zewnętrznej, Wykonanie ogrodzenia
Toruń	Przebudowa placu zabaw przy ul. Świętopełka	ul. Świętopełka 9-11	2018	Brak danych	Roboty rozbiórkowe i ziemne, wykonanie chodników oraz placów, wykonanie nawierzchni bezpiecznej, montaż urządzeń placu zabaw, montaż elementów małej architektury, wykonanie trawnika, dostawa i montaż kamery monitoringu, montaż ogrodzenia.
Toruń	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji	Park pomiędzy ulicami Szczecińską, Krynicką i Koszalińską	2018	Brak danych	Wykonanie alejek parkowych wraz z wewnętrznym placykiem, montaż dwóch stołów do gry w szachy, montaż oświetlenia parkowego, wyrównanie terenu, uzupełnienie trawników
Włocławek	Urządzenie przestrzeni służącej	Park im. H.Sienkiewicza, teren nad Zgłowiączką pomiędzy ul. Okrzei a	2018	2,06	Zagospodarowanie „Ogrodu na Pompce” jako miejsca dydaktycznego i służącego

	rekreacji	linią kolejową			rekreacji
Włocławek	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji (utworzenie parku)	Teren nad Zgłowiączką pomiędzy ul. Szpitalną, Wysoką a linią kolejową	2019	6,91 ha	Zagospodarowanie nowych terenów parkowo-rekreacyjnych z obiektami sportowymi
Włocławek	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Park im. H.Sienkiewicza,	2018	1,08 ha	Rewaloryzacja zabytkowego parku
Włocławek	Budowa placu zabaw	ul. Brdowska 3, przy przedszkolu nr 13	2017	0,05	Plac zabaw i boisko do gier ogólnodostępne
Włocławek	Budowa placu zabaw	ul. Bukowa, przy przedszkolu nr 12	2017	0,03	Plac zabaw i boisko do gier ogólnodostępne
Włocławek	Budowa placu zabaw	ul. Wronia 9a, przy przedszkolu nr 17	2017	0,38	Plac zabaw i mini-boisko do gier ogólnodostępne z monitoringiem
Włocławek	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji	Teren pomiędzy ulicami Wiejską, Zbiegniewskiej i Konopnickiej	2017	0,48	Teren sportowy, rekreacyjny, z placami zabaw przystosowanymi dla dzieci niepełnosprawnych
Włocławek	Budowa siłowni terenowej	Park im. W. Łokietka	2017	0,03	Tereny sportowe ogólnodostępne, siłownia
Włocławek	Budowa placów zabaw	Teren Osiedla Zakręt (w pobliżu nowej zabudowy)	2017	0,22	Dwa place zabaw oraz obiekty małej architektury na terenie osiedla Zakręt
Włocławek	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji	ul. Uroczą 1, przy przedszkolu nr 19	2017	0,47	Rozbudowa terenu placu zabaw wraz z ciągami pieszymi
Włocławek	Budowa placu zabaw	ul. Ptasia 2	2018	0,09	Budowa placu zabaw i fragmentu ciągu pieszego
Włocławek	Budowa placu zabaw	ul. Płocka (teren w rejonie punktów adresowych Płocka 143-147)	2018	0,58	Budowa placu zabaw i ciągów pieszych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Miasta Bydgoszcz i Grudziądz, w których aktualnie liczba prowadzonych inwestycji w tym zakresie nie jest zbyt duża, zgłosiły szereg inwestycji, które będą realizowane w kolejnych latach:

Tabela. Planowane inwestycje w zakresie przestrzeni publicznych

Miasto	Rodzaj obiektu/przestrzeni, których dotyczy inwestycja	Lokalizacja	Zakładany termin zakończenia inwestycji	Powierzchnia obiektu/przestrzeni (ha)	Dodatkowe informacje
Bydgoszcz	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Park Ludowy im. Wincentego Witosa (rejon ulicy Jagiellońskiej)	2019	4,1	Kompleksowa rewaloryzacja parku polegająca na uporządkowaniu drzewostanu i realizacji elementów wyposażenia parku, małej architektury, alejek, wykonanie nasadzeń, oświetlenia, monitoringu, infrastruktury służącej ochronie przyrody (m.in. budki lęgowe, karmniki, poidelka dla ptaków, skrzynki dla nietoperzy, itp.)
Bydgoszcz	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji	Tereny na północnym brzegu Brdy pomiędzy ul. Bernardyńską a Mostem Pomorskim	2020	Na tym etapie obszar nie jest dokładnie określony	Rewitalizacja bulwarów Brdy. Umocnienie nabrzeży rzeki, w tym wykonanie miejsc cumowania małych jednostek pływających (łódki, kajaki), podniesienie rzędnych bulwaru na wysokości Media Markt i Słonecznego Młyna, wykonanie ścieżek pieszych i rowerowych wraz z małą architekturą, terenami zieleni i oświetleniem
Bydgoszcz	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Park wokół Jeziora Balaton (rejon ulic Polanka, Swarzewska, Ceramiczna, Curie Skłodowskiej)	2019	Na tym etapie obszar nie jest dokładnie określony	Kolejny etap zagospodarowania terenu nad Balatonem poprzez m.in. remont i budowę nowych ścieżek pieszych, montaż urządzeń ścieżki zdrowia i siłowni zewnętrznej, budowę małej architektury parkowej, a także dodatkowe nasadzenia drzew i krzewów
Bydgoszcz	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Teren wzdłuż Kanału Bydgoskiego przy ulicy Spacerowej	2019	Na tym etapie obszar nie jest dokładnie określony	Uporządkowanie zieleni wzdłuż ul. Spacerowej, wykonanie nowych, nasadzeń drzew i krzewów, wykonanie obiektów małej architektury
Bydgoszcz	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji	Teren leżący pomiędzy budynkiem przy ul. Waryńskiego 51, a budynkami przy ul. Romana Dmowskiego	2019	Na tym etapie obszar nie jest dokładnie określony	Plac zabaw i siłownia plenerowa w ogrodzie rekreacyjno-społecznościowym dla dzieci i urządzenia siłowni dla młodzieży i dorosłych, ogrodzone żywopłotem.
Bydgoszcz	Urządzenie przestrzeni służącej	Teren w rejonie ulic: Gryfa	2019	Na tym etapie obszar	Zagospodarowanie lasów na terenie os.

	rekreacji	Pomorskiego, Józefa Hallera, Stefanii Tuchołkowej i Wyzwolenia		nie jest dokładnie określony	Terenów Nadwiślańskich na cele sportu i rekreacji (teren do spacerowania, joggingu i nordic walkingu), w tym w szczególności: uporządkowanie istniejących alejek spacerowych, wytyczenie i wykonanie „ścieżki zdrowia”, wykonanie tablic służących edukacji ekologicznej, montaż budek łęgowych.
Bydgoszcz	Budowa siłowni terenowej	Teren w rejonie ulic Tatrzańskiej, Karkonoskiej, Janka z Czarnkowa (skwer pn. „Siła Ciszy Mariampola”)	2019		Budowa siłowni składającej się z 12 stanowisk do ćwiczeń oraz zagospodarowanie terenu zielenią
Grudziądz	Urządzenie przestrzeni służącej rekreacji				
Grudziądz	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Obszar zieleni nad Wisłą od Góry Zamkowej (od wysokości ul. Zamkowej do ul. Saperów)	2020	Brak danych	Rewaloryzacja terenu zieleni od Góry Zamkowej do Cytadeli Grudziądz
Grudziądz	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Obszar Parku Miejskiego ograniczony ulicami: Hallera, Cmentarną i al. Żwirki	2020	Brak danych	Odnowienie terenu zieleni Parku Miejskiego
Grudziądz	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Ul. Zamkowa	2021	Brak danych	Rewitalizacja Góry Zamkowej (etap II)
Grudziądz	Poprawa standardu przestrzeni służącej rekreacji	Al. 23 Stycznia	2021	Brak danych	Rewaloryzacja Al. 23 Stycznia pod kątem potrzeb publicznych, turystycznych i rekreacyjnych
Grudziądz	Budowa ścieżek rowerowych		2023	Brak danych	Budowa nowych ścieżek rowerowych na obszarze miasta

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Obiekty sportowe

Prowadzone aktualnie inwestycje w zakresie obiektów sportowych, przedstawiono w tabeli. Należy zwrócić uwagę, że niektóre z realizowanych obiektów będą istotne także dla funkcjonowania szkół (budowa boisk lub basenów przyszkolnych) – zostały one przedstawione w tej części opracowania ze względu na ich ogólnodostępny charakter. Podobnie w części opracowania poświęconej inwestycjom w zakresie przestrzeni publicznych zawarto inwestycje, których częścią będzie realizacja boisk, jednak przede wszystkim o charakterze rekreacyjnym, a nie związanych z uprawianiem sportu lub organizacją zawodów.

Tabela. Aktualnie prowadzone inwestycje w zakresie obiektów sportowych

Miasto	Rodzaj obiektu i przedsięwzięcia	Lokalizacja	Zakładany termin zakończenia inwestycji	Dodatkowe informacje	Pojemność trybun
Bydgoszcz	Budowa basenu	Przy ZSO nr 5, ul. Szarych Szeregów 4a	2019		160
Bydgoszcz	Budowa boiska	Przy ZS Spożywczych, ul. Toruńska 174	2018	Boisko do koszykówki, siatkówki, piłki ręcznej i tenisa ziemnego	48
Bydgoszcz	Budowa boiska	Przy ZS nr 34, ul. Zacisze 16	2018	Ogólnodostępne przyszkolne boisko wielofunkcyjne	(mobilna) 20
Bydgoszcz	Budowa boiska	Przy MDK nr 2, ul. Leszczyńskiego 42	2018	Boisko sportowe / rekreacyjne	Brak
Bydgoszcz	Budowa basenu	ul. Królowej Jadwigi 27	2020	Basen o parametrach basenu olimpijskiego (wymiary 25x50m), zgodny z wymogami Polskiego Związku Pływackiego oraz FINA	498
Grudziądz	Przebudowa stadionu	Stadion GKM Grudziądz, ul. Hallera 4	2018	Przebudowa Stadionu Żużlowego Obiekt spełnia wymagania Ekstraligi Żużlowej	8000
Grudziądz	Budowa stancji żeglarskiej	Przy Drodze Jeziornej, na wschód od skrzyżowania z ul. Spacerową	2019	Stanica żeglarska nad Jeziorem Rudnickim Wielkim	n/d
Toruń	Budowa boiska	Port Drzewny, ul. Szosa Bydgoska 101	2018	Boisko wielofunkcyjne (do siatkówki, koszykówki, piłki nożnej)	Brak danych
Włocławek	Przebudowa i rozbudowa basenu	al. Chopina 12	2018	Przebudowa i rozbudowa basenu Ośrodka Sportu i Rekreacji	100
Włocławek	Przebudowa hali sportowej	al. Chopina 12	2017	Przebudowa hali sportowo-widowskiej Ośrodka Sportu i Rekreacji	730
Włocławek	Budowa kompleksu sportowo-rekreacyjnego	przy Zespole Szkół Elektrycznych, ul. Elektryków	2017	Budowa kompleksu sportowo-rekreacyjnego na Osiedlu Zazamcze. Boisko do piłki nożnej, kort do tenisa ziemnego, boisko do piłki plażowej, bieżnia czterotorowa, skocznia w dal, rzutnia pchnięcia kulą	brak

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Zamierzenia inwestycyjne miast w zakresie rozwoju infrastruktury usług publicznych

Administracja publiczna i bezpieczeństwo

a) Miasto Inowrocław

- Planowana jest adaptacja pomieszczeń strychu w budynku Urzędu Miasta przy ulicy F.D.Roosevelta 33-35 na pomieszczenia biurowe. Inwestycja planowana na rok 2023

b) Miasto Włocławek

- Planowana jest przebudowa budynku Urzędu Miasta przy ulicy Kościuszki 12. Inwestycja planowana na rok 2019.

Pozostałe miasta nie planują inwestycji w tym obszarze.

Opieka żłobkowa

a) Miasto Bydgoszcz

- Planowana jest rozbudowa żłobka nr 18 przy ulicy Brzozowej 28 (zakończenie inwestycji w roku 2019)

b) Miasto Toruń

- Planowane są inwestycje w czterech placówkach żłobkowych (wszystkie zamierza się zakończyć w roku 2019). Przy ulicy Andersa 21 powstanie nowy żłobek miejski, a istniejące żłobki nr 1, 2 i 3 (odpowiednio: ul. Bażyńskich 24/26, ul. Piskorskiej 9 i ul. Konstytucji 3 Maja 16) zostaną rozbudowane i przebudowane.

c) Miasto Włocławek

- Planowana jest budowa żłobka integracyjnego w rejonie ulic Długiej i Gniazdowskiego. Rozpoczęcie działalności placówki przewidziane jest na kwiecień 2019 roku.

Miasta Grudziądz i Inowrocław nie planują żadnych działań w tym obszarze.

Edukacja

a) Miasto Grudziądz planuje następujące działania: rozbudowę sali gimnastycznej w I Liceum Ogólnokształcącym przy ulicy Sienkiewicza 27 (planowane w roku 2019), rozbudowę Szkoły Podstawowej nr 4 przy ulicy Jaśminowej 2 (w roku 2020) oraz poprawę potencjału edukacyjnego Szkoły Podstawowej nr 8 przy ul. Mikołaja z Ryńska 6 – zamierza się tu w roku 2018 zrealizować zieloną klasę, ścieżkę edukacyjną oraz plac zabaw przy szkole (pośrednio oznacza to, że także poprawi się dostępność przestrzeni rekreacyjnej dla mieszkańców okolic szkoły). Dodatkowo planuje się dobudowę skrzydła szkoły przy Grudziądzkim Ośrodku Edukacji „Spinaker” (ul. Waryńskiego 102) obejmującego 15 sal lekcyjnych wraz z zapleczem (planowane na rok 2021)

b) Miasto Toruń w roku 2019 planuje dwie inwestycje w szkołach ponadpodstawowych, związane z podniesieniem jakości praktycznej nauki zawodu – w Zespole Szkół Gastronomiczno-Hotelarskich przy ul. Osikowej 15 zostanie dokonana adaptacja pomieszczeń na kształcenie praktyczne w zawodzie technik hotelarstwa i usług turystycznych, a w Zespole Szkół Inżynierii Środowiska, przy ulicy Batorego 43/49 - modernizacja sali dydaktycznej na pracownię kształcenia technika weterynarii. Poza tym w 3 szkołach podstawowych (nr 2, 6 i 24) zamierza się przenieść oddziały przedszkolne na parter budynków (w szkole nr 2 do budynku dotychczasowego Gimnazjum nr 2)

c) Miasto Włocławek w roku 2019 planuje modernizację (przebudowę budynku) Zespołu Szkół Ekonomicznych przy ulicy Bukowej 38/40.

Pozostałe miasta oraz Powiat Inowrocławski w zakresie szkół, które prowadzi na terenie miasta Inowrocław, nie planują działań w tym obszarze.

Kultura

a) Miasto Bydgoszcz planuje działania polegające na przekształceniu dwóch bibliotek (przy ulicy Czerkaskiej 11 i Konopnickiej 28) w mediateki (w roku 2019) oraz zmianę charakteru części obecnego kompleksu Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. dr. W. Bełzy położonego pod adresami Stary Rynek 22 - 24, ul. Długa 39 -41, ul. Jana Kazimierza 2, ul. Zaułek 11 na nowe formy działalności kulturalno-edukacyjnej (w roku 2021). Ponadto planuje się w roku 2019 adaptację na cele muzealne lokali po dawnej Aptece pod Łabędziem oraz Muzeum Farmacji przy ul. Gdańskiej 5 (projekt Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego). Z kolei obiekt Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego mieszczący się przy ulicy Mennica 6, w którym obecnie znajduje się Centrum Przedsiębiorczości, zostanie przeznaczony na działalność edukacyjną.

b) Miasto Grudziądz zamierza realizować dwie inwestycje związane z szeroko rozumianym rozwojem społecznym (pośrednio także w sferze kultury) na bazie spichrzy (przy ulicy Spichrzowej). W 2020 planuje się remont i adaptację dwóch pustostanów, niezagospodarowanych obiektów pod nr 33 i 35 na cele społeczne, kulturalne i edukacyjne, a w roku 2023 działania na rzecz ochrony walorów Pomnika Historii Prezydenta RP - obiekty Spichlerzy będące własnością gminy-miasto Grudziądz będące obecnie niezagospodarowane, zostaną odnowione i przystosowane do pełnienia funkcji turystycznych, kulturalnych i społecznych.

c) Miasto Toruń planuje działania związane z:

- Remontem dwóch budynków znajdujących się w kompleksie dawnych „Młynów Gersona” na potrzeby Centrum Nowoczesności „Młyn Wiedzy”, przy ulicy Łokietka 1-3. (Zadanie będzie wykonane w roku 2019)
- Adaptacją parteru budynku przy ul. Fałata 35-37 na potrzeby Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej-Książnicy Kopernikańskiej – Filii nr 12 (planowane na rok 2019)
- Adaptacją Koszar Bramy Chełmińskiej na cele muzealne (Muzeum Twierdzy Toruń), przy ul. Wały Gen. Sikorskiego 23/25 (zadanie planowane na rok 2019)
- Adaptacją fortu Jakuba przy ul. Generała Sowińskiego 9-11 na cele Centrum Historycznego (zadanie planowane w roku 2020)
- Adaptacją budynku przy ul. Bydgoskiej 50/52 na cele kulturalno-społeczne – utworzenie miejsc na pracownie artystyczne, warsztaty edukacji kulturalnej, klub wielopokoleniowy, kawiarenkę z czytelnia, itp. (zadanie planowane w roku 2020)
- Rozbudową Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki Czasu”, przy ul. Wały gen. Sikorskiego 13 (nie sprecyzowano terminu realizacji)
- Budową amfiteatru (rozbudowa o zadaszenie amfiteatru, wykonanie sceny marionetkowej, utworzenie paku rzeźb w ogrodzie teatralnym, oraz mechanicznego teatru lalek) na potrzeby Teatru „Baj Pomorski” w Toruniu, przy ul. Piernikarskiej 9

d) Miasto Włocławek

- Na rok 2019 planuje się realizację Centrum Rewitalizacji (poprzez adaptację i rozbudowę budynku wielorodzinnego przy ulicy 3 Maja 18) – inwestycja ta będzie służyła aktywizacji społecznej i zawodowej. Nie jest to więc typowa placówka kultury, ale bezpośrednio wiązać się będzie z rozwojem społecznym mieszkańców miasta.

Pomoc społeczna

a) Miasto Bydgoszcz

- W roku 2019 planuje się przy ulicy Mińskiej 15A uruchomienie dwóch placówek: ośrodka wsparcia dla osób w podeszłym wieku oraz Całodobowego Środowiskowego Domu Samopomocy. Pierwsza z placówek zostanie zrealizowana od podstaw, a druga poprzez przekształcenie Środowiskowego Domu Samopomocy. Pierwsza z placówek będzie przeznaczona dla osób starszych, a druga - dla osób niesamodzielnych bez względu na ich wiek

b) Miasto Inowrocław

- W roku 2019 planuje się dokonać adaptacji budynku dotychczasowej szkoły podstawowej nr 2 przy ul. Najświętszej Marii Panny 19 na potrzeby Środowiskowego Domu Samopomocy. Będzie to placówka dla osób niesamodzielnych bez względu na ich wiek.

c) Miasto Toruń

- W Toruniu planuje się przebudowę dwóch budynków na potrzeby Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie – przy ulicy Słowackiego 114 i 118 (jest to budynek dotąd użytkowany przez Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji) oraz przy ul. Rydygiera 30-32. Pierwsze z wymienionych zadań będzie wykonane w roku 2019, a drugie – w 2018.

Pozostałe Miasta nie wykazały zamierzeń inwestycyjnych w tej dziedzinie.

Obiekty sportowe

Planowane inwestycje w zakresie obiektów sportowych, przedstawiono w tabeli. Podobnie jak w przypadku inwestycji aktualnie realizowanych, należy zwrócić uwagę, że niektóre z planowanych obiektów będą istotne także dla funkcjonowania szkół (budowa boisk lub basenów przyszkolnych), a nawet pełnić rolę obiektów wyłącznie przyszkolnych.

Tabela. Planowane inwestycje w zakresie obiektów sportowych

Miasto	Rodzaj inwestycji	Lokalizacja	Zakładany termin zakończenia inwestycji	Dodatkowe informacje
Bydgoszcz	Budowa basenu	Dzielnica Miedzyń	2018-2020	Basen przyszkolny ogólnodostępny
Bydgoszcz	Budowa basenu	Dzielnica Fordon	2018-2020	Basen przyszkolny ogólnodostępny
Bydgoszcz	Budowa basenu	Dzielnica Oś. Leśne	2020-2022	Basen przyszkolny ogólnodostępny
Bydgoszcz	Budowa hali sportowej	Ul. Kcyńska 49	Nie określono	Przy Szkole Podstawowej nr 12 Hala z funkcjami rehabilitacyjnymi

Bydgoszcz	Budowa hali sportowej	W ramach kompleksu Stadionu Zawiszy, ul. Gdańska 163	2020	Hala do lekkiej atletyki i strzelectwa, spełniająca wymogi federacji IAAF oraz ISSF umożliwiające organizację zawodów międzynarodowych Hala lekkoatletyczna posiadać będzie trybuny o pojemności 200 miejsc, a hala strzelectwa sportowego - 198
Bydgoszcz	Budowa basenu	Ul. Jesionowa 3a	Nie określono	Przy Zespole Szkół nr 30 Basen rehabilitacyjno-sportowy
Bydgoszcz	Budowa hali sportowej	Ul. Plac Wolności 9	Nie określono	Przy Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 1
Bydgoszcz	Budowa hali sportowej	Ul. Karłowicza 20	Nie określono	Przy Zespole Szkół Elektronicznych
Bydgoszcz	Budowa „Orlika lekkoatletycznego”	Ul. Piwnika Ponurego 10	Nie określono	
Bydgoszcz	Budowa sali rehabilitacyjno-sportowej	Graniczna 12		Przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 3
Bydgoszcz	Modernizacja stadionu Gwiazda	Bronikowskiego 45	2018	Budowa pełnowymiarowego boiska piłkarskiego o sztucznej nawierzchni z oświetleniem
Bydgoszcz	Przebudowa stadionu Polonii	Sportowa 2	Do 2020	Stadion żużlowy
Bydgoszcz	Budowa hali gimnastyki sportowej	Czerkaska 8	Nie określono	Przy Szkole Podstawowej nr 15
Grudziądz	Budowa bieżni lekkoatletycznej	Ul. Moniuszki 14	2019/2020	Przy Szkole Podstawowej Nr 12
Grudziądz	Budowa boiska spacerowo-sportowego	Ul. Bydgoska 24	2018	Przy Szkole Podstawowej nr 15
Grudziądz	Budowa boiska wielofunkcyjnego	Ul. Narutowicza 6	2019	Przy Szkole Podstawowej nr 3 Obiekt ogólnodostępny
Grudziądz	Budowa boiska wielofunkcyjnego	Ul. Kasprowicza 4	2018	Przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 2
Grudziądz	Budowa kortu tenisowego	Ul. Korczaka 23	2020	Przy zespole Szkół Ogólnokształcących
Grudziądz	Budowa sali gimnastycznej	Ul. Waryńskiego 102	2021	Budowa pełnowymiarowej sali gimnastycznej przy Grudziądzkim Ośrodku Edukacji „Spinaker”
Grudziądz	Budowa Pływalni Miejskiej	Południowa część osiedla Rządź	2021	
Grudziądz	Modernizacja stadionu	Ul. Hallera 4	2019	Budowa zadaszenia stadionu żużlowego GKM Grudziądz
Inowrocław	Budowa bieżni lekkoatletycznej	ul. Zygmunta Kurka 16	2018	Przy Szkole Podstawowej nr 16
Inowrocław	Budowa kompleksu sportowego	Park pomiędzy ulicami Bolesława Krzywoustego i Długą	2018	boisko do streetballa i boisko do piłki plażowej
Toruń	Budowa basenu rehabilitacyjnego	Ul. Fałata 89/90	2019	Przy Zespole Szkół nr 26, basen będzie miał charakter ogólnodostępny
Toruń	Budowa basenu rehabilitacyjnego	Ul. Dziewulskiego 41c	2019	Przy Zespole Szkół nr 6, basen będzie miał charakter ogólnodostępny

Toruń	Budowa boiska wielofunkcyjnego	Ul. Legionów 210	2018	Przy Szkole Podstawowej nr 3
Toruń	Budowa kompleksu sportowo-rehabilitacyjnego	Ul. Oгородowa 3/5	2018	Przy Zespole Szkół nr 24
Toruń	Hala Tenisowa	Ul. Szosa Chełmińska w Toruniu	2018	
Toruń	Modernizacja i rozbudowa basenu miejskiego	Ul. Bażyńskich 9/17 w Toruniu	2019	
Toruń	Budowa basenów letnich	Ul. Szosa Bydgoska 3 w Toruniu	2018	
Włocławek	Budowa kompleksu sportowego	Ul. Nowomiejska 21	2018	Przy Zespole Szkół nr 3 Budowa boiska wielofunkcyjnego oraz bieżni lekkoatletycznych – będzie mieć charakter przyszkolny, ogólnodostępny
Włocławek	Budowa kompleksu sportowego	Ul. Wyspiańskiego 3/Kapitulna	2018	Przy Szkole Podstawowej nr 23 i Gimnazjum nr 4 Boiska do piłki ręcznej, koszykówki, siatkówki, lekkoatletyki (bieżnia, skocznia w dal) Będzie mieć charakter przyszkolny, ogólnodostępny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z jednostek samorządu terytorialnego w latach 2017/2018

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza prowadzi do następujących wniosków:

- Zdecydowana większość objętych analizą funkcjonujących obecnie placówek usług publicznych zostanie utrzymana - poza pojedynczymi obiektami nie planuje się ich likwidacji lub przeniesienia w inne lokalizacje. Z wcześniej wykonanych analiz (przedstawionych we wcześniejszych rozdziałach opracowania) wynika, że we wszystkich miastach w zakresie zdecydowanej większości usług mających podstawowe znaczenie dla codziennej obsługi mieszkańców i najczęściej dostępnych w bliskim sąsiedztwie miejsca zamieszkania (dostępnych w transporcie pieszym) – dotychczasowy stan rozwoju mierzony liczbą i rozmieszczeniem placówek jest generalnie dobry lub bardzo dobry, rzadziej umiarkowany a znacznie rzadziej niesatysfakcjonujący. Deklaracja o zamiarze utrzymania status quo w zakresie rozmieszczenia placówek oznacza więc, że w zdecydowanej większości przypadków nie dojdzie do pogorszenia warunków dostępności usług publicznych.

- W stosunku do zdecydowanej większości funkcjonujących obecnie placówek usługowych, zadeklarowano zamiar poprawy ich wyposażenia, a w przypadku pewnej części placówek (stosunkowo niewielkiej – ale to zależy też od rodzaju usługi) wskazano zamiar fizycznej rozbudowy obiektów. Są to przesłanki pozwalające przypuszczać, że warunki obsługi ludności i/lub jakość świadczonych usług w placówkach usługowych, będą się poprawiać.
- Przegląd aktualnie realizowanych inwestycji oraz analiza zamierzeń rozwojowych na kolejne lata wskazują, że największe zmiany w kolejnych latach zajdą w zakresie szeroko rozumianych przestrzeni publicznych oraz obiektów sportowych. W zakresie przestrzeni rekreacyjnych część realizowanych działań dotyczy istniejących obiektów – zakres zmian znacząco poprawi ich estetykę i funkcjonalność. Działania te przyczynią się będą do wzrostu atrakcyjności tych obiektów, a co za tym idzie ich większej popularności wśród mieszkańców jako miejsc aktywnego spędzania wolnego czasu. Część inwestycji sportowych będzie wiązała się jednocześnie z poprawą wyposażenia szkół (będą to obiekty wykorzystywane przez szkoły). Niektóre inwestycje w sferze sportu są istotne dla organizacji zawodów (w tym ogólnopolskich i międzynarodowych – np. nowa hala w kompleksie „Zawiszy”, stadiony żużlowe, basen przy ul. Królowej Jadwigi w Bydgoszczy), budują więc pozycję konkurencyjną miast na tle innych dużych ośrodków, ale tylko w niewielkim stopniu (lub w ogóle) będą wpływać na kształtowanie jakości życia mieszkańców (zwłaszcza w kontekście codziennej aktywności fizycznej). Uwagę zwraca stosunkowo duża liczba realizowanych lub planowanych inwestycji w zakresie basenów – w tej dziedzinie w perspektywie kilku lat dostępność infrastruktury w stosunku do stanu obecnego, będzie zdecydowanie większa.
- W ujęciu pokoleniowym uwagę zwraca mała skala działań w stosunku do infrastruktury istotnej dla rozwoju dzieci i młodzieży (poza bazą sportową przy szkołach – choć relatywnie jeśli uwzględni się bardzo dużą liczbę funkcjonujących szkół, te inwestycje obejmą tylko niewielką część placówek), a także bardzo małą skalę działań na rzecz infrastruktury dla seniorów (prowadzi się lub planuje działania tylko dla pojedynczych obiektów). Jak dotąd w miastach nie dostrzega się potrzeby rozwoju bazy włączającej społecznie seniorów – a jak się wydaje, prognozy zmian liczebności tej grupy są na tyle jednoznaczne, że już obecnie powinno się zwrócić na ten aspekt większą uwagę (zwłaszcza w zakresie domów dziennego pobytu, które powinny być infrastrukturą niemal powszechną, lokalizowaną w sąsiedztwie miejsc zamieszkania).

7 Prognoza rozwoju ludności jako uwarunkowanie realizacji usług publicznych

Prognoza demograficzna prezentuje generalne zmiany demograficzne, jakie będą zachodziły na analizowanym obszarze. Nakreśla ona zarówno ogólne trendy zmian liczby ludności w określonym czasie, jak również pokazuje zmiany bezwzględnej liczby mieszkańców według grup wiekowych oraz zmiany struktur wiekowych ludności. W kontekście badania usług publicznych jest to zagadnienie niezmiernie ważne, ponieważ pozwala ocenić przyszłe zapotrzebowanie na poszczególne rodzaje infrastruktury i usług społecznych. Wskazuje również, dla których grup wiekowych i w jakim okresie zachodzące zmiany będą na tyle istotne, że wymuszą konieczność dużej ingerencji w dotychczas istniejącą sieć placówek i usług określonego typu, dedykowanych określonej grupie wiekowej. Prognoza demograficzna pełni bardzo istotną rolę w szacowaniu zapotrzebowania i planowaniu rozwoju infrastruktury i usług w celu zapewnienia jak najlepszej obsługi ilościowej i jakościowej mieszkańców danego obszaru.

Przedstawiona analiza wykonana została na podstawie najnowszej, opublikowanej przez Główny Urząd Statystyczny w sierpniu 2017r., *Prognozy ludności gmin na lata 2017 – 2030*. W przeciwieństwie do prognoz wcześniej publikowanych przez GUS dane zagregowane zostały do poziomu gmin. Wykorzystane dane obejmują prognozę na okres najbliższych trzynastu lat do 2030 r. – taki okres wydaje się optymalny dla szacowania zapotrzebowania, przy czym należy pamiętać, że różnego rodzaju czynniki mogą wpłynąć na modyfikację założeń przyjętych do prognozy. Uwzględniając powyższe zmiany, GUS okresowo publikuje zaktualizowane prognozy. Prognozę do 2030 r. traktować można jako mniej zagrożoną ryzykiem zaistnienia ważnych zmian. Każdorazowa aktualizacja prognozy przez GUS powinna stanowić podstawę do zaktualizowania zamierzeń rozwojowych samorządów w tych dziedzinach, które są zależne od liczby mieszkańców.

Wśród obecnie występujących w Polsce tendencji rozwoju liczby ludności największe znacznie ma spadek ogólnej liczby ludności, który w największej skali dotyka miasta, a także postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Procesy te są nierozdzielnie związane ze sobą i są głównie wynikiem malejącej liczby urodzeń, wydłużania się przeciętnego dalszego trwania życia oraz wzmożonych procesów migracyjnych (w kierunku z miasta na wieś).

Konsekwencje prognozy demograficznej dla kształtowania usług publicznych

Prognoza demograficzna sporządzona dla 5 największych miast województwa zakłada sukcesywny spadek liczby ich mieszkańców. Jest to kontynuacja procesu zachodzącego od przełomu XX i XXI wieku, lecz cechującego się sukcesywnym zwiększaniem nasilenia negatywnych zmian. W latach 2000-2010 analizowane miasta utraciły łącznie 25,1 tys. osób (co oznacza, że w ciągu wymienionego okresu liczba mieszkańców zmniejszyła się o 2,8%), w latach 2010-2020 spodziewana utrata wyniesie 38,7 tys. osób (spadek o 4,5%), a w latach 2020-2030 aż 50,4 tys. osób (spadek o 6,1%). Z przedstawionych informacji

wynika, że utrata liczby mieszkańców w tych miastach w latach 2020-2030 będzie dwukrotnie większa, niż w latach 2000-2010. Szacuje się, że w latach 2000-2030 pięć największych miast województwa utraci łącznie 114,2 tys. osób. Łączna liczba mieszkańców zmniejszy się z 886,8 tys. do 772,6 tys.

Tabela. Prognoza demograficzna – bezwzględna liczba ludności 5 największych miast województwa

Grupa wiekowa	Stan faktyczny na rok	Prognoza na rok													
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ogółem	838874	835107	831219	827170	822968	818637	814134	809444	804600	799599	794450	789165	783736	778202	772576
0-14	112968	113280	113437	113609	113399	112670	111255	109183	106776	104784	103056	101487	100009	98318	96680
15 – 59 (kobiety)/ 64 (mężczyźni)	533230	523756	514549	506029	498038	491171	485206	480056	475863	471594	467416	463121	458737	454741	450560
60+ (kobiety)/ 65+ (mężczyźni)	192676	198071	203233	207532	211531	214796	217673	220205	221961	223221	223978	224557	224990	225143	225336
80+	37412	38179	38912	39454	39954	40455	40749	41136	41124	40933	43470	46293	49582	52953	56289

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Prognozy ludności gmin na lata 2017 – 2030*, GUS 2017

Oprócz spadku liczby ludności miast, istotnym uwarunkowaniem dla kształtowania sieci usług publicznych jest zmiana struktur wieku mieszkańców.

Zmiany liczby osób w wieku 0-14 lat zależne są bezpośrednio od liczebności osób będących w wieku reprodukcyjnym oraz ich postaw w zakresie dzietności. Koniec XX wieku cechował się bardzo dużym ograniczeniem dzietności i powiązaniem z nim dużym spadkiem liczby młodszych grup wiekowych. Konsekwencją tego będzie wyraźna tendencja spadkowa, która w latach 2020-2030 spowoduje zmniejszenie się liczby osób w wieku 0-14 lat o 16,7 tys. (dla porównania, w okresie 2010-2020 liczba dzieci w tym wieku zmniejszy się zaledwie o 2,5 tys. osób).

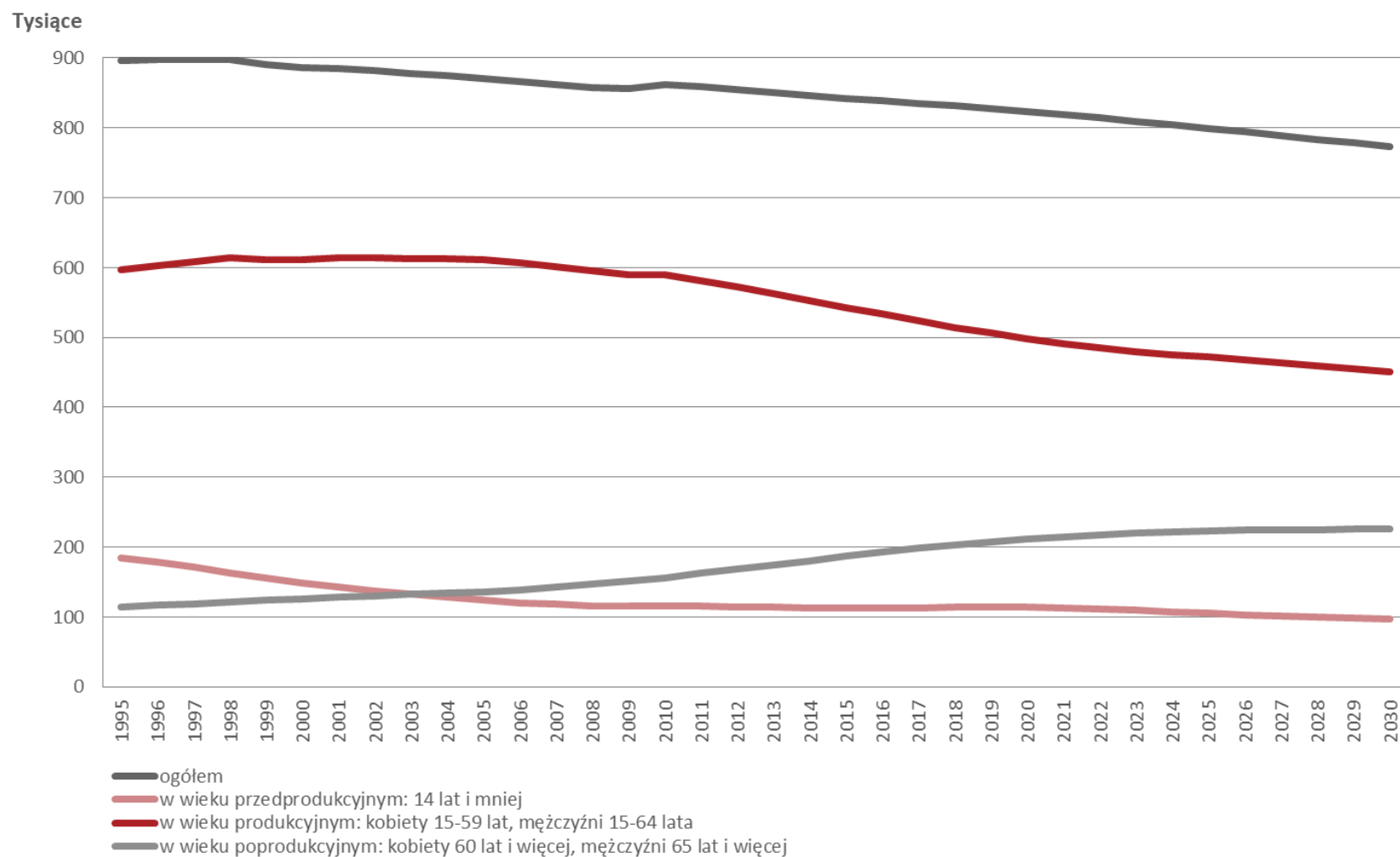
Obecna prognoza demograficzna uniemożliwia analizę zmian w podziale na grupy dzieci w wieku żłobkowym, przedszkolnym i szkolnym, lecz pomimo tego przewiduje się, że liczebna zmiana grupy 0-14 lat może wymagać dostosowania placówek opiekuńczych i edukacyjnych do zmniejszonych potrzeb, zwłaszcza po roku 2020.

Kolejną grupą, która została przedstawiona w prognozie demograficznej dla 5 największych miast, są mieszkańcy w wieku od 14 do 59 lat (kobiety) /64 lata (mężczyźni). Grupę tę w przybliżeniu określić można jako grupę produkcyjną. Istotne jest, że grupa ta od 2002 roku notuje sukcesywny spadek liczebności, o zmiennym natężeniu. W początkowej fazie, a więc w latach 2002-2010 grupa ta średniorocznie traciła 2,7 tys. osób, ale już w latach 2011-2020, będzie to aż 9,1 tys. osób rocznie. W latach 2020-2030 spodziewane jest zmniejszenie natężenia i utrata będzie wynosić ok. 4,7 tys. osób rocznie. Prognozuje się, że w roku 2030 liczebność grupy będzie wynosiła 450,6 tys. osób i w stosunku do roku 2001, będzie ona o 163,6 tys. osób mniejsza (oznacza to spadek o 26,6%),

natomiast w stosunku do okresu obecnego (rok 2016) zmniejszy się o 82,7 tys. osób (spadek o 15,5%). Przedstawiona prognoza wskazuje również na zmianę struktury grupy produkcyjnej. W roku 2016 ludność w wieku produkcyjnym mobilnym (do 44 lat) stanowiła 62,5% grupy produkcyjnej, natomiast w roku 2030 udział ten zmniejszy się do 53,1%. Zmiana struktury wpływa na charakter rynku pracy, gdyż najczęściej to osoby w wieku produkcyjnym mobilnym są bardziej skłonni do podejmowania nowych wyzwań zawodowych, podnoszenia kwalifikacji czy zmian miejsca pracy. Spadek liczebności grupy produkcyjnej w dużych miastach jest bardzo niekorzystny dla ich funkcjonowania, gdyż ludność w tym wieku stanowi grupę potencjalnych pracowników. Duże zmniejszanie się liczby osób w wieku produkcyjnym w krótkim czasie, może doprowadzić do zachwiania rynku pracy i zmniejszenia podaży osób gotowych podjąć pracę, co jest niekorzystne dla rozwoju gospodarki. Ubytek ten może być częściowo rekompensowany poprzez zasilenie ludnością spoza miast, zwłaszcza że warunki płacowe w dużych miastach często są korzystniejsze, niż w pozostałej części województwa. Dlatego jednym z ważniejszych aspektów rozwoju analizowanych miast, wydaje się być polityka ukierunkowana na zachęcanie młodej ludności spoza miast, do osiedlania się na ich terenie (w perspektywie, działania takie przyczynią się również do „odmłodzenia” miast i poprawy struktury demograficznej).

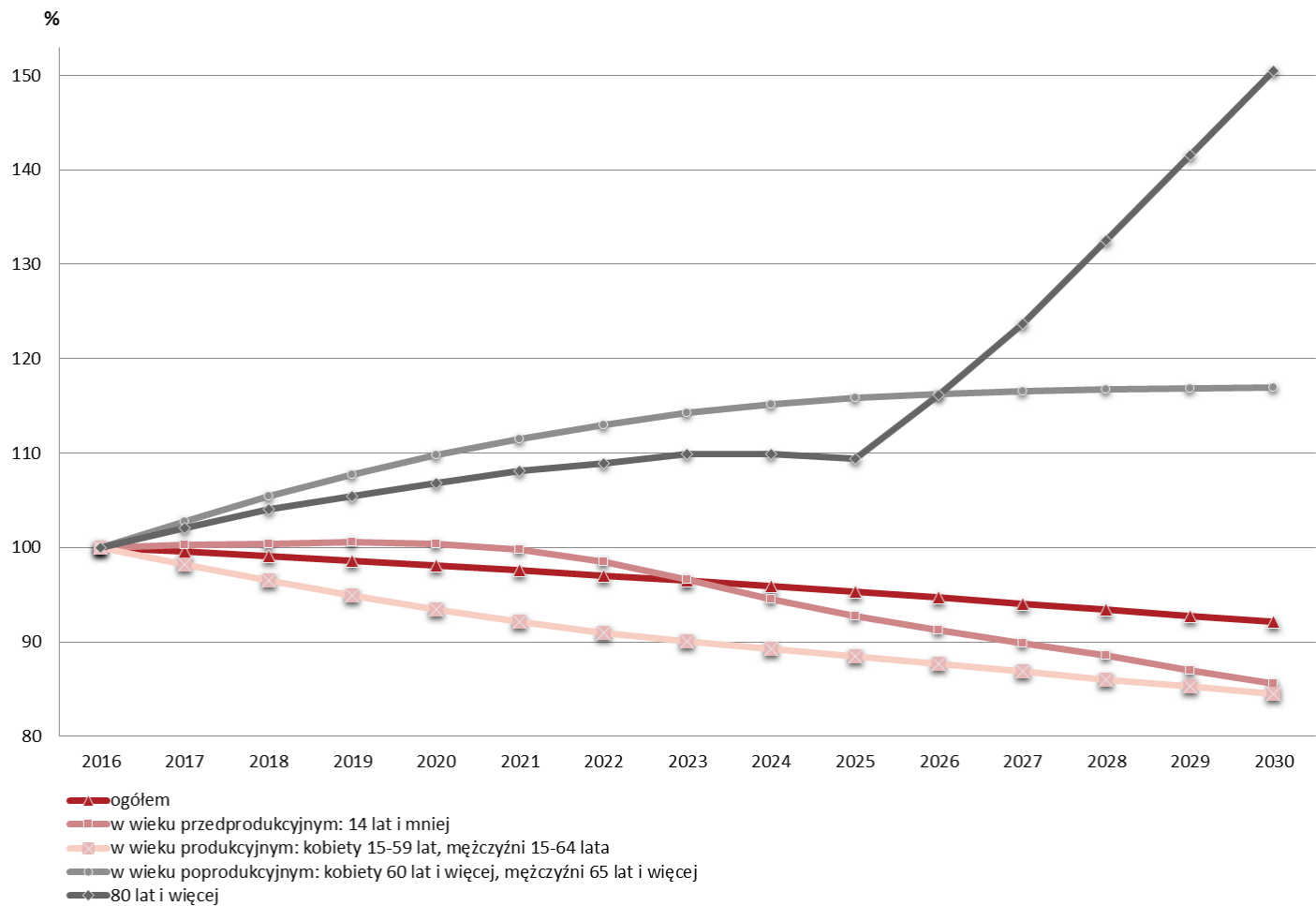
Cechą charakterystyczną dużych miast jest starzenie się społeczeństwa. Zwiększanie liczebności grupy poprodukcyjnej zachodzi również w 5 największych miastach województwa. Natężenie procesu jest zmienne i zależne od liczebności roczników osiągniętych wiek poprodukcyjny (kobiety powyżej 60, mężczyźni powyżej 65 lat). Największy przyrost liczebności grupy poprodukcyjnej notuje się w latach 2010-2018, gdy w analizowanych miastach średnioroczny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym wynosił/będzie wynosił 5,8 tys. Tak duży wzrost jest następstwem osiągnięcia wieku emerytalnego przez osoby urodzone w okresie wyżu powojennego, zanotowanego w latach 50-tych. Jednocześnie już od 2019 roku prognozuje się wyraźne zahamowanie tego procesu – pod koniec III dekady XXI wieku liczba osób grupy poprodukcyjnej będzie zwiększała się rocznie o niespełna 200 osób. Jednak pomimo znaczącego zmniejszenia się natężenia zjawiska, należy zauważyć, że przewiduje się ciągły wzrost liczebności grupy poprodukcyjnej. W 2000 roku 5 analizowanych miast zamieszkiwało 126,0 tys. osób w wieku emerytalnym, obecnie (w 2016 roku) 192,7 tys. osób, a w 2030 szacuje się, że liczba ta wyniesie 225,3 tys. osób, co w stosunku do sytuacji obecnej oznacza wzrost o 32,7 tys. osób (o 17,0%).

Oznaką starzenia się społeczeństwa jest również wzrost liczebności najstarszej grupy wiekowej. Dla analizowanych miast przewiduje się generalnie zwiększanie liczebności osób w wieku powyżej 80 lat (za wyjątkiem roku 2024 i 2025), przy czym szczególnie duże natężenie wzrostu nastąpi od 2026, gdy wiek ten zaczną osiągać liczne roczniki osób urodzonych po II Wojnie Światowej. Pod koniec III dekady XXI wieku roczne przyrosty najstarszej grupy wyniosą ponad 3 tys. osób. Przyczyni się to do dużego wzrostu liczby mieszkańców w wieku powyżej 80 lat. Szacuje się, że w latach 2016-2025 (9 lat) liczba sędziwych osób wzrośnie o 3,5 tys. osób, ale w latach 2025-2030 (5 lat) już o 15,4 tys. osób. W 2030 roku, w porównaniu do roku 2016 liczebność tej grupy będzie o 18,9 tys. osób większa (nastąpi wzrost o 50,5%). Duży wzrost liczby mieszkańców starszych grup wiekowych, zarówno 60/65 - 80 lat, jak i powyżej 80 lat, spowoduje konieczność ilościowego dostosowania infrastruktury do potrzeb tych grup. Pojawi się konieczność zwiększonego zapotrzebowania na usługi opiekuńcze (zarówno w postaci placówek całodobowej opieki, jak i opieki dziennej oraz opieki dochodzącej). Zwiększy się również zapotrzebowanie na świadczenia medyczne, bardziej „przyjazne” osobom starszym usługi transportowe (zmniejszenie odległości między przystankami, lokowanie dodatkowych przystanków bliżej miejsc zamieszkania, niskopodłogowe autobusy, realizowanie transportu na żądanie, itp.), czy usługi związane z zagospodarowaniem wolnego czasu.

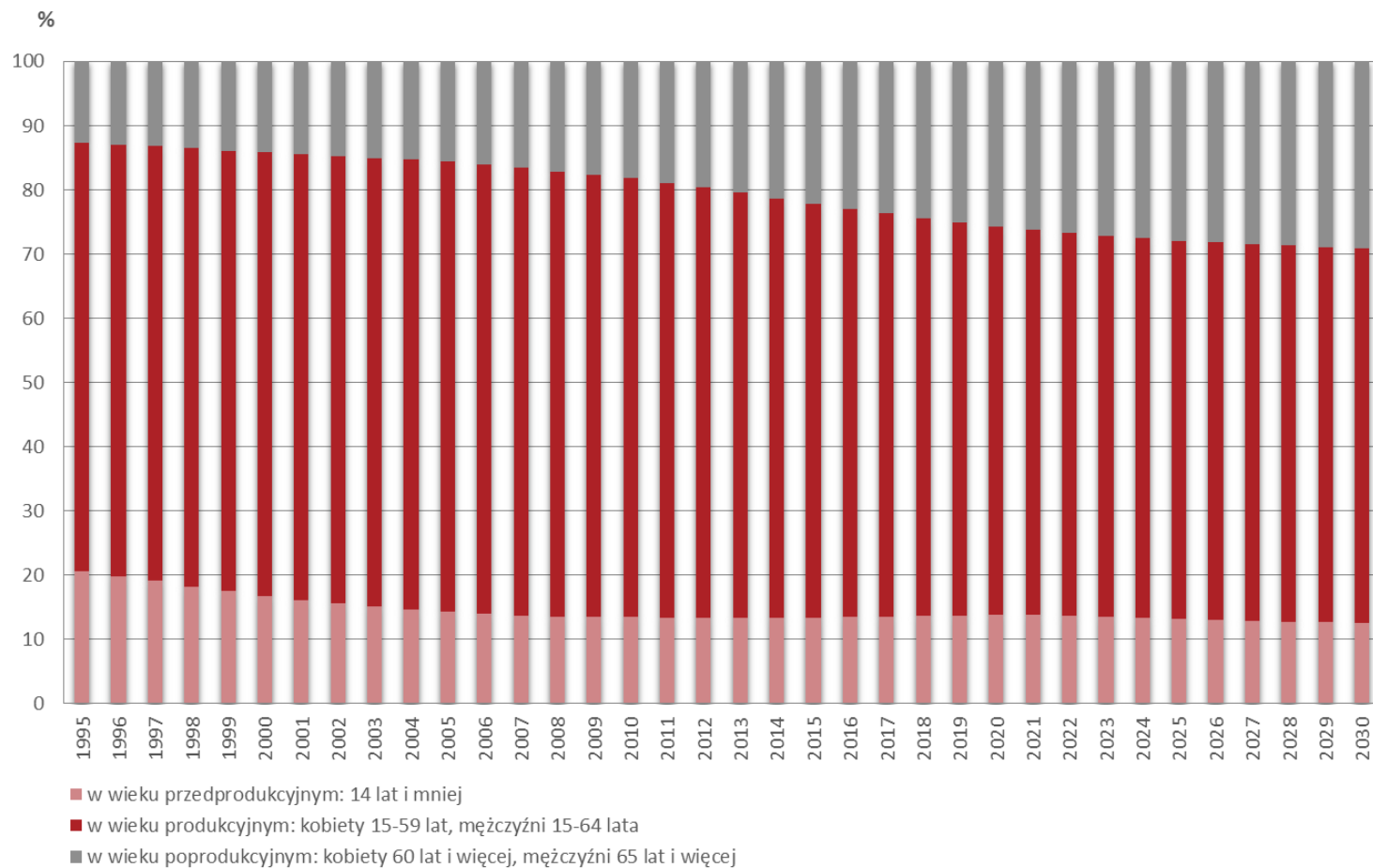
Wykres. Liczba ludności 5 największych miast województwa w latach 1995-2030

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS oraz *Prognozy ludności gmin na lata 2017 – 2030*, GUS 2017

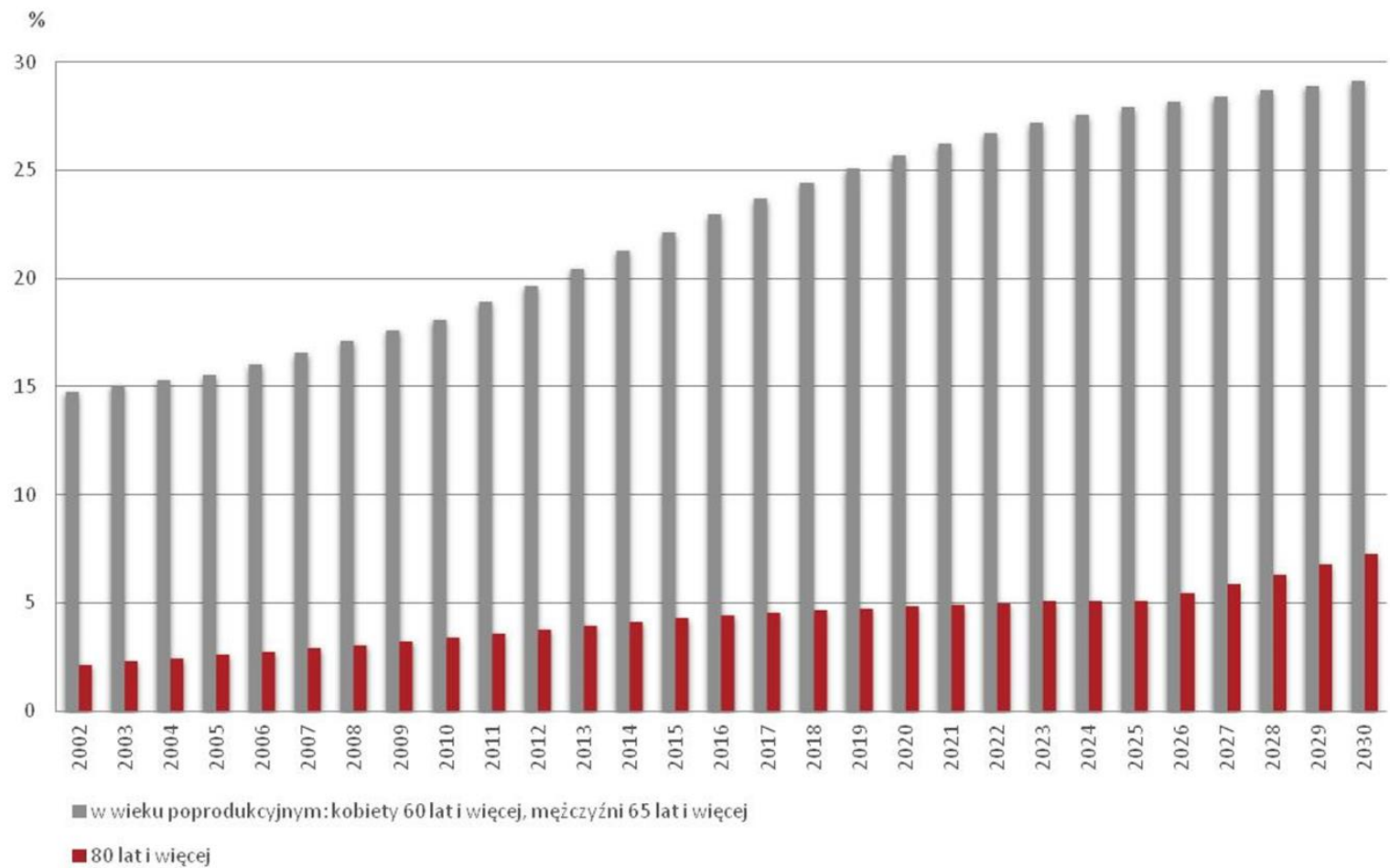
Wykres. Dynamika zmian liczby ludności 5 największych miast województwa w latach 2016-2030 (2016=100%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Prognozy ludności gmin na lata 2017 – 2030*, GUS 2017

Wykres. Udział ekonomicznych grup wieku 5 największych miast województwa w liczbie ludności ogółem w latach 1995-2030 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS oraz *Prognozy ludności gmin na lata 2017 – 2030*, GUS 2017

Wykres. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym oraz 80 lat i więcej w ludności ogółem w 5 największych miastach województwa w latach 2002-2030 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS oraz *Prognozy ludności gmin na lata 2017 – 2030*, GUS 2017

8 Rekomendacje

Podstawową ideą leżącą u podstaw rozpoczęcia prac nad niniejszym opracowaniem, było wzbogacenie stanu wiedzy istotnej dla kształtowania rozwoju województwa. Aplikacyjny charakter wykonanych analiz wskazuje, że optymalną formą ich podsumowania, jest sformułowanie rekomendacji dla polityki regionalnej.

Rekomendacje o takim charakterze stanowiły podsumowanie pierwszego etapu prac i analogicznie w formie rekomendacji przedstawiono najważniejsze wnioski z etapu drugiego.

W dotychczasowej historii województwa kujawsko-pomorskiego nie dokonywano tak szczegółowych i tak rozległych pod względem zakresu analiz stanu rozwoju usług publicznych. Podkreślić należy, że zrealizowano wszystkie pierwotnie zakładane cele opracowania, a poziom braków informacji w niektórych aspektach nie stanowił przeszkody dla sformułowania wniosków o charakterze generalnym. Z całą odpowiedzialnością można stwierdzić, że badanie zostało wykonane na wystarczająco szczegółowym poziomie i w wystarczająco szerokim zakresie tematycznym, by mogło stanowić podstawę do sformułowania rekomendacji dla polityki regionalnej.

Charakter problematyki i stan rozwoju obszarów wiejskich i małych miast województwa (będących przedmiotem analiz w pierwszym etapie) wskazują, że w ujęciu terytorialnym to właśnie obszary wiejskie i małe miasta powinny być w polityce regionalnej objęte priorytetowym traktowaniem zarówno w zakresie zakresu interwencji, jak i tempa tej interwencji. Niemniej jednak, analizy przeprowadzone dla pięciu największych miast także wskazują na pewne obszary działań, które w polityce regionalnej powinny być objęte interwencją. Rekomendacje dla polityki regionalnej, to wskazania, które powinny być rozważone przy podejmowaniu decyzji dotyczących wsparcia rozwoju na poziomie gminnym i powiatowym z poziomu samorządu województwa; w szczególności są to wskazania dotyczące pożądanego różnicowania wsparcia w ujęciu terytorialnym lub branżowym, względnie – priorytetowego traktowania pewnych zagadnień.

Przeprowadzone analizy ujawniły także szereg aspektów należących stricte do kompetencji polityki lokalnej analizowanych miast, które w ocenie Zespołu Autorskiego mogłyby zostać usprawnione dla osiągnięcia większych, niż dotąd efektów i korzyści rozwojowych. Te spostrzeżenia zostały zawarte w formie rekomendacji dla polityki lokalnej miast. Zostały one sformułowane między innymi na podstawie doświadczeń zebranych podczas współpracy z urzędami miast na etapie pozyskiwania danych i informacji z tych urzędów oraz jednostek im podległych. Podane przykłady doświadczeń negatywnych nie miały charakteru powszechnego i najczęściej w różnych aspektach dotyczyły pojedynczych miast. Ponieważ celem niniejszego rozdziału jest sformułowanie rekomendacji mogących usprawnić zarządzanie usługami publicznymi na poziomie lokalnym, a nie odnoszenie się do sytuacji mającej miejsce w konkretnych urzędach, dokonano tu anonimizacji a podawane przykłady rozciągnięto ogólnie na „analizowane miasta”.

Rekomendacje dla polityki regionalnej

1. Przeprowadzone analizy wskazują, że nie zachodzi potrzeba wspierania analizowanych miast w zakresie podstawowych usług związanych z wychowaniem przedszkolnym, edukacją, kulturą, ochroną zdrowia, sportem, zagospodarowaniem terenów publicznych w sposób szczególny (inny, niż w przypadku pozostałej części województwa) i motywowany wyłącznie wielkością analizowanych miast. Generalnie dobry stan rozwoju tych usług oraz duża zdolność poszczególnych miast do kształtowania ich rozwoju, pozwalają nawet na przyjęcie założenia, że pozostała część województwa powinna być w tych dziedzinach wspierana w większym stopniu, niż analizowane miasta.
2. Powyższa uwaga nie dotyczy usług związanych z opieką nad osobami starszymi oraz integracją osób starszych. Analizowane miasta stanowią w skali województwa ponadprzeciętną koncentrację ludności starszej (zamieszkuje tu ponad 46,1% ludności województwa w wieku 60 i więcej lat, przy udziale ludności ogółem na poziomie 40,3%), a procesy starzenia demograficznego przebiegają tu szybciej, niż w pozostałych częściach województwa. W zakresie działalności opiekuńczych i integrujących społecznie ludność starszą, skala potrzeb jest tu więc ponadprzeciętnie wysoka, a stosowane tu rozwiązania w zakresie stymulowania ich rozwoju mogą stanowić pewną formę pilotażu dla wspierania analogicznych działań w kolejnych latach w pozostałej części województwa (proces starzenia społeczności województwa poza największymi miastami następuje z kilkuletnim opóźnieniem i w nieco mniejszej skali – a więc potrzeby notowane w analizowanych miastach wystąpią w perspektywie kilku lat także w pozostałej części województwa).
3. Rekomendacja nr 1 nie dotyczy także działań mających na celu dostosowywanie placówek realizujących usługi publiczne w zakresie administracji, kultury i sportu, opieki nad osobami starszymi i niesamodzielnymi oraz edukacji do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, aby przeciwdziałać występowaniu ryzyka wykluczenia społecznego osób z niepełnosprawnościami poprzez umożliwienie im samodzielnego korzystania ze wspomnianych placówek.
4. Ze względu na fakt, że analizowane miasta skupiają znaczącą część ogółu ludności województwa, stan rozwoju i realizacji usług sektora publicznego powinien być przedmiotem stałego zainteresowania samorządu województwa, znajdującego wyraz w regularnym monitorowaniu. Duża liczba mieszkańców analizowanych miast (w 2016 roku – 838,9 tys. to jest 40,3% ogółu ludności województwa) powoduje, że jakość życia znacznej części ludności województwa, wynikająca ze stanu rozwoju usług lokalnych, jest zależna od polityki prowadzonej na poziomie zaledwie 5 samorządów lokalnych. Ze względu na tę skalę, de facto stan funkcjonowania usług lokalnych, nawet jeśli należą do kompetencji samorządów poszczególnych miast, jest więc zagadnieniem o charakterze regionalnym, a nie lokalnym. Niniejsza analiza, będąca pierwszym tego typu opracowaniem mającym na celu bardzo szerokie rozpoznanie uwarunkowań funkcjonowania usług publicznych, powinna stanowić punkt wyjścia do określenia obszarów badawczych, które powinny być przedmiotem szczegółowych cyklicznych analiz, uwzględniających także aspekty jakościowe funkcjonowania usług. Siłą rzeczy pionierski charakter niniejszej analizy powoduje, że jest ona obciążona wadą stosunkowej powierzchowności wynikającej z konieczności objęcia w jednym opracowaniu możliwie szerokiego spektrum zagadnień. Dlatego też rekomenduje się wykonywanie w przyszłości zarówno opracowań o podobnym charakterze przekrojowym, jak i bardziej szczegółowych opracowań koncentrujących się na zagadnieniach problemowych (branżowych).

5. Podtrzymuje się rekomendację zawartą w podsumowaniu pierwszego etapu badań (dotyczącego 139 gmin województwa, poza 5 największymi miastami) dotyczącą podjęcia działań systemowych prowadzących do utworzenia „wojewódzkiego rejestru usług i zagospodarowania służącego rozwojowi społecznemu”, który w sposób ciągły monitorowałby stan rozwoju tych zagadnień. Powinna zostać nawiązana trwała współpraca pomiędzy Urzędem Marszałkowskim, a JST i innymi gestorami informacji w zakresie budowy baz usług publicznych i monitorowania wszelkich ich zmian. Jednostki samorządu terytorialnego powinny być zachęcane do raportowania stanu rozwoju. Podobnie jak w pierwszym etapie badań, także obecnie, pomimo zaangażowania bardzo dużych sił i środków, po kilku miesiącach intensywnych prac, przy dołożeniu wszelkich starań na rzecz pozyskania informacji, nie udało się uzyskać kompletnej informacji na temat wszystkich analizowanych zagadnień. Brak pełnej i rzetelnej informacji ogranicza zdolność do racjonalnego zarządzania zasobami, a tym bardziej odpowiedzialnego wspierania ich rozwoju z poziomu polityki regionalnej.
6. Niezbędne jest wykonanie pełnej, kompleksowej analizy stanu dostosowania bazy usług publicznych (oraz innego rodzaju zagospodarowania służącego szeroko rozumianemu rozwojowi społecznemu) na terenie województwa do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Analizy wykonane zarówno podczas pierwszego, jak i obecnego drugiego etapu prac sygnalizują bardzo dużą skalę potrzeb, ale są zbyt ogólne i zbyt pobieżne by mogły stanowić podstawę do podejmowania odpowiedzialnych decyzji w zakresie wsparcia dostosowania infrastruktury w tym zakresie.
7. Należy podjąć działania na rzecz zmiany sposobu funkcjonowania publicznych rejestrów danych (np. System Informacji Oświatowej) w celu usprawnienia możliwości wykorzystania zawartych w nich danych i informacji do celów monitoringu stanu rozwoju i funkcjonowania usług publicznych¹⁰ oraz eliminacji barier, jakie obecnie w napotyka się w tej materii.

Rekomendacje dla polityki lokalnej miast

1. Miasta powinny prowadzić politykę kształtowania usług publicznych należących do ich zadań własnych w ścisłym nawiązaniu do rozmieszczenia mieszkańców, z uwzględnieniem rozmieszczenia grup wiekowych będących odbiorcami poszczególnych usług. Przestrzeń miast jest silnie zróżnicowana pod względem struktur ludności i podlega stosunkowo szybkim zmianom wynikającym nie tylko z wewnętrznych migracji lub zróżnicowanej atrakcyjności poszczególnych części miast dla zamieszkania, ale także z naturalnych procesów starzenia społeczności, powodujących pewną falowość (cykliczność) zapotrzebowania na poszczególne kategorie usług. W strukturze każdego z miast funkcjonują liczne osiedla wykazujące wręcz modelowe przejście w okresie 2-3 dekad od społeczności stosunkowo młodych, przez zaawansowane wiekowo, po ponowne odmłodzenie związane z naturalną wymianą mieszkańców. Na każdym etapie takiego cyklu rozwoju, różne kategorie usług wpływają na jakość życia i w sposób szczególny powinny być wówczas rozwijane. Jednak pewne części miast cechują się społecznościami o odmiennej (zróżnicowanej) strukturze wiekowej – w tym przypadku nie jest

¹⁰ Pomimo ustawowego wymogu gromadzenia w Systemie Informacji Oświatowej danych o miejscu zamieszkania uczniów, w rzeczywistości rejestr ten nie pozwala na uzyskanie tych danych. Administracja publiczna ponosi koszty funkcjonowania tego systemu a wszystkie jednostki są zobowiązane do przekazywania danych do systemu. Jednak wskutek sposobu zorganizowania SIO, na potrzeby niniejszego opracowania dane te były zbierane i agregowane przez setki pracowników administracji publicznej (placówek oświatowych, urzędów miast i gmin, starostw).

wskazane preferowanie usług dedykowanych dla tylko określonych grup, niezbędne jest zaspokojenie potrzeb każdej z nich. Dlatego też z jednej strony niezbędne jest monitorowanie rozmieszczenia ludności, nie tylko ogółem ale też w ujęciu pokoleniowym i jednocześnie nie powinno traktować się sieci placówek usługowych jako stałej i niezmiennej zarówno w zakresie lokalizacji, jak i prezentowanej oferty.

2. Zasadnym wydaje się w zakresie kształtowania dobrego dostępu do usług publicznych rozważenie tworzenia placówek uniwersalnych, wykazujących elastyczność w zakresie prowadzonych działań – dostosowujących ich profil działalności do struktury wieku mieszkańców zamieszkujących dany rejon. Elastyczność tę należałoby rozpatrywać na dwóch płaszczyznach – dostosowaniu oferty w cyklu dziennym oraz dostosowywaniu generalnego profilu do potrzeb grupy dominującej w danym okresie na danym obszarze (w nawiązaniu do etapu cyklu rozwoju demograficznego danego obszaru).
3. Doświadczenia uzyskane podczas pozyskiwania danych na potrzeby niniejszej analizy z urzędów miast wskazują, że duża skala problematyki społecznej prowadzi w wymiarze funkcjonowania urzędów, do jej znaczącego rozdrobnienia kompetencyjnego i przypisania stosunkowo wąskich zakresów zagadnień branżowych do autonomicznych biur/wydziałów – wskutek czego zatracą się całościowy obraz rozwoju społecznego w miastach. Dane i informacje na potrzeby niniejszej analizy zostały pozyskane przede wszystkim w drodze zapytań ankietowych kierowanych do adekwatnych jednostek i wydziałów administracji miejskiej, odpowiedzialnych za realizację danego aspektu usług publicznych. W przypadku niektórych rodzajów usług, ze względów organizacyjnych zapytania dotyczące tych samych aspektów funkcjonowania usług trafiały do różnych jednostek i uzyskiwano z nich odmienne odpowiedzi i oceny. Podobnie, w przypadku inwestycji realizowanych lub planowanych okazywało się, że nawet jednostki związane merytorycznie z daną sferą, nie posiadały stosownej wiedzy. Dlatego też zasadne wydaje się rozdzielenie kompetencji związanych z monitorowaniem, koordynacją i planowaniem inwestycji związanych z procesami rozwoju społecznego od realizacji poszczególnych zadań. Rekomenduje się tworzenie w strukturach urzędów miast wydziałów/biur monitorowania i koordynowania rozwoju społecznego, których zadaniem byłaby całościowa ocena zapotrzebowania na usługi publiczne oraz ocena potencjału tych usług wraz z koordynacją wszelkich polityk społecznych na terenie miasta. Scedowanie tych działań na poziom poszczególnych wydziałów/biur powoduje niedostrzeżenie oczywistych powiązań pomiędzy różnymi rodzajami usług publicznych i myślenie „sektorowe” (brak zdolności do spojrzenia szerzej, niż tylko przez pryzmat przypisanego zakresu odpowiedzialności), a przede wszystkim nie pozwala na dostosowanie potencjału i zakresu realizowanych zadań do potrzeb poszczególnych części miasta (można zaryzykować stwierdzenie, że powoduje to ryzyko braku efektywności ekonomicznej, a przede wszystkim społecznej).
4. Doświadczenia uzyskane podczas pozyskiwania danych na potrzeby niniejszej analizy z urzędów miast wskazują, że szczególnie duży nacisk należy położyć na rozpoznawanie potencjału placówek niepublicznych, które realizują zadania społeczne uzupełniające działalność publicznych placówek usługowych. Miasta powinny mieć pełną świadomość w jakim stopniu podmioty niepubliczne realizują zadania związane z rozwojem społecznym, bo w przeciwnym przypadku brak jest możliwości planowania działalności własnych podmiotów w sposób odpowiedzialny, racjonalny i zapewniający realizację potrzeb na właściwym poziomie. W trakcie prac nad opracowaniem okazało się, że problematyczne jest pozyskanie informacji dotyczących nawet tak podstawowych zadań (realizowanych przez podmioty niepubliczne) jak edukacja na poziomie podstawowym, czy wychowanie przedszkolne, co oznacza, że miasta nie mają wiedzy w jakim stopniu i na jakim poziomie jakościowym potrzeby mieszkańców różnych części miasta są zaspokajane. Jeszcze większym

problemem było ustalenie wykazu oraz zakresu działalności placówek kultury prowadzonych przez podmioty niepubliczne, a są to podmioty, które mogą mieć kluczowe znaczenie dla rozwoju społecznego dzieci i młodzieży oraz włączenia społecznego seniorów.

5. Aktualny stan rozwoju usług dla ludności starszej ocenić należy jako niewystarczający przede wszystkim w aspekcie domów dziennego pobytu, które powinny być infrastrukturą zlokalizowaną w sąsiedztwie miejsca zamieszkania, a więc o charakterze powszechnym. Należy także zweryfikować stan rozwoju i dostępność w różnych częściach miasta, dla seniorów: lokalnych instytucji kultury (ich ofertę dla seniorów), przestrzeni publicznych, transportu publicznego. Pomimo generalnie korzystnych wskaźników ogólnych dla miast, należy pamiętać o dużym zróżnicowaniu wewnętrznym miast i występowaniu takich ich części, w których dostępność usług jest znacznie gorsza od przeciętnej.
6. Istotną potrzebą jest tworzenie warunków jak najszerszej dostępności lekarzy specjalistów w specjalnościach szczególnie istotnych dla osób starszych (np. reumatologia, fizjoterapia i rehabilitacja, kardiologia, okulistyka, onkologia, geriatrya). Należy rozważyć model udostępniania tych specjalności także przez placówki POZ (np. w określone dni tygodnia) – w celu zapewnienia dostępu do specjalistów możliwie blisko miejsca zamieszkania lub model dowozów seniorów na żądanie do przychodni specjalistycznych.
7. Baza sportowa przy szkołach powinna być ogólnodostępna poza godzinami pracy szkół, a możliwość jej wykorzystywania dla celów rekreacji lub amatorskiego uprawiania sportu – promowana wśród mieszkańców. Należy określić warunki udostępniania sal i boisk przyszkolnych dla grup zorganizowanych oraz osób indywidualnych.
8. Z otrzymanych informacji wynika, iż 5 obiektów typu Moje Boisko Orlik 2012 nie jest udostępnianych dla mieszkańców, co przeczy idei powstawania tego typu obiektów. Należy zweryfikować dostępność obiektów sportowych dla mieszkańców w celu jak najszerszego ich udostępnienia.
9. Należy pamiętać, że bardzo istotną rolę w zapewnieniu dostępu do usług pełni transport publiczny realizowany przez miasta. Prawidłowo realizowana obsługa transportowa może zniwelować brak określonych usług w danej części miasta poprzez zapewnienie dostępu do nich w innej części. Przeprowadzone analizy pozwoliły na zidentyfikowanie części miast, w których sieć przystanków jest relatywnie niezbyt rozwinięta a liczba realizowanych połączeń – niezbyt duża. W skrajnym przypadku niektóre części miast cechują się gorszą dostępnością dzielnic centralnych w transporcie publicznym, niż mają mieszkańcy niektórych miejscowości podmiejskich. Dostosowanie taboru komunikacji miejskiej do zmieniających się potrzeb i oczekiwań społeczeństwa jest procesem uzależnionym od środków finansowych. W przypadku gdy w mieście tabor komunikacji nie opiera się w całości o nowoczesny tabor niskopodłogowy dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych, osób starszych czy rodzin z dziećmi, dobrą praktyką jest informowanie użytkowników komunikacji miejskiej o tym, jaki rodzaj taboru obsługuje dany kurs. Zaleca się aby we wszystkich miastach w rozkładach jazdy umieszczać informacje o kursach realizowanych taborem niskopodłogowym.
10. W kontekście prognozy demograficznej zakładającej postępujące starzenie społeczności największych miast, należy zakładać, że sieć transportowa w rejonach zamieszkiwanych przez seniorów powinna być zdecydowanie gęstsza, by zmniejszać odległości do przystanków. Fizyczna bliskość przystanków jest dla tej grupy ważniejszym uwarunkowaniem niż liczba (częstotliwość) realizowanych połączeń.

11. We wszystkich pięciu badanych miastach działają rady senioralne jako ciała doradcze rad miasta jednak dodatkowo rekomenduje się rozwój w miastach przedstawicielstwa terytorialnego środowiska seniorów – przedstawiciele seniorów z poszczególnych osiedli, w formie „terytorialnej rady seniorów” (grupującej przedstawicieli wszystkich części miasta) - jako organu doradczego dla rady miasta. Rolą tego typu terytorialnej rady seniorów byłoby dbanie o równomierny rozwój usług i dostosowanie całej przestrzeni miast do potrzeb osób starszych. Powyższa rada powinna konsultować wszystkie zamierzenia inwestycyjne na terenie miasta pod kątem ich optymalnego ukierunkowania na realizację potrzeb osób starszych.
12. Rekomenduje się tworzenie internetowych zintegrowanych (obejmujących wszystkie aspekty) baz danych dotyczących działających na terenie miast placówek i obiektów usługowych - opartych o systemy gis, umożliwiających mieszkańcom łatwe odnajdywanie w przestrzeni miast wszelkiego rodzaju obiektów wraz z informacjami o ich dostępności, ofercie, wyposażeniu, itp. Optymalną formą przekazu tego typu informacji wydają się usługi geoportali miejskich.
13. Rekomenduje się promowanie oraz rozpowszechnianie wykorzystywania wśród placówek administracji publicznej oraz placówek kultury internetowych systemów obsługi – w postaci np. skatalogowanych zasobów cyfrowych dostosowanych dla osób niedowidzących, czy też dających możliwość zdalnej (online) realizacji wybranych usług świadczonych przez wskazane placówki, jako forma pomocy dla osób z niepełnosprawnością ruchową – które ułatwią kontakt osobom niepełnosprawnym ze wspomnianymi placówkami w sposób pośredni.
14. W ostatnich latach znacznie zwiększyła się możliwość prowadzenia analiz przestrzennych, co wynika z rozwoju narzędzi analitycznych (oprogramowania) oraz znacznego zwiększenia zawartości i szczegółowości zasobów danych przestrzennych. Na przykład w kontekście tematyki niniejszego opracowania, dla oceny dostępności usług dedykowanych dla poszczególnych pokoleń wykorzystano informacje dotyczące szczegółowej lokalizacji konkretnej placówki usługowej oraz zameldowania ludności w określonym wieku. Oznacza to, że pojawia się możliwość niezwykle precyzyjnej oceny stref dostępności poszczególnych obiektów (np. faktyczna liczba osób w wieku przedszkolnym w rzeczywistości, konkretnie zadanej odległości od przedszkola), ale także możliwość bardzo dokładnego modelowania rozmieszczenia nowych usług dla zapewnienia optymalnej obsługi ludności, jak też możliwość modelowania w jaki sposób realizacja nowej infrastruktury wpłynie na poprawę jej dostępności w danym rejonie. Potencjalną ważną sferą prac analitycznych jest identyfikacja obszarów o najbardziej ograniczonej dostępności do usług publicznych wraz poszukiwaniem lokalizacji nowych obiektów infrastruktury dla zapewnienia optymalnej ich dostępności. Pełne wykorzystanie tych możliwości wymaga stworzenia odpowiednich struktur w urzędach miast (patrz rekomendacja nr 3) oraz uporządkowanie rejestrów danych przestrzennych, zarówno „własnych”, jak i wystąpienie z taką inicjatywą do odpowiednich zewnętrznych gestorów danych. W zarządzaniu usługami publicznymi w miastach, uwzględnienie powyższych możliwości analitycznych doprowadziłoby do bardzo wielu usprawnień.
15. Na potrzeby niniejszego opracowania dokonano analiz aktów prawa miejscowego (uchwał rady miasta) z zakresu podziału miast na ściśle określone obszary lub jednostki wewnętrzne (zagadnienie podziału miasta na jednostki pomocnicze oraz wyznaczenie obwodów szkolnych). Okazuje się, że w dokumentach tych przestrzeni miasta nie jest postrzegana jako obszar, jak ma to miejsce np. w aktach prawnych dotyczących planowania miejscowego, ale jest rozumiana jako zespół ulic i adresów w formie wykazów. Takie podejście do przestrzeni ma zasadnicze trzy konsekwencje. Po pierwsze znacznie

zwiększa ryzyko pominięcia jakiegoś terytorium, gdyż w finalnym dokumencie nie operuje się załącznikami graficznymi (mapami), a jedynie wykazem ulic i adresów. Po drugie system nie ma żadnych możliwości adaptacyjnych w zmieniającej się przestrzeni miasta np. w sytuacji wytyczenia nowych ulic lub wyznaczenia nowych punktów adresowych, które nie są wymienione w uchwalonym akcie prawnym lub w sytuacji chęci lub konieczności zmiany nazewnictwa ulic¹¹. Po trzecie dokładna analiza obecnego systemu zapisów prawnych powoduje istotne wątpliwości interpretacyjne w związku z przebiegiem przedmiotowych granic podziału miasta. Rekomenduje się więc, aby wszystkie akty prawne odwołujące się do lokalizacji w przestrzeni miasta, już na etapie ich sporządzania wykorzystywały dane przestrzenne, a akt prawny był bezwzględnie wyposażony w mapę¹² lub w tabelaryczny wykaz współrzędnych punktów załamania granic wydzielanych obszarów¹³. Dokonywanie wydzielen w formie wykazu ulic jest więc nie tylko niedokładne ale także niepraktyczne.

¹¹ Powoduje to konieczność każdorazowej formalnej zmiany aktów prawnych (rozbudowana procedura) oraz prowadzenie stałego monitoringu zmian formalnoprawnych w przestrzeni miasta.

¹² Metoda stosowana np. uchwałach dotyczących uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

¹³ Metoda stosowana np. uchwałach określających granice form ochrony przyrody.

9 Spis tabel

Tabela. Zamieszkałe budynki w 5 analizowanych miastach.....	23
Tabela. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki mieszkalne w ogóle mieszkańców wg rodzaju budynku w %].....	24
Tabela. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki mieszkalne w ogóle mieszkańców wg liczby kondygnacji naziemnych [w %]	25
Tabela. Udział mieszkańców w wieku 60 lat i więcej zamieszkujących budynki mieszkalne w ogóle mieszkańców w wieku 60 lat i więcej wg liczby kondygnacji naziemnych [w %].....	25
Tab. Wykaz jednostek struktury analizowanych miast	28
Tabela. Jednostki struktury miast o największej liczbie ludności ogółem.....	36
Tabela. Jednostki struktury miast o największej liczbie osób w wieku 60 lat i więcej	36
Tabela. Jednostki struktury miast o największej koncentracji ludności w każdym z badanych miastach	40
Tabela. Jednostki struktury miast o najmniejszej koncentracji ludności w każdym z badanych miast	41
Tabela. Ludność ogółem według pól podstawowych.....	42
Tabela. Udział ludności w grupach wiekowych 0-19 lat, 20-59 lat, 60 lat i więcej według pól podstawowych	43
Tabela. Najważniejsze informacje dotyczące komunikacji miejskiej w analizowanych miastach	47
Tabela. Udział procentowy przystanków/węzłów przez które przejeżdża 2 i więcej linii oraz 180 i więcej kursów	47
Tabela. Liczba linii komunikacyjnych przejeżdżających przez przystanek/węzeł.....	48
Tabela. Przystanki/węzły o największej liczbie linii - ogółem.....	49
Tabela. Przystanki/węzły w miastach o największej liczbie linii – według miast	50
Tabela. Przystanki/węzły w miastach o największej liczbie kursów - ogółem	53
Tabela. Przystanki/węzły w miastach o największej liczbie kursów – według miast	55
Tabela. Udział ludności ogółem zamieszkującej w strefach odległości od przystanków miejskiej komunikacji publicznej	58
Tabela. Udział przystanków spełniających parametry pogłębionej analizy dostępności.....	59
Tabela. Liczba miejsc i rodzaje spraw możliwych do wykonania w punktach obsługi mieszkańców poza siedzibami wydziałów urzędów miast w Bydgoszczy i Toruniu	62
Tabela. Opieka żłobkowa.....	65
Tabela. Wychowanie przedszkolne	67

Tabela. Szkoły podstawowe	69
Tabela. Największe szkoły podstawowe w analizowanych miastach (liczące powyżej 600 uczniów)	70
Tabela. Publiczne szkoły podstawowe integracyjne lub prowadzące oddziały integracyjne.....	71
Tabela. Wyposażenie publicznych szkół podstawowych w sale gimnastyczne, baseny i boiska sportowe.....	72
Tabela. Szkoły oferujące kształcenie na poziomie gimnazjalnym	73
Tabela. Publiczne szkoły oferujące kształcenie gimnazjalne integracyjne lub prowadzące oddziały integracyjne	74
Tabela. Wyposażenie publicznych szkół oferujących kształcenie na poziomie gimnazjalnym w sale gimnastyczne, baseny i boiska sportowe.....	75
Tabela. Szkoły lub zespoły szkół oferujące kształcenie na poziomie ponadpodstawowym	75
Tabela. Największe szkoły ponadpodstawowe w analizowanych miastach (liczące powyżej 600 uczniów)	76
Tabela. Szkoły ponadpodstawowe według typów szkół	77
Tabela. Publiczne szkoły ponadpodstawowe integracyjne lub prowadzące oddziały integracyjne	78
Tabela. Wyposażenie publicznych placówek ponadpodstawowych (zespołów szkół i samodzielnych szkół) w sale gimnastyczne, baseny i boiska sportowe ...	79
Tabela. Ogólnokształcące szkoły muzyczne (realizujące łącznie kształcenie ogólne i kształcenie artystyczne	80
Tabela. Szkoły muzyczne popołudniowe (kształcące wyłącznie w zakresie przedmiotów muzycznych).....	81
Tabela. Ogólnokształcące szkoły plastyczne	82
Tabela. Szkoły mistrzostwa sportowego (z wyłączeniem oddziałów sportowych i oddziałów mistrzostwa sportowego).....	85
Tabela. Szkoły z oddziałami sportowymi i/lub oddziałami mistrzostwa sportowego	86
Tabela. Liczba dzieci mieszkająca w granicach i poza obwodami szkolnymi	93
Tabela. Liczba dzieci w wieku 5 – 9 lat mieszkających dalej niż 3 km od szkoły obsługującej dany obwód wg miast.....	94
Tabela. Liczba dzieci w wieku 5 – 9 lat mieszkających dalej niż 3 km od szkoły wg obwodów szkolnych szkół podstawowych (pominięto szkoły, których obwody w całości zawierają się w strefie 3 km).....	95
Tabela. Liczba dzieci w wieku 10 - 14 lat mieszkających dalej niż 4 km od szkoły wg miast.....	96
Tabela. Liczba dzieci w wieku 10 - 14 lat mieszkających dalej niż 4 km od szkoły wg obwodów szkolnych szkół podstawowych (pominięto szkoły bez przekroczeń odległości)	96
Tabela. Obwody szkolne, w których problem zbyt dużej odległości do szkoły dotyczy ponad 30 dzieci	97
Tabela. Placówki wsparcia dziennego dla dzieci	98
Tabela. Liczba miejsc koncentracji specjalistów na terenie analizowanych miast.....	101
Tabela. Liczba miejsc leczenia specjalistycznego na terenie analizowanych miastach.....	102
Tabela. Placówki kultury z największą liczbą uczestników stałych zajęć (powyżej 1000 osób)	104
Tabela. Placówki biblioteczne wg typu i rodzaju.....	109
Tabela. Liczba placówek bibliotecznych wg posiadanej formy księgozbioru.....	110

Tabela. Wyposażenie placówek bibliotecznych w stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu.....	111
Tabela. Uniwersytety trzeciego wieku	112
Tabela. Domy pomocy społecznej (stan na 31.12.2017r.)	114
Tabela. Mieszkania chronione.....	115
Tabela. Domy dziennego pobytu dla osób w podeszłym wieku	117
Tabela. Domy dziennego pobytu dla osób niesamodzielnych	118
Tabela. Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi, świadczonymi w domu tej osoby.....	119
Tabela. Lodowiska wg typu	121
Tabela. Hale sportowe i sportowo-widowiskowe spełniające wymogi techniczne organizacji imprez międzynarodowych (np. FIBA, FIVB, EHF)	122
Tabela. Udział mieszkańców miast zamieszkujących w trzech strefach odległościowych od analizowanych usług	129
Tabela. Rodzaje usług, których dostępność uznano za kluczową dla oceny jakości życia „młodych rodzin” i „seniorów”	140
Tabela. Klasyfikacja jednostek struktury miast pod względem stanu wyposażenia w usługi kluczowe dla jakości życia młodych rodzin.....	141
Tabela. Klasyfikacja jednostek struktury miast pod względem stanu wyposażenia w usługi kluczowe dla jakości życia seniorów.....	142
Tabela. Jednostki struktury miast o najniższym poziomie wyposażenia w usługi kluczowe dla jakości życia młodych rodzin i seniorów	143
Tabela. Miejskie Karty Seniora	146
Tabela. Miejskie Karty Dużej Rodziny.....	149
Tabela. Rządowe Karty Dużej Rodziny.....	150
Tabela. Dostosowanie publicznych szkół podstawowych do potrzeb uczniów niepełnosprawnych ruchowo	152
Tabela. Wykaz publicznych szkół ponadpodstawowych deklarujących dostosowanie architektoniczne do potrzeb niepełnosprawnych ruchowo uczniów	152
Tabela. Dostosowanie placówek wsparcia dziennego dla dzieci do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo	153
Tabela. Dostosowanie bazy bibliotek do osób z niepełnosprawnościami.	155
Tabela. Uczniowie w placówkach przedszkolnych w 5 analizowanych miastach	158
Tabela. Trzy gminy wykazujące najwyższą liczbę uczniów dojeżdżających do przedszkoli do każdego z analizowanych miast wraz z liczbą uczniów dojeżdżających.....	159
Tabela. Uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych w 5 analizowanych miastach.....	159
Tabela. Gminy zaliczone do strefy silnych ciężeń w zakresie liczby uczniów dojeżdżających do szkół podstawowych i gimnazjalnych wraz z liczbą dojeżdżających uczniów	160
Tabela. Dojazdy do szkół podstawowych i gimnazjów zlokalizowanych w gminach miejskich uczniów zamieszkałych na obszarze otaczających je gmin wiejskich	161
Tabela. Dojazdy uczniów do szkół ponadgimnazjalnych w gminach, w których wykazano ponad 1 tysiąc uczniów szkół ponadgimnazjalnych	163
Tabela. Aktualnie prowadzone inwestycje w zakresie kultury.....	170

Tabela. Aktualnie prowadzone inwestycje w zakresie przestrzeni publicznych	171
Tabela. Planowane inwestycje w zakresie przestrzeni publicznych.....	176
Tabela. Aktualnie prowadzone inwestycje w zakresie obiektów sportowych	178
Tabela. Planowane inwestycje w zakresie obiektów sportowych	181
Tabela. Prognoza demograficzna – bezwzględna liczba ludności 5 największych miast województwa	186

10 Spis wykresów

Wykres. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o określonej liczbie kondygnacji w stosunku do ogółu mieszkańców w tym wieku [w %]	26
Wykres. Placówki wychowania przedszkolnego według formy organizacyjnej	66
Wykres. Profil stałych zajęć prowadzonych przez placówki wsparcia dziennego dla dzieci	99
Wykres. Poziom uczestnictwa w stałych zajęciach prowadzonych przez placówki kultury	104
Wykres. Placówki kultury prowadzące zajęcia według grup wiekowych	106
Wykres. Profil stałych zajęć prowadzonych przez placówki kultury	108
Wykres. Liczba ludności 5 największych miast województwa w latach 1995-2030	188
Wykres. Dynamika zmian liczby ludności 5 największych miast województwa w latach 2016-2030 (2016=100%)	189
Wykres. Udział ekonomicznych grup wieku 5 największych miast województwa w liczbie ludności ogółem w latach 1995-2030 (%)	190
Wykres. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym oraz 80 lat i więcej w ludności ogółem w 5 największych miastach województwa w latach 2002-2030 (%)	191

191

11 Spis map

Mapy zawarte w tomie 2 opracowania

Mapy do rozdziału „Kluczowe uwarunkowania dostępności usług publicznych”

1. Jednostki struktury miast
2. Rozkład przestrzenny budynków mieszkalnych
3. Rozkład przestrzenny budynków mieszkalnych według rodzaju zabudowy
4. Liczba budynków mieszkalnych według jednostek struktury miasta
5. Liczba budynków mieszkalnych według pól podstawowych
6. Udział budynków wielorodzinnych w ogólnej liczbie zamieszkałych budynków według pól podstawowych
7. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji do 2 włącznie w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta
8. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta
9. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji powyżej 5 w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta
10. Udział mieszkańców w wieku 60 i więcej lat zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie w ogólnej liczbie mieszkańców w wieku 60 i więcej lat według jednostek struktury miasta
11. Udział mieszkańców w wieku 60 i więcej lat zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta
12. Liczba mieszkańców w wieku 60 i więcej lat zamieszkujących budynki o liczbie kondygnacji od 3 do 5 włącznie według jednostek struktury miasta
13. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki wielorodzinne w ogólnej liczbie mieszkańców według jednostek struktury miasta
14. Udział mieszkańców zamieszkujących budynki wielorodzinne w ogólnej liczbie mieszkańców według pól podstawowych
15. Udział budynków wielorodzinnych w ogólnej liczbie zamieszkałych budynków według jednostek struktury miasta
16. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii
17. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii na tle strefy dojścia pieszego – Bydgoszcz
18. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii na tle strefy dojścia pieszego – Grudziądz i Inowrocław
19. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii na tle strefy dojścia pieszego – Toruń
20. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych linii na tle strefy dojścia pieszego – Włocławek
21. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów
22. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów na tle strefy dojścia pieszego – Bydgoszcz
23. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów na tle strefy dojścia pieszego – Grudziądz i Inowrocław
24. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów na tle strefy dojścia pieszego – Toruń

25. Przystanki komunikacji miejskiej według liczby obsługiwanych kursów na tle strefy dojścia pieszego – Włocławek
26. Strefy dostępności pieszej do przystanków komunikacji publicznej
27. Strefy dostępności pieszej do przystanków komunikacji publicznej obsługujących co najmniej 2 linie komunikacyjne
28. Strefy dostępności pieszej do przystanków komunikacji publicznej obsługujących co najmniej 180 kursów
29. Liczba ludności ogółem według jednostek struktury miasta
30. Gęstość zaludnienia według jednostek struktury miasta
31. Liczba ludności w wieku od 0 do 19 lat według jednostek struktury miasta
32. Liczba ludności w wieku od 20 do 59 lat według jednostek struktury miasta
33. Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według jednostek struktury miasta
34. Udział ludności w wieku od 0 do 19 lat według jednostek struktury miasta
35. Udział ludności w wieku od 20 do 59 lat według jednostek struktury miasta
36. Udział ludności w wieku 60 i więcej lat według jednostek struktury miasta
37. Liczba ludności ogółem według pól podstawowych
38. Udział ludności w wieku od 0 do 19 lat według pól podstawowych
39. Udział ludności w wieku od 20 do 59 lat według pól podstawowych
40. Udział ludności w wieku 60 i więcej lat według pól podstawowych
41. Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania
42. Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania – Bydgoszcz
43. Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania – Inowrocław, Grudziądz
44. Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania – Toruń
45. Liczba ludności ogółem według miejsca zamieszkania – Włocławek
46. Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania
47. Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania – Bydgoszcz
48. Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania – Inowrocław, Grudziądz
49. Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania – Toruń
50. Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat według miejsca zamieszkania – Włocławek
51. Obszary koncentracji ludności starszej
52. Obszary rozproszenia ludności starszej

Mapy do rozdziału „Rozmieszczenie usług publicznych w przestrzeni miast”

53. Miejsc obsługi mieszkańców poza siedzibami wydziałów urzędów miast
54. Placówki Policji i Straży Miejskiej służące obsłudze mieszkańców
55. Opieka żłobkowa
56. Wychowanie przedszkolne
57. Placówki wychowania przedszkolnego i opieki żłobkowej integracyjne lub z oddziałami integracyjnymi

58. Kształcenie na poziomie podstawowym – nazwy szkół
59. Kształcenie na poziomie podstawowym – rozmieszczenie
60. Liczba uczniów pobierających naukę na poziomie podstawowym
61. Szkoły podstawowe publiczne z pełnowymiarową salą gimnastyczną
62. Szkoły podstawowe publiczne z więcej niż jedną salą gimnastyczną
63. Edukacyjne placówki integracyjne lub z oddziałami integracyjnymi
64. Kształcenie na poziomie podstawowym w roku szkolnym 2016/2017 – rozmieszczenie
65. Kształcenie na poziomie podstawowym w roku szkolnym 2016/2017 – nazwy szkół
66. Obwody szkolne szkół podstawowych
67. Liczba uczniów pobierających naukę na poziomie podstawowym w roku szkolnym 2016/2017
68. Kształcenie na poziomie gimnazjalnym w roku szkolnym 2016/2017 – nazwy szkół
69. Kształcenie na poziomie gimnazjalnym w roku szkolnym 2016/2017 – rozmieszczenie
70. Liczba uczniów pobierających naukę na poziomie gimnazjalnym w roku szkolnym 2016/2017
71. Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – rozmieszczenie
72. Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – nazwy szkół
73. Liczba uczniów pobierających naukę na poziomie ponadpodstawowym
74. Szkoły ponadpodstawowe publiczne z pełnowymiarową salą gimnastyczną
75. Szkoły ponadpodstawowe publiczne z więcej niż jedną salą gimnastyczną
76. Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – licea
77. Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – technika
78. Kształcenie na poziomie ponadpodstawowym – szkoły zawodowe i branżowe
79. Szkoły wyposażone w baseny
80. Szkoły artystyczne
81. Kształcenie sportowe
82. Dostępność podstawowych szkół obwodowych dla uczniów klas I-IV
83. Dostępność podstawowych szkół obwodowych dla uczniów klas V-VIII
84. Dostępność podstawowych szkół obwodowych dla przyszłych uczniów klas I-IV
85. Placówki wsparcia dziennego dla dzieci (realizujące zadania określone w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej)
86. Miejsca, w których dostępna jest podstawowa opieka zdrowotna
87. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie pediatrii
88. Miejsca, w których dostępna jest nocna i świąteczna opieka lekarska
89. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie alergologii
90. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie chirurgii ogólnej
91. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie chorób płuc
92. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka stomatologiczna
93. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie dermatologii
94. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie diabetologii

95. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie fizjoterapii i rehabilitacji
96. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie geriatry
97. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie kardiologii
98. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie leczenia psychiatrycznego
99. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie okulistyki
100. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie onkologii
101. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie otolaryngologii
102. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie ginekologii i/lub położnictwa
103. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie reumatologii
104. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie urologii
105. Miejsca, w których dostępna jest publiczna opieka lekarska w zakresie lekarskiej opieki rehabilitacyjnej
106. Miejsca, w których dostępna jest długoterminowa opieka lekarska
107. Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów
108. Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów kluczowych dla osób starszych
109. Placówki kultury
110. Placówki biblioteczne
111. Kluby seniora
112. Uniwersytety Trzeciego Wieku
113. Domy Pomocy Społecznej
114. Placówki opieki dziennej dla osób starszych
115. Placówki opieki dziennej dla osób niesamodzielnych
116. Boiska sportowe
117. Boiska sportowe typu „Moje Boisko – Orlik 2012”
118. Baseny
119. Lodowiska
120. Stadiony
121. Hale sportowe i sportowo-widowiskowe
122. Obiekty sportowe spełniające wymogi techniczne organizacji imprez międzynarodowych
123. Siłownie plenerowe
124. Ogrody zoologiczne, botaniczne i tereny służące rekreacji
125. Toalety publiczne
126. Systemy roweru miejskiego

Mapy do rozdziału „Ocena dostępności usług publicznych dla grup pokoleniowych i grup specjalnych”

127. Dostępność pieszka do placówek opieki żłobkowej
128. Dostępność pieszka do placówek przedszkolnych
129. Dostępność pieszka do szkół podstawowych

130. Dostępność piesza do placówek wsparcia dziennego dla dzieci (realizujących zadania określone w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej)
131. Dostępność piesza do placówek podstawowej opieki zdrowotnej
132. Dostępność piesza do miejsc, w których świadczona jest opieka pediatryczna
133. Dostępność drogowa do miejsc, w których świadczona jest nocna i świąteczna pomoc lekarska
134. Dostępność piesza do placówek, w których dostępni są w ramach świadczeń NFZ lekarze co najmniej 3 specjalności
135. Dostępność piesza do placówek kultury
136. Dostępność piesza do ogólnodostępnych boisk programu „Moje Boisko – Orlik 2012”
137. Dostępność piesza do siłowni zewnętrznych
138. Licea na tle przystanków komunikacji publicznej
139. Technika na tle przystanków komunikacji publicznej
140. Szkoły branżowe na tle przystanków komunikacji publicznej
141. Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów na tle przystanków komunikacji publicznej
142. Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów kluczowych dla osób starszych
143. Miejsca koncentracji lekarzy specjalistów kluczowych dla osób starszych na tle przystanków komunikacji publicznej
144. Synteza dostępności usług publicznych kluczowych dla „młodych rodzin”
145. Synteza dostępności usług publicznych kluczowych dla „seniorów”

Mapy do rozdziału „Przeptywy osób związane z realizacją potrzeb w zakresie wybranych usług publicznych”

146. Relacje pomiędzy gminami w zakresie dojazdów uczniów do placówek przedszkolnych
147. Relacje pomiędzy gminami w zakresie dojazdów uczniów do szkół podstawowych i gimnazjalnych
148. Relacje pomiędzy gminami w zakresie dojazdów uczniów do szkół ponadgimnazjalnych

